ଖ୍ରୀଷ୍ଟର ବାର୍ତ୍ତା

(ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ, ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ)

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ରୋହିତର ଡାଏରୀ

(ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ, ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ)

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ROHITARA DAERI

By Chitaranjan Das

Publishers : Vidyapuri, Cuttack 753002

1988

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ୧୯୮୮

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର
ବିଦ୍ୟାପୁରୀ
ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ

ପ୍ରଶାନ୍ତ ପ୍ରିଣ୍ଟେକ୍ସ
ତଳତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୯

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୧୭.୦୦

……

……କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଗଲପୁର ଗାଆଁରେ ମୋ'ର ଜନ୍ମ । ଏହି ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ଯେକୌଣସି ଗାଆଁ ପରି ଗୋଟିଏ ଗାଆଁ ବାଗଲପୁର । ମାତ୍ର ସିଏ ମୋ' ନିଜ ଗାଆଁ, ମୋ'ର ଅତି ଚିହ୍ନା । ମୋ' ପାଇଁ ଅନନ୍ୟ । **'ସେହିତର ଡାଏରୀ'**ର ଏହି ଖଣ୍ଡଟିକୁ ମୁଁ ସେହି ବାଗଲପୁର ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର
ରଥଯାତ୍ରା, ୧୯୮୮

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ

ରେହ୍ୱଡର ଡାଏରୀ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ : ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ

୧୮-୧-୪୯

ଶିଅ ହଜାଇ ଖୋଜି ପାଇବାରେ ମୁଁ କି କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ନ ଗଲି ! ଏ ଜୀବନ ଝରଣାର ଧାରାଟି ଶୁଖିଗଲେ ପାଷାଣ ଗହ୍ୱରକୁ କରୁଣାର ବୃଷ୍ଟିଧାରାରେ ପୁଣିଥରେ ଫଟାଇବାକୁ ପଡ଼େ, ଏଥର ଏହି କଥାଟି ଭଲ କରି ଜାଣିଲି । ପଅରିଦିନ ଠାରୁ ମୁଁ ଆୟୁଉଦ୍ୟାନ ଭୁଲାମଙ୍କି ପରି ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ଖାଲି ହାହାକାର କରି ବୁଲୁଚି । ନିଜ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାହିଁ, ଜୀବନ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ଆପଣାର ସ୍ଖଳନ ପ୍ରତି ମୁଁ କେବେହେଲେ ଏତେଦୂର ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିଲି ।

ବିତୃଷ୍ଣାକଣ୍ଟକିତ ହୋଇ ମନ କହି ଉଠୁଚି : ନା,—ଏହି ରେଶମୀ ସମାଜର ମନ ନେଇ ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ତୋର ସ୍ଥାନ ହେଉଚି ସବୁଜ ବନାନୀର କଳା ମଣିଷ ଭିତରେ । ଏଠିକାର ଅଳସ ଓ ଭାବପ୍ରବଣ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ତୋର ସେହି କର୍ମମୟ ସରଳ ଜୀବନ ଅନେକ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

୧୯-୧-୪୯

'ହାରୟେ ଯେତେ ହବେ, ଫିରୟେ ପାବୋ ତବେ',—ହରାଇ ପାରିଲେ ହିଁ ଫେରି ପାଇବାର ଆନନ୍ଦ ମିଳି ପାରିବ । ହରାଇ ବସିବାର ଉଛୁଳା ସୁଅ-କୂଳରେ ବସି ବସି ଆଉ ଆପଣାର ସଞ୍ଚୟକୋଷକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସବୁ ଦେଇ ସବୁ ପାଇବି ।

ହୃଦୟର ଦ୍ୱାର ମୋ' ବିରକ୍ତି ଓ ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ମନର ପଥର ଦ୍ୱାରା ମୁଦା ପଡ଼ି ଯାଇଚି । ଧର୍ଷିତା ନାରୀର ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ପରି ମୁଁ ଆପଣାର ନୀରବ ବର୍ତ୍ତିଟି ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଚି । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ବସି ରହିଚି, ଏକ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ପାନପାତ୍ର ପରି ଗତ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଗ୍ଲାନି ଓ ମଳିନତା ନେଇ । ଏଇ ଅପେକ୍ଷା, ଏଇ ଧ୍ୟାନ ଶରତ ଝଣା ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଲାଗି । ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ମହଜୁଦ ରହିଚି । ଭୟକୁ ମୁଁ ଜୟ କରିଚି ।

ଅପମାନର ବୋଝ ବୋହି ଚନ୍ଦ୍ରରଗୁଡ଼ାକ ବି ଯେପରି ଶକ୍ତ ବୋଝ ପରି ଲାଗୁଚି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଖି ଚମକି ଉଠୁ ନାହିଁ, ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ମନ ଅମଳ ରହିଯାଉ ନାହିଁ, ଗୀତ ଗାଇ କଣ୍ଠ ଆଲୋଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । କେତେ ଦୂରରେ ଅର୍ଥାତ୍ କେତେ ଗଭୀରରେ ଅହଲ 'ମୁଁ' ଟା ଚାପା ପଡ଼ି ଯାଇଚି କେଜାଣି ? ଅପେକ୍ଷାର ଅଗ୍ନିକଣାରେ ସେହି ଗଭୀରକୁ ବାଟ ଫିଟାଇବାକୁ ହେବ । ହେ କାଲିକାର ଉଦୟ-ଦେବତା, ଜୀବନର ଏହି ଗହନ ଘନ ରାତିରେ ମୁଁ ତୁମରି ଲାଗି ଲୋତକ-ନିବେଦନ କରୁଚି ।

୨୦-୧-୪୯

ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁଦ ଫିଟୁଚି, କଣ୍ଠ ତଳର ହାହାକାର ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ତରର ସଙ୍ଗୀତ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ନୟୁନ କମାଇ ଦେଉଚି । କାଲିର କ୍ଳାନ୍ତ 'ମୁଁ' ପୁଣି ନବଜୀବନ ଲାଭ କରୁଚି ସ୍ୱାଭାବିକ ଜନ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ।

ନଦୀର ଭୟଙ୍କର ଗର୍ଜନ ସେ ପାଖରେ ସେ ଅପୂର୍ବ ପରିଚୟରେ ଆନତ ହୋଇ ରହିଚି । ତୋଫାନ ସେ ପାଖରେ ତାହାର ମଲିନ-ମିନତିର ହାତ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଚି ଏବଂ ଏ ପାଖରେ ଏକା ମୁଁ ଭଙ୍ଗା ହୃଦୟର ଛିନ୍ନ ତାରଗୁଡ଼ାକର ଅଳିଆ ନେଇ କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଚି । ନା-ନା-, ଆଉ ଏପାଖ କଥା ଭାବିବି ନାହିଁ । ସେପାଖର ଆଲୋକରେ ହିଁ ଏପାଖରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳିକଣା ନବଜନ୍ମରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଉଠିବ ।

ମଉନ ରହି ଏଇ ଗୃହଟା ଦିନ କେବଳ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ କଟି ଯାଉଚି । ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,— ନଷ୍ଟ ବୃନ୍ତର ମହଲ କୁସୁମ ସକାଶେ ମୁଁ ଦୁଃଖ ଦର୍ଶନରେ କାଳକ୍ଷେପ କରିବି ନାହିଁ । ଏହି ଦହନର ପାଉଁଶ ଭୂଇଁ ଉପରେ କାଲି ତେଜୋମୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମଣିଷଟି ଆପେ ଦୀପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବ ।

କ୍ଷମା କର ! ହେ ଶକ୍ତିମାନ ହାତର ଦେବତା, ବଳିଷ୍ଠ ମନର ହେ ପ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାତା, କ୍ଷମା କର ! ଜଗତର ସମସ୍ତ ପଥଭୁଲା ଭିତରେ ମୁଁ ତୁମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସହସ୍ର ବଳକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିବି । ମୋର ଆଉ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।

୨୩-୧-୪୯

ଦିନଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ଅନେକ Catharsis କରିଚି ଗାନ, ଦୃଶ୍ୟ ଓ ମଣିଷର ସାନିଧ୍ୟ-ଆସ୍ୱାଦନରେ । ନିଜର ରେଶମୀ ଗୁଲାଟିକୁ ମୁଁ ସୌର ପ୍ରାଙ୍ଗଣର ଜୀବନ-ଜଳାଶୟରେ ଖେଳାଇ ଦେଇଚି, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଲହରୀରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଚି । ନିଜକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନଭାବେ ଭାବିବାର ଅଳସ ବେଳ ଆଉ ପାଇନାହିଁ । ଭଲ ହିଁ ହୋଇଚି,—ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଶିଖିଯାଏ, ସେତିକିବେଳେ ସେ ଯଥାର୍ଥ

ବଞ୍ଚେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ, ତୁ ଆପଣାକୁ ତୃଣ ଶଯ୍ୟା ପରି ବିଛାଇ ଦେ । **Joy is the result of your voluntary submission :** ଗୁରୁତା ଭାଙ୍ଗି ଦେବାଟା ହିଁ ପ୍ରାଣର ଗବ । ନିଜକୁ ବିଭିନ୍ନ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଭାବି ଭାବି ମନଟା ବଡ଼ ଅବଶ ଓ ଅସ୍ୱିଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡୁଚି, ଠିକ୍ ବୁଢ଼ା ବୟସର କର୍ମହୀନତା ପରି ।

ଅଳସ ପ୍ରହରର ଆଶ୍ରୟ ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ମନ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଚି, ସେଥିଲାଗି ସେ ବଡ଼ ବିବଶ ହୋଇ ନିଜକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସୁଚି । ନୀଳ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରଜାପତିକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ତା'ର ଦଶା କ'ଣ ହେବ ? ଗୋଟାଏ ପାନ୍ଥ, ଯେଉଁଠାରେ କି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ଢାଳି ଦେଇ ପାରିବି । ମୁଁ ଆଉ ସ୍ଥିର ରହି ପାରୁନି । ମୋତେ ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଶୁଦ୍ଧ କଳ୍ପନା ଭିତରେ ଅନେକ ଉଡ଼ିଲିଣି, ଏହି ବିଶୁଦ୍ଧ ମନୋରାଜ୍ୟରେ ସବୁ ସତେ ଯେମିତି ଧୂଳିପରି ନିରର୍ଥକ ଲାଗିଲାଣି । ସମ୍ଭବତଃ ମୋ' ଲାଗି ଅସଲ ଧୂଳି,—ଅସଲ କ୍ଷେତ୍ର,—ର ଡାକରା ଆସିଲାଣି । ମାଟି, ଏଥର ଡଙ୍ଗା ଫିଟାଇବାକୁ ହେବ ।

+ + ଜାନୁଆରୀ ତେଇଶି ତାରିଖ, ନେତାଜୀଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ । ଆତ୍ମ ନିବେଦନର ନେତାଜୀ, ସମଗ୍ର ଉତ୍ସର୍ଗର ନେତାଜୀ । ଆପଣାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅନୁସାରେ ମନମରାଳକୁ ଗଗନେ ଗଗନେ ପ୍ରତିକୂଳ ପବନର ମୁହାଁମୁହିଁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ହେବ । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସମର୍ପଣର ପୁଣ୍ୟ ଲଗ୍ନରେ ଆଉ ଦେଶ, ଜାତି ବା ଯୁଗର ବାରଣ ନାହିଁ । ଦାନ ଗ୍ରହଣର ଦେବତା ଏଇ ଆକାଶପରି ଉଦାର ଓ ମହାନ୍ । ପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସକାଳେ ନେତାଜୀଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ ପାଳନ କଲାବେଳେ ଏହି ମହାନ୍ ତ୍ୟାଗର ମହାଶୀଳତା ଯେପରି ମୋର କନ୍ଦରେ କନ୍ଦରେ ଅଗ୍ନି ଛୁଆଁ ଛୁଆଁଇ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା । କୋହିମା ଅରଣ୍ୟର ସେହି ବୀର ସନ୍ତାନର ଆଲୋକ ମୂର୍ତ୍ତି ପତାକା ଉପରେ ଝଳି ଉଠୁଥିଲା । ରାଜନୀତି ନୁହେଁ, ଚରମ ତ୍ୟାଗ ଓ ଆତ୍ମପାଶୋରା ନିଃସ୍ୱାର୍ଥତାର ଧର୍ମଦୀକ୍ଷା ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶଭକ୍ତକୁ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନେତାଜୀଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ ମୋ' ଲାଗି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥତାର ଜନ୍ମଦିନ ।

ସମସ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏକାବେଳେକେ ହୁଲସ୍ଥୁଲ କରିଦେଇ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏହିପରି ଜଣେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଦେଶରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆମେ କେବଳ ରାଜନୀତିକ ନେତା ବୋଲି କହି ପାରିବା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ସମଗ୍ର ଜୀବନର ବୃହତ୍ତର ମନଟି ଯେପରି ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । କେବଳ ରାଜନୀତିର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେମାନେ ଧୂମକେତୁ ପରି ସାମୂହିକ ଜୀବନର ସମଗ୍ର ଆକାଶ ଭୂମିକୁ ଗ୍ରାସ କରି ପକାନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ଯୁଗ ବଦଳେ, ମଣିଷ ବଦଳେ । ଏହି ନିୟମରେ ସମୟ ଚାଲେ । ଗାନ୍ଧୀ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ନେତାଜୀ,—ଏମାନେ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦଳର ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରର ନୁହନ୍ତି, ଅନାଗତ କଳ୍ପିତ ଯୁଗର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଅଗ୍ରଚର ଏମାନେ; କେତେଟା ବରଷର

ରହଣି ଭିତରେ ଏମାନେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଯୁଗର ପିପାସାକୁ ଜଗାଇ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପାଚେରୀ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମଣିଷକୁ ବୃହତ୍ତର ଶିବିରରେ ଏକଯୁଟ କରନ୍ତି ଏଇମାନେ । ନେତାଜୀ ଆପଣାକୁ ଭାରତ ତୀର୍ଥର ଯାତ୍ରୀ ବୋଲି କହିଯାଇଚନ୍ତି । ହଁ, ଯଥାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ହେଉଚନ୍ତି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ।

ନାନା ଅନ୍ଧାର ପହରରେ ପାପର ତନ୍ତୁ ବୁଣି କଏ ଯେପରି ମୋର ଭିତରଟାଯାକ ଖାଲି ଗଣ୍ଠିରେ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଯାଇଥିଲା । ଅନେକ ରାତିର ନୀରବ ଧ୍ୟାନ ପରେ ଆଜି ଯେପରି ସେହି ଗଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାକ ଖୋଲି ଖୋଲି ଯାଉଚି । ମୁଁ ନୂଆ ନେତ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଚି । ଦିବାନିଶିର ଆଲୋକ ପରୀକ୍ଷା ପରି ଅନ୍ତରର ଦେବତା ମଧ୍ୟ ବହୋଇ ଦିବାର ଓ ଧରି ରଖିବାର ପରୀକ୍ଷା କରୁଚି । ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଖାଲି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ନିଜର ଲଜ୍ଜା ନ ସରିଗଲେ ହେଲା । ମୋର ଭୟ ଏହି ଲଜ୍ଜାକୁ, ଏହି ମଳିନତାକୁ ।

୧୪-୧-୪୯

ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବାହାରି ଆସୁଛି । ରାତି ଶେଷର ସ୍ଥିର ସମୁଦ୍ର ଉନ୍ମନ୍ଥନ କରି ମହାଜୀବନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଫଳ ବାହାରି ଆସୁଚି, ନବ ସଂକଳ୍ପର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ଚାଲିଚି । ସବୁ ନିଦ୍ରାର ସୁପ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥି ଖୋଲି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ଆପଣାର ତେଜ ଶକ୍ତିର କାଠିକୁ ସବୁଠିଁ ଛୁଆଁଇ ଦେଇ ଯାଉଚି । ଏହି ସକାଳେ କଏ ଭିତରେ ଥାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଚି : ତୁ ପାରିବୁ ? ମାନସମ୍ମାନ ନ ଥିବ, ସଭ୍ୟ ସମାଜର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସମର୍ଥନ ନ ଥିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ି ଦୂରକୁ ପଳାଇବେ, ତୁ ପାରିବୁ ତ ? ସେଇଥି ଲାଗି ସବୁଦିନ, ସବୁ ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରେ ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥା ।

୧୫-୧-୪୯

ମଣିଷର ଆକର୍ଷଣରୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେଲେ ମଣିଷର ଆହୁରି ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ହେବ, କାମନାକୁ ବଶ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆହୁରି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ଶିଖିବାକୁ ହେବ, ଆହୁରି ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ ।

ଦୂରର ମଣିଷକୁ ହାତ ମୁଠାରେ ରଖିବା ଲାଗି ବିକଳ ହୃଦସ୍ପନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ମାଛର ଡେଣା ପରି ଆତୁର ହୋଇ ଉଠେ, ସେତିକବେଳେ ଜୀବନର ସରଣୀ ହଜିଯାଏ, ସେତିକବେଳେ ଅନ୍ତରର ଦୃଷ୍ଟି ଆଉ ଚକ୍ଷୁର ଦୁଆର ବାଟେ ପ୍ରକାଶ ପାଇପାରେ ନାହିଁ, ମୋର ସକଳ ଭରସା-ବାହନକୁ ଭାଙ୍ଗି ଡୁବାଇ ଲୋଲୁପ କାମ ଚଞ୍ଚଳତା ସେତିକବେଳେ ସମସ୍ତ ସଂକଳ୍ପକୁ ଦୋହଲାଇ ଦିଏ । ସେତିକବେଳେ ମୋତେ ଆହୁରି ନିକଟକୁ ଆସିବାକୁ ହେବ । ଯିଏ ମୋତେ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ଓ ସଚକିତ କରୁଚି, ତାହାକୁ ହିଁ ଅନ୍ତରସ୍ଥ କରିବାକୁ ହେବ । ବୁକୁର ଅତି ପାଖରେ ଧରି ରଖି ମୁଁ ବୁକୁ ଉପରର ସକଳ ଲୋଭ ଓ ତ୍ରାସକୁ ଏଡ଼ିଯାଇ ପାରିବି ।

ଭଲ ପାଇବାର ନିୟମଶାସ୍ତ୍ର ବଡ଼ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଜ୍ୟୋତିକୁ ଜ୍ୟୋତି ଭଲ ପାଏ, ଅଥଚ ମାଂସ-ମାଂସ ଲାଗି ଦଗ୍‌ଧ ହୋଇ ମରେ । ଶରୀରର ହାହାକାରରେ ଅନ୍ତରର ଆତ୍ମନିବେଦନ ତଳକୁ ଲୁଚିଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଆତ୍ମା ଆତ୍ମା ସହିତ ପରିଚିତ ହେବାର ଭାଷା ଭୁଲିଯାଏ । ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରେମର ଦୁର୍ବିପାକ, ମୋ ଉପରେ ତାହାହିଁ ଜୀବନର ଦୁର୍ବିପାକ । ଯାହାର ଆଖି ଭିତରେ ଆଖି ନିଜକୁ ଦେଖିବ, ସିଏ ମୋର ପରିପୂରକ ହେଉ, ଆମେ ଦୁହେଁ ମିଳି ସାଧନା-ସତ୍ତ୍ୱକର ଐକ୍ୟତାନ୍ତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଉ । ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଦିନବେଳେ ଦୀର୍ଘ ଅନେକ ସମୟ ଧରି ଦୁର୍ବଳ ଓ ଆନ୍ଦୋଳିତ ମନର ତାପଭାର ନେଇ ସନ୍ତୁଳିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏକାଏକା ଶୂନ୍ୟଭିତରେ ବନ୍ଧୁ ଖୋଜି ବୁଲି ସେହି ଭାରକୁ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇ ଦେଇ ଆସିଲି । ଆପଣାକୁ ନିବେଦନ କରିଦେବା ପାଇଁ ଯେପରି ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ! ଅନ୍ଧାରର ପତ୍ରଦଳ ଭିତରେ ନିଜକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ସକାଳର ପୁଷ୍ପ ଫୁଟାରେ ପୁଣି ନିଜକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ନୂତନ କରି ପାଇବା,—ଏହାହିଁ ଯେପରି ଦିବାନିଶିର ସମ୍ମିଳିତ ସାଧନା ସନ୍ଧ୍ୟାର ଗ୍ରୀବାବରଣ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ।

ରାତ୍ରିର ପ୍ରଶାନ୍ତ କୋଳରେ ଆପଣାକୁ ନୀରବ କରିଦେବା ଆଗରୁ ହଠାତ୍ ତାକୁ ମାଆ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ଏତେ ଉତ୍ସାହ କାହିଁକି ? ମୋ' ଅଚେତନ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ପନ୍ଦନ ସେହି ମାଆର ଅଭୟ ଆଚ୍ଛାଦନରେ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହେଉ, କାଲିର ପୁନର୍ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ନୂତନ ଲତାର ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ହୃଦୟ ନେଇ ଯେପରି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ପାରିବି, ଦିନାନ୍ତ ଓ କର୍ମାନ୍ତ ବେଳରେ ଏହାହିଁ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା । ଏହି ଆକାଶର ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ରବି ଶଶୀ ପରି ଶରୀରୀ ଜଗତ ଅଟଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ମୋହର ନୟନ ଭିତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥାଉ ।

୧୬-୧-୪୯

ଯେତିକି ଆଗ୍ରହରେ ମଣିଷ ପାଖକୁ ଯାଉଛି, ସେତିକି ଅବଜ୍ଞା ପାଇ ଯେପରି କିଏ ମୋତେ ଦେଠୁ ଫେରାଇ ଦେଉଛି । ଆପଣାକୁ ନାନାଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି, ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ନୈତିକ ମନର ନାନା ଅନୁପାତକୁ ପଛରେ ରଖି ସବୁ ମଣିଷକୁ ମୁଁ ଯେତିକି ଯେତିକି ନିଜର କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ଆପଣା ଭିତରର କିଏ ଯେପରି ସେଠାରୁ ଛାଟିପିଟି ହୋଇ ପଳାଇ ଆସୁଛି । ନିଜର ଆଦର୍ଶ, ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପନ୍ଥା ସେଇଠି ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଲାଗି ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠୁଛି । ନିଜର ମୂଳସୂତ୍ରଟିକୁ ହରାଇ ସହର ସଙ୍ଗରେ ଯୋଗ ଅସମ୍ଭବ । ଅନାତ୍ମ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଯଥାର୍ଥ ସମର୍ପଣ ନୁହେ । ପ୍ରେମ, ପ୍ରୀତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଖରେ ହିଁ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେବା ହେଉଛି ସଚ୍ଚା ନିବେଦନର ମାପକାଠି । ମୋ' ନିଜର ସ୍ୱପ୍ନ ଅଛି, ମୋ' ସୌଧ କଳ୍ପନାର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ଆବେଦନ ରହିଛି, ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥଟିକୁ ମୁହିଁ ମନ୍ଦିରଯାଏ ପକାଇବି । ତେଣୁ ଝଡ଼ର ଝାପଟରେ ପରି ନିଜକୁ କେବଳ ଘୂର୍ଣ୍ଣି

ଭିତରେ ମିଳାଇ ଦେଲେ କୌଣସି ପରିଚୟ ବା ସମର୍ପଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ନିଜର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଅନେକ ଅନାବଶ୍ୟକ ବାଧାକୁ ହଟାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନହେଲେ କେବଳ କୋଳାହଳମୟ ଘଟଣା ଓ କୋଳାହଳ କରୁଥିବା ଘଟକର ଭିଡ଼ରେ ଦୃଷ୍ଟିପଥର ଦ୍ୱାର ହିଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ, ସେଠାରେ ନିଜକୁ ଦେଖିବା ଆଉ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଭିତରେ ଯାହା ଉଚ୍ଚ, ଅନ୍ୟ ଭିତରେ ଯାହା ମହାନ୍, ମୁଁ ସେଇଥିରେ ହିଁ ଆପଣା ଭିତରର ଉଚ୍ଚ ଓ ମହାନ୍‌କୁ ମିଳାଇ ଦେବି ।

୧୭-୧-୪୯

ଚାରିପାଖରୁ ନାନା ଦୁଃସହ ସମସ୍ୟାର ବାଷ୍ପର ବୋଝରେ ମୁଁ ଯେପରି ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଯେତେ ସଜବାଜ ହୋଇ ବାହାରିଲେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ମନ ଭିତରେ କାହାର କୁଟିଳ ଗଣ୍ଠି ମୋତେ ତନୁ ତନୁକେ ବାନ୍ଧି ପକାଉଛି । ସଂସାର ଓ ଜୀବନ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ହିଁ ସାର ହେଉଛି । ମନକୁ ମୁକ୍ତ କରିବାର ପ୍ରାର୍ଥନା ମୁଁ ଆଜି ସମସ୍ତ ଦିନ କରିଛି । ଖୋଲା ପଡ଼ିଆରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟମୁହାଁ ଗଛର ମୁକ୍ତ ପରି ମୁଁ ସରଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଜୀବନ ଦାଣ୍ଡରେ ନିଜର ସୁରଟିକୁ ଖୋଦାଇବାକୁ ଚାହେଁ । ସକାଳର ସହଜ ପବନ ପରି ଖେଳି ବୁଲିବାକୁ ଚାହେଁ । ଏଠାରେ ନାନା ଗଡ଼ା ସମସ୍ୟାର ଖିଅ ଉଖାରି ମନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ବସିଲାଣି । ମୁଁ ମୁକ୍ତି ଚାହେଁ, ମଣିଷ ଜୀବନର **Experiment** ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରାଣର ପ୍ରଭୁ ଯେଉଁଠି ମେଳା ବସାଇଛି, ସେଇଠି ମୁଁ ବଢ଼ିବି, ଫୁଟିବି, ଫଳିବି । ବୈରାଗୀ ପରି ଜୀବନ ଭିତରୁ ଆପଣାକୁ ଟାଣିଆଣି ଏଠି ଗଛ ପତ୍ରର ତଳେ ବିସ୍ମିତ ସଦ୍ଭାବରେ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଏ ଯୁଗର ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ-ଦରବାରକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏ ଯୁଗର କେତେ କେତେ ଜାଗାରେ କେତେ ଆଡ଼ମ୍ବରର **Carnival** ଚାଲିଛି । କିନ୍ତୁ ତା'ର ଭିତରଟା ସତେ କେଡ଼େ ଫମ୍ପା ? ଯୁଗର ଢୋଲଟାକୁ ଏଇ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି ନେଲି ।

୧୮-୧-୪୯

ଆଜି ହଠାତ୍ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଦଶଟାବେଳେ ତନୁମନ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ଖୋଲିଗଲା । ଅନେକ ଦିନର ନିରର୍ଥକ ବୋଝର ଭାର ଯେପରି ନିମିଷକେ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା । ନିଜକୁ ମୁଁ ପୁଣି ଭଲ ପାଇଲି । ଚଉଦିଗ ପୁଣି ଜୀଇ ଉଠିଲା । ମୋ' ନିଜ ଭିତରେ ଯେ ଏତେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ରହିଛି, ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଆଜି ସେ କଥା ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲି । ମନର ଏହି ଉତ୍ସାହୀ ଭାବଟାକୁ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ କରି ରଖିବାର କୌଶଳ ମୁଁ କେଉଁଦିନ ଶିଖିବି ?

ମୁଁ ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ନୁହେଁ, **Communion** ପାଇଁ । ସେଇଥିଲାଗି ତା' ଜ୍ଞାନ ଘରର ପଣ୍ଡିତ ବାଳକ ପରି ଖିଅ ଘାଣ୍ଟି ବା ଫୁଙ୍କରୁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହାରି ଚରଣତଳେ ଚୁପ୍ ହୋଇ

ଯିବାକୁ ମୋତେ ଏତେ ଭଲ ଲାଗୁଚି । ସେଇଥିଲାଗି କେତେଆଡ଼ୁ କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଚପି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରର ଭିତରଟା ଯେପରି ବଡ଼ ଖାଲି ଖାଲି ଲାଗୁଚି । ନିର୍ଜନ ପ୍ରହରର କେତେଦଣ୍ଡ ମିଳନ ଯେପରି ବର୍ଷଯାକର ବନ୍ଦ ପଢ଼ାଠାରୁ ବେଶୀ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ । ଜ୍ଞାନଲୋଭୀ ବିଦେଶୀ ହେବା ମୋର **ambition** ନୁହେଁ । ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସର୍ବସମର୍ପଣର ମନ୍ତ୍ରଟି ଜାଣି ତାହାକୁ ହିଁ ଜୀବନର ବାହନ କରିବା ସକାଶେ ହିଁ ମୋର ସାଧନା ।

୨୯-୧-୪୯

ଆଗାମୀ ଦିନଟିର ପ୍ରସବ ବେଦନାରେ ଆଜିର ରାତି ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଉଠିଚି । ଆକାଶର ଲକ୍ଷତାରାର ଆଖିପାଖରୁ ମୋ' ପାଖକୁ ନିରନ୍ତର ଆହ୍ୱାନ ଆସୁଚି : ତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ତୁ କ'ଣ କରିଚୁ ? ଜୀବନରେ ଅନେକ ଜୀର୍ଣ୍ଣତା, ବଞ୍ଚିବାରେ ଅନେକ ଗ୍ଲାନି । ଆପଣା ଦୁର୍ବଳତାର ନାନା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଠିଆ କରାଇ ମୁଁ ମଣିଷ ପ୍ରଭୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ତାନର ଜୀବନ ବାଣୀକୁ ଦୂରକୁ ଠେଲି ଦେଇଚି; କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତର କର୍ମପଥ ନେଲାବେଳେ କେବଳ ତାହାରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହାତ ହିଁ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଯାଇଚି । କ୍ଲିଷ୍ଟ ଜୀବନର ଅନ୍ଧଆଗଡ଼ା ଭାଙ୍ଗିବା ଲାଗି ମୁଁ ସେହି ଗାନ୍ଧୀଠାରୁ ପ୍ରେରଣା ନେଇ ବାହାରିଚି । ଅସମାପ୍ତ ଜଗତର ସମର-ଭୂଇଁରେ ଯୋଦ୍ଧା ପରି ନିଜର କର୍ମ କରିଯିବାକୁ ସେଇ ଗାନ୍ଧୀ ମୋତେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଚି । ମଇଳାକୁ ଜୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆପଣା ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତରର ଅଗ୍ନିଶିଖା ଧରି ସେଇ ମଇଳା ଭିତରେ ହିଁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ଜଗତକୁ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଅହଙ୍କାରକୁ ଅନ୍ତର୍ମିଳନର ରସରେ ତରଳାଇ ବିଶ୍ୱର ସମର୍ପଣ ପାତ୍ରରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ । ସେଇଠି ମୁଁ ଗାନ୍ଧୀକୁ ପାଇଚି, ଗାନ୍ଧୀ ମୋର ବିଦ୍ରୋହୀ ତୃତୀୟ ହାତ, ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶପଥ ଭିତରେ ସେ ଜୀଇ ରହିଥିବ ।

ମୋ ଭିତରର ଯେଉଁ ପିଶାଚ ନାନା ଅନ୍ଧତାର ଅସ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରି ଗାନ୍ଧୀର ପ୍ରାଣ ନେଇଥିଲା, ତାହାରି ଭସ୍ମଧୂଳି ଉପରେ ମୋର ନୂତନ ସାଧକ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଚି । ସାହସୀ ବୀର ପରି ମୁଁ ଜୀବନ ଭିତରକୁ ଡେଇଁବି, ଜଗତର କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ମୁଁ ମୋ' ଭଗବାନର ଅବମାନନା କରିବି ନାହିଁ । କାଲି ଲାଗି ଏହି ଶପଥ ନେଇ ମୁଁ ଆଜି ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖୁଚି । ମୋର ରାତି ତାହାରି ଅଭୟରେ ଶାନ୍ତିମୟ ହେଉ, ମୋର ଦିନ ତାହାରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶପଥମୟ ହେଉ ।

୩୦-୧-୪୯

ଆଜି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ମୁଁ ସୁନ୍ଦର ହେବି । ଆଜି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଦାନ କରିଦେଇ ପାରିବି । ଆଜି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ମୁଁ ଜଗତର ଶିରାଶିରାରେ ଭେଦିଯାଇ ପାରିବି । ହେ ଚିରସ୍ୱପ୍ନ, ହେ ଏକର୍ଷି, ଆଜି ମୋତେ ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣ

ସମର୍ପଣର ଦୀକ୍ଷା ଦିଅ । ଲୋଭ ଓ ଗୌରବଇଚ୍ଛାର ବଶ ହୋଇ ମୁଁ କେଉଁଠି କେତେ ଅଳିଆ ଅରମାକୁ ମୁଠାଇ ଧରିଥିଲି, ଆଜି ସେସବୁ ମୋତେ ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ । ଆଜି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ମୁଁ ସଦ୍ୟସ୍ନାତ ହୋଇ ଆସିଛି । ମୋର ହାତ ଧରି ତୁମେ ମୋତେ ତୁମରି କଲ୍ୟାଣ ସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରେରଣ କର ।

ଆଜି ସକାଳୁ ନିଜକୁ ଭୁଲି ସୂତା କାଟିଛି ଆଉ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର 'ଦିଲ୍ଲୀ ଡାଏରୀ' ପଢ଼ିଛି ।

୩୧-୧-୪୯

ସାରା ସଂସାରଟାକୁ ବାହାରେ ପକାଇଦେଇ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଆପଣା ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ, ସେତେବେଳେ ସାରା ସଂସାର ମଧ୍ୟ ଯେପରି ମୋ'ର ଭିତରେ ଶୋଇପଡ଼େ । ମୁଁ ଜାଗିଲେ ମୋର ସଂସାର ଜାଗେ, ମନ ଧାଇଁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ଶରୀରର ଅଭିଳିପ୍ସାଟା ଏଣେତେଣେ ବାଉଳା ହୁଏ, ଆଖି ଦୁଇଟା ରୂପ ଜଗତର ନାନା ଗୋଜ ଗମ୍ବୁଜ ଉପରେ ଡେଇଁ ବୁଲୁଥାଏ ।

ନୀରବ ରାତ୍ରିର ଆକାଶତଳେ ଏକା ମୁଁ,—ଲକ୍ଷତାରାର ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଖି ତଳେ ଯେପରି କେବଳ ବିରାଟ ମୁଁ ମୋର ସବୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ନେଇ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଦିନସାରା ଯେଉଁଠି ଯେତେ ବୋଝ ଆବୋରି ଆଣିଥିଲି, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ ଉତାରି ଦେଇ ଖାଲି ଶୁଦ୍ଧିପୂତ ମୋର ଚଉଶଯ୍ୟା ସଜାଡ଼ୁଛି, ଆପଣା କଳ୍ପନାରେ ସ୍ୱପ୍ନରଚନା କରିବି ବୋଲି । ସିଏ ବି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ,—ସେଠିକାର ନିୟମକାନୁନ ଓ ଦିଅଁ ଦେବତା ସବୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକୃତିର ।

ସମସ୍ତ ଦିନଟିର ପାଉଣା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ହେ ରାତ୍ରିର ଦେବତା ମୋର, ମୁଁ ତୁମରି ପାଖରେ ନିଜକୁ ନିଃଶେଷ କରି ଦେଉଛି । ଜୀବନରେ ମୋର ଆପଣାର କୌଣସି ସମସ୍ୟା ନାହିଁ, ମୋ' ନିଜର କୌଣସି ଗୌରବ-ଗରିମା ନାହିଁ । ତୁମରି ମଧ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସମସ୍ୟା ହିଁ ମୋର ସମସ୍ୟା, ତୁମ ଇଚ୍ଛାର ବିଜୟ ଦ୍ୱାରରେ ହିଁ ମୋର ଗୌରବ । ହେ ମହାରାତ୍ରିର ନିବିଡ଼, ଅଳିଙ୍ଗନ, ଶୁଦ୍ଧ ବଧୂର ନିବେଦନ ପରି ମୋତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ଗ୍ରହଣ କର ।

୧-୨-୪୯

ନୂଆ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ମାସ ଶେଷରେ ଅକାତର ଯାତ୍ରୀ ମୁଁ, ତାହାର ଲାଗି ଆପଣା ଜୀବନର ଅଞ୍ଜଳିଟି ଟେକି ଦେଉଛି । କ୍ଷମା କରିବାର ଆସନରେ ବସିବାର ଓ ଭଲ ପାଇବାର ପ୍ରଭୁ ଯେ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଅଞ୍ଜଳିଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

କି ବିରାଟ ଶକ୍ତି ମୋ' ଭିତରେ ରହିଛି ! ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱ ଭୁଲି ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ତାରାଟି ଉପରେ ଚକ୍ଷୁ ନିବଦ୍ଧ କରି ରଖୁଛି, ସେତେବେଳେ ସେହି ବିରାଟ ଆପଣାର ସୌମ୍ୟତା ଦ୍ୱାରା ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରୁଛି । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ସେ ତଳକୁ ଖସୁଛି, ସେତେବେଳେ କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗର୍ଜନ କରି ସେ ମୋର ସମସ୍ତ ଭରସା ଚେରକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେଉଛି ! ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପ ମୋତେ ଅନିର୍ବଚନୀୟର ପରିଚୟ ଦେଇ କୃତାର୍ଥ କରୁଛି, ଆଉ ଗୋଟାଏ ମୋତେ ଭୀଷଣ ପତନର ଦାଢ଼ରେ ଆଣି ପକାଇଦେଇ ଯାଉଛି । ମୁଁ କିଏ ? କିଏ ଗୃହେ ଉପରକୁ ଯିବାକୁ ? ପୁଣି କିଏ ଗୃହେ ଭୂପତିତ, ଲୁଣ୍ଠିତ ଓ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ? ଅନ୍ଧାର ଆଉ ଆଲୁଅକୁ ମୁଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଚହ୍ନି ପାରିବି ନାହିଁ । କାରଣ ମୋର ଭିତରର ବିରାଟ ହିଁ ଭିତରେ ଥାଇ ସବୁ କରୁଛି । ଧକ୍କା ଦେଇ ତଳେ କଚାଡ଼ି ଦେଉଛି, ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷତର ସକଳ କ୍ଷତ ପୋଛି ଦେଇ ମୋ ଉପରକୁ ଅନାଇବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଉଛି । ତାହାର କଳା ରୂପଟା ମୋତେ କନ୍ଦାଉଛି, ମୋ' ହୃଦୟର ସବୁ ନିର୍ଯ୍ୟାସକୁ ଏକାଠି କରି ଅଶ୍ରୁବନ୍ୟା ସଜାଡ଼ାଉଛି ।

ପ୍ରାର୍ଥନା ପଛର ହେ ମୋର କଳା ପ୍ରଭୁ, ତୁମର ବଜ୍ର କଠିନ ରୁଦ୍ର ରୂପରେ ମୋତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱୋନ୍ମୁଖ କରି ରଖ, ଘୋର ଅନ୍ଧାରର ବିଜୁଳି ମାଡରେ ବରଷାଧାରା ବୁହାଇ ମୋର ସକାଳକୁ ତୁମେ ସଜଳ, ସ୍ନାତ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ କରିଦିଅ । ତାହାହିଁ ମୋର ବିଜୟପୁଞ୍ଜି । ଘୋର ପଙ୍କକୁ ଯଦି ମୁଁ ଶିଶିର ଅଶ୍ରୁରେ ପରମ ପାଇବାର ହୀରକ ଭରିଦେଇ ପାରିଲି, ତେବେ ତାହାହିଁ ମୋର ଚରମ ସାର୍ଥକତା ।

ରାତ୍ରି ଅନ୍ଧାରର ଆକାଶତଳେ ଆଜି ମୁଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ତାମସ ସ୍ନିଗ୍ଧ ତାରାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରୁଛି । ଉଥଲ ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ଥାନ ଯାହାରେ ତାହାହିଁ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ଶିଖର ଉପରେ ମଣି ହୋଇ ଜଳୁଥାଉ । ହେ ମୋର ଜୀବନ-ଦେବତା, ସର୍ବନାଶର ବାଟ ହେଉ କି ସବୁ ପାଇବାର ବାଟ ହେଉ, ମୁଁ କେବଳ ତୁମର ଶଙ୍ଖର ଡାକ ଶୁଣିବି, ମୁଁ ଖୀର ପରି ତରଙ୍ଗ ଭିତରକୁ ଲମ୍ଫ ଦେବି । ଏହାହିଁ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଆଜି ଦିନଟିରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମୋର ଅହଙ୍କାରନଗ୍ନ ହୃଦୟଟି ଯେତେବେଳେ ଆପଣାକୁ ତୁମର ପାଦରେ ସମର୍ପି ଦେଉଛି, ସେତେବେଳେ ତୁମେ ହିଁ ତାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଅଭୟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କର !

୨-୨-୪୯

ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଖାଲି କାଶି କାଶି ସମସ୍ତ ଶରୀରଟା ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଗଲାପରି ଲାଗୁଛି । ଶରୀରର ଏହି ଅବସ୍ଥା-ପରିବର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ ବାଲ୍ୟ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଭିତରେ ଆଉ କି ପ୍ରଭେଦ

ରହିଛି ? ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରର କାନ୍ଥ ମେଦ ଦେଇ ମନକୁ ଘେରାଇ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷ-ଅନ୍ତରର ସବୁଜତା କେବେହେଲେ ହ୍ରାସ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ସେହି ସବୁଜତାକୁ ମୁଁ ସବୁଦିନେ ଆପଣାର କରି ରଖିବି ।

ଅସ୍ଥିର ମନ ହେଉଛି ପିଲାର ମନ । କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ବା ମାର୍ଗ ନ ପାଇଲେ ସେ ସବୁ ଧ୍ୱସ୍ତ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି ପକାଇବାକୁ ଚାହେଁ । Channelization ହେଉଛି ମନୋବିଦ୍ୟାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା । ଅସ୍ଥିର ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଅସ୍ଥିର ନାଆଁ କରି ସାଇତି ରଖିବାର ଧୃଷ୍ଟତା ଯେପରି ମୋର କେବେହେଲେ ନ ହୁଏ !

ଶରୀର ଓ ମନ ଭିତରେ ଯଦି କୌଣସି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ତେବେ ଆଖିଟା ପ୍ରଥମେ ଯାଇ ସେହି ଶରୀର ଉପରେ ପଡ଼େ କାହିଁକି ? ହାଡ ମାଂସର ଗଠନ ଘେର ଭିତରେ ନିଜ କଳ୍ପନା ସରଗର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଜାଣତରେ ପୂରାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଶେଷରେ ନୈରାଶ୍ୟ ପରି କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ମନକୁ କଣ ମିଛଟାରେ ଏଡ଼େ ଭଲ ଲାଗେ ?

ଦିନୁଁ ଦିନ ମୁଁ ବୁଦ୍ଧି ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ବେଶୀ ଢଳି ଯାଉଛି କି ? Emotionର ବାଟରେ ସିଧା ଅନ୍ତପ୍ରବେଶ ନ କରି ବୌଦ୍ଧିକ ସୂତ୍ରର ବାଙ୍କବଙ୍କା ରାସ୍ତା ଧରିବାକୁ ମୋତେ ଅଧିକ ଭଲ ଲାଗୁଛି କି ?

୩-୨-୪୯

ଆଜି ଷ୍ଟାନ୍‌ଫୋର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍ପିଗେଲ୍‌ବର୍ଗଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଶୁଣିଲି । ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ କଥା ମୋତେ ବଡ଼ appeal କଲା । It is only with neurotics that the hope of the future lies. ଏଠାରେ neurotic ଶବ୍ଦଟିକୁ ଟିକିଏ ବିସ୍ତୃତ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦିଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ବା ବୁଭୁକ୍ଷିତ, ସେହିମାନେ ହିଁ ନୂତନର ସୃଷ୍ଟି କରିବେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନୋବିତ୍ Jung ଏହି neurotic mindର ଗବେଷଣା କରି ଜୀବନ କଟାଇ ଦେଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ Pharisee ବା ସମସ୍ୟାହୀନ ସୁଚଜୀବୀ ଧନୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ପାପୀ, ରୁଗ୍‌ଣ ଓ ଦରିଦ୍ରର ଦୁଆରକୁ ଆପଣାର ଧର୍ମବାଣୀ ବହନ କରି ନେଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧୀ ଓ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଏଇକଥା ହୋଇଛି । ସମାଜର ଦରିଦ୍ର ଓ ଉପବାସିତ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଆପଣାର କରି ଚିହ୍ନିଛି । ଏହିପରି ଏକ ବକ୍ତୃତା ଭିତରେ ମୁଁ ଯେପରି ଅନେକ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଲି ।

୪-୨-୪୯

ବୁଦ୍ଧିର ଯୁକ୍ତି ମୁଁ ଶୁଣିବି ନାହିଁ, ମୁଁ କଷ୍ଟର ଭାଷା ବୁଝିଛି । ଜାଣିଶୁଣି ଜାଲ ବୁଣି ସମସ୍ୟାର ଧନ୍ଦା ଭିତରେ ନିଜେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ମରିବି ନାହିଁ । ଯେତିକି ଜାଣିଛି, ତାକୁ

ପ୍ରଥମେ ନିଜ ନିବେଦନର ସୁଗନ୍ଧ ଦେଇ ମୁଁ ନୈବେଦ୍ୟ କରିଦେବି । ମୁଁ ଜୀବନକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ଯିଏ ଆପଣା ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ କରୁଛି, ମୁଁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଓ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ସାଦରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଭାବରେ ମୋର ଅନ୍ତଃ-ସଲିଳରେ ତା'ର ଆଲୋଡ଼ନ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସେସବୁ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ଘୂରାଇବି ନାହିଁ ।

ରାସ୍ତା ଅନେକ ଅଛି, ସେକଥା ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ସୃଷ୍ଟିର ସମସ୍ତ ରାହା ମୋର ନମସ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଆପଣା ରାସ୍ତା ହିସାବରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିକ ଉପରେ ଚାଲିଛି, ନିଜର ଧୂଳିକଣା ଦେଇ ନିତି ମୁଁ ସେହି ସେତୁଟିକୁ ମଜବୁତ କରୁଛି । ଆପଣା ରାସ୍ତାରେ ପାଦୁଣ୍ଡେ ଆଗେଇବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଯାବତ ରାସ୍ତାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ବସିବି କାହିଁକି ?

ହେ ରାତ୍ରିର ଦେବତା, କାଲି ସକାଳେ ତୁମର ନବଜନ୍ମକୁ ସ୍ମରଣ କରି ଆଜି ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଉଛି ।

୫-୨-୪୯

ଶ୍ରୀନିକେତନର ମେଳା ଭିତରେ ନିଜକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେଇ ମୋର ସମସ୍ତ ଦିନଟି ଆଜି ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପରି କଟି ଯାଉଛି । ଜନତୀର୍ଥର ପ୍ରାଣପରଶ ଭିତରେ ଦିନେ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହେବି, ଜନଦେବତାର ଶ୍ରଦ୍ଧାନତ ଆଶିଷଦାନରେ ଦିନେ ମୁଁ ନିର୍ମଳ ହେବି । ସବୁ ଦେଉଳ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନର ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଗାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ବାହାରିଛି ।

ଭଲ ମନଟା ସମ୍ମୁଖର ଆକାଶ, ମନ୍ଦ ମନଟା ପଛଧରା କଳାଛାଇ । ଆଖି ଯେତେ-ବେଳଯାଏ ସମ୍ମୁଖର ଦୃଷ୍ଟିଲୋକ ଭିତରେ ଆପଣା ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଛାପି ଛାପି ଚାଲିଥିବ, ସେତେବେଳଯାଏ ମୁଁ ହେଉଛି ବିରାଟ, ମୁଁ ବହୁ ଦୂରର । କେବଳ ପଛକୁ ଅନାଇଲା ବେଳେ ହିଁ କଳା ଛାଇଟା ମୋତେ ବାନ୍ଧି ରଖେ । ସେତିକବେଳେ ନିଜର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ମୁଁ ଭାରି ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଏ; କିନ୍ତୁ ସେଇସବୁ ନୁହେଁ; ସେଠି କେବଳ ମୁଁ ବିଜ୍ଞାନୀ ସାଜି କଳା କୀଟର **Pathology** ଟାକୁ ହିଁ ଜାଣିବି । କିନ୍ତୁ ସେଠି ମୋର ଅସଲ କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ । ସକଳ ବ୍ୟାଧି ବିଶ୍ଳେଷଣର ସେପାଖରେ ସମ୍ମୁଖର ସରଗରେ ହେଉଛି ମୋର ଅସଲ କାରବାର । ସେହି ବିରାଟ ଆପଣାର ଶୁଭୋଽସ୍ତୁ । ନମସ୍ତେ ।

୬-୨-୪୯

ବରଷାର ଟପୁ ଝିଡ଼ାରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଆଜି ବେଶ୍ ଭିଜା ହେଲି । ନିଜ ବୁଦ୍ଧିର ସମସ୍ତ ଘେରବାଡ଼ ଭୁଲି ମୁଁ ଆତ୍ମଭୋଳା ହୋଇ ବନ୍ଧୁ ଗହଣରେ ମିଶି ଯାଇଥିଲି, ମାନବ ସଙ୍ଗର ସାଗର ତୀରରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଶିଶୁଟି ପରି ଖେଳି ବେଡ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଥିଲି । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ

ଦେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲି । ଚେତନ ଓ ଅବଚେତନର ବ୍ୟବଧାନ ସେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା । ଜୀବନର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ାକ ଆହାତ ମନର ଶୀତଳ ପବନ ପାଇ ଯେପରି କୁଆଡ଼େ ତରଳି ମିଳାଇ ଯାଇଥିଲା । ଆପଣା ଚାରିପାଖରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରହରୀ ଜଗାଇ ଦେଇ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଆପଣାର Sick Soulଟାକୁ ନେଇ ଆଡ଼ମ୍ବର କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, କେବଳ ସେତିକବେଳେ ମୋର ହାତ ଥରେ, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଏ, ଆଖିର ପଲକ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରେ ନାହିଁ । ନା,—ନିଜକୁ ମୁଁ ନିଃଶେଷ କରି ମିଶାଇ ଦେବି, ସହଜ ଓ ସରଳ ହୋଇ ମୁଁ ନିଜକୁ ସମସ୍ୟାର ବୋଝରୁ ମୁକ୍ତ ରଖିବି ।

ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ବଡ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଯେ ସେଥିରେ ଫୁଟିବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବେଗ ଥିବା ଦରକାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସଜ ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଉରେଣର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି କିରଣ ରେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜର ଆଖି ଉପରେ ଚହଲି ରଖିବାକୁ ହେବ । ରୋଗୀ କେବଳ ଅପେକ୍ଷା କରି ପଡ଼ିରହେ, ଯାତ୍ରୀ ନିତି ଆଗେଇବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆପଣାର ଜୀବନଧାରାକୁ ଚିହ୍ନିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ନିତି ତାହାର ଲାଗି ଫୁଟି ଫୁଟି ଜନ୍ମ ହେଉଥିବି ।

୭-୨-୪୯

ଚାରିଆଡ଼ୁ ସମସ୍ତେ ଯେପରି ମୋତେ ଚିପିଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ଏହିପରି ଏକ କାତର ଅନୁଭୂତି ମୋତେ ଆଜି ଅତି ମ୍ରିୟମାଣ କରି ରଖିଛି । ହଠାତ୍ ମୁଁ ଏପରି paranoid ହୋଇଗଲି କାହିଁକି ? ଅନ୍ତର ଭିତରର ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ବାହାରିବାର ବାଟ ନ ପାଇ କେବଳ ନିଜକୁ ନିଜେ ଦଗ୍ଧ କରି ମରି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ନିସ୍ତାର କାହିଁ ?

ଏଠି ମୋର ମନ ଅଳସୁଆ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଅନୁକୂଳ କ୍ଷେତ୍ର ଓ response ନ ପାଇ ଆଖିର ସୃଜନଶକ୍ତି ଯେପରି ଆପଣା ଅପାରଗତା ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ହରାଇ ପକାଉଛି । ମୁଁ ଏଠି ଦିନକୁ ଦିନ ମରିଯାଉଛି । ବସି ବସି କୃତ୍ରିମ ସମସ୍ୟାରୁ ଖିଅ ଖେଳାଉ ଖେଳାଉ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯେପରି ମରି ମରି ଯାଉଛି । ମୁଁ ସଂସାରରେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ ପଛକେ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ବିରାଟ fellowshipର ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋ'ଠାରୁ କେବେହେଲେ ଆଉ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋର ସଞ୍ଚୟ ପାତ୍ରଟିକୁ ଯୋଗ୍ୟ କରି ରଖିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା କଦାପି ହେବ ନାହିଁ । ତେବେ ଏଠି ପଡ଼ିରହି ଖାଲି ନାମ ଓ ଯଶର ପଙ୍କର ପୋକ ପରି ମୁଁ ସଂସ୍କୃତିର ଆଡ଼ମ୍ବର ସଭାରେ ବସି ରହିଥିବି କାହିଁକି ? ଯେଉଁଠାରେ ମଣିଷ ଠିକ୍ ଶିଶୁଟି ପରି ସରଳ ଓ ସର୍ବାଗ୍ରହୀ, ମୋ' ସ୍ଥାନ ସେଇଠି । ଏଠିକାର ବୁଦ୍ଧି ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମଣିଷ ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଠିକାର ଉନ୍ମନା ଆଦର୍ଶ ସ୍ରୋତର ଦୁଇକଡ଼ରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଅବଜ୍ଞାର ବନ୍ଦ ମଇଳା ଜମା ହୋଇଛି । ମୋତେ ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ ହେବ ।

୧୪-୬-୪୯

ସାତଦିନ ଭିତରେ କେତେ ଜାଗା ବଦଳ ହୋଇଗଲା । ଭବଘୁରିଆ ମନଟା ବେଶ୍ ଉତ୍ସାହରେ ନିମେଷ କଟାଇ ଚାଲିଛି । ଗତ ସାତଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ପଦେ ଲେଖି ନାହିଁ କି ପଦେହେଲେ ପଢ଼ିନାହିଁ । ତଥାପି କିଛି କମ୍ ଆନନ୍ଦ ପାଇନାହିଁ ।

କଲମ ଧଇଲେ ମନ ବସେ; ଧକ୍କା ବାଜିଲେ ମନର ତାର ଅଡୁଆ ହୋଇଯାଏ, ସଚେତ ହେଲେ ମନ ଫେରିଆସେ । ସୁନ୍ଦର ଦେବତାର ସରମୀ ବଧୂଟି ପରି ଆପଣା ଅଗଣାରେ ତୁଳସୀମୂଳେ ଆପଣାକୁ ନିବେଦନ କରିଦେଇ ମନ ଯେପରି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରସାର ପାଏ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନରୁ କଲିକତା, କଟକ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ହୋଇ କୋରନ୍ଦା ଯାଇଥିଲି ମହିମାଗାଦୀର ଗୁରୁପୂର୍ଣ୍ଣିମା ମେଳା ଦେଖିବା ଲାଗି । ମଣିଷର ମେଳା ଭିତରେ ମନର ପଧା-ଗୁଡ଼ାକ ଏଡ଼େ ଗୁରେଇ ତୁରେଇ ହୋଇଗଲା ଯେ ଏଥର ମୁଁ କୋରନ୍ଦାରୁ ବେଶୀ କିଛି ପାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଲାଭ ହେଲା ଚକ୍ର ସହିତ ଦେଖା । ସେ ବର୍ଷାଳିଶି ମସିହାରେ ଆମ ଗାଆଁରେ ଛଦେଡ଼ ବୁଣୁଥିଲା । ସେଦିନ ମେଳା ଭିତରେ ହଠାତ୍ ମୋତେ ଠଉରାଇ ପାରି ଚହ୍ଲା ଦେଲା । ଯାହାର କିଛି ନ ଥାଏ, ହୁଏତ ସେଇ ସ୍ନେହ ମମତାର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସମ୍ପତ୍ତି ସାଇତି ରଖିଥାଏ । ଚକ୍ର ବି ସେମିତି ମୋତେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଆପଣାର କରିନେଲା । ବାରିପାଖରୁ ପାଚିଲା ଅମୃତ ଭଣ୍ଡା ଖାଇବାକୁ ଦେବ ବୋଲି ସେ ନିଜେ ଆସି ମୋତେ ଘରକୁ ଡାକିନେଲା । ମୋର ଖଣ୍ଡେ ଫଟୋ ପାଖରେ ରଖିବ ବୋଲି ପୁଣି ତା'ର କେଡ଼େ ଉତ୍ସାହ !

ସେଇ ପ୍ରକୃତରେ ବଞ୍ଚୁଛି, ଯିଏ ଯେତିକି ପାଉଛି, ତାହାକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଦାନ କରି ପାରୁଛି । ମାତ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥର ମଲିଙ୍ଗ ବଢ଼ାଇ ଆପଣାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବପୁଟିକୁ ଯିଏ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଛି, ସିଏ ଦିନୁଁ ଦିନ ଖାଲି ବୋଝ ବଢ଼ାଇ ଚାଲିଛି ସିନା, ଆପଣାକୁ ଆଉ ପ୍ରସାରିତ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ନାନା ଭାବନାର ନାନା କୁଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ କେବଳ ବାନ୍ଧିଲେଇ ଚାଲିଛି, କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆକୃତି ନେବାର ଉଚ୍ଚ ଆଶା ନ ରଖି । ଜାଣେନା, ରାସ୍ତାର ଧୂଳିକୁ ଅଙ୍ଗସଜ୍ଜାର ସାର କରି ରଖିବାଛଡ଼ା ଜୀବନର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧ୍ୟେୟ ଅଛି କି ନାହିଁ ।

କୋରନ୍ଦାରୁ ଢେଙ୍କାନାଳ ଫେରି ପୁଣି ଆଜି ବିଦ୍ୟାଧରପୁର ଆସିଛି କାଲି କପିଳାସ ଯିବାପାଇଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଆକାଶର ମୁକ୍ତ ଉଦାରତା ଯେପରି ମୋତେ ମୌନ ପଥଯାତ୍ରୀ ହେବାର ମନ୍ତ୍ର ଦେଇଯାଉଛି । ସବୁ ଜ୍ଞାନର ଜିଜ୍ଞାସା ଦହନ ଯାଇ ଆଜି ହୃଦୟ କେବଳ ଉତ୍ସର୍ଗ ଉଲ୍ଲାସର କୁସୁମିତ ପବନରେ ଜୀବନ ପାଇ ଉଠିଛି । ସମସ୍ତ ଆବର୍ଜନା ଓ ସମସ୍ତ ଆଳସ୍ୟ ଥାଇ ମଧ୍ୟ

ତଥାପି ପଲ୍ଲୀ ଚିରଦିନ ସୁନ୍ଦର, କାରଣ ନିଜକୁ ସେ ନିର୍ମଳ ଭାବରେ ଦେଇ ଜାଣିଚି । ତା'ର ପରିଚୟରେ ଆତ୍ମ ସଚେତନତାର ବାଡ଼ବତା ନାହିଁ । ସହରରେ ସମସ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ସମସ୍ତ ପରିପାଟୀ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ତାହା ସବୁଦିନ ସଂଶୟଦଗ୍ଧ, ଗୁମ୍ଫା ତଳରେ କେଉଁ ରହସ୍ୟମୟ ଆବିଗର ପରି । ସେଠି କୋଳପ କଣ୍ଠର ଝଣଝଣ ଅଛି, ମାତ୍ର ମଣିଷ-ସ୍ନେହର ସ୍ପନ୍ଦନ ନାହିଁ ।

୧୫-୨-୪୯

କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମଟରରେ ବସି ଆମେ ବିଦ୍ୟାଧରପୁର ଆସିଥିଲୁ । ସେଠାରୁ ସାଜସରଞ୍ଜାମ ଧରି ଆଜି ସକାଳସାଡ଼େରେ କପିଳାସ ଆସିଚୁ । ଦେଓଗାଁ ଛାଡ଼ି ଆମକୁ ପର୍ବତ ଉଠିବାକୁ ହେଲା ଶ୍ୟାମଳ ଗୁଳ୍ମମିଶ୍ରିତା ବନପଥ ଉପରେ । ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ପଛରେ ପକାଇଦେଇ ମୁଁ ଏକାଏକା ଆଗେଇ ଗଲି । ତପ୍ତ ଧରଣୀର ସବୁ ତାପ ଭୁଲି ମନ ଏକା-ବେଳେକେ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା । ମସ୍ତିଷ୍କର ସବୁ ଶିରା ଉପଶିରା ଗଣ୍ଠି ଓ ଅନୁଗଣ୍ଠି ଗୋଟିଏ କୋରକର ସାବଲୀଳ ଆନନ୍ଦ ପରି ସେହି ବନଭୂମିରେ ଯେପରି ହଠାତ୍ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ବିଶ୍ୱବେଳାର ତଟଭୂମିରେ ଉତ୍କଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତମୁଗ୍ଧ ପଥିକର ହାତ ପସାରିବା ପରି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରସାରି ଦେଇ ସତେଅବା ଅନନ୍ତ ସହିତ ମୈତ୍ରୀ ବାନ୍ଧିବାଲାଗି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲି । ଗୃହଆଡ଼େ ସବୁ ସ୍ଥିର, ଜୀବନର ରୋମାଞ୍ଚପୁରରେ ଯେପରି ସମସ୍ତେ ଖାଲି ଦୂରକୁ ହାତ ପସାରି ରହିଚନ୍ତି । ସେଠାରେ କୌଣସି ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ, କୌଣସି ବ୍ୟଗ୍ରତା ବା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶାରେ ସେଠି ପଥପୂଜାର ପାର୍ବଣ-ଉତ୍ସବକୁ କେହି କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ସେଠି ଖାଲି ବାଟ ଚାଲିବାରେ ଆନନ୍ଦ, କେବଳ ପରଶରେ ହିଁ ପ୍ରାପ୍ତି । ସେଠି ଆକାଶକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ହିଁ ଶିଶୁ ସବୁ ପାଏ, ଖାଲି ଡେଣା ମେଲାଇଦେଇ ଚଢ଼େଇ ସବୁ ତୃପ୍ତି ପାଏ ।

ଏହି ନୀରବ ସମ୍ମୋହନ ଭିତରେ ବାଟ ଚାଲିବାବେଳେ ସମସ୍ତ ବନାନୀ ଯେପରି କୋଳ ପାତିଦେଇ ମୋତେ ଆଦରରେ ଧରି ରଖିଥିଲା । ମୋର ପାଦ ପକାଇବାର ଶବ୍ଦରେ ପତ୍ର ସ୍ତବକର ଅଗରୁ ଛୋଟିଆ ଛୋଟିଆ ଚଢ଼େଇ ସତେଅବା ଥରି ଜଙ୍ଗଲର ଅଞ୍ଚଳ-ହିଲ୍ଲୋଳ ପରି ଉଡ଼ିଯାଉଥିଲେ । ବିରାଟ ଭିତରକୁ ଆସି ମଣିଷ ନିର୍ଭୟ ହୁଏ, ପରମ ବ୍ୟାପ୍ତିର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ମଣିଷର ସବୁ ଅଶାନ୍ତି କୁଆଡ଼େ ମିଳାଇଯାଏ ।

ପୁତ୍ରୋଽହଂ ପୃଥିବ୍ୟାଃ, ଦୌତ୍ରବାଧା ପୃଥିବୀ ଅସିତଗ୍ନଃ !

କପିଳାସ ପାହାଡ଼କୁ ଉଠି ମନ ପୂରିଗଲା । ଦେଉଳ ଭିତରେ ମହାଦେବ ଲିଙ୍ଗ ପାଖରେ ହଠାତ୍ ମଥା ନଇଁଗଲା । ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ବିଷୟରେ ମୋର ସମସ୍ତ ସଂଶୟ କୁଆଡ଼େ ମିଳାଇଗଲା, ହୃଦୟର ଆବରଣ ଖୋଲିଦେଇ ଆପେ ଆପେ ଟଳି ପଡ଼ିଲି । ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରର ସୁଦୂର ଅନ୍ତରତମ ମୋତେ ଯେପରି ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ସିକ୍ତ କରି ଦେଇଗଲା । ଆକାର ନିରାକାର, ବ୍ୟକ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତର ବିଗ୍ରହ ସବୁ ହେଉଚି ମନର ଧୂଆଁ,—ଉପଲବ୍ଧିର ଅସଲ

ବଞ୍ଚାଟି ହେଉଛି ଏଇ ମନ ଭିତରେ । ଯିଏ ଯେଉଁଠାରେ ନିର୍ମଳ ଓ ନିଃଗର୍ବ ହୋଇ ପାରିଲା, ନିଜକୁ ବଳି ଯିଏ ଯେଉଁଠି ସର୍ବ ପ୍ରବେଶର ବଳିତା ଜାଳିଦେଇ ପାରିଲା, ହେଇ ଦେଖିଲା, ସେଇ ପାଇଲା । ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ମୂର୍ତ୍ତି ହଜାର ଅନ୍ତରକୁ କନ୍ଦାଇଛି, ହଜାର ପଥରକୁ ତରଳାଇଛି । ଆଜି ସେଇ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତର-ନିବେଦନର ପାଷାଣ ତରଳାରେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ କନ୍ଦାଇ ଦେଇଛି । ନିଜକୁ ଏହିପରି ସଂଶୟଶୂନ୍ୟ କରି ମୁଁ ସବୁ ଘାଟରେ ଆପଣାର ଆରାଧନା ବାଢ଼ି ଦେବି । ସନ୍ଦେହ ଓ ଶଙ୍କିତ ବୁଦ୍ଧିର ଗଣ୍ଡି ନିଲ ଭେଦି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ତାହାର ଯେଉଁ ବିସ୍ତାର ଭିତରେ ପାଇଲି, ହେଠି ସବୁ ଧୂଳି କେବଳ ତାହାର ପ୍ରତୀକ, ସବୁ ଜଳ କେବଳ ତାହାର ତୀର୍ଥର ଜଳ । ମନ ଭିତରେ ଆସନ ଥଆର ହେଲେ ତାହାର ଦରଗକୁ ବାଟ ଫିଟେ । ଆପଣାର ଆଖିକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଧୌତକରି ପାରିଲେ ଅମାବାସ୍ୟାର ଅନ୍ଧାରପଥ ଭେଦି ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା ଦଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ମୋର ସାଧନା ସେଇ ସାଧନା, ମୋର ପଥ ଗ୍ଲଲିବା ମଧୁମୟ ହେଉ !

୧୭-୬-୪୯

କର୍ମୀର ରଜନୀର କୋଳରେ ବସି ଶାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ 'ମୁଁ' ଏହି ଖାତାରେ ଆପଣାର ଶପଥ ଲିପି ଲେଖିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏହି ଶୁଦ୍ଧ 'ମୁଁ' ହିଁ ଉପରକୁ ଧାଏଁ, ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପାଖରେ ବସିବାର କଳାଟି କେବଳ ଏହାକୁ ହିଁ ଜଣା । ଏଇ 'ମୁଁ' ଆଶା କରେ; ସବୁ ଆଗ୍ରହ ଓ ସବୁ ଆଗ୍ରହର ଲୋଭ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆଦର୍ଶ ଇପ୍‌ସିତ ଲାଗି ଶୂନ୍ୟକୁ ଡିଏଁ । ଏହି 'ମୁଁ' ହେଉଛି ମୋର ଅନ୍ତରପାଖି ।

ବିଦ୍ୟାଧରପୁରରୁ ଢେଙ୍କାନାଳ ଆସି ଆଜି ପୁଣି ଅନୁଗୁଳରେ ହାଜର ହୋଇଗଲିଣି । ଉଡ଼ାଣିଆ ମନଟା କୋଉଠି ଥିର ହୋଇ ରହିବାକୁ ମୋଟେ ରାଜି ନୁହେଁ । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଜ୍ଞାନମୁଗ୍ଧ ଶାନ୍ତ ଭିତରକୁ ଫେରିଯିବା ଆଗରୁ ସେ ଜଗତଯାକ ଗିଳିଯିବାକୁ ଚାହେଁ, ସବୁ ମଣିଷର ଅନ୍ତରଘରେ ନିଜର ମୈତ୍ରୀ ଓ ସମ୍ମାନର ପରିଚୟ ରଖିଯିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ବସି ମୁଁ ଏହି ଖାତାରେ ଲେଖୁଛି । ଏଠି ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନର **Experiment** ଚାଲିଛି । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଦିଗକୁ ଗୋଟିଏ ବିକାଶମୁଖୀ ଏକକରେ ସମାବିଷ୍ଟ କରି ସମଗ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇବାର ସାହସ ମଣିଷପ୍ରେମୀ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଆମକୁ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । କବି ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଆପଣାର ବୋଧ-ଆଖିରେ ଯେଉଁ ଏକତ୍ୱକୁ ଦେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ହିଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ମାଟିର ଜଣେ ସାଧକ ମଣିଷ ହିସାବରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଧୂଳି ଉପରୁ ହିଁ ସିଏ ଉପଲବ୍ଧିର ଆନନ୍ଦାକାଶକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ଆପଣା କର୍ମଧର୍ମ ମଧ୍ୟଦେଇ ସେ ସବୁରି ଅନ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ସେହି କର୍ମଠ ଆନନ୍ଦର ସମ୍ଭାବୀ ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଛି । ମଣିଷର ଅଭିଳାଷ ଓ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାକୁ ନେଇ ଶରୀରୀ ତଥା

ଅଶାଶା ଯେତେ **adventure** ଜଗତରେ ହୋଇଛି, ଗାନ୍ଧି-ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଏହି ପରୀକ୍ଷାଟି ସେଥିଭିତରେ ସବୁଠୁଁ ଅଭିନବ, ସବୁଠୁଁ ପାଖାପାଖି।

ଜୀବନ କଣ ଖୋଜି ଖୋଜି ଜୀବନର ହାଟ ଭିତରେ ଜଳକା ହେବାର ଶାସ୍ତି ଭୋଗ କରିବି ନାହିଁ ତ ? ନାନା ଢଙ୍ଗରେ ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ତା'ର ଲୀଳା ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତ ଧରି ଚାଲିଛି। ଅଳସ ଆନନର ଆରାମପ୍ରେମୀ ପରି ମୁଁ ସେହି ଲୀଳାକୁ ଆବୃତ୍ତ କରିବାର ପଳାୟନ-ପରିପାଟୀ ଶିଖିବାକୁ ଏତେ ବ୍ୟଗ୍ର କାହିଁକି ? ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହି ମୁଁ ତାହାର ସୂଚନା ପାଉଛି, ସେଇଠୁ ହିଁ ମୁଁ ମୋର ପଥଚଲା ଓ ମୂର୍ତ୍ତିଗଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବି। ମାତ୍ର କର୍ମହୀନ ମନର କୃପଣ ପହରି ଗଣ୍ଡି ଗଣ୍ଡି ହାମଲେଟର ଜୀବନପରି ମୋ' ଜୀବନଟା ବି ପ୍ରଧାନତଃ କଳ୍ପନା-କଣ୍ଟକିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁନାହିଁ ତ ? ଝାଲ ସାର ଗ୍ରହଣ କରି ବଳିଷ୍ଠ ହେବାକୁ ନୁହେଁ, ଧାଇଁ ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଆ ଖାବରା ହେବାକୁ ମୋର ଜନ୍ମ। ବାଟ ଚହ୍ନିବା ପରି ବାଟ ଚାଲିବା ମଧ୍ୟ ମୋର ଧର୍ମ। ଦୁଇଟାକୁ ନେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣତା। ନ ହେଲେ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ଅଶାନ୍ତ ବ୍ୟଗ୍ରତାର ତାପରୁ କଦାପି ରକ୍ଷା ମିଳିବ ନାହିଁ। ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନର ବାଷ୍ପ ହୁଏତ ଶେଷକୁ ମୋତେ ହିଁ ଦଗ୍ଧ କରିଦେବ।

୧୮-୨-୪୯

ଏଠି ଦୁଇଦିନର ରହଣି ଭିତରେ ମୁଁ ମୋର କଳାପଟଟାକୁ ଏକାବେଳେକେ ଭୁଲି ଯାଇଛି। ଆଲୋକଦାନର ମହୋତ୍ସବ ଭିତରେ ଦୀପ ନିଜର କାଳିଆ ଚକଟାଗୁଡ଼ାକର ସମସ୍ୟାକୁ ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ପାସୋରି ପକାଇଛି। ସମ୍ମୁଖର ନୀଳଶୈଳରେଖା ପରି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ମୋତେ କେତେ ଆନନ୍ଦସାନ୍ନିଧ୍ୟର ଆସ୍ୱାଦନ ଆଣି ଦେଇଚନ୍ତି। ନିଜ ସ୍ରୋତଟିକୁ ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ସ୍ରୋତର ଅନୁକୂଳ କରି ମିଶାଇଦେଲେ ହାଡ଼ ଚମର ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ କରାଇ ପାରିବ, ଏଠି ମୋତେ ପୁଣିଥରେ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଗଲା।

କାଲି ଏହି ଆଶ୍ରମ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ଆପଣା ସ୍ୱଭାବର ଚରାଭୂମିରେ ନିଜର ଲୋହଡ଼ା ପର ମେଲାଇ ଦେବାକୁ ହେବ। କଟକରେ କାହାସହିତ ଭଦ୍ର ଆଳାପ କଲାବେଳେ ନିଜକୁ ହୁଏତ ଆତ୍ମସଚେତ ରଖିବାକୁ ବା ଶାନ୍ତିନିକେତନର କୃତ୍ରିମ ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କର ସନ୍ତୁଳନ-ବିଳାସରେ ନିଜର ଯୁକ୍ତିପ୍ରିୟ ମନକୁ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ କରି ରଖିବାକୁ ଏଣିକି ମୋର ଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହେବ। ତଥାପି ଏଠୁ ପାଇଥିବା ଦୁଇଦିନର ଆଲୋକସଙ୍ଗ ମୋର ଗନ୍ତାଘରେ ମଣି ହୋଇ ଜଳୁଥିବ। ଆପଣାର ରେଶମୀ ତନ୍ତୁବନ୍ଧ ଭିତରେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନେଇ ମୋର ଅନେକ ବେଳ କଟିଯାଇଛି, ଏକାକୀ ଘରର ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ ନିଜର କଳା ରୂପଟାକୁ ଭୟ କରି ଏକ ଅଳସ ଅସ୍ଥିରତା ଭିତରେ ମୁଁ ପହରି ପହରି ଧରି ଛଟପଟ ହୋଇ ମରିଛି। ମାତ୍ର

କର୍ମଯଜ୍ଞର ଆହୁତିରେ ନିରନ୍ତର ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହେଉଥିବା ଶିଶୁ ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଭିତରେ ଏଠି ମୁଁ ଯେଉଁ ସମ୍ପଦ ଆହରଣ କରିଛି, ତାକୁ କଦାପି ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ ।

କାଲି ନାନା ଦୁର୍ବଳତା ହୃଦୟକୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା, ଆଜି ଦୁର୍ବଳ ପିଞ୍ଜରାକୁ ଧନ୍ୟ କରି ଭିତରୁ ସାହସୀ ଭଗବାନର ସ୍ପନ୍ଦନ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋମକୂପରେ ବାଜି ଉଠୁଛି । ଏକାକୀ ଯାତ୍ରାର ଅଥଳ ଅନ୍ଧାରରେ କାଲି ମୋର ମନଟା କଳା ବାଦୁଡ଼ି ପରି ଏ ବସା ସେ ବସା ଡେଣା ପିଟି ବୁଲୁଥିଲା, ମାତ୍ର ଆଜି ମୋର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଆଖି ସତେଅବା ସବୁ ପାଇଛି, ଜଗତଟାଯାକକୁ ସେ ନିଜର ଆଶ୍ରୟରୂପେ ବରି ନେଇଛି ।

କର୍ମ ଭିତରେ ମୁଁ ଅସ୍ଥିର ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ଜୟ କରିବି, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଇ ମୁଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ସଂଶୟର ଗୁରୁଭାରକୁ ଜୟ କରିବି, ଆତ୍ମଦାନର ମନ୍ତ୍ର ନେଇ ମୁଁ ଅଳସ ଜୀବନର ଜାଲ୍ ଘେରକୁ ଜୟ କରିବି । ଧୂଳିରେ ଧୂସର ହୋଇ ମୁଁ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ସ୍ପର୍ଶ ପାଇବି; ଆପଣାକୁ ଆସନତଳେ ଲୋଟାଇଦେଇ ମୁଁ ଅପରିଚିତର ପରିଚୟରେ ଧନ୍ୟ ହେବି ।

ଅନ୍ତର୍ପ୍ରିୟ ପୂଜାରୀ ମନ ମୋର, ବିସ୍ମୃତ ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରଭାତ-ସ୍ୱୀକାର ପରି ତୁ ଜଗତର ଜୀବନବେଳାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପରିଚୟ ନେଇ ଜାଗିଉଠ, ଆପଣାର ସୂର୍ଯ୍ୟସାଧନାରେ ସବୁକୁ ଝଙ୍କୃତ କରିଯାଉ ।

ସଂସାର ହେଉଛି ମଣିଷର ସବୁଠୁଁ ସାର ପୋଥି, ଶିଶୁ ହେଉଛି ସୃଷ୍ଟିରେ ସବୁଠୁଁ ସାର କୁହୁକ, ଆତ୍ମଦାନ ହେଉଛି ପ୍ରୀତିଶାସ୍ତ୍ରର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରକରଣ । ଆଜି ଏହାହିଁ ମୋର କର୍ମ ଶେଷର ପ୍ରାର୍ଥନା ହୋଇ ରହୁ । ଜଗତ ଜୀବନର ଗଡ଼ଡ଼ାଳିକା-ଶେଯ ଉପରେ ସମର୍ପଣ ଓ ସଂବେଦନାର ତରଳ ପ୍ରାଣଧାରା ବୁହାଇଆଣି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏ ।

୧୯-୭-୪୯

ଦୁଃଖର ବାଷ୍ପକୁଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ଆଖି ଦେଖାଇ ସରସ ସାଧନା କରାଇବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱଦେବତାର କି ବିରାଟ ଉଦାର ଆୟୋଜନ ! ଯାହାକୁ ସେ ଯେତିକି ଭଲ ପାଏ, ତାକୁ ସେ ସେତିକି ସିଖାଏ, ସେତିକି ବାଟବଣା କରେ । ଅଥଚ ସମସ୍ତ ଭୁଲ ଓ ପଥ ହଜିଯିବାର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେ ମଣିଷ ଭିତରେ ତାହାରିଲାଗି ଏକ ଶାଶ୍ୱତ ଓ ଅତୃପ୍ତ ପିପାସାକୁ ନିରନ୍ତର କୁହୁଳାଇ ରଖିଥାଏ । ଘଟଣାଗଦାର ସବୁ ମଇଳା ପୋଡ଼ି ପୋଡ଼ି ଯେପରି କିଏ ନୀରବରେ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା ଲାଗି ତିଆରି ହେଉଥାଏ । ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି, ଅନ୍ଧାର ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦନ-ଛୋପା ପରି ମଣିଷର ଉଦୟ ଠିକ୍ ଏହିପରି ହଠାତ୍ ହୁଏ, ହଠାତ୍ ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ପାଏ । ମୋର ସବୁ ଦୁଃଖ ବିଶ୍ୱର ସେହି ପ୍ରସବ-ପରୀକ୍ଷାର ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱମୟ ଅଂଶ, ମୋର ଗୀତ ସେହି ନିତ୍ୟ ନବଜାତକର ଚରଣାଶ୍ରୟ । ତେଣୁ ମୁଁ ସେଥିରେ ବିଚଳିତ ବା କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେବି କାହିଁକି ?

ସଂସାରରେ ଅନେକ ସମସ୍ୟା, ପ୍ରାଣର ସଞ୍ଚାର ପଥରେ ଅନେକ ଗଣ୍ଠି; କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ବିଳାପ କରିବି କାହିଁକି ? ମୋ'ର ସବୁ କଣ୍ଟା ଧନ୍ୟ କରି ମୁଇଁ ଫୁଟି ଉଠିବ, ମୋର ମନ୍ଦିର ପଥକୁ ସାର୍ଥକ କରି ମୁଇଁ ଆପଣାକୁ ନିବେଦନ କରିଦେବ । ନ ହେଲେ ସାରା ଆୟୁ ଖାଲି ରାସ୍ତା ବାଛିବାରେ, ଖାଲି କ୍ଷେତ୍ର ପରୀକ୍ଷାରେ ଚାଲିଯିବ । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାର ନିବେଦନ ପିପାସିନୀ କୁମାରୀ ପରି ଖାଲି ପାତ୍ର ଖୋଜି ଖୋଜି ଆପଣା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସାଧନାର ମୁକୁଳ ଗୁଚ୍ଛଟି ମଉଳିଯିବ । ଖାଲି ଅବଶୋଷରେ ହିଁ ମରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ପୋଲିସର ଶାସ୍ତିଦଣ୍ଡ ନେଇ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଆପଣାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ଭାବି ଶିଖିନାହିଁ । କାରଣ ମୋର ସ୍ୱଭାବକୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିଛି । ତଥାପି ବେଳେବେଳେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି, କେତେଦିନଯାଏ ଏହିପରି ପଡ଼ିବା ଓ ଉଠିବା ଚାଲିଥିବ ? ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜନ୍ମରେ ଯଦି ନିଜକୁ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ଦେବାର ଅବସର ମିଳୁଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏହି ଜୀବନକୁ ଖାଲି ଭାଙ୍ଗି ଗଢ଼ି ସମତୁଲ କରାଇବାରେ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ସାଧନାରେ ଦେବା ଓ ନେବାର ପର୍ବ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଆସେନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ସବୁ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୀବନର ଏହି ଦୁଇଟାଯାକ ପାଖରେ ମହାପ୍ରାଣର ଲୀଳା ଚାଲିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ସେ ବୀଜ ରୂପରେ ସଂସାରର ସବୁ ସାର ଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣା ଖୋଳରେ ଆପଣାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରି ଧରି ରଖେ, ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ପତ୍ର, ମୁକୁଳ ଓ ଫୁଲ ହୋଇ ସେ ଜଗତରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଯାଏ । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ପ୍ରାଣର ମୂଳ ସମୁଦ୍ରରୁ ସଞ୍ଚୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ନିଜ ରଚିତ ସ୍ୱଭାବଧାରାରେ ବାଟୋଇ ହୋଇ ବାହାରିପଡ଼େ, ଆଉଗୋଟାଏ ପାଖରେ ମହାସମୁଦ୍ରର ଶ୍ରଦ୍ଧାଲିଙ୍ଗନ ଭିତରେ ସେ ଆପଣାକୁ ଲୀନ କରିଦିଏ । ଦୁଇଟାକୁ ଏକାଠି ଧରି ହିଁ ଜୀବନ,–ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଞ୍ଜୀଥାଃ : ଯିଏ ନେଇ ନେଇ ଯାଉଛି, ତାକୁ ଦେଇ ଦେଇ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଉ କେତେ ଘଣ୍ଟାରେ ଏହି ଗୁହାବାସ ଓ ଆଶ୍ରମରୁ ବିଦାୟ ନେବ । ଘଡ଼ିଏ ଗଲେ ମହାପଥର କେତେ ପଥର ପାହାଡ଼, ବଣ ଓ ମଣିଷ ଉପରେ ଆଖି ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର ଗଭୀରରେ ଏ ଯେଉଁ ଶୁଭଚିହ୍ନଟି ଏଠି ଶପଥଭାବେ ଆଙ୍କି ନେଉଛି, ବିସ୍ମୃତିର ଶିଉଳି ବହଳରେ ସେହି ଲିପିକୁ ମୁଁ କଦାପି ଅଦୃଶ୍ୟ କରି ଦେବନାହିଁ । ଆଜିପରି ଆଉ ସବୁଦିନ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଗଭୀର 'ମୁଁ'ର ଜୟ ହେଉ ।

୨୧-୨-୪୯

ଅନୁଗୁଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ, କଟକ ଓ ପୁରୀ ହୋଇ ଆଜି ଗାଆଁରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ଗତ କେତେଦିନର ଆକାଶଉଡ଼ା ପରେ ଏଥର ଘରେ କେତେଟା ଦିନ ସ୍ଥିର ଭାବରେ କାଟିବି ବୋଲି ମନେକରି ଆସିଛି । ଧୂଳିମାଟି ଓ ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ଯେଉଁଠୁ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣର ଛିପକୁ

ନିକର କରି ଆଣିଛି, ସେହି ରୂପର ଦର୍ପଣରେ ମୁଁ ଏଥର ନିଜର ମୁହଁ ଦେଖିବି । ସଂସାରଯାକର ଯାଇତା ଗଣ୍ଠି ଧନକୁ ଠୁଳ କରି ମୁଁ ଆପଣାର ମଣୋହମଣ୍ଡପ ତିଆରି କରିବି । ସେଇ ହେଉଛି ମୋର ପୂଜା,–ନିଭୃତ ଅନ୍ତରକୋଣରେ ନିରନ୍ତର ମୋର ଜୀବନଦେବତା ପାଖରେ ।

ଦୁଃଖ ମୋତେ ଦୁଃଖକୁ ହଜମ କରିବାକୁ ଶିଖାଏ । ମଣିଷ-ସଂସାରର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ମୋତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଆରାଧନା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଶୌଚ କରିଦେଇ ଯାଏ । ସମରଭୂମି ମୋତେ ସଚେତ କରେ । ସମ୍ମୁଖର ଝଡ ମୋତେ ଶତ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାର ସାହସ ଦେଇଯାଏ । ସଂସାରଠାରୁ ମନୋମତ ଭଲ ପାଇବା ପାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ତାକୁ ଆହୁରି ନିବିଡ଼ କରି ଭଲ ପାଇବାର ଶପଥ ନିଏ । ମୃତ୍ୟୁର ବାଡ଼ ମୋତେ ଅମରତ୍ୱର ଆଘ୍ରାଣ ଦେଇଯାଏ, ମଣିଷପିଣ୍ଡ ଭିତରେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ମୋତେ ଦେବତା କରେ, ମୁଁ ବିରାଟ ରୂପର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରେ ।

ଜୀବନର ସବୁ ଛକରେ ହେ ମୋର ଦୁଃଖଦହନଦୀପ୍ତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟର ଅଧିଷ୍ଠାତା, ମୁଁ ତୁମରି ପାଖରେ ମୋର କୋଟି ପ୍ରଣାମ ସମର୍ପି ଦେଉଛି । ତୁମରି ସମ-ବିଷମରୁ ପ୍ରାଣୀ ତୁମରି ଦାନ ତୁମକୁ ହିଁ ଟେକି ଦେଉଛି । ତା'ର ସମଗ୍ର ପ୍ରଣାମଟି ଗ୍ରହଣ କର । ତୁମ ଶିଳ୍ପୀହାତ ସାର୍ଥକ ହେଉ ମୋ' ପ୍ରାଣଶିଳ୍ପର ନିଷ୍ଠାନିବେଦନରେ ।

କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ଠିଆ-ହୋଇ କଟାଇ ଦେଇଥିଲି । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ବେଦନ-ବ୍ୟଥିତତାର ପ୍ରତିରୂପ ଏଇ ଢେଉ-ଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ସବୁରି ଅନ୍ତରର ପରସ୍ତ ତଳେ ସେହିପରି ଘାତ ପ୍ରତିଘାତର ଭଙ୍ଗାକଚଡ଼ା ସୃଷ୍ଟି କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଅନ୍ତର ଭିତରେ ରାତିଦିନ ଯାହାର ସମୁଦ୍ରନୃତ୍ୟ ଚାଲିଛି, ସେଇ ଅବତାରଚଞ୍ଚଳ ଜୀବନଧାରା ଯେପରି ଏଠି ତରଙ୍ଗପରେ ତରଙ୍ଗର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ଚାଲିଛି । କୋଟିଥର ଭାଙ୍ଗି ଆପଣାକୁ ସେ ପୁଣି କୋଟିଥର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି, ମନୋବେଳାର ଅଲଂଘ୍ୟ ମାପବନ୍ଧଟିକୁ ଛୁଇଁବା ଲାଗି ଯେପରି ତାର ନାନା ଆୟୋଜନର ଉତ୍ସବ ଚାଲିଛି । ସେଇଥିଲାଗି ଲକ୍ଷତାରାର ଝଂସସୁନୀଲ କାନ୍ତି ଧାରଣ କରିଥିବା ନବବଧୂ ଆଜି ତରଙ୍ଗପରେ ତରଙ୍ଗର ମଧ୍ୟଦେଇ ଅଙ୍ଗଝଡ଼ା ଦେଇ ତିଆରି ହେଉଛି । ମୋ' ଅନ୍ତର ଏହି ସାଗର ଉପରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ା ଚାଲିଛି । ଖାଲି ନୀରବ ବାହୁନା ନୁହେଁ କି ଆତୁର ମୁଣ୍ଡ କଚଡ଼ା ନୁହେଁ, ଦୁଇ ବିଚାରର ସମନ୍ୱିତ ପ୍ରକାଶ ନେଇ ଏହି ସାଗରସାଧନାର ସିଦ୍ଧି ଘୋଷଣା ବାଜି ଉଠୁଛି ।

ମଣିଷର ଅସଦାଚରଣରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଦୂର ଦିଗ୍‌ବଳୟକୁ ଅନାଏ, ସେଠୁ ନିରାଶ ହୋଇ ମୁଁ ସାଗରକୀର ଶେଷରେଖା ଉପରେ ଶାନ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ପକାଏ । ସେହି ପ୍ରକୃତି ମୋତେ ଆହୁରି ବଳ ଦିଏ ପୁଣି ସବୁରି ଦୁଆରେ ସହଜ ସ୍ନେହର ଭିକାରୀ ହେବାକୁ ।

୨୪-୨-୪୯

ପୁଣି ମନଦର୍ପଣ ଉପରେ ଜୀବନ ଜଗତର ନାନା ଝାପ୍‌ସା ଛାୟା ଉକୁଟି ଉକୁଟି ଯାଉଛି । ହାହୁତାଶର ରୂପ ସଞ୍ଚାର ଦେବା ଲାଗି ମୋ'ର ନିଜସ୍ୱ ଅନେକ plot ମନ ଭିତରେ ଭାସି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଅସଲ୍‌ବେଳ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ମେଘ ଉଡ଼ାର ଏହି ପ୍ରହର ଶେଷ ହୋଇଯିବ, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ତର ବଳେ ବଳେ ନଇଁ ଆସିବ ପ୍ରକାଶର ବାରିବନ୍ୟା ନେଇ ।

ଛଳନା କୁଶଳା ସେହି ଅନ୍ତରମୟୀକୁ ମୁଁ ଧରିବା ଲାଗି ହାତ ବଢ଼ାଉଛି । ନୟନ-ଖେଳାର ପତଙ୍ଗମେଳାର ସୂତା ପକାଇ ତାହାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ମୋର ଜୀବନଶାଳାରେ ନିତ ଗୁଞ୍ଜୁଛି । ସେହି ସକାଳ ଏବେ ବି ଆସିନାହିଁ । କେବଳ ରାତିର ବାସରଉଦ୍ୟାନରେ ପ୍ରଭାତର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦମ୍ଭିବ ନିଜର ପ୍ରଥମ ଆଘାତ ମାତ୍ର ଦେଇ ଯାଇଛି ।

ଜଗତରେ ମୁଁ ଦେବତା ହେବାର ଭ୍ରମ କରିବିନାହିଁ । ବରଷାରେ ଥରିବି, କାକରରେ ଜରଜର ହେବି, ପଙ୍କରେ ପଶିବି, ତଥାପି ମନ୍ଦିରର ଫୁଲ୍ ହୋଇ ତାହାର ଅଙ୍ଗନରେ ଫୁଟି ଉଠିବି । କୁହୁଡ଼ିକୁ ମିଥ୍ୟା କରି ଆଜିକାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆପଣାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଘୋଷଣା କରିଛି, କାଲିର ନିଶ୍ଚଳ ରାତିର ଜଡ଼ ଭରତକୁ ମିଥ୍ୟା କରି ସକାଳର ତରଙ୍ଗ ପୁଣି ନବଜୀବନର ଉନ୍ମାଦନାରେ ଜାଗି ଉଠିଛି । ତା' ସହିତ ମୁଁ ବି ଜାଗି ଉଠିଛି ଏହି ବସନ୍ତର ନବୀନ କିଶଳୟ ପରି ନିଜର ସବୁ ମୃତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି । ଖାଲି କାନ୍ଦିବା ନୁହେଁ କି ଖାଲି ଝୁଣ୍ଟିବା ନୁହେଁ, ବାଟ ଚାଲିବା ହେଉଛି ମୋ' ଜୀବନର ସବମୂଳ ସନ୍ତକ । ସେହି ପ୍ରତ୍ୟୟପତ୍ର ନେଇ ମୁଁ ଜଗତରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବି । ଧୂଳିର ଯାତ୍ରା ପଥରେ କାନ୍ଦିବା, ଝୁଣ୍ଟିବା ଓ ବାଟ ଚାଲିବାର ଯେତେକ ମନୀଷସାଧିକ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କର ସଖ୍ୟସମ୍ବୋଧନ ନେଇ ମୁଁ ଆଜି ପୁଣି ଜନ୍ମଲାଭ କରିବି ।

ନୀରସ ଦିନର ହେ ଉପାସୀ ଦେବତା ମୋର, ତୁମ ଉଦାସଟାକୁ ବଢ଼ାଇଦେବା ଲାଗି ଦୁଃଖର ପ୍ରଣାମ ମୋ' ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ନାହିଁ । ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର ତଳେ ରହିଥିବା ଅଗ୍ନିକଣର ସ୍ପନ୍ଦନ ଦେଇ ମୁଁ ତୁମକୁ ମୋର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି । ଜୀବନ ଆଲୁଅର, ଜୀବନ ସକାଳର, ଜୀବନ ହେଉଛି ନବଜନ୍ମ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କୁଳା ହୋଇଥିବା ପବିତ୍ର ପଥର । ପଥଯାତ୍ରାରେ ମୁଁ ଅନ୍ଧାରକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବି, ଅପେକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବି, ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବି; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଅସମାପ୍ତ ଅବାରଣ ଯାତ୍ରାର ପରିପୂରକ ରୂପେ ।

୨୬-୨-୪୯

ମନ ମୋର ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ । ତା'ର ଗତି ଓ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଯୁକ୍ତିର ସମସ୍ତ ବାରଣବେଢ଼ ଛାଡ଼ି ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଯାଜପୁର ମୋ' ଲାଗି ନୂଆ ଜାଗା, ସେଠି ଅନେକ ମନ୍ଦିର

ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖା ହୋଇଥାନ୍ତି । ତଥାପି ଓଡ଼ିଶା ବୁଲିବାର ଶେଷ ଦୁଇଟା ଦିନ ପୁରୁଣା ବାଙ୍କୀରେ ଆସି କଟାଇ ଦେବାକୁ ହଠାତ୍ କାହିଁକି ଯେ ଏତେ ଆଗ୍ରହ ହେଲି, ସେକଥା ମୁଁ ନିଜେ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

W. Somerset Maughamଙ୍କ **Summing up** ବହିଟା ମୁଁ ଏଇ କେତେଦିନ ହେଲା ଓଲଟାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅନେକ ଜାଗାରେ ଅତି ଚମତ୍କାର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଗୁଡ଼ାକ ହତାଶ ଆଦର୍ଶବାଦୀର ପଳାୟନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ କିଛି ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ । **Maugham** ଜୀବନକୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ପୁରୁଷ ପରି ଦେଖିଛନ୍ତି, ଲେଖକ ହିସାବରେ ସଂସାରର ମଣିଷଙ୍କୁ ସେ କେବଳ ଲେଖାର ପାତ୍ରପାତ୍ରୀ ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିବା ରହସ୍ୟ ହିସାବରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ସେଇ କାରଣରୁ ନିଜକୁ ସଂସାର ଲୀଳା ଓ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଭାଗୀଦାର କରିବାର **Optimism** ଟିକକ ସେ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ସେ ନିଜକୁ ଜୀବନର ମଞ୍ଚ ଉପରୁ ଅପସାରି ନେଇଛନ୍ତି । ଜଗତର ସମସ୍ୟା-ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଜଗତର ଦ୍ୱାରକୁ ରୋଧିକରି ରଖିଛି । **Kant**ଙ୍କ ପରି ମଣିଷ ଜୀବନକୁ ଏକ ସାଧ୍ୟ ବା **an end in itself** ହିସାବରେ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ତାଙ୍କର କେବେହେଲେ ଘଟିନାହିଁ ବୋଲି ସେ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ଧୂଳିର ଜୀବନକୁ ଧୂଳିରେ ମିଳାଇଦେଇ ଯିଏ ଉପର ଶୂନ୍ୟରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ଆଦର୍ଶ ଖୋଜି ବାଡ଼ୁଳିଝାଡ଼ା ମାରେ, **Maugham**ଙ୍କ ଦଶା ହୁଏତ ଠିକ୍ ତାହାରି ପରି ହୋଇଛି । ଜଗତ ସମସ୍ୟା ବହୁଳ, ଏଠି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଆଦର୍ଶ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇ ଯାଉଥିବା ପରି ମନେହେଉଛି, ବଞ୍ଚିବାର ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମେ ମ୍ଳାନ ହୋଇ ଆସୁଛି, ସବୁ ସତକଥା । କିନ୍ତୁ ଜୀବନକୁ ନେଇ ନୂଆ **Experiment** କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏଇଠି ଅଟକି ଗଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ସବୁ ଅଭାବ, ବାଧା ଓ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ସଂସାର ହିଁ ମୋର ସମର୍ପଣ-କ୍ଷେତ୍ର, ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ମଣିଷକୁ **optimist** କରାଇ ପାରିବ । ତାକୁ ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ଦେବ, ସଂସାରକୁ ନୂଆ କରି ଗଢ଼ିବ । ଅଧର୍ମ ଉପରେ, ଧୂଳି ଉପରେ ଓ ନୈରାଶ୍ୟ ଉପରେ ଏ ଯୁଗର ଶବସାଧନା ଆରମ୍ଭ ହେବ ଶକ୍ତିମୟୀର ସନ୍ଧାନ ପରିଚୟ ପାଇବା ପାଇଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାର୍ଲ ମାର୍କସ୍‌ଙ୍କର **optimism**କୁ ମୁଁ ସର୍ବଥା ସମ୍ମାନ କରେ : **Not to interpret the world, but to create it anew.**

ଆପଣାର ବହୁବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ସାହିତ୍ୟସାଧନା ପରେ **Maugham**ଙ୍କର ଏପରି ଦଶା ହେଲା କାହିଁକି ? କାରଣ ସେ କେବେହେଲେ ନିଜକୁ ଏହି ଜଗତର ଜଣେ ସୈନିକ ହିସାବରେ ଭାବି ନାହାନ୍ତି । ଦୂରରେ ରହି ବୁଝିଛନ୍ତି, ସେହିପରି ବୁଝି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି, ଶିରା ଖୋଲାଇ ଛିନ୍ନ ଅନ୍ତରର ତାରଗୁଡ଼ିକୁ କେବଳ ଦେଖାଇଦେଇ ସେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ

ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଆଗର ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, କାଲର କିଶୋର **Experimentor**କୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆଗାମୀ କାଲ, ଯେଉଁ ଯୁଗ ଆସୁଚି, ସେଥିରେ ଜୀବନକୁ ସମଗ୍ରଭାବେ ଦେଖାହେବ । ସେ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ବା କଳାର ସୃଷ୍ଟି ହେବ, ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ଦେବଶିଳ୍ପ କରି ଗଢ଼ିବାର କର୍ମଠ ସାଧନାରେ ହିଁ ତାହା ଆପଣାର ଆରୋଚିତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଘୋଷଣା କରିବ ।

୨୭-୨-୪୯

ଏଠି ବସି ବସି ଦିନ ଯାଉଚି । ସେପାଖରେ ଦିନର ଆଲୁଅ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି । ଶେଷ ପହରର କାଆକାଆ ରଡ଼ାଇ କାଉ ଯେପରି ଅଳସ ମନର ଶିଥିଳ ଗଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାକୁ ମସ୍ତରୁ ପିଟିଦେଇ ଯାଉଚି । ମୁଁ ଝଡ଼ ଆଉ ତୋଫାନ ଚାହେଁ, ନିଷ୍କର୍ମ ନିଦ୍ରାଘରି ତପ୍ତ ପଡ଼ିତବକ୍ଷ ଶୈଳଶ୍ରେଣୀର ବେଦନା ପରି ମନ ହଠାତ୍ ମେଘର ଆବାହନ ଗାଇ ଉଠିଲଣି । ମୁଁ ଯିବି । ବୋଧହୁଏ କୋଉଠି ହେଲେ ମୋ’ ଲାଗି ଥିର ଥାନ ନାହିଁ । ଉଡ଼ିବାର ମାଣିକ ଚଢ଼େଇ ମୁଁ, ମୁଁ ଖାଲି ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ଚାହେଁ ‘ଏଠି ନୁହେଁ, ଏଠି ନୁହେଁ,—ଆହୁରି ଅନେକ ଦୂରକୁ । କେବଳ ଦୂରର ମେଘସହିତ ମିତ ବସି ମୋର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ମେଘର ପ୍ରସବତାର୍ଥ ସେହି ଅଜ୍ଞାତ କନ୍ଦରାର ଗର୍ଭ ଭିତରେ ପଶି ମୁଁ ବାଟ ଚାଲିବାର ପରୀକ୍ଷା ଦେବି । ଆଜି ଏହି ମରୀଚିକାର ରୌଦ୍ର ତପସ୍ୟା ଦେଖି ଅନ୍ତରର ତପସ୍ୱିନୀ ମଧ୍ୟ ଯୋଗିନୀ ଭୈରବୀ ହୋଇ ଜାଗି ଉଠିଚି । ଏହି ଦୁଃସମୟର ମନଟା ହିଁ ସବୁଦିନେ ମୋର ସହାୟ ହୋଇ ରହିଥାଉ ।

ମଣିଷ ଯଦି ମଣିଷକୁ ଚିହ୍ନନ୍ତା;—ଠିକ୍ ଏଇ ପବନ ସକାଳର ଫୁଲକୁ ଚିହ୍ନିଲାପରି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ପଦ୍ମକୁ ଚିହ୍ନିଲା ପରି । ଅପରକୁ ତା’ର ନିଜ ଗ୍ରାହରେ ସହଣ୍ଟେ ଆଗକୁ ଠେଲିଦେଇ, ଆପଣାର ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ନିବେଦନ ଦ୍ୱାରା ଆନର ମୁଦାପାଖୁଡ଼ା ଫିଟାଇ ଦେଇ ମଣିଷ ମଣିଷ ପାଖରେ ଆପଣାର ସୁନ୍ଦରତମ ପରିଚୟ ଦେଇ ପାରନ୍ତା । ହୁଏତ ସେହିଦିନ ଯାଇ ଆମ ସଂସାରରେ **Spiritual Democracy** ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ଜୀବନସଭାରେ ସମସ୍ତେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତେ ଖାଲି ଆପଣା ଆପଣାର ଶିଖାଟିକୁ ଜଳାଇ ରଖିବାର ପ୍ରୋତ୍ସାହନ-ମନ୍ତ୍ର ପରସ୍ପରକୁ ଦେବାଲାଗି । ସାଧନାର ପରଖ ଘରେ ବିଜ୍ଞାନୀ ମଣିଷ ସହିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରଶଂସାର ପରିଚୟ ହୁଅନ୍ତା । **Man is a God to man** : ସ୍ପିନୋଜାଙ୍କର ଏହି ସତ୍ୟ ସୂକ୍ତିଟି ସେଇଦିନ ଯାଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଫଳପାରନ୍ତା !

ମନଭିତରୁ ସ୍ୱାର୍ଥର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ତୁଟି ନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିଲାଗି ମୁଁ ସବୁକଥାର ଫଳାଫଳ ବିଚାରି କରି ସମସ୍ତ ଏଡ଼ାଇବାକୁ ଏତେ ଭଲ ପାଉଚି । ନିର୍ମଳ ମନର ନିବେଦନ ଉପରେ ଚରମ ଭରସା ରଖି କର୍ମ ପଥରେ ଚଢ଼ି ଚାଲିବାର ମହା-ଉପାୟକୁ ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର କରି ପାରିନାହିଁ । ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ପାଦ ଓ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଗତ ଆପଣାକୁ

ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଗ୍ରହିଲି । କାହାରି ଜଣକର କ୍ଷୀଣ ବିନ୍ଦୁ ଲାଗି ସାଧନାର ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିନାହିଁ । ସିନ୍ଧୁର ପ୍ରଶାନ୍ତି ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଅମର କରି ରଖି ପାରିଲେ ଯାଇ ବିନ୍ଦୁର ସାର୍ଥକତା ହୁଏ । ନିଜର ଯାବତୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପାର୍ଜନକୁ ଏହି ବିରାଟ ଉପଲବ୍ଧି-ଯାତ୍ରାରେ ଦେଇପାରିଲେ ଯାଇ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହେବି । ଦେବତାର ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ-ପାରିଲେ ହିଁ ମୁଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବି, ମହଦାଶ୍ରୟର ପିତୃବେଢ଼ (filial bond) ଭିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପାରିବି ।

ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପରିଚୟ୍ଥିଲ ଏହି ବାର୍ଙ୍କୀରୁ ଯେଉଁଦିନେ ମୋହ ଛିଣ୍ଡାଇ ହେଉନାହିଁ । ତଥାପି ମୋତେ କାଲି ଏଠାରୁ ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ବେଶ୍ ବୁଲିଲି, ଆପଣାର ଭାରି ମନକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭଣ୍ଡାର ଦୁଆରେ ଖୋଲାଇଦେଇ ହାଲୁକା ହେଲି । ଏହି ଶୂନ୍ୟମୁଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ହିଁ ଯେପରି ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ସନ୍ତୋଷ । ଅନ୍ତରର ଏହି ମଧୁ-ପରିବେଷଣର ଜୟ ହେଉ !

୨୮-୨-୪୯

ଅଳସ ଜୀବନର ଛୁଟି କାଟିବା ଆଜିଠୁଁ ସରି ଯାଉଚି । ଆଉ ଘଣ୍ଟାଏ ଗଲେ ବାର୍ଙ୍କୀରୁ ମଟର ଧରିବି । ପଅରଦିନ ଠାରୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପୁଣି ମୋର ଶାନ୍ତିମୟ କର୍ମପର୍ବ ସୁରୁ ହେବ ।

ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ଜୀବନଟାକୁ ଖାଲି ଏହିପରି ମେଲାଇ ଦେଇ କ୍ରମେ ଅସ୍ୱସ୍ତି ବି ଲାଗିଲାଣି । ରୌଦ୍ରବାସର ବିସ୍ତାର ଉପରେ ଖାଲି ଡେଣା ଦୁଇଟା ମେଲାଇ ପଡ଼ିରହିବା ଦ୍ୱାରା ମୋ'ର ଉଡ଼ିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମୂଳରେ ମୁଁ ଯେପରି ଭିତରୁ ଏକ ବ୍ୟଥାର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଶୁଣି ପାରୁଚି । ପୁରୁଣା ଘରର ପୁରୁଣା ଗବାକ୍ଷ ପରି କେବଳ ପଡ଼ିରହି କଳଙ୍କି ଲାଗିବାଛଡ଼ା ଯେପରି ନିଃସାର ଜୀବନର ଆଉ କିଛିହେଲେ କାମ ନାହିଁ ।

ନଦୀର ନୀଳଧାର ସେପାଖରେ ବାଲି ଆଉ ତୋଟା, ତା' ସେପାଖରେ ପାର୍ବତୀ ତନ୍ମୟର ନୀଳ ଅଙ୍ଗରେଖା;—ଗ୍ରନ୍ଥିର ସ୍ୱପ୍ନପରି ସବୁ ଯେପରି ମନଘରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ଆପଣାର ବସା ଠିକ୍‌କରି ନେଇଚି । ପଶ୍ଚିମଦିଗର ଆଲମ୍ବ ପାହାଡ଼ଟା ପରି ମନ ସବୁତେଅବା ଏଇଠି ଏଇ-ପାଖରେ ଅଟକି ଲମ୍ବିଯାଉଚି । ଏ ମାୟା ଛାଡ଼ିବାର ନୁହେଁ, ତା' ଆଖି ଆଉ ମୋ' ଆଖି ଭିତରେ କିଏ ଯେପରି ହେଇ ଗୋଟିଏ କଳାର ଅଞ୍ଜନ ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଚି । ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ବହନ କରି ଏହି କଳା ଭଅଁର ପାଣି, ଏହି ନେଳିଆ ତୋଟା ଓ ପାହାଡ଼ ଅନନ୍ତକୁ ଅନାଇ ରହିଥାନ୍ତି, ସେହି ଅନାଇବାର ସାଧନାକୁ ଏଠୁ ମୁଁ ନିଜସ୍ୱ କରି ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଯାଉଚି । ମୁଁ ବି ସେଇ ଆଖିରେ ଦେଖିବି, ସର୍ବସ୍ୱ ନିବେଦନ କରି ମୁଁ ବି ସେହିପରି ତପସ୍ୟା କରିବି,—ଆକାଶତଳେ ମୁଁ ବି ଆକାଶ ହେବି ।

ପୁଣି ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ମୋର ଚିନ୍ତା ମନ୍ଦିରର ଆରାଧନା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠି ଶାଳକୁଞ୍ଜରେ ବସନ୍ତର ରୂପଚ୍ଛଟା ଖେଳୁଥିବ, ମହୁଲ ଫୁଲର ମଧୁଭଣ୍ଡାର ଜଗତଯାକକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ଆଣୁଥିବ । ଆଉ କେତେଦିନ ପରେ ହୁ ହୁ କରି କାଳବୈଶାଖୀ ଘୂର୍ଣ୍ଣିଝଡ଼ ମାଡ଼ି-ଆସିବ ।

ଆପଣା ମନର ଜାଲବୁଣା ପଥ ଉପରେ ଅନେକ ବସ୍ତୁ ଓ ଅନେକ ସଚେତନ ଚେତନ ପରିଚୟ ମୋ' ଆଖି ଆଗରେ ଆସି ହଜିଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ସବୁଗୁଡ଼ିକୁ କାଳିକଲମରେ ମୋର ବୋଲି କରି ରଖିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇନାହିଁ । **Drawing Room**ର ଲେଖାଲେଖି ପାଇଁ ନିତି ଅଲଗା ସମୟ ରଖି ମୁଁ ମନକୁ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଲେଖକର ଦାଉ ସାଧିପାରିବି ନାହିଁ । ରେଶମୀ ଗୁଳାଟି ପରି ମୋର ଜୀବନ ଗୋଟିଏ ସାଧନାରେ ଗୁଡ଼ାହୋଇ ରହିଛି । ଫିଟିବାର ଦିବାଯାପନରେ ସେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ଆପଣାକୁ ଦେଇ ଦେଇ ଯାଉଥିବ । ସେହି ମନର ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ହିଁ ମୁଁ ପାତ୍ର ବା କ୍ଷେତ୍ର ନିର୍ବାଚନ କରିବାର ଭାର ଛାଡ଼ିଦେଇଛି । ସେଇ ମନ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଆକାଶକୁ ଅନାଇରହେ, ସେଇ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅକାରଣରେ ଆପଣାକୁ ମଣିଷର ଭିଡ଼ ଭିତରେ ଅକାଡ଼ିଦିଏ, ପୁଣି ସେଇ ଇଚ୍ଛାକଲେ କଲମ ଧରିବାଲାଗି ହାତକୁ ଆଦେଶ ଦିଏ ।

୩-୩-୪୯

ପ୍ରାୟ ତିନିସପ୍ତାହ କାଳ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ବାରିଦ୍ୱାରୀ ହେବାପରେ ମୁଁ କାଲି ଏହି ଆଶ୍ରମ-ଆତ୍ମାର ଆନନ୍ଦ-ଆବରଣକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ଏହି ଆବରଣଟିକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ମୁଁ ପୁଣି ମୁକ୍ତ ମନର ଜାଲବୁଣା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବି । ସାଧନାର ସୁନ୍ଦର ପୀଠ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ମତେ ନିତି ଦୂରରୁ ବିକଳ କରିଛି । ପୁଅନାତି ଓ ଭାଇଭଉଣୀ ପରି ଗଛ, ପଥର ଓ ଚଢ଼େଇ ଜାନୁଆରଙ୍କ ସହିତ ମଣିଷ-ହୃଦୟର ସତେଅବା ଏକ ଅପୂରଣୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ଯେତେଯାହା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଫୁଲ ଫଳ ପତ୍ରର ଏହି ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ବାସନାକୁ ତୃପ୍ତ କରାଇ ହୁଏନାହିଁ । କେବଳ ପାଖକୁ ଆସି, କେବଳ ଅନୁଭବ କରି ହିଁ ସେହି ଅଭାବ ମେଣ୍ଟେ ।

ପ୍ରହ୍ଲାଦିନ ପାହାନ୍ତାରେ ଆମର ଆଗ୍ରହୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡ଼ୁଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସେଥିଲାଗି ଆମେ ଦୁଇଦିନ ଛୁଟି ପାଇଛୁ । ରାଜନୀତି ବା ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିର ଜଣେ ପୁରୋଗାମିନୀ ନାରୀ ହିସାବରେ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର ବେଶୀ ସୁଯୋଗ ମୁଁ ପାଇନାହିଁ । ତାଙ୍କର କବିତା ବା କବିପ୍ରବଣତା ଅନେକ ସମୟରେ ମୋତେ ଟିକିଏ ଶୋହରା **(archaic)** ବି ଲାଗୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରୀତିକଳ୍ପନାରେ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଏକପ୍ରକାର ବାତୁଲତା ହିଁ ଭରି ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ସର୍ବଦା ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଜିନିଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ତାହା ହେଉଛି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସଜାଗତା । ହୁଏତ ଏହି ସଜାଗତା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଯୌବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଥିଲା । ହତାଶ ଓ ଭଙ୍ଗାରୁଜା ମନର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଏହି ସଜାଗତା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସରଣୀ ଦେଖାଉ ।

୪–୩–୪୯

Because a man can write great works, he is none the less a man,—Maughamଙ୍କର ଏହି କଥା ପଦକରେ ମୋର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହାପରେ ସେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଉଆଁ ଦେଉଛନ୍ତି : It is, I suppose, these, lewd, ugly, base and selfish thoughts dwelling in their minds against their will, that have tormented the saints when their lives were devoted to good work and repentance had redeemed the sins of their past.—ସଂସାର ଭଙ୍ଗୁର, ଜୀବନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ; ଏହି ମନୋବେଦନାର ଉମୂଳ ଅସ୍ଥିରତା ମଣିଷର ପ୍ରତିଭାକୁ ଚିରଦିନ ବାଟ ଦେଖାଇ ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଅସ୍ଥିର ସାଧନାର ଫଳ ଫଳିଛି, ସେତେବେଳେ ସକଳ ପ୍ରକାର ପାପବୋଧ, ସମସ୍ତ ଆତ୍ମଲଘୁ ଦୈନ୍ୟଭାବ ପରମ ଉପଲବ୍ଧିର ଆନନ୍ଦ-ଆଲୋକ ତଳେ କୁଆଡ଼େ ମିଳାଇ ଯାଇଛି । ଜଗତ ମୋର ମନବୋଧ କରି ପାରୁନାହିଁ, ଆପଣାର ଲାଜ ନେଇ ମୁଁ ଧାଇଁଧପଡ଼ି ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି । ଦୈନ୍ୟକ୍ଲିଷ୍ଟ ମନଟା ତେଣେ ଆପଣାର କ୍ଷୁଦ୍ରତାତଳେ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଦିନ ଅସଲ ଦେଖାର ଶୁଭକ୍ଷଣ ଆସିବ, ସେଦିନ ଏହି ପଙ୍କ କାଦୁଅ ବାଟର ଜୟଗାନ କରିବାଲାଗି ଯେପରି ମୋର କୌଣସି ଧୃଷ୍ଟତା ନ ହୁଏ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ତ Sense of Sin ରହିଛି । ମାତ୍ର ପାପର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କାହାକୁ ଏକ Skeptic inaction ଭିତରେ ଘଣ୍ଟି ଘୋଡ଼ାଇ ରଖୁଛି । ମାତ୍ର କାହାକୁ ଆହୁରି ଦଗ୍ଧ ଓ ଆହୁରି ପରୀକ୍ଷିତ କରାଇ ନବତର ଜନ୍ମର ସମ୍ଭବ କରାଉଛି । ଏଥିରେ Sense of Sinର କୌଣସି ବାହାଦୁରୀ ନାହିଁ, ବାହାଦୁରୀ ହେଉଛି ପ୍ରତିଭାର, ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ attitude ବା ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟିର ।

୫–୩–୪୯

ଅନେକ ଦିନର ଫାଙ୍କ ପରେ ଆଜି ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ସହିତ ପୁଣି ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେଇ ବହିମେଳରେ ମୁଁ ଯେଉଁ କେତେଟା ଘଣ୍ଟା ରହିଥାଏ, ସେହି ସମୟତକ ମୁଁ ଏକ ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦରେ ନିଜକୁ ଭୁଲି ରହିଥାଏ । ଆଗରୁ ଏଡ଼େବଡ଼ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟକୁ ଏତେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର କେବେହେଲେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଛାଡ଼ି ଏକ Wandering Jewର Experiment ଆରମ୍ଭ କରିବା କଥା ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଭାବେ, ସେତେବେଳେ ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟଟା ହିଁ ମୋତେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପଛକୁ ଟାଣେ । ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାର ମାୟାକୁ ଛିଡ଼ାଇ ପାରେନାହିଁ ।

କେତେକେତେ ମନୀଷୀ ଓ ପ୍ରତିଭାର ନିଷ୍କାମ ଓ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ଏହି ପୁସ୍ତକସ୍ତୂପ ପଛରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଛି, ସେକଥା ଭାବିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ପୁସ୍ତକାଗାରର ମହିମାକୁ ଯଥାର୍ଥଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଲାଗେ । କେତେ ରାଜା ଯାଇଛନ୍ତି, କେତେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଇତିହାସର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ଏହି ଜ୍ଞାନର ଭଣ୍ଡାର ଆମସହିତ ଯୁଗଯୁଗର ଅତୀତକୁ ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ପ୍ରେରଣା ସୂତ୍ରରେ ଗଁଠାଇ ରଖିଛି ।

ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ହଠାତ୍ ଝଡ଼ ଆସିଲା । ବର୍ଷା ଓ ବତାସର ଗର୍ଜନରେ ସମସ୍ତ କବାଟ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ତଥାପି ଯେପରି କିଏ କାନ୍ଦୁଥିଲା । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଗର୍ଜି ରହିଛି ।

୮-୩-୪୯

ପୁଣି ପୁରସ୍କୃତ କବି T. S. Eliotଙ୍କ କଥା ମନରେ ଆସି ପଡ଼ୁଛି । ଗୋଟାଏ ଯୁକ୍ତି ହୋଇପାରେ, ଏ ଯୁଗର Hollowness ଗୁଡ଼ାକୁ ଖୋଲି ପଦାରେ ପକାଇ ଦେବାକୁ ହିଁ ସେ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ । ଏ ଯୁଗରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଅଧିକାର କରି ଯେଉଁ ଫମ୍ପା ଜୀବନର ଅଳସ ପରିତୃପ୍ତି ସମଗ୍ର ଜଳବାୟୁଟିକୁ ଗ୍ରାସ କରି ବସିଛି, ସେହି କଥାକୁ କଣ୍ଠା ମାରି ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ ଇଲିଅଟ୍ ଆପଣାର ନିଜସ୍ୱ ଢଙ୍ଗରେ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । କବି ଓ କବିତାର ମାନ ନିରୂପଣରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନବାଦୀ ତର୍କକୁ ଲଗାଇବା ଅବଶ୍ୟ ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଯେଉଁ କବିତା ଓ ସମଗ୍ରତଃ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇ ପାରିଲା, ତାହା ହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ ଅମର ସାହିତ୍ୟ । ଏ ଯୁଗର ସକଳ ଶୂନ୍ୟ ଊଷରତାର ଏକକ କାବ୍ୟକାର ହିସାବରେ ଆମେ ଇଲିଅଟ୍ଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ହେଁ ଯୁଗ ତାଙ୍କୁ କଦାପି ଆପଣା ମନୋରାଜ୍ୟର Sentinel ହିସାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । Sentinel ଦୁଆର ଖୋଲି ପଥ ଦେଖାଏ, ଇଲିଅଟ୍ କୌଣସି ପଥ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ତାଙ୍କର ଭାବନାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାହିଁ, ଏକପ୍ରାଣତା ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ କେବଳ ଏକ କଳ୍ପନା ମରୁରେ ବମ୍ବର ଖୋଲି ସେ ଧର୍ମ ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି ।

ଇଲିଅଟ୍ଙ୍କୁ ଆମ ପୃଥିବୀ ଶିରପା ଦେବା ସହିତ ବିଦାୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଦେଇଛି । ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାର ଶବ ଉପରେ ଆଗାମୀ କାଲିର ଫୁଲଗଛ ପୋତା ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ସାହସ, ପ୍ରେରଣା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ନେଇ ମଣିଷ ପୁଣି ସାହସୀର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲାଣି । ସାରା ଜଗତ ହେଉଛି ଗୋଟାଏ Wasteland—କିନ୍ତୁ ମୋ'ର ଭିତରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେବାର ଯେଉଁ ଶୁଭ୍ରଶ୍ୟାମଳ ଅଙ୍କୁରଟି ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି, ତାହାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ମୁଁ ମୋର ନନ୍ଦନଚର୍ଯ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରିବି : ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ନୂଆ ଯୁଗର ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ।

ଜଗତରେ ହୁଏତ ସବୁ ଖସିପଡ଼ୁଛି, ସବୁର ଆଖି ବୁଜିହୋଇ ଯାଉଛି । ତା' ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ଶୁଣି ଆପଣାର ଆଖି ବୁଜି ଦେବିନାହିଁ । ମୁଁ ନୂଆ ଶିବିରର ପହିଲା ବୀର ହେବି,—

ମୋର ନିରଳସ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦ୍ୱାରା, ନୂଆ କଳ୍ପନାର **Experiment** ଦ୍ୱାରା । ଜଗତରେ ଅରାଜକତା ଅଛୁ, ତଥାପି ମୁଁ ଜାଣିଶୁଣି ତାହାକୁ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେବନାହିଁ । ମୁଁ ସେହି ଅରାଜକତାର ବାହାରେ ରହିବ; ମୁଁ ତା'ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣୀନ ହେବ ତାହାର ଅନ୍ଧାରର ଆକାଶ ଉପରେ ମୁଁ ଧୂମକେତୁ ପରି ଜଳିବ । ମୋହରି ସଙ୍କଳ୍ପରୁ ହିଁ ଯୁଗର ନୂଆ **Experiment** ଆରମ୍ଭ ହେବ, ନୂଆ ମନୀଷାର ମହୌଷଧି ତିଆରି ହେବ। ମୋର ଅତି ପାଖର, ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କର ମଣିଷ,— ଜୀବନ୍ତ ପୃଥିବୀର ମନ୍ଦିରରେ ମୋର ଧର୍ମ ଓ ଆଦର୍ଶର ସରଳ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ । ସେଇଥିରେ ଆଟମ୍ ବୋମା ଓ ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ବୋମା ସମେତ ସବୁ ସନ୍ଦେହବାଦର ଇମାରତ ଚୂନା ହୋଇଯିବ ।

୯-୩-୪୯

ମନ୍ଦିର ଉପାସନାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସଙ୍ଗୀତ ମୋ' ଅନ୍ତରର ବନ୍ଦକବାଟ ଗୁଡ଼ାକୁ ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ଖୋଲି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଥିଲା, ଭିତରୁ ଏହି ମୁଦଭଙ୍ଗାର ଶବ୍ଦକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଶୁଣି ପାରୁଥିଲି ।

ଆଜି ସମସ୍ତ ଦିନ ମୁଁ ମୁକ୍ତ ରହିଚି । ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବରେ ନିଜର ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆନନ୍ଦିତ ଅର୍ଦ୍ଧୀଶ୍ୱର ପରି କାମ କରି ଯାଇଚି । ଦୂର କଳ୍ପନା ଓ ଶଙ୍କାର କୌଣସି ବନ୍ଧନ ମୋତେ ଅଯଥା ଅସ୍ଥିର କରିନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟହ ମୁଁ ଏହିପରି ସ୍ୱାଭାବିକ କର୍ମର ଆନନ୍ଦ ଭିତରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ରହିବି ।

ରାତ୍ରିର ପ୍ରହରୀ ଗଣି କିଏ ଯେପରି ଆପଣାର ସକଳ ଆବରଣ ସହିତ ମୋ' ଉପରକୁ ଟାଣିହୋଇ ଆସୁଚି । ମୋ' ଭିତରର ଜନନୀ ପୁଣି କରୁଣ ମହିମାରେ ଜାଗି ଉଠିଲାଣି । ଦିବସର ସବୁ ଅସଫଳ ଦେବତାଙ୍କୁ କୋଳକୁ ଟାଣିଆଣି ସେ ଆପଣାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବ । କାଲିର ସଫଳ ସକାଳରେ ନୂତନ କଶୋରର ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠିବ ।

୧୦-୩-୪୯

ଗାନ୍ଧୀ ପୁଣ୍ୟାହ ଉପଲକ୍ଷେ କର୍ମମୁଖରତାର କଲ୍ୟାଣ ଭିତରେ ଆଜି ଦିନଟି କଟିଗଲା । ଆପଣାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦେଇ ଆଜି ମୁଁ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଚି । ନିର୍ମଳ ଭାବରେ ଆପଣାର ପାଖଟିକୁ ଆନତମୁଖ କରିଦେଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ସଂସାରର ଅନେକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ବିବାଦ ଓ ବିରାଗକୁ ହଜମ କରି ପାରିବ । ଯିଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇପାରୁଚି, ସେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ବଢ଼ୁଚି ।

ଜୀବନ ତୀର୍ଥର ଭାଗ୍ୟବାନ କାକ ମୁଁ, ଆପଣା ଚଞ୍ଚୁରେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଫୁଲ ତୋଳିଆଣି ମୁଁ ମନ୍ଦିର ଧୂଳିରେ ସଜାଇଦେଇ ଧନ୍ୟ ହେବ ।

ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ସମସ୍ତ ଚାଲିଯାଉଚ, ଆକାଶର ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଖେଳାରେ ଦଣ୍ଡଲିତାର ଅନୁକମଣ ପରି । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ସମର୍ପଣରେ ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଯିବାର ଆନନ୍ଦରେ ମୁଁ ଯେପରି ସକଳ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଦେଇଚି । ଜୀବନକୁ ଗୋଟାଏ ଶୂନ୍ୟ-ରଜ୍ଜୁ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା' ଉପରେ ଚାଲିବାଲାଗି ମୁଁ ବଡ଼ କାତର ହୋଇ ପଡୁଥିଲି । ଆଜି ମୁଁ ସବୁ କାତରତା ଭୁଲି ଯାଇଚି । ଆଜି ଆଉ ଆପଣା ଅଚେତନ କିମ୍ବା ଅବଚେତନର ଅତ୍ୟାଚାରର ଭୋଗିବାକୁ ହେଉନାହିଁ । ଆଜି ଉଡ଼ିଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଅସ୍ଥିରତା ନାହିଁ ବା ନୀଡ଼ ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହିବାର ଅଳସ ଅବସାଦ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀ ଯେପରି ଅବ୍ୟବହିତ ହୋଇ ଯାଇଚି ଏହି କର୍ମଶରଣର ପରମ ପୁଣ୍ୟାହରେ । ହେ ମୋର ରାତ୍ରି, ହେ ମୋର ପୁରାତନ ଅନ୍ଧାରର ସ୍ୱପ୍ନମୟୀ ଜନନୀ, ତୁ ମୋତେ କାଲିର ଆନନ୍ଦଲାଗି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହିପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖ ।

୧୧-୩-୪୯

ବାସନ୍ତ ଜୀର୍ଣ୍ଣନ ବିଦାୟ,—ଗୋଟିଗୋଟି କରି କେତେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆଚ୍ଛାଦନ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ମୁଁ ନୂଆ ହୋଇ ଚାଲିଚି । ପୁରୁଣା ପରସ୍ତ ସବୁ ନର୍ମୋକକୁ ପାସୋରି ମୁଁ ନିତ ନବୀନ କାନ୍ତିର ଆଲୋକରେ ବିଭୂଷିତ ହେଉଚି । ଜୀବନର ଅନେକ ଗ୍ଲାନି ଓ ଅନେକ ଦୁର୍ଗନ୍ଧର ଆଲୋଡ଼ନକୁ ମୁଁ ମନେରଖି ପାରିନାହିଁ । ଏହି ଅନ୍ତର ଯାହାପାଖରେ ସମର୍ପିତ ହୋଇ ରହିଚି, ସେଇ କେତେ ଘାଟରେ ଓହ୍ଲାଇ କେତେପ୍ରକାର **image** ଗଢ଼ି ଆପଣାର ଆଖିକୁ ବୋଧ ଦେଇ ଚାଲିଚି । ତଥାପି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦେବତାର ଚକ ବୁଲୁଚି, ମୋ'ରି ମୃତ୍ତିକାକୁ ନେଇ ତା'ର ଭାଣ୍ଡ ତିଆରି କରିବା କୌଣସି ଦିନ କଦାପି ସରି ଯିବନାହିଁ । ମୋର ଏହି ଅସରନ୍ତି ଯାତ୍ରାରେ ହିଁ ଆନନ୍ଦ !

ବାପା ବୋଉଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ଫଟୋ ରଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଏତେଦିନଯାଏ ଆମ କାହାରି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏଥର ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ଛବି ଉଠାଇଥିଲି । ଆଜି ସେଇଗୁଡ଼ିକ ଛପାହୋଇ ଆସିଲା । ମନ ଅତି ପୁଲକିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

କାଲିର ତୀର୍ଥାନୁସାରିଣୀ ପକ୍ଷୀଟି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୀଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିନାହିଁ । କାଲିର ପୂତମୁକ୍ତ ମନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋକସାଗରରେ ସନ୍ତରଣ କରି ବୁଲୁଚି । ରାତିର ଶେଷ ପାଖୁଡ଼ାଟିକୁ ମୁଦିଆଣିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ସେହି ଦୂରଯାତ୍ରୀକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ଯାଉଚି ।

୧୩-୩-୪୯

ମଣିଷ ସମାଜରେ ଅସନ୍ତୋଷର ସଂସାର ଭିତରେ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇଯାଇ ଆକାଶ, ପବନ ଓ ଆଲୋକତଳେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ପୁଣି ଯେପରି ସେହିମଣିଷର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଗି ସମସ୍ତ ମନଟା ବଡ଼ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଉଠେ । ମଣିଷ କଣ ଏହି ଗଛ ପରି ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି

ଶୁଭ୍ର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? କବି ଆପଣାର କବିତା ମଧ୍ୟଦେଇ କେତେ ଚିତ୍କାର କଲା, ସବୁ କଣ କେବଳ ଅଳସ ଦୁଇଦଣ୍ଡର ଆରାମ ସକାଶେ ? ସମାଜର ଚକ୍ଷୁଃଶୂଳ ହୋଇ ଆଦର୍ଶବାଦୀ କେତେ କଷଣ ସହି ଆଦର୍ଶର କେତେ ସ୍ତବ ଗାଇ ଚାଲିଗଲା, ସବୁ କଣ ଖାଲି ମୋଟାକାଗଜ ଘରର ସିନ୍ଦୁକରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିବାଲାଗି ? ମଣିଷ ଯେମିତି ରହିଆସିଚି, ସେ ଚିରଦିନ କଣ ସେମିତି ରହିଥିବ ? ଅଥଚ ତାହାରଲାଗି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାହେଉଥିବ, ପ୍ରଳାପ କଲାପରି କବି ତାହାରଲାଗି କବିତାର ବାଣୀ ଗାଇଯାଉଥିବ ? ଆରମ୍ଭ କରିବ କିଏ ? ରାତିର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ସକାଳର ରକ୍ତଫଳରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଯିବ କେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ? ଯାହାର ନାମ, ଖ୍ୟାତି, ଯଶ ଓ ଗୌରବ କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ, ଏହି ମଣିଷ ସମାଜରେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହିଁ ଯିଏ ପରମ ଗୌରବ ବୋଲି ମନେ କରୁଚି, ସେଇ ତୁଏତ ପ୍ରଥମେ ଲମ୍ଫଦେବ । ନିଜକୁ ହଜାଇବାର ସାହସ ଆଜି କେଉଁ ନବୀନର ରହିଚି ?

୧୪-୩-୪୯

ହୃଦୟ ତେଣେ ଆତ୍ମନିବେଦନର ମହାତୀର୍ଥକୁ ଛୁଟିଗଲା ବେଳକୁ ଏଣେ ମନ ଆପଣା ଗହ୍ୱରରେ ଅନ୍ଧାରଗାର ଗଣି ବସୁଚି । କେଉଁଠି କେତେ ଅଳଆର ସମ୍ପଦ ସେ ଗଦା କରି ରଖିଚି, ତାହାର ହିସାବ କରି କରି ଆପଣାର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ଆଶାକୁ ସେ ସଙ୍କୁଚିତ କରିଆସୁଚି । ମୁଁ ଏ ଲାଭକ୍ଷତିକୁ ମାନେନା, ସ୍ୱାର୍ଥସଙ୍କୋଚର ମନଜହୁରୀକୁ ମାନେନା । ଅଳସ ପ୍ରହରର ବାହାନା ଭିତରେ ସିଏ ଯାହା ଧାଞ୍ଚି ପକଉଥାଉ ପଛକେ, ମୁଁ ହୃଦୟକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଉଡ଼ିଚାଲିବି ।

ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଦୋଳଣୀରେ ଝୁଲିଝୁଲି ସମସ୍ତ ଦିନଟି କଟିଗଲା, ଠିକ୍ ଏହି ଦକ୍ଷିଣା ପବନର ସମସ୍ତ କଟାଇ ଦେବାର ମାତଲାମି ପରି । ସଂସାରର ସକଳ କର୍ମ ତ କେବଳ ମାତଲାମି ! ଆପଣାର ଜୀବନ-ଯଜ୍ଞରେ ଯିଏ ଯେତିକି ମାତାଲ ହୋଇ ନିଜକୁ ଭୁଲି ପାରିବ, ତା'ର ଶିଖା ସେତିକି ଉପରକୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ପାରିବ । ମୁଁ ସତ୍ୟ, ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦରର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ନିରୂପଣ କରିବାର ବିଦ୍ୟା ଶିଖିନାହିଁ । ମୋର ତପସ୍ୟା ଅନୁସାରେ ମୋ' ଆତ୍ମାର ସକଳ ସଞ୍ଚୟ ଆଜି ସତେଯେପରି ପଲାଶ ହୋଇ ଫୁଟି ଉଠିଚି । ଫୁଲ ଫୁଟାଇବାର ହେ ରସିକ ତପସ୍ୱୀ, ତୁମେ ସତ୍ୟ, ଶିବ ବା ସୁନ୍ଦର ଯାହା ହୋଇଥାଅ ପଛକେ, ମୋତେ ବି ତୁମର ସାଙ୍ଗରେ ଡାକି ନେଇଯାଅ । ମୁଁ ଯିବାକୁ ରାଜି ଅଛି ।

୧୫-୩-୪୯

ନୀରବ ଘରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି କଣ ଲେଖିବି ବୋଲି ଭାବୁଚି, ହଠାତ୍ ବନଫୁଲର ଗନ୍ଧରେ ମୋର ସମସ୍ତ ମନ ସମାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ବାତାୟନ ସେ ପାଖରେ ନୀଳାଭ

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ବିରାଟ ପ୍ରାନ୍ତର ପଡ଼ିରହିଛି, କେତେଆଡ଼ୁ କେତେ ମୁଗ୍ଧ କଣ୍ଠର ବସନ୍ତଗାନ ଭାସିଆସୁଛି ମୋର ଅନ୍ତର ପୂର୍ଣ୍ଣକରି । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଜୀବନର କାହାଣୀ, ଧାତାର ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ଗପ । ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକାଶର ପସରା ଆପଣାକୁ ସବୁବେଳେ ମେଲିଦେଇ ବସିଛି, କେବଳ ଆଖି ପ୍ରସାରି ସେଠି ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ହେଲା !

କାଲିର ମହାନନ୍ଦ ମେଳାପରେ ହୃଦୟର କଣ ବିକଣଗୁଡ଼ାକ ଆଜି ବି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ଲାଗୁଛି । କାଲି ନିଜକୁ ଫଗୁ ଖେଳରେ ଭୁଲାଇ ଦେଇ ଆଜି ଉତ୍ସବର ମନ୍ଥନ ଭିତରୁ ନିଜକୁ ମୁଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାଇଛି । ମହାପ୍ରାଣର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଆତ୍ମଦାନର ମହୋତ୍ସବ ଲାଗିରହିଛି, ସେଇଠି ଆପଣାକୁ ଅଭେଦ କରି ମିଳାଇ ଦେବାକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ନଦୀଟି ପରି ଆପଣାର ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରି ଚାଲିଛି । କିନ୍ତୁ ଶଯ୍ୟା ହିଁ ଯେପରି ନଦୀର ପରିଚୟ ନୁହେଁ, ଦିନରାତିର ମାତ୍ର କେତେଟା ପ୍ରହର ମଧ୍ୟ ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ନୁହେଁ । ଚରୈବେତି । ଋତୋ ବୈ ସଃ । ଆଜି ରସଶେଖରର ରାଜ୍ୟରୁ ମୋ' ଲାଗି ରାସ୍ତାର ପାଥେୟ ଆସିଛି । ମୋ' ଆଖିର ସକଳ ଅଞ୍ଜନ ଧୋଇନେଇ କିଏ ଯେପରି ହୃଦୟ ଭିତରେ ସିଧା ପଥ ପକାଇ ଦେଲାଣି । ସମୁଦ୍ରର ଆହ୍ୱାନ ଆସିଛି, ପୂର୍ଣ୍ଣଶଯ୍ୟା ଜୀବନଭଣ୍ଡାର ନେଇ ମତେ ନିତି ଯିବାକୁ ହେବ ।

୧୭-୩-୪୯

ନିଜକୁ ବାଧ କରିବାର କଳାଟି ମୁଁ ଯେପରି ଦିନକୁ ଦିନ ଭୁଲିଯାଉଛି । ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଯେତିକିଟି ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଲୁଛି, ମୋର ସେଇଥିରେ ହିଁ ଆନନ୍ଦ । ଯିଏ ସୁଗନ୍ଧ ଦେଇ ଜନ୍ମ କରିଛି,'ମୋର ଜୀବନ ଭିତରି ଦେଇ ସେଇ ଫୁଲ ଫୁଟାଇବା କମ୍ ବେଶୀ ବା ହାନିଲାଭ ନେଇ ମୋର ଭାବନା କଣ ?

୧୮-୩-୪୯

ସକାଳର ବିରାଟ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ମନଇଚ୍ଛା ବୁଲୁବୁଲୁ ଆଜି ମୁଁ ନିଜକୁ ପାଇଲି । ଅନ୍ଧାର କୋଠରୀରେ ଘରଭର୍ତ୍ତି ମଶା ଭିତରେ ଆସନ ଶେଷ କରି ମୁଣ୍ଡକୁ ଉଶ୍ୱାସ କରି ଯେତେବେଳେ ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିଲି, ସତେଯେପରି ମୋ'ଲାଗି କିଏ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କଲି । ଏହି ଜୀବନର ଶୁଷ୍କ ପ୍ରହରରେ ମନ ଯେତେବେଳେ ଆପଣାର ଆଳସ୍ୟ କୁଟିଳ ଗ୍ରନ୍ଥି ଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ଘାରିହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ, ଯେତେବେଳେ କେବଳ ତୃଣ ଭିତରର କୀଟ ଖୋଜି ବୁଲିବାରେ ସମସ୍ତ ମନଟା ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଥାଏ, ଏହି ବିରାଟ ବ୍ୟାପ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇ ସେତେବେଳେ କିଏ ଯେପରି ଆପଣାକୁ ଚହଲାଇ ଦେଇଯାଏ ।

ଆଜି କେତେ ସମୟ ଅତି ଶୋକାତୁର ଭାବରେ କଟିଛି । ଏହି ଧରାବନ୍ଧା ଜ୍ଞାନଗବେଷଣା ଯେପରି ମୋ'ଲାଗି ନୁହେଁ । ମୁଁ ଏଠି ଠିକଣାମତେ ଫୁଟି ପାରୁନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ଜ୍ଞାନ ଫୁଲ

ଫୁଟାଇ ନ ପାରିଲି, ସେଠି ଜ୍ଞାନ ପାଉଚି ବୋଲି ମୁଁ ଗର୍ବ କରିବି କୋଉ ମୁହଁରେ ? ଅଥଚ ଏହି ଅଳସ ଘର ଭିତରେ ପଡ଼ିରହି ମୁଁ ଦିନକୁ ଦିନ ବେଶୀବେଶୀ Selfintent ହୋଇ ଯାଉଚି । ଅନେକ ସମୟରେ ଆପଣା ଯଶ ଓ ଗୌରବର ନାନା କଳ୍ପନାରେ ଭିତରର ବଧୂଟିକୁ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ କରି ପକାଉଚି । ଏହି ବନ୍ଧା ଘର ଭିତରେ ସକଳ ସମର୍ପଣ କରିବାର ଶଙ୍ଖ କଦାପି ବାଜି ପାରିବ ନାହିଁ ।

୧୯-୩-୪୯

ପୋଥିର research ଛାଡ଼ି ଏଥର ଆପଣା ଅନ୍ତରର research ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ସେହି ଅନ୍ତର ଭିତରେ କେତେ ସକାଳ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯାଉଚି, କେତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇ ପୁଣି ଅସ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଚି, ତଥାପି ମୁଁ ତାହାର କୌଣସି ଖବର ରଖୁଚି କି ? ତେଣେ ସମର୍ପଣର ସାଜ ପିନ୍ଧି ହୁଏତ କେଉଁ ଅଭିସାରିକା ମନଭିତରେ ହତାଶ ହୋଇ ମରୁଚି, ତଥାପି ତା'ର ଅଭିବଣ୍ଟାକୁ ମୁଁ ଭୁଲିଯାଉଚି କିପରି ?

ଜୀବନରେ କେବଳ ଏହି ଖୋଜା ଖୋଜିର ବିରାଟ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ମନେ ହେଉଚି, ମୁଁ ଅମର । ଏହି ଜୀବନରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ମୁଁ ପର ଜୀବନରେ ତାକୁ ପାଇବି । ଏହି ଜୀବନରେ ମଣିଷର ଘଟ ଭିତରେ ତା' ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ପର ଜୀବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଘଟରୂପେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନରେ ତାହାର ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହେବି ।

ରାତିର ଦୀପ ଆଲୁଅରେ ବସି ମୁଁ କେବଳ ନିଜ ମନର ଅନ୍ଧକାର ବିଷୟରେ ଭାବିଭାବି morbid ହୋଇ ଯାଉନାହିଁ ତ ? ମୋ' ଘରର ବାହାରେ ବିରାଟ ଶର୍ବରୀ ଆପଣାର ତପସ୍ୟା-ବର୍ତ୍ତୀ ଧରି ନିଃଶବ୍ଦରେ ଗଳିଯାଉଚି, ସବୁ ଆଲୁଅର ସାର ସେହି ମହାତମସାର ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହୋଇ । ସେହି ଆଲୋକ ଯାତ୍ରାରେ କଣ ମୋର କୌଣସି ଭାଗ ନାହିଁ ? ପକ୍ଷୀର ଗୋଟାଏ ଡାକ, ପବନର ଗୋଟାଏ ହିଲ୍ଲୋଳ ବେଳେବେଳେ ମଣିଷର ସବୁ ଦରଜାକୁ ଖୋଲିଦେଇ ଯାଏ । ଅନ୍ଧାର ରାତିର ଦୁର୍ଶ୍ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ି ମୁଁ ସେହି ପକ୍ଷୀଡାକ ଲାଗି, ସେହି ପବନହିଲ୍ଲୋଳ ଲାଗି ବଞ୍ଚିବି । ତାହାର ସନ୍ନିଧାନକୁ ଆସି ଉଶ୍ୱାସ ହେବି ।

୨୦-୩-୪୯

ପ୍ରାଣରସନାରେ ଚାଖି ଦେଖିଲେ ସବୁ ରସ ଖାଣ୍ଟି । ନ ହେଲେ ଜଗତରେ କଟୁ, ତିକ୍ତ ଓ କଷାୟ ଚାଖିଚାଖି ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅଣ୍ଟୁନାହିଁ । ଦୁଇଦିନ ହେଲା ମନ ଉପରେ ଯେଉଁ ବିଷାଦ ଗଦା ମାଡ଼ି ବସି ରହିଥିଲା, ଆଜି ସକାଳେ ସେଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି କେଉଁ ଅକାରଣ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ମିଳାଇ ଯାଇଚି । ସକାଳ ପବନର ତରଙ୍ଗ ଆସି ଦେହରେ ବାଜିବା ମାତ୍ରକେ ଆଜି ମୁଁ ପିଲାଟି ପରି ନାଚି ଉଠିଥିଲି, ବସନ୍ତଶିଶୁ ଶାଳ ବୃକ୍ଷର ଏକ ସ୍ତବକ

ପର ଆଲୋକର ରସନିବେଦନ ଆଡ଼କୁ ମୁଁ ଆପଣାର ପାଦଟି ପ୍ରସାରି ଦେଇଥିଲି । ସ୍ପିନୋଜାଙ୍କର Sub specie acternitatis ପରି ନିଜର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଗମ୍ଭୀର କରିବାକୁ ହେବ, ଉପରର ଝୋଲଚିପ ନ ବାରି ସବୁର ପ୍ରାଣର ସୁଶାନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ସନ୍ତରଣ କରିପାରିଲେ ମୋର ବନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ମୋତେ ଆଉ କ୍ଷୁଦ୍ର କରି ରଖି ପାରିବନାହିଁ । ମନର ସମସ୍ତ ଗ୍ଲାନି ଏଇ ମନଭିତରୁ । ନାନା ବାସନା ଓ ମୋହର ବନ୍ଧ ଦେଇ ଜୀବନ-ଝରଣାକୁ ବନ୍ଧାଇ ରଖିଲେ ପଚୁକାଲର ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ କଣ୍ଟରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ । ନା,—ମୁଁ ତାକୁ ବନ୍ଧିବାକୁ ଦେବ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଆପଣାର ଶଯ୍ୟା କରି ସେ କେବଳ ବହି ଚାଲିଯାଉ । ଆପଣାର ଆଖିରେ ସେ ସକଳ ଉପତ୍ୟକାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଖି ଶିଖୁ ।

ଦଣ୍ଡଦାତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯାତନା ଓ ମନସ୍ତାପ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଜୀବନର ବିଚାର କରିବନାହିଁ । ସବୁ ଗ୍ଲାନିର ଉର୍ବର ଭୂମି ଉପରେ ମୋର ଆପଣା ଗଛଟିରେ ଫୁଲ ନିଶ୍ଚୟ ଫୁଟିବ ।

୨୧-୩-୪୯

ଭାବରେ ବିଗ୍ରହର ଆରୋପ ହେଉଛି ତନ୍ତ୍ରର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ମୋ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସେହି ସାଧନାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିବ । ଭଗବାନ ହୁଏତ ଅନେକ ଦୂରରେ, ହୁଏତ ମୋର ଅନନ୍ତ ଅମାପ aspiration ବ୍ୟତୀତ ଭଗବାନ ଆଉ କିଛି ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଭିତରେ ମୁଁ ସେହି ଭଗବାନଙ୍କର ଆରୋପ କରି ସେଇଠି ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧାନିବେଦନ କରିବ । ପ୍ରେମ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମର୍ପଣର abstract କଳ୍ପନା କରି ମୁଗ୍ଧ ହେବାର ଅଧିକାର କବିର ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରେମ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମର୍ପଣ ମୋ' ପଡ଼ୋଶୀ ମଣିଷ ପାଖରେ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ମୋ' ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ବିଗ୍ରହ ହେଉଛି ମୋ' ଜଗତର ମଣିଷ, ବିଶ୍ୱମିଳନ ଲାଗି ମଣିଷ ହେଉଛି ମୋର ନିକଟତମ approach ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ ନାରୀକୁ ମାଆରୂପେ ଦେଖିଥିଲେ, ନାରୀର ଉର୍ବଶୀ ରୂପରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସବୁ ଲାଲସାର ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ । ମଣିଷର ମୋହନ ରୂପ ମୋ'ର ନୁହେଁ; ସେହି ରୂପଟା ମୋତେ ଭାରି ଚହଲାଇ ଦିଏ, ଅଧିକ କନ୍ଦାଏ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ବିଷାଦମେଳା ଭିତରେ ସେଇଟା ମୋତେ ସଂଶୟବାଦୀ କରିପକାଏ, ମୋର ଚିନ୍ତାକୁ ସ୍ଥବିର କରିଦେଇ ମୋତେ ଭୁଲିଯିବାକୁ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କେ, ମୋତେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ ମନାକରେ, ମୋର aspirationକୁ ମାରିପକାଏ । ସେଇଥିଲାଗି ମଣିଷର ସେବାକ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ମୁଁ ତା'ର ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖିବାର ଦୀକ୍ଷା ନେଇଛି । ମୋର ଧର୍ମ-ଆରାଧନା ଭାଇ ହିସାବରେ,—ପଥଚାରୀ ସଖାରୂପେ । ପଥର ପଥିକ ହିସାବରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ପାଇବି, ତାହାକୁ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କର କରିଦେବ । ଜୀବନର ଖୋଲା ଆଲୁଅରୁ ମୁଁ ନିଜେ ଯେଉଁ ଗୁପ୍ତ ଚାବି ପାଇବି, ସେହି ଚାବିକୁ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ହାତରେ ଧରାଇଦେବ । ଏହାହିଁ ମୋର ସାଧନା ।

୨୨-୩-୪୧

ମନଲାଗି- ଜଣେ ମଣିଷ ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ, ଯିଏ ମୋ'ର ପରି ବାଡ଼ ଡେଇଁ ବାହାରିବ, ମୋ'ର ପରି ମରମର ଜୀଇବ। ହୁଏତ ସେହି ପରିଚୟ ବା ହାକ୍ଷାତଲାଗି ଯେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତା ଦରକାର, ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ କରି ପାରିନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଣିଷ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଉଛି, ସେତେବେଳେ ତା'ର ଆଖି ଓ ଅଧରକୁ ଚାହିଁ ମୁଁ ନିରାଶ ହିଁ ହେଉଛି । ଆଖି ଭିତରେ ଉଡ଼ି ବୁଲିବାର ସେଇ ଚେତନ ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ କମ୍ପା ଅଧର ଉପରେ ପଡ଼ିଉଠି ଧାଇଁବାର ସେହି ବିଜୟ-ହସ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କେତେ ମଣିଷର ସୁଧାପାତ୍ର ଖୋଲି ଦେଖିଛି, ତାହା ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ଖାଲି ! ସମସ୍ତେ କେବଳ ଶୁଖିଲାଟାରେ ଚଞ୍ଚଳ, ଶୁଖିଲାଟାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସମସ୍ତେ ଖାଲି ଅପ୍ରୟୋଜନରେ ଓ ଅକାରଣରେ କଥା କହି ଜାଣିଚନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେହି ଚଞ୍ଚଳ ବା ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାରେ କୌଣସି ଗମ୍ଭୀରତା ନାହିଁ, ସେହି କଥାରେ କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀଭାବ ନାହିଁ । ତେର ବରଷର ବାଳକ କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ବୟସ ହେଲାବେଳକୁ କେବଳ ଆପଣାର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ାକୁ ଭାବିଭାବି କଳା ହୋଇଯାଉଚି, କେବଳ ଆପଣାର ମରୁଭୂମିରେ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ବିବଶ ଓ ବିକଳ ହୋଇପଡ଼ୁଚି । ଜୀବନ-ଉତ୍ସବରେ ସବୁରି ସହିତ ସମବେତ ହୋଇ ଆପଣାର ଦ୍ୱାରକୁ ମୁକ୍ତ କରି ରଖିବାର ବୀରତ୍ୱ ମୁଁ ଯେପରି କାହାରି ପାଖରେ ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

James Hintonଙ୍କ ପତ୍ରାବଳୀରୁ ମୁଁ ଆଜିର ସାର୍‌ରୂପେ ଏତକ ସାଇତି ରଖୁଚି : **Too many things crowd upon me; none commands me. The thing which shall fill my heart must be not for myself, but for others. To be contented, I must toil not for comfort, nor for money, nor for fame, nor for love, but for truth and righteousness. Love** କହିଲେ ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ହିଣ୍ଟନ୍ କେବଳ **passion** ବା **infatuation** (କାମନା)କୁ ବୁଝିଚନ୍ତି । କାରଣ ଅସଲ ପ୍ରେମ ସହିତ ସତ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣର କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ।

ଦିନ ତୀର୍ଥର ବେଢ଼ା ପରିକ୍ରମା ପରେ ମୁଁ ଗତିରେ ସେହି ଦେବତାର ଆପଣା ଘରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଚି । ଏଥର ତାହାରି ଚରଣ ଛୁଇଁ ମୋ' ଜୀବନର ନୂତନ ସ୍ତବକଟିକୁ କାଲି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଚି । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ମୋର ଅନେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଚି, ନାନା ଆଦାନପ୍ରଦାନରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର ସଶ୍ରଦ୍ଧ ନମସ୍କାର ଦେଇ ଆସିଚି । ସବୁ ନମସ୍କାର ଆଜି ଗୋଟିଏ ନମସ୍କାରରେ ବିଲୀନ ହେବ ଏହି ରାତିର ଏକାକୀ ମନ୍ଦିରରେ । ହେ ମୋର ଜୀବନ ସ୍ୱାମୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ କେବଳ ତୁମରି । ମୋର କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣତି ମଧ୍ୟଦେଇ ତୁମେ ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କର '

୧୩-୩-୪୯

ନାନା କାମଭିତରେ ଦିନଟି ଚାଲିଯାଏ । ନିସ୍ତବ୍ଧ ସନ୍ଧ୍ୟାର ନିସ୍ତନତଳେ ଠିଆହୋଇ ହଠାତ୍ ମନେହୁଏ ଯେପରି ମୁଁ କିଛି ହୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ, ଆଜି ମୁଁ ଫୁଟିଉଠି ପାରିଲିନାହିଁ । ଅତୃପ୍ତିର ଉଷ୍ଣ ଦ୍ରାବକ ସ୍ରୋତରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନଟିର ସକାଳ ଲାଗି ଗ୍ରନ୍ଥି ପୁଣି ଉର୍ବର ହୋଇଉଠେ ।

ଫୁଲ ସବୁଦିନେ ଫୁଟୁଛି । ଆମ ଆଖିକୁ ଲାଗୁଛି, ଯେପରି ତା' ଜୀବନର ଚରମ ପ୍ରକାଶ ଏହି ଗୋଟିଏ ଥର ଫୁଟିବାରେ ହିଁ ସମାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ କିଏ ଜାଣିଛି, ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଶୋଭାରେ ଫୁଟି ଉଠିବାଲାଗି ଫୁଲଟିକୁ କେତେଥର ଝଡ଼ିଲା ପୁଣି କେତେଥର ଝାଉଁଳି-ବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବ ! ଜଗତରେ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସନ୍ଦେହ କରି ବସୁ ଯେପରି ଜଗତ ଆଗକୁ ଚାଲିଯାଉଛି ଓ ନିଜେ ମୁଁ କେବଳ ପଛରେ ପଡ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ସବୁରି ପ୍ରାଣରେ ଯେ ଏକ ଅତୃପ୍ତ ସାଧନାର ଅଦମ୍ୟ **aspiration** ରହିଛି, ସେକଥା କେତେଜଣ ଜାଣନ୍ତି ? ଏଥିକି ଜାଣି ଯେଉଁଦିନ ମଣିଷ ପରସ୍ପରର ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲି ଶିଖିବ, ସେଇଦିନ ହିଁ ସେ ଜୀବନ ସାହସର ଶୀର୍ଷରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିବ ।

ଏ ବଗିଚାରେ ମାଳୀ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଆପେ ଆପଣାକୁ ଫୁଟାଇବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଏହି ଆପଣା ସାଧନାରେ ଘଣ୍ଟାକର ସହାନୁଭୂତି ଓ ଦଣ୍ଡକର ସମ୍ବେଦନାଶୀଳ ଚାହାଣି ଯେ କେତେ ଅଭୟ ଦେଇଯାଏ, ତାହା କେବଳ ସାଧକକୁ ହିଁ ଜଣା ।

୧୪-୩-୪୯

ଏଣେ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ବିଷୟରେ ସମାଲୋଚନା ନିବନ୍ଧ, ତେଣେ ଅତୃପ୍ତ ମନର ଦାରୁଣ ଗୁରୁଭାର;—ଏହାରି ଭିତରେ ଲୁଚିହୋଇ କେଉଁ କିଶୋର କଳିଟି ଯେପରି ମରିମରି ଯାଉଛି । ମୁଁ ସବୁ କରୁଛି, ନାନାଭଳି ଭବିଷ୍ୟକଳ୍ପନାରେ ପ୍ରହର ପ୍ରହର ବୁଡ଼ି ରହିବାକୁ ବେଶ୍ ଆରାମ ଲାଗୁଛି; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଆରାମର ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଆସି ଯେପରି ହଠାତ୍ ମନେହେଉଛି ଯେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ଯଥାର୍ଥଭାବେ ଫୁଟାଇ ପାରୁନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର କୁଟିଳ ପରିବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ଓ ଆବଦ୍ଧ ଦାସ ପରି ମୁଁ ଯେପରି ଦିନକୁ ଦିନ ଆପଣାକୁ ହରାଇଦେବାରେ ଲାଗିଛି । ସଂସାରରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପାଧି ପାଇଛନ୍ତି, ଅନେକେ ସମ୍ମାନ ପାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କ'ଣ କେହିହେଲେ ଏହିପରି ଅତୃପ୍ତି-ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଦାରୁଣ ପ୍ରହରମାନ କଟାଇ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ଏପରି ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ? ଯାହା ଯେତେବେଳେ ଆସି ହାବୁଡ଼ୁଛି, ତାହାରି ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ନିରାଲମ୍ବ ଭାବରେ ଝାପ ଖୁଆଇଦେଇ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଭିତରୁ ଏହି ଅସ୍ଥିର ସଙ୍କୋଚ ବା ଆସୁଛି କାହିଁକି ? ହେ ଅନ୍ତର ଦେବତା, ମୋର ସେଇ

ଦାରୁଣ ଦହନ ଦରକାର । ତୁମେ ମୋତେ ଆପଣାକୁ କେବଳ ଚହ୍ନିବାକୁ ଦିଅ, ଆପଣାର କୁସୁମଟି ଫୁଟାଇବାକୁ ଦିଅ । କୋଠାଘରର କୃତ୍ରିମ ଖୋପ ଭିତରେ ସମ୍ମାନ ପାଇଲେ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରହିବନାହିଁ । ତୁମେ ମୋତେ ମୋ'ର ଆପଣାର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ନେଇଯାଅ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରର ଫୁଲ, ପବନ ଓ ଆଲୁଅ ପରି ମୋତେ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ କରଯାଅ । ତୁମଲାଗି ମୁଁ ସେଇଟି ମୋର ପ୍ରଣତଟିକୁ ସାଇତି ରଖିଛି ।

୨୫-୩-୪୯

ଆଜି ଦିନଟାଯାକ କୌଣସି କାମ କରିନାହିଁ, ତେଣୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ମନ ଭିତରେ ନାନା ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଓ ଦୁର୍ଭାବନା ଆସି ପଶିଯାଇଛି । ଆପଣାର ଶତଧା ସମସ୍ତ ଧାରାକୁ ଏକମୁଖୀ କରି ଏକ ମନୋମତ ପାତ୍ରରେ ଢାଳିଦେଇ ପାରିଲେ ଜୀବନର ମୁକ୍ତି, ନ ହେଲେ ନାମ ଯଶ ଖ୍ୟାତି ବା ସମ୍ପଦ ଯାହା ମିଳୁ ପଛକେ, ଭିତରର ଅଶାନ୍ତ ମନଟା ତଥାପି ହାହାକାର କରି ଉଠିବ । ଆଜି ଦିନକ ଭିତରେ ମୁଁ ଯାହାସବୁ ଭାବିଛି, ଯାହାସବୁ ମୋତେ ଚକିତ ଓ ବିଚଳିତ କରି ରଖିଛି, ସେସବୁକୁ ଏଠାରେ ଲେଖିବାକୁ ହିଁ ଘୃଣା ଲାଗୁଛି । ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ସେଗୁଡ଼ାକ ମୋର ଭାବନା ନୁହେଁ ।

ଆଜି ମଣିଷ ମେଳରେ ଦିନଟା ସାରା ଘୂରି ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ମନଟା ଆପଣା କଣରେ ପଡ଼ି ଖାଲି ଜଗତକୁ ଓ ଆପଣାକୁ ଧିକ୍କାର ଦେବାରେ ଲାଗିଥିଲା । ବିଦ୍ୱେଷବହ୍ନିର ଅଳସ ଦହନରେ ମୁଁ ଆଜି ସତତ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିଲି । ମୋ' ଭିତରର ଆପଣା କଳିଟି ବଡ଼ ଦଂଶଙ୍କ ଭାବରେ କୁଆଡ଼େ ମୁଦିହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଆପଣା ନୀଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ିଆସି ରାତ୍ରିର ନୀରବତା ଭିତରେ ମୁଁ ପୁଣି ତାକୁ ଫେରିପାଇଛି । ଶତ କୁହୁଟିକା ଓ କଣ୍ଟକଜାଲ ସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ସେଇ ହେଉଛି ମୋର ।

୨୬-୩-୪୯

ଆଜି ପୁଣି ଅନ୍ତର ଖୋଲିଯାଇଛି । ପ୍ରସନ୍ନ ମନ ଆପେଆପେ ନିଜର କର୍ମଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଛି, ଗ୍ରହଣ କରି ଖୁସୀ ହୋଇଛି । ଆଜି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖିଲାପରେ ମୋ'ର ସମସ୍ତ କୁହେଳି କଟିଯାଇଛି । ମନର ଏହି ପ୍ରସନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ହେ ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରର ସଙ୍ଗୀ, ତୁ ଆପଣାକୁ ଭଲ କରି ଦେଖି ନେ ! ତୋର କାମନାତଳେ କୌଣସି ଗୋପନ ଲାଳସାର ବିଷ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ ତ ? ଆପଣାର ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପାଖକୁ ଟାଣିଆଣି ପାରୁଚୁ ତ ? ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ପାଖକୁ ଟାଣିଆଣିବା ବେଳକୁ ତୋ'ର ଶରୀର କୌଣସି କାମୁକତାରେ କମ୍ପି ଉଠୁନାହିଁ ତ ? ଦେଖ, ରାତ୍ରି ପ୍ରହରର ଏହି ନିସ୍ତବ୍ଧ ଶୂନ୍ୟତଳେ ତୁ ଆପଣାକୁ ନିର୍ମଳ କରି ଦେଖି ନେ ! ଅନ୍ତରର ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଯଥାର୍ଥଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଇ ତୁ ଆପଣାକୁ ଚହ୍ନି ରଖ ।

ହାଲୁକା ମନଟା ଆଜି କହି ଉଠୁଚି; ମିତ ଅମିତ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଅସ୍ଥାୟୀ ବିଷୟରେ ଭାବିଭାବି ମୁଁ ନିଜକୁ ଆଉ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିଦେବି ନାହିଁ । ଏହି ସଂସାର କଲ୍ୟାଣ ଓ ଆନନ୍ଦର ସଂସାର । ସହସ୍ର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଦାଗ ସତ୍ତ୍ୱେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରସନ୍ନ ଆନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ହିଁ ସଂସାର ବଞ୍ଚି-ରହିଚି । ସବୁରି ଭିତରେ ମୁଁ ସେହି ଆନନ୍ଦ-ଭଣ୍ଡାରକୁ ଖୋଜି ବାହାରିବି । ଏପରି ଗୋଟାଏ **'metaphysical mouse'** ପରି ଅକାରଣରେ ଆପଣାକୁ ସବୁଥିରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖିବିନାହିଁ ।

୨୭-୩-୪୯

ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କୁ ନେଇ ଏପରି ବୁଡ଼ି ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଚି ଯେ ମୁଁ ଦିନମାନ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ବି ଚିନ୍ତାକୁ ଧରିରଖି ପାରୁନାହିଁ, ଯାହାକୁ କି ଏହି ଖାତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିପାରିବି । ସେଥିପାଇଁ ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା କଲମ ଧରି ବସିବାପରେ ବେଶ୍ ଭାବିବାକୁ ପଡ଼ୁଚି । ଅଥଚ ଡାଏରୀର ଗତି ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ନୁହେ ।

କାମନା ବାସନାର **ambivalence** ଭିତରେ ମୁଁ ନିରନ୍ତର ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । କେତେବେଳେ ଭଲପାଇ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ପାସୋରି ପକାଉଚି, କେତେ ମୋହାନ୍ଧତା ଭିତରେ ନିଜକୁ ଲିଟର ପିଟର କରି ରଖୁଚି । ପୁଣି କେତେବେଳେ ଘୃଣା କରି ନିଜର ଗୋଠଖଣ୍ଡିଆ ଉଦ୍ଧତ ଓ ଏକାକୀ ମନ ଭିତରେ ମୁଁ ବେଶ୍ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଚି । ହୁଏତ ପ୍ରେମଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ସଂସାର-ଶିକ୍ଷାର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବ । ଏହିପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇ ମୁଁ ଶେଷକୁ ପ୍ରେମର ଅସଲ ରୂପଟିକୁ ଚିହ୍ନିନେବି । ସେତେବେଳେ ପ୍ରେମ ଆପଣାର ଉର୍ବଶୀ ରୂପରେ ମୋତେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଇଯିବ ।

ଘରଆଡ଼େ ସମସ୍ତେ ଶୋଇପଡ଼ିଲେଣି । ପଡ଼ୋଶୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କାଲି ପରୀକ୍ଷା । ଆଜି ରାତିର ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହୋଇ କାଲି ସେମାନେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଜାଗି ଉଠନ୍ତୁ । ଭଗବାନ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ । କିଶୋର-ଜୀବନର ଡେଣାଲଗା ଉତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।

୨୮-୩-୪୯

ରାତିରେ ମୁଁ ପାଖୁଡ଼ାଟିଏର କାହାଣୀ କାହିପାରେ ନାହିଁ । କାଲି ଯେଉଁଟି ଏକ ସୁଗନ୍ଧ ଶିଶୁ ହୋଇ ଫୁଟିଉଠିବ, ମୁଁ ତାହାରି ଜନ୍ମର ଆୟୋଜନରେ ଲାଗିଥାଏ । ସକାଳର ଫୁଟା ପାଖୁଡ଼ାରେ ଦିନଯାକର ପୁଲକିତ ଖେଳ ଶେଷ କରି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ରାତ୍ରିର ନୀଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ିଆସେ, ସେତେବେଳେ ମୋ' ଅଭିଳାଷର ଉର୍ବର ମୃତ୍ତିକା ଉପରେ ସ୍ୱପ୍ନଟିଏ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଏକ ପାଖୁଡ଼ାର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ମୋର ସମସ୍ତ ମନକୁ ଅଧିକାର କରିନିଏ । ମୁଁ ହେଉଛି ସେଇ ପାଖୁଡ଼ାର ସମଗୋତ୍ରୀ, ସେଇ ପାଖୁଡ଼ାଟିର ସୁପ୍ତିରୁ ରଚନା ସକାଶେ ବାସି ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ଜାଳି ଦେବାର ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ମୁଁ । ଆଗାମୀ ଦିନର ସକାଳଟି ହେଉଚି ମୋ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଆଧାର ।

Hintonଙ୍କର ପତ୍ରାବଳୀରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ସୂକ୍ତକୁ ମୁଁ ଆଜ ଧନଟି ସହୃତ ଗଅଁ ଠାଇ ଦେଇଚ : The man who seeks to glorify his intellect at the expense of his duty is, in fact, a sensualist. Many a man is spoilt and ruined now through thinking that his intellect is himself and his highest occupation is to cultivate it—his nearest path to obey it. It is not so, that is, to place the body above the soul, to sacrifice the spirit to the brain. କେବଳ Intellect ବା ବୁଦ୍ଧିର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀଯାକକୁ ଭାର ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଚ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆମେ ଏହି ବାଟରେ କଦାପି ଅନ୍ଧ ହୋଇ ପଶିବୁନାହିଁ ।

୩୦-୩-୪୯

ମୁଁ ବାହାରକୁ ବେଶ୍ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଅଛି, ଏହି ଗରମ ଦ'ପହରେ ବସି ମୁଁ ବେଶ୍ ଆପଣାର ଲେଖାପଢ଼ା କରିଯାଉଚ, ମାତ୍ର ନୀରବ ରାତ୍ରୀର ଶୀତଳ ପବନରେ ମଧ୍ୟ ମନର ଅସ୍ଥିରତାଗୁଡ଼ାକ ମୋ' ଉପରେ ଭାରି ହୋଇ ଜମା ହୋଇଚ । ଗୁରୁଆଡ଼େ କାଲ ବସ୍ତୁଇ-ଦେଇ ମନେହେଉଚ, ଏଥର ହୁଏତ ବେଶ୍ ସୁରୁଖୁରୁରେ ବାଟ ଚାଲିଯିବ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ରାସ୍ତାରେ ହିଁ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଅଥର ରାତି ଯେ କୋଉଥିଲାଗି, ହେକଥା କିଏ ଜାଣିଚ ?

ଅସଲଭାବେ ଦେଖିଲେ ହୁଏତ ମୁଁ କିଛି ଜାଣେନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ଏତେଟିକିଏ ଶୁଣି ହଜମ କରିବା ଆଗରୁ ତାକୁ ନାନାଭାବେ ନାନା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ଗାର କରି ନ ପକାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମନ ଯେପରି ମୋଟେ ଥୟ ହେଉନାହିଁ । ନା, ଏପରି ନେଇଆସି ଥୋଇଜାଣିବାର ସହଜ ପଟୁତା ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ମୁଁ ବେଶୀଦୂର ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ

ମୁଁ ସବୁ ଡ଼ଙ୍ଗାରେ ବସୁଚ, ସବୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟରେ ଆପଣାର ଉଚ୍ଛଳ ହସକୁ ମିଳାଇ ଦେଉଚ । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଆପଣା ଅନ୍ତରର ବାଳୁତ ବଧୂଟି ଉପାସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିରହୁଚ । ସକାଳର ଆଲୁଅ, ଫୁଲର ଗନ୍ଧ, ପକ୍ଷୀର ଡାକ ଓ ରାତ୍ରିର ପବନ ସବୁଆସି ମୋ'ର ଦୁଆରେ ସନ୍ଦେଶ ଦେଇ ଚାଲିଯାଉଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଖରେ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ସେସବୁର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ମୁଁ ମୁକ୍ତି ଚାହେଁ, ଅଳସ ମୁକ୍ତିର ବନ୍ଧନଭାରରୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୁକ୍ତି ଚାହେଁ, ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଆପଣା ଆଦର୍ଶର ବନ୍ଧନରେ ନିଜକୁ ବାନ୍ଧିପାରିବାଲାଗି ମୁଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହେଁ । ସେଇଥିଲାଗି ଅନ୍ତରର କୋମଳ ବଧୂମନଟି ଯେପରି ଭୈରବୀ ବେଶରେ ବସିରହିଚ । ଭୈରବୀ ରୂପ ଭିତରଦେଇ ହିଁ ମୁଁ ତାହାର ଗୌରୀ ରୂପକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବି । ସ୍ୱାର୍ଥପର

ମଣିଷର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଏହି ଆଶ୍ରମର ମୁକ୍ତ ପ୍ରକୃତିଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବସିଲାଣି । ନରମ ପଦୁଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଳାହଳ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀର ଶୁଦ୍ଧ ଡାକଟି ଅନ୍ତରରେ ଆସି ବାଜି ପାରୁନାହିଁ । ଅନ୍ତରର ଆମନ୍ତ୍ରଣ ଓ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀର ଅବତରଣ ଏକ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ସକଳ ଯଶ ଓ ନାମର ଭ୍ରମ ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋତେ ଏଥିରୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।

'ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଭାରତ'ରେ **Gerald Heard**ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖା ପଢ଼ୁଥିଲି । ପ୍ରଥମ ଅଂଶଟି **Thomas Aquinas**ଙ୍କର **'Will to find God',**—ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଉପରେ ଲେଖା । ଭଗବାନ ପ୍ରକୃତରେ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ମଣିଷର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ହୋଇ-ନାହିଁ କି ହେବନାହିଁ । କାରଣ **Aspiration**କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଜାଣିଲେ ତାହା ଆଉ **aspiration** ହୋଇ ରହିବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣାର **will** ବା ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ଆପଣା ଚେତନାକୁ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ କରି ତାହାରି ଭିତରେ ସର୍ବପରମ ସତ୍ତାର ସ୍ୱରୂପ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ । ଏହି ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ହେଉଛି ସଂଶୟର ସାଗର ଭିତରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ନଙ୍ଗର; ଏହି ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି, ଯିଏ କି କୌଣସି **ulterior consideration** ନ ମାନି ସ୍ୱଭାବତଃ ଡେଇଁପଡ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ ।

୩୧-୩-୪୯

ବରଷର ତିନୋଟି ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ ପୋତାହେବା ପରେ ସେ ଆଜି ଏହି ଜଗତକୁ ପାଗଳା ପବନ ବେଶରେ ଆସିଛି । ଆଜି ରାତିର ପ୍ରାଣପିଣ୍ଡା ଝଡ଼ରେ ସିଏ ଯେପରି କେତେ କାଳର କେତେ ଗ୍ଲାନିକୁ ଉଡ଼ାଇନେଇ ଯାଉଛି, ଚୈତ୍ର ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ଝରାପତର ପରି । ଯାଉ, ଯେତେଯାହା ଯିବାର ଚାଲିଯାଉ, କେବଳ ଆପଣାର ଶୁଦ୍ଧ ଭଲପାଇବାଟି ଦେଇ ମୁଁ ଜଗତକୁ ପାଇବି, ଆଜିକାର ପବନ ପରି ବିନା କାରଣରେ ସବୁରି ଦୁଆରେ ମୋର ଅନ୍ତରର କଥା ଶୁଣାଇ ଆସିବି । ମୋର କିଛି ପାଇବାର କୌଣସି ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ, କିଛି ନେଇ ନିଜର କରି ଗଚ୍ଛେଇ ରଖିବାକୁ ମୁଁ କୌଣସି ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରିନାହିଁ । ଫଗୁଣ ମାସରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସର ଦାନ ପାଇଥିଲି, ପ୍ରଧାନତଃ ସେହି ବିଶ୍ୱାସରେ ହିଁ ଚୈତ୍ରମାସରେ ସବୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ନିଃଶେଷିତ କରିଦେବି ।

ଯେଉଁମାନେ ଦେଶ ସେବାର ସମସ୍ୟାକୁ ସନ୍ତୁଳ ମରୁଥାନ୍ତି, ଦରିଦ୍ର ମଣିଷକୁ ଦୟା ଦେଖାଇବାଲାଗି ଯେଉଁମାନେ ଭୋଜିରେ ବସନ୍ତି, କୋଠା ତୋଳି ରହନ୍ତି, **Hinton** ସେମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ପାରିନାହାନ୍ତି । କାରଣ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟସ୍ତ ଉଦ୍ୟମରେ କୌଣସି ତ୍ୟାଗର୍ଦ୍ଧି ନାହିଁ, ସେଥିରେ କୌଣସି ଆତ୍ମଦାନ ନାହିଁ । **"All helping without taking the burthen, all serving that is not heroism, all giving that has not absolute losing in it, I can not but have a revulsion from, a feeling almost as if I feared its success."**

୧-୪-୪୯

ହେ ମୋର ଜୀବନର ଶକ୍ତି ଦେବତା, ସଂକଳ୍ପର ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ଆଜି ଶୂନ୍ୟ ପାତ୍ରଟି ଭରାଇ ତୁମକୁ ଅର୍ପଣ କରିଦେଉଛି । କେବଳ ତୁମେ ହିଁ ଜାଣ, ତାକୁ ତୁମେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲଗାଇବ । କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଜାଣେନା, ତଥାପି ହୃଦୟଭରା ବନ୍ଧୁତା ମୋତେ ଆଜି ବଡ଼ ବିରକ୍ତ କରି ରଖିଛି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଘୃଣାର ଏପାଖ ସେପାଖ ଚଳଚଳ ଜୀବନର ଧନଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ଭାବରେ ଚାଲିଯାଉଛି । ଏକାହୋଇ ଆପଣାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାଇମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରିବିନାହିଁ ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସାଥୀ ହେବାର ଯେଉଁ ପଣ ମୁଁ ନେଇଥିଲି, ଆଜି ସେହି ପଣ ଯେପରି ଭାଙ୍ଗିଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ କେତେ ବ୍ୟବଧାନ; ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ପ୍ରକୃତିଗତ କେତେ ପ୍ରଭେଦ ଏଠି ଶହେଜଣଙ୍କୁ ଶତମୁଖ କରି ରଖିଛି, ଏଠି ମୁଁ କି ମିଳନର ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଯିବି ? ଏଠି ମୁଁ ବେଶ୍ ଅଛି, କଳାବିଳାସର ମର୍ମର ମନ୍ଦିରରେ ଦି'ପଦ ଖୁସିକଥା କହି ଓ ଶୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ନେହପ୍ରୀତି ଦେଉଛି ବୋଲି ମୁଁ ବେଶ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର କରି ବୁଲୁଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ନେହର ଭିତରଟା କଣ ପ୍ରକୃତରେ ଏଡ଼େ ସସ୍ତା ? ଦେଖେ ହୁଏତ ମୋ'ରି ଘରେ ମୋ'ରି ପରି ଆଉଜଣେ ମଣିଷ ମାଣେ ଚାଉଳଲାଗି ଧନଯାଚକ ଭାବି ହେଉଛି, ଆଉ ମୁଁ ଏଠାରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଉଥିବି କେତେକାଳଯାଏ ? ନା ଠାକୁରେ, ଏଠି ମୁଁ ଏହିପରି ବୁଢ଼ା ହୋଇ ପାରିବିନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମର ଶକ୍ତି ସ୍ନେହର ଆଘାତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

୨-୪-୪୯

ସକାଳର ପବନରେ ଆଜି ମନ ଖାଲି ଛୁଟିବୁଲୁଛି । ଯେପରି କେତେ ଯୁଗରୁ ବାହାରିଆସି ସିଏ ଆହୁରି କେତେକେତେ ଯୁଗକୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ପଚ୍ଛର ମଇଳା ଓ ମନର ଗ୍ଳାନିଆଡ଼କୁ ଆଉ ଅନାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ମୋର ନୁହେଁ । ଧୂଳି ଉପରେ ଅଟକିଯାଇ ସରଳ ସରିତ ସ୍ରୋତରେ ଯେଉଁସବୁ ଜଳଘୂର୍ଣ୍ଣି ମୁଁ ଦେଖିପାରୁଛି, ସେଗୁଡ଼ାକୁ ମନେରଖି ମୁଁ କେଉଁ ଶାସନ ସଭାର ପାରିଷଦ ହେବି ? ଏହି ପବନ ପରି ମୁଁ ସ୍ୱଭାବଚଞ୍ଚଳ, ପୂର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର ଏହି ମହୁଆଫଳ ପରି ମୁଁ ଧୂଳି ଉପରେ ଆପଣାର ମଧୁଗୋଳକକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ଅନେକ ଶୀତର ଫଳ ଏହି ବସନ୍ତର ଭୂଷଣକୁ ମୁଁ କୃପଣ ପରି ସଞ୍ଚାଇ ଦେବିନାହିଁ । ଯାହାର ହସକୁ ମୁଁ ମୁଖରେ ଭରି ରଖିଛି, ତା'ରି ହସ ତାହାକୁ ହିଁ ସମର୍ପିଦେବି ।

କାଲିର କଥା ମୋଟେ ମନେନାହିଁ । ମୋ' କ୍ରୋଧୀ ମନଟାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର **schooling** ଦେବାକୁ ହେବ । କେବଳ ଏତିକି ଗୌରବର କଥା ଯେ କାଲିର କ୍ଷିପ୍ର ଓ ତପ୍ତ ମନର ଆନ୍ଦୋଳନ ପରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କରି ଶାନ୍ତିରେ ଶୋଇ ପାରିଥିଲି । ଜାଗରଣରେ

ଯେଉଁ ଦୈତ୍ୟ ମୋତେ ସଙ୍କୁଚିତ କରିଦେବାକୁ ଗ୍ରହୁଚି, ସ୍ୱପ୍ନର ସାକ୍ଷାତ୍କାରବେଳେ ଯେପରି ସେ କୌଣସି ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରୁ । ତୈଜସ ପୁରୁଷର ଶୀତଳ କାନ୍ତିରେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଶଯ୍ୟା କାଲ୍ ପ୍ରକୃତରେ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଚି ।

୩-୪-୪୯

James Hintonଙ୍କର ଜୀବନୀ ଓ ଚିଠିପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ଶେଷ କଲି । ପୁସ୍ତକର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଆପଣା ଜୀବନର ସିଂହାବଲୋକନ କରି ସେ ଲେଖିଚନ୍ତି : I have tried for too much, and failed, but yet perhaps in that, my failure, God is giving me more even than I tried for. He has opened my eyes, at least a little, though I am blind and foolish still, no doubt, I will try and be wiser, and look more, and care more what others feel.

ଆଜି Materlinckଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବହି ପଢ଼ୁଥିଲି । Sense of moralityକୁ ସେ Common Sense, Good Sense ଓ Mystic Reason—ଏହିପରି ନିବଦ୍ଧ କରି ଦେଖାଇଚନ୍ତି । Hintonଙ୍କର Onsightର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର morality ଏକ ସାଧାରଣ ବିବେକଜ୍ଞାନ ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । ନିଜର ଜୀବନକୁ ଦର୍ପଣ କରି ଧରି ସେମାନେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀଟାକୁ ତା'ରି ଭିତରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଆମ ଏଯୁଗରେ ଯାହାକୁ Social Morality ବୋଲି କୁହାଯାଉଚି, ତାହାକୁ ଅନେକାଂଶରେ ଏହି Commonsense Morality ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର morality ଭିତରେ ଏତେବେଶୀ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଅବଶ୍ୟ ନାହିଁ, ତଥାପି ଏଥିରେ ହୃଦ୍‌ବୋଧର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ରହିଚି, utility ବା ପ୍ରୟୋଜନବାଦର ମାତ୍ରାରେ ଅତିଶକ୍ତ ରହିଚି । ସତ କହିଲେ ଆପଣାର ଭଲ ହେବ, ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇଲେ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଭଲ ପାଇବେ, ଏହିପରି ନାନା ଫଳାଫଳ—ମାପଚୁପରେ Good Sense Morality ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାକ୍ଲିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଚି । Mystic Reason ହେଉଚି ଅନ୍ତରଲବ୍ଧ, ଆପଣାକୁ ବିରାଟ ସୃଷ୍ଟିସୂତ୍ରରେ ରତ୍ନକଣ୍ଠୀ ପରି ବିଗୁରିବା ହେଉଚି Mystic Reasonର ଅନ୍ତର୍ପ୍ରକାଶ । ଏହାର ପ୍ରକାଶ ବା ପରିସ୍ଫୁଟନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ, ଏଠାରେ morality ଜୀବନଠାରୁ ଆଦୌ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତତା, Materlinckଙ୍କ ଭାଷାରେ Anxious moralityର ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଏଠି ଅପହରିଯାଏ । ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ ଫୁଟାଇ ଏହା ଆପେ ଫୁଟିଉଠେ । ମଣିଷର ନୈତିକତା ଓ ନୀତିଗତ ଜୀବନ ଏହି unscrupulous ସ୍ତରକୁ ଆସିପାରିଲେ ଯାଇ ତାର ଯଥାର୍ଥ ପରିତ୍ରାଣ ହୋଇପାରିବ ।

+ + ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋ' ବିଷୟରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ମତ ଦେଇ ଲେଖିଚନ୍ତି : Much water has flown down the river, 1942, is not 1949 । ଏହା ଅତି ଗୌରବର

କଥା । ୧୯୪୬ରେ ମୁଁ ଯାହାଥିଲି, ୧୯୪୯ରେ ତାହା ନାହିଁ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବା ଦୁଃଖିତ ହେବାର କିଛିନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ ସୁବ୍ରତ, ମୁଁ ସିଡ଼ିକାପରି ଡେଇଁଡେଇଁ (by leaps) ଚାଲିଯାଉଚି । କିନ୍ତୁ ମନଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସବବେଦନାର ମଧୁର ସନ୍ତୁଳନ ଚାଲିଚି, ତାହାରି ଫଳରେ ମୁଁ କ୍ରମଶଃ ଫୁଟିଫୁଟି ଯାଉଚି । ୧୯୪୬ ଯଦି ୧୯୪୯ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତା'ହେଲେ ଅସଲ ପ୍ରାଣଟା ସ୍ୱୀ'ଭିତରେ ହୁଏତ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ସାରନ୍ତାଣି । ନଈରେ ଅବାରିତ ଓ ଅବିରତ ସ୍ରୋତରେ ପାଣି ବୋହିଚାଲିଚି । ନିଜକୁ ମୁଁ ଝୁବଗଡ଼ଆଟିଏ କରି ରଖିବାକୁ ଘୃଣା କରେ । ସେଇଥିଲାଗି ମହାପଥର ସୁଃଖସ୍ରୋତରେ କେତେ ମଇଳା, ଆବର୍ଜନା ଓ ଅଡରକ୍ତତାକୁ ବୁହାଇଦେଇ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ହାଲୁକା କରିବାରେ ଲାଗିଚି ଏବଂ ସେଇଥିଲାଗି ୧୯୪୬ର ଉତ୍ତେଜନା-ପ୍ରଧାନ ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉକାହାରି ଧୂଆଁ ବାଣ ପଛରେ ଦଉଡ଼ିବାର ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ ନ କରି ନିଜର ଆଲୋକରେ ନିଜେ ନକ୍ଷତ୍ର ହୋଇ ଜଳିବାର ସାଧନାଟା ଆରମ୍ଭ କରିଚି । ମୋ' ଜୀବନର ଏହି କଳେବର ବଦଳାକୁ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜଣାଉଚି । ଏହି ପରିଧିପରି ମୋର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ କେତେ ସମ୍ଭାବନାମୟ ।

୪-୪-୪୯

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ଝଡ଼ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ବିଲୀନ କରି ଦେଇଥିଲି । ପ୍ରଶସ୍ତ ପଡ଼ିଆ ମଝିରେ ନିଜକୁ ଝଡ଼ର ଜିହ୍ୱା ଆଗରେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ମୁକୁଳା କରି ଠିଆ କରାଇ ଦେଇ ମୋର ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣ ଯେପରି ବଡ଼ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା । ଦିନଯାକର ସବୁ ଗଣ୍ଠି ହଠାତ୍ ଫିଟିଗଲା ।

କେବଳ ଏହି ବାହାରର ଝଡ଼ରେ **response** ପାଇଲେ ଯାଇ ଭିତରର ଝଡ଼ ଶାନ୍ତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିଜ୍ୱାଳା ମୋତେ ଦିନଯାକ ସିଝାଇ ସିଝାଇ ମାରୁଥିଲା, ଝଡ଼ପାଗଲ ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ଏକଲୀନ ହେବାଦ୍ୱାରା ସେହି ଜ୍ୱାଳା ଆଉ ମୋ'ରି ଭିତରେ ଠୁଳ ହୋଇ ରହି ପାରିଲାନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଝଡ଼ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ହଠାତ୍ ମୁଁ ଚେଇଁ ଉଠିଲି ।

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେଉଚି ମୁଠାଭିତରର ପାରଦ ପରି । ଚପି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମକୁ ପଣ୍ଡ କରି ତାହା ଏଣେତେଣେ ଛୁଟି ବାହାରି ଆସିବ । କେବଳ ଦୂରରୁ ତାହାର ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଆଘ୍ରାଣ ପାଇ ତା'ର ସୁଚିକ୍କଣ ଓ ସଚଳ ରୂପଟି ଦେଖିବାରେ ହିଁ ଆନନ୍ଦ ରହିଚି । ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଣିଷକୁ କେବେହେଲେ **infatuated** କରି ପକାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହାକୁ ଧରି ରଖିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ମୁଗ୍ଧ କରେ, ଶତ ସଂକଳ୍ପ ଓ ସମର୍ପଣରେ ଅନ୍ତରକୁ ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଇଯାଏ । କେବଳ ପାଖରେ ଥିବା ମଣିଷଟା ହିଁ ମଣିଷକୁ ବାଉଳା କରେ, ପିଣ୍ଡଟାକୁ ମୁଠାଗତ କରିବାକୁ ଯାଇ ମଣିଷ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ହରାଇବସେ ।

୬-୪-୪୯

କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାର ଝଡ଼ ମୋତେ ପୁଣି ଆତ୍ମହରା କରିଦେଲା । ବିରାଟ ସତ୍ୟର ପରିଚୟ ଦେବାଲାଗି ସେ ଝଡ଼ରୂପରେ ଜଗତକୁ ଆସେ, ଆମ ମୁହୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଗବାକ୍ଷ ଖୋଲିଦେଇ ଆମକୁ ମହାଯୁଗର ଆଖି ଦେଇଯାଏ । ଗୋଟାଏ ବଜ୍ର ବା ଝଲକାଏ ବିଜୁଳିରେ ତା'ର ସମସ୍ତ ରୂପ ହଠାତ୍ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଉଠେ । ସେହି ଝଡର ସ୍ନେହୀ ଦେବତା ପାଖରେ ମୁଁ ଜୀବନର ପ୍ରଣତି ରଖିଯାଉଛି, ବଜ୍ର ମାରି ସେ ପ୍ରହରି ପ୍ରହରର ଗୁରୁବୋଝକୁ ଏହିପରି ହାଲୁକା କରିଦେଉ ।

ବିଶ୍ୱ ମନର ମଇଳାକୁ ଖୋଳିତାନ୍ତି ଦେଖାଇଦେବାକୁ ଏହି ଝଡ଼ ଆସେ । ତୋଫାନର କରାଳ ବେଗର ବେଣୀ ଭିତରେ ଯାହାର ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଯାଏ, ତା'ର ହିରଣ୍ମୟ ଭଣ୍ଡାରର ତାଲ୍ଲଣି ଖୋଲିଯାଏ । ଗଛ, ପଥର ଓ ଧୂଳିମାଟି ସମସ୍ତେ ଝଡ଼ ପାଖରେ ସମର୍ପି-ଦେଇ ଧନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

୭-୪-୪୯

ଏଠି ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମନ ଲଗାଇ ପାରୁନାହିଁ । କଳା ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜୀବନର ନାଆଁରେ ଏଠିକା ମଣିଷ ଯେ କିପରି ଏକ ବିଳାସୀ କାଠର ଜୀବନ ବଞ୍ଚୁଛି । ଏଠି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିପରି ମନୁଷ୍ୟାତ୍ମାର ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରାଯାଉଛି, ସେସବୁ ମୁଁ ଆଉ ସହି ପାରୁନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଅସ୍ଥିର ଲାଗୁଛି, ଯେତେବେଳେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପଛରେ ରହିଥିବା ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଟିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଜୀବନର କେତେସ୍ୱପ୍ନ ଓ ସାଧନା ଦେଇ ସେ ଯାହା ଗଢ଼ି ଦେଇ ଯାଇଚନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଉଦ୍ୟମର ଅଭାବରୁ ଏଠାରେ ଏବେ ତାହାର ଏକ ବିଟପ ଅଭିନୟ ଚାଲିଛି । ତାଙ୍କ ନାଆଁ ଧରି ଏମାନେ ନାନା ସୂତ୍ରରେ ବାହାରୁ ଟଙ୍କା ବୋହି ଆଣୁଚନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ଏଠି ପ୍ରମୋଦ ବିଳାସର ଆଖଡ଼ା ବସୁଛି । ବାପମାନେ ବ୍ଲେକ୍‌ମାର୍କେଟ ଓ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର ବ୍ୟବସାୟ କରି ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ଏହି ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ପଠାଉଚନ୍ତି ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି । ସେମାନେ ଏଠୁ କି ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା ନେଇ ଘରକୁ ଯିବେ, ମୁଁ ସେକଥା ଜାଣେନା । ଅତିରିକ୍ତ ଆରାମ ଓ **readymade** ଜୀବନଯାତ୍ରା ଭିତରେ ରହି ଏଠିକା ଗୁରୁ-ଗୁରୁଣୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶମାନ ଧନକୁବେର ମରିଯାଉଛି ଓ ତାହା ବଦଳରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଅଳସ ଆତ୍ମପ୍ରୀତି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ଏଠି ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ଅନ୍ତରର ମିଳନ ନାହିଁ । ସମବେତ ହୋଇ ସଚେତଭାବେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାର ଉତ୍ସାହ ଏଠି ଲେଶମାତ୍ର ନାହିଁ । ତେଣୁ ହୁଏତ **fellowship** ଓ **community life**ର ଭ୍ରମ କରି ଏଠାରେ ଖାଲି ବଣଭୋଜି ଓ ନାଟକ ଅଭିନୟ ଚାଲିଛି । ବିସ୍କୁଟ୍, ସିଗାରେଟ୍, ଗୁହା ଓ କଫିର ପଞ୍ଚାନନ ମେଳା ଲାଗିଚି ।

ମୋର ବିରକ୍ତ ମନର ହାହାକାରଗୁଡ଼ାକ ଯାଇ ସେହି ବିରାଟ ପ୍ରତିଭାର ଚରଣତଳେ ମଥା ପିଟୁଚି । ଯେଉଁ ଜଗତଲାଗି ସେ ଆପଣାର ସବୁକିଛୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଜଗତ ପୁଣି ଏତେ଼ଶୀଘ୍ର ତାହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଗୁଜି ଚୂନା କରିଦେବ ? ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତର-ସମାଧି ଗଢ଼ି ଏଠି ମଣିଷ ଭୁଲିଯିବାର ବେଶ୍ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଚି । ଜୀବନର ଦେବତା ପାଖରେ ଜୀବନର ବଳି ପଡ଼ିବାଲାଗି ଆୟୋଜନ ହେଉଚି । ଆମକୁ କିଏ ରକ୍ଷା କରିବ ଏହି ଦୁର୍ବିପାକରୁ ?

୮-୪-୪୯

ଜଗତରେ ଯାହାକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ପୋଥି ଖେଳାଇବାର ସେହି ଜ୍ଞାନ-ଗହ୍ୱରରେ ଦଉଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବାହାବାହା ପାଇବା ଲାଗି ବେଳେବେଳେ ବେଶ୍ ମନ ହେଉଚି । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କଣ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସନ୍ତୋଷ ପାଇପାରିବି ? ସେତିକରେ କଣ ମୋର ପିପାସିତ ଅନ୍ତର ତୃପ୍ତ ହୋଇପାରିବ ? ନା,—ମୋର ଜାଣିବା ଓ ମୋର ଦେଖିବା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଅନ୍ତର ନାହିଁ । ଯାହା ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ପାରିବ, ମୋ'ଲାଗି ଯାହା ପ୍ରକାଶ ଆଣିଦେବ, ତାହାହିଁ ହେଉଚି ମୋର ଜ୍ଞାନ । ସେହି ଜ୍ଞାନର ଅନୁସରଣରେ ମୁଁ କାହାର ବାହାବାହା ଗ୍ରହିବ ନାହିଁ । ସେଠି ମୁଁ ଏକା ସାଧକ, ଏକୁଟିଆ ଦୀପର ଶଳିତାଟି ଜାଳିବାରେ ଲାଗିଥିବି । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ପର୍ବତପ୍ରମାଣ ବାଧା ପରି ହୋଇ ଅନ୍ତରାକାଶକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖେ, ଏତେଟିକିଏ ମୋହପରସ୍ତକୁ ଚିରିଚିରି କରି ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ଯାହା ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ କରେ, ମୁଁ ସେହି ଜ୍ଞାନର ବୋଝ ବୋହି ପାରିବିନାହିଁ ।

ତଥାପି ଲୋଭୀ ମନଟା ବୁଝୁନାହିଁ । ଦଣ୍ଡଦେଇ ତାକୁ ଶାସନ କରିବା ମୋ' ସାଧନର ବାହାରେ । ମୁଁ ମୋର ଅସଲ 'ମୁଁ'ଟାକୁ ଫୁଟାଇ ପାରିଲେ ସବୁ ଲୋଭ, ସବୁ ମାୟା ଓ ସବୁ ଗୌରବର ମନଃସନ୍ତରଣ କୁଆଡ଼େ ଗୁଳିଯିବ । ପରମ ଲଗ୍ନର ପରିଶୁଦ୍ଧ ବଧୂଟି ଯେତିକି ଯେତିକି ଆପଣାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବ, ସେତିକି ସେତିକି ବାଟର ସବୁ ବାଧା କଟି ଯାଉଥିବ । Sick soulର ସାଧନା ମୋର ନୁହେଁ । ମୋର ଉଦ୍‌ବେଗକାହାଣୀକୁ ମୁଁ ଜ୍ୱରରୋଗୀର ପ୍ରଳାପ ପରି ବିକୃତ କରି ପକାଇବି ନାହିଁ । ପୂର୍ଣ୍ଣିତା ବଧୂର ଅନ୍ତରଭରା ଆକାଙ୍କ୍ଷା ନେଇ ମୁଁ ସେହି ଆନନ୍ଦରୂପକୁ ପାଇବି ।

୯-୪-୪୯

ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ବିବଶ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ସେହି ଏକ ସତ୍ୟପାଖକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ୁଚି : "ଆପଣା ଭିତରେ ସବୁ ଅଛି, ଆପଣାର ଦ୍ୱାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ହେବ ।" ଆଲୋକର 'ପୃଥିବୀ-ଦର୍ପଣ ଉପରେ ମୋ' ଆଖିଆଗରେ କେତେ ରୂପ ଫୁଟି ଉଠୁଚି । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଯେପରି ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଚି; ମାତ୍ର ଆପଣା ଘରର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ

ସେହି ଜ୍ୟୋତିଟିର ପରିଚୟ ହିଁ ମୋତେ ଚରମ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇପାରୁଛି । ତାହାର ସ୍ଥାନକୁ ନିରୂପିତ କରି କହିଦେବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣାର ଅନୁଭୂତିରୁ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣିଛି ଯେ ଯେତେବେଳେ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁଲେ ଏଣେ ଅନ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁଆସେ, ବାହାରେ ତୋଫାନ ହେଲେ ଏଣେ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ କିଏ ଯେପରି ନାଗକେଶ ମନ୍ତ୍ର ମହାଦାନବ ପରି ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ଏକାକାର ହୋଇଯିବାକୁ ଚାହେଁ, କେତେଦିନରୁ ବନ୍ଦ ରହିଥିବା ଦୁଆର ହଠାତ୍ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଖୋଲିଯାଏ । ସକାଳେ କାକରବିନ୍ଦୁ ପଥ ଉପରେ ଧୀରେଧୀରେ ଚାଲିଯାଉଥିବା ସମୟରେ କୋଉଠି ଫୁଲଟିଏ ଦେଖି ହଠାତ୍ ମୁଁ ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ତା'ର ସୁଗନ୍ଧପାଏ । ସଂସାରରେ କାହାର ସୁଖଦୁଃଖ ଓ ହସଅଶ୍ରୁରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଇ ପାରିଲେ ଆପଣାର ଛାତିତଳେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତା'ର ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ପ୍ରକୃତି, ମଣିଷ, ଜୈବ ଓ ଅଜୈବ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଆପଣା ଆଡ଼କୁ ହିଁ ଫେରାଇ ଆଣନ୍ତି । ମୁଁ ସବୁରିକୁ ଆପଣା ଗର୍ଭଭିତରେ ପାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସଂସାରକୁ ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ଦେଖିଲବେଳେ ସତେଅବା ଗୋଟାଏ ଅତିପ୍ରାଚୀନ ଆତ୍ମୀୟତାରେ ମୋର ସକଳ ପ୍ରାଣ ଭରି ଉଠେ, ମୁଁ ଆଉ ଆପଣା ପର ବାରି ପାରେନାହିଁ । **Mind ଓ Body,**—ଶରୀର ଓ ମନ,—ନେଇ ତାତ୍ତ୍ୱିକମାନେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଚନ୍ତି । ଅନେକ କଷ୍ଟ କରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସେହି ଗହନ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରେନାହିଁ । କାରଣ ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଶ୍ୱାସରେ ମୁଁ ଦୁହିଁଙ୍କର ବିଜୟକୀର୍ତ୍ତନ କରେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଚି ଶଳିତା, ଆଉଟି ହେଉଚି ସେହି ଶଳିତାର ଶିଖା; ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର, ଆଉଟି ଅମୃତ । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ନ୍ତି, ଦୁହେଁ ଏକ । ମୁଁ ସେହି ଏକାନୁଭୂତିର ସ୍ତବଗାନ କରୁଚି ।

ଆଜି ମନେପଡ଼ୁଚି, ପିଲାଦିନେ ମୁଁ ଅନେକଥର ସକାଳେ ଆଉ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଖୋଲା-ଦୁଆରେ ବସି ଅନ୍ଧାରର ପରସ୍ତ ଗଣୁଥିଲି । ଗୋଟିକପରେ ଗୋଟିଏ କରି ଅସଂଖ୍ୟ ପରଦାକୁ ଅପସାରି ସକାଳ ଯେପରି ଧରାରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଠିକ୍ ସେତିକଟି ପରଦା ଆବୃତ କରି ରାତି ବିଶ୍ୱଶିଶୁକୁ ଆପଣା କୋଳ ଭିତରକୁ ଟାଣିନିଏ । ମହାକାଳର ଏହି ଛାୟା ବା ଅନ୍ଧାରର ହସ୍ତସଞ୍ଚାଳନକୁ ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ବଡ଼ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥିଲି । ଭାବୁଥିଲି, ରାତି ଓ ଦିନଭିତରେ ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ତଫାତ୍ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ହେଉଚି ଆବୃତ କରିବାର ପର୍ବ ଓ ଆଉଟି ଆବରଣ ଅପସାରିବାର ପର୍ବ । ଊଷା ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳର ଯେକୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତିକୁ ହଠାତ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା ବା ସକାଳ ବୋଲି କହି ହୁଏନାହିଁ ।

୧୦-୪-୪୯

ମୋର ଦୁଃଖ ଓ ମୋର ମନୋବେଦନାର ମୂଳ କେଉଁଠି, ସେକଥା ମୁଁ ଆଜି ଠିକ୍ ବୁଝିପାରୁଚି । ଆପଣାକୁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ଢାଳି ଦେଇପାରିଲେ ଆତ୍ମା ପରମ ସନ୍ତୋଷ ପାଏ, ଆତ୍ମା ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ

ଏଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ହିଁ ଆତ୍ମା କାନ୍ଦେ । ତେଣୁ ତାହାକୁ ଆଉ ଯେତେଯାହା ମିଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମା ଉପବାସୀ ରହେ । ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ସତେଅବା ଭାର ହୋଇ ଖାଲି ଚାପିଦେବାକୁ ଲାଗେ, ଆପଣାର ସବୁ ଶକ୍ତି ଧୂଆଁ ହୋଇ ଦହନ କରିବାକୁ ଲାଗେ । ବୋଧହୁଏ ମୋର ବି ସେହି ଦଶା ହୋଇଛି ।

ମୁଁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଜାଣୁଛି ଯେ ସନ୍ତୋଷ, ସୁଖ ଓ ତୃପ୍ତିର ବାଟ ବାହାରେ ନାହିଁ କମ୍ବା ଯୁକ୍ତି କରି କେହି ଆପଣାର ବାଟଟି ଠିକ୍ କରି ପାରିବନାହିଁ । ନାନା ମୁନିଙ୍କର ନାନା ମତ ଭିତରେ ମନ ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିଯିବ ସିନା; କିନ୍ତୁ ଆପଣାର ବାଟଟି ଅଚିହ୍ନା ରହିଯିବ । ତଥାପି ରାସ୍ତା ବାଛିବା ଭାରି ସହଜ । ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଯୁକ୍ତିମୂଳକ **prejudice** ନ ରଖି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଢାଳିଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆତ୍ମାର ଯେଉଁଟା ନିଜ ବାଟ, ଅପାର ପ୍ରସନ୍ନତାର ସହିତ ଆତ୍ମା ସେଇଟିକୁ ହିଁ ବାଛିନେବ; ତାହାହିଁ ଆପଣାର ବାଟ । **That by which your soul is the most happy and feels a sense of release, is your way.** ବାରଆଡ଼େ ବୁଲିବୁଲି, ବାର ଅନ୍ଧପନ୍ଦରେ ମୁଣ୍ଡ ବଜାଇ ଶେଷକୁ ସେହି ବାଟକୁ ନ ଫେରିବା ଯାଏ ମନରେ କଦାପି ତୃପ୍ତି ଆସିବନାହିଁ ।

ଏଠାରେ କେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ମୋତେ ପକାଇ ରଖିଛି ? ମୋର ବାଟ ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଜାଣିଛି, ସେହି ବାଟରେ ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତ ପାଇଛି । ସେଇ ହେଉଛି, ମୋର ଆପଣା ବାଟ । ତେବେ ଆଉ କି ପ୍ରଲୋଭନ ଓ କି ଗୌରବର ଲୋଭ ମୋତେ ଏଠାରେ ଏପରି ମ୍ରିୟମାଣ ଓ ଅଶାନ୍ତ କରି ପକାଇ ରଖିଛି ?

୧୧-୪-୪୯

ମଣିଷ ସହିତ ଆହୁରି ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇ ମଣିଷ ଆପଣାର ସକଳ ଜଟିଳତାକୁ ଜୟ କରିପାରିବ । ଆଜି **Spinoza**ଙ୍କ ପାଖକୁ ମନ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଛି : **Man is a God to man.**

ମୋ' ଜୀବନରେ ଆଜି ସେହି ସରଳ ଶିକ୍ଷାର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ମଣିଷଟିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କାଲି ମୁଁ ନାନା କୁଟିଳ ଭାବନାଗ୍ରନ୍ଥିରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି, ଆଜି ତାହାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ହିଁ ମୋତେ ଏକାବେଳେକେ ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇଛି । ଆଜି ଆପଣାର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପ୍ରାଣଟି ନେଇ ମୁଁ ସମସ୍ତ ଦିନ ବଞ୍ଚିପାରିଛି, ମୁଁ ଆଜିକା ଉଦୟାସ୍ତର ଯଥାର୍ଥ ଜବାବ ଦେଇ-ପାରିଛି ।

ଆପଣାକୁ ମନୋମତ ଗଢ଼ିବି ବୋଲି ଭ୍ରାନ୍ତ ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ନାନା **ethical prejudices** ଦ୍ୱାରା ଜଗତଠାରୁ ଆପଣାକୁ ଛିନ୍ନ କରିନେଇ ଆବଦ୍ଧ ଆଶୟ ଭିତରେ ପଡ଼ିରହେ, ତାହା ତୁଳନାରେ ମଣିଷଲାଗି ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?

ସେ ସଂସାରକୁ ଘୃଣା କରି ଶିଖେ, ଆପଣା ଅହଙ୍କାରର ମୋହଦ୍ୱାରା ସେ ଦେବତାକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିପକାଏ ଏବଂ ଏଣେ ସଙ୍ଗୀ ନ ପାଇ ତା'ର ଆପଣା ମନଟା ବି ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ। ମଣିଷଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିବାର ମିଛ ଫନ୍ଦି ମୁଁ ଆଉ କରିବି ନାହିଁ। **Withdrawal** ଓ **Return**ର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଏ ଜୀବନରେ ସତତ ରହିଛି, ସବୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲାଗିରହିଛି। ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଞ୍ଜୀଥାଃ,—ଏଇ ହେଉଛି ମୋର ଜୀବନମନ୍ତ୍ର। ଏହି ଦୁଇ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ସଂଶ୍ଳେଷଣରେ ମୁଁ ବଢ଼ି ଉଠିବି।

ବାହାରେ ଆଜି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ପବନ ବାହନରେ ମାତିଉଠିଛି। ଅହରହ ଝାଙ୍କୁଳୀର ପ୍ରତିଘାତ ଆଲୋକରେ ମୋର ପିଞ୍ଜରିତ ଜୀବନଟା ବି ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇ ଉଠୁଛି। ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଆଜି ଦୁଆର ଖୋଲିବାର ବ୍ରତ ନେଇ ବାହାରିଛନ୍ତି। ନାନା ଆସକ୍ତିର ଜଟିଳ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରେ ମୁଁ ଜାଗରଣରେ ଯାହାର ରହସ୍ୟକୁ ହରାଇ ବସୁଛି, ଆଜି ରାତିର ସ୍ୱପ୍ନରେ ତାହାର ଝଡ଼ ରୂପଟି ମୋତେ ଦର୍ଶନ ଦେଇଯାଉ। ସେହି ଝଡ଼ରୂପକୁ ମୁଁ ସୁନ୍ଦରରୂପ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ଶିଖିବି।

ଆକାଶର ସବୁ ତାରା ଲୁଚି ଯାଇଛନ୍ତି। କ୍ଷୀଣ ବତିର ଆଲୁଅ ନେଇ ଅନ୍ଧାରର ସବୁ ତାରା ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ମୋତେ ସଙ୍ଗୋଳି ନେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି। ଏହିଭଳି ଗୋଟାଏ ଘରଭଙ୍ଗା ରାତିରେ ସବୁଛାଡ଼ି କେବଳ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଧାଇଁଯିବାକୁ ହିଁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ। ଏହିପରି ଖାଲି ଧାଇଁ ଯାଇପାରିଲେ ହୁଏତ ଅବାଟରେ ମୁଁ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ତାହାର ଦେଖା ପାଇବି! ସ୍ଥିର ପ୍ରହରର ସ୍ଥବିର ଭାବନା ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିରହି ମନଟା ଯେପରି କଳଙ୍କି ଧରିଗଲାଣି। ଏଥର ଏହି ଝଡ଼ପରି ଖାଲି ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ହେବ। ଜାଣେନା, ସେଇ ଝଡ଼ର ଆହ୍ୱାନ ମୋ'ଲାଗି କେବେ ଆସିବ। ତଥାପି ଏଇ ଝଡ଼ ରାତିରେ ମୁଁ ସେହି ଆହ୍ୱାନଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି ତ ?

ଜାଗରଣର ମୋହନ ରୂପ ମୋର ନିଦ୍ରାଭିତରେ କଲ୍ୟାଣ ବିତରଣ କରିଦେଉ। ବିକ୍ଷିପ୍ତ ମନ ନୀଡ଼ଧରା ଚଢ଼େଇ ପରି କେବଳ ସେଇ ମାଆର ପକ୍ଷତଳେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇରହୁ। ଜନନୀର ଉଦାର ପକ୍ଷ ମୋତେ କାଲିକାର ଝଡ଼ଯାତ୍ରା ଲାଗି ତିଆରି କରୁଥାଉ।

୧୨-୪-୪୯

ସନ୍ଧ୍ୟାପ୍ରାନ୍ତରରେ ଏକାକୀ ବୁଲୁବୁଲୁ ହୃଦୟ ହଠାତ୍ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା। ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପୂର୍ବଦିଗରେ ଉଦୟରତ ଚନ୍ଦ୍ରମା। ଦିନଶେଷର ରକ୍ତଗୋଲାପ ଫୁଟାଇ ରାତି ସତେଅବା ନିଶାକରକୁ ବନ୍ଦାଇ ନେବାକୁ ଆସିଥିଲା। ନାନା ଭାବନାର ଆଲୋଡ଼ନ ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ କଣ୍ଠରୁ ସଙ୍ଗୀତ ବି ଶୁଖିଯାଇଥିଲା, ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତର ପରସ୍ପର ଅନୁପୂରକ ଛବିଟି ଯେପରି ମୋର ସମସ୍ତ ତନ୍ତ୍ରୀକୁ ହିଲ୍ଲୋଳ ସଙ୍ଗୀତରେ ଦୋହଲାଇ ଦେଇଗଲା। ମୁଁ ପୁଣି ଜାଗି ଉଠିଲି। ଚୈତ୍ରର ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ପବନପରି ପୁଣି ବିଶ୍ୱଯୋଡ଼ା ହୋଇ

ବୁଲିଲି । ଜାଗରଣର ଜାଲଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ମନଟା ଆପଣାର ସ୍ପୃହା ପାଉ ନ ଥାଏ, ସ୍ୱପ୍ନଦେଖାର ଜାଗର ଆଘାତରେ ଯେପରି ସେ ହଠାତ୍ ସବୁ ପରିଷ୍କାର କରି ଦେଇଯାଏ । ତାହାର ହାତର ଜାଗରଣ ହେଉଛି ମୋର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଗରଣ ।

୧୩-୪-୪୯

ଆଜି ଦିନମାନ କଙ୍କାଳୀତଳାର ମେଳାରେ କଟିଗଲା । ଆଜି ମୁଁ ଯାହାଇଚ୍ଛା ତାହା ଖାଇଛି, ଗଛଗୁଡ଼ିଏ ଦେଖି ଯେଉଁଠି ଇଚ୍ଛା ସେଠି ବିଶ୍ରାମ ନେଇଛି, ସମସ୍ତ sophistication ଭୁଲି ଆପଣାକୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଚଳମାନ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଇଛି । କଙ୍କାଳୀତଳାର ଚାରିକି ପୀଠରେ ଆଜି ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ବେଲିମେଣ୍ଢା କଟାହେବାର ଦେଖିଆସିଲି । କେତେ ନରନାରୀ କି ଅବିଚଳ ବିଶ୍ବାସରେ ରକ୍ତସିକ୍ତ ସେହି ପବିତ୍ର ଭୂମିରୁ ମାଟିଟିକିଏ ନେବାପାଇଁ ଜମା ହୋଇଥାନ୍ତି ! ଦେଶର ଅସଲ ପାଖଟାକୁ ଦେଖି ଶାନ୍ତିନିକେତନର ମୋର ଶିକ୍ଷାଜୀବନକୁ ମୁଁ ପୁଣି ସଚେତ କରିନେଲି । ଶାନ୍ତିନିକେତନ କଣ ଏହି ମେଳାରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ପାରିବ୍ନାହିଁ ? ସେଠିକାର କଏଦୀ ମଣିଷ କଣ ବର୍ଷରେ ମାତ୍ର ଦିନକଲାଗି ମନୋମୟୁ ବିଳାସିତାର ଯନ୍ତ୍ରା ଭାଙ୍ଗି ଏହି ମେଳାକୁ ନଜର କରି ପାରିବ୍ନାହିଁ ? ଶାନ୍ତିନିକେତନକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଦେଶର ଲୋକକ୍ଷେତ୍ରରୁ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କୃତି ମରିଉଡ଼ି ଯିବ, କଣ୍ଠଗତ ପ୍ରାଣ ଓ କୋଟରଗତ ଆଖିରେ ଯେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତାର ରୂପାୟନଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ପଶି ଦଗିବ, ହୁଏତ ସେତିକବେଳେ ସଂସ୍କୃତିର ଏହି ସ୍ୱର୍ଗ ବା ମଲିକୋଠିରେ ସଂସ୍କୃତିର ମମିମାନ (Mummy) ସାଇତାହୋଇ ରହିଥିବ । ସେହି ମମିଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ପଥୁରିଆ ମଣିଷ ହୁଏତ ଖୁବ୍ ଗର୍ବ କରିବ, ଆଲୋକ ଓ ରୂପସଜ୍ଜାର ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଅସଲ ଦେଶ ଓ ଅସଲ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ସେ ହୁଏତ ଚୀନ, ଆମେରିକା ଓ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ବୋହିଆଣିବ । ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ନିଃସ୍ୱସାରଥି ରଥ ସଂସ୍କୃତିର ଏହି ରଙ୍ଗଦର୍ପଣ ଧରି କେତେଦିନ ଯେ ତିଷ୍ଠି ରହିପାରିବ, ସେକଥା ଭାବିଲେ ମନରେ ଭୟ ହୁଏ ।

ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ବରଷା ମୋ' ତାପିତ ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘାସରେ ବର୍ଷଣର ରୋମାଞ୍ଚ ଲଗାଇ ଦେଇଗଲା । ବିଜୁଳୀ ଚମକାର ଝଲକ ଭିତରେ ମୁଁ ବାରବାର ଆପଣାର ସଫା ରୂପଟା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥିଲି ।

୧୪-୪-୪୯

ରବୀନ୍ଦ୍ର-ଜନ୍ମୋତ୍ସବରେ ଆଜି ମୁଁ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ସଂସ୍କୃତିର ମୁଖୁଜିଆଟା ହିଁ ବେଶୀ ଭାବିଛି । ଆପଣା ମନର ନିର୍ଜନରେ ବିଶ୍ୱକବିର ପ୍ରତିଭାତ ଦୃଷ୍ଟି ପାଖ ତଳେ ଶପଥ କରିଛି : ମୁଁ ଏହି ସଂକମିତ ସ୍ଥାନରୁ ଦୂରରେ ରହିବି । ଏଠାରେ ଥିବାଯାଏ କେବଳ ସେହି

କବିହାତର ସ୍ପର୍ଶ ମୋର ଜୀବନକୁ ସଜାଗ ଓ କରୁଣାସଜଳ କରି ରଖିଥାଉ । ନିର୍ଜୀବ ରୂପାୟନର ଆଡ଼ମ୍ବରବ୍ୟୂହରେ ସଂସ୍କୃତିର ଧୂଆଁ ବାଣ ମାରି କବିଲାଗି ପୂଜା ବାଣ୍ଟିବାକୁ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ସ୍ତରରୁ ଆସିଥିଲି, କବିର ଉନ୍ମୁଖର ଜୀବନସନ୍ଦେଶ ନେଇ ପୁଣି ମୁଁ ସେହି ସ୍ତରକୁ ଫେରିଯିବି । ଏଠିକାର ମୁଗ୍ଧ ମଣିଷ ଦିନେ ହୁଏତ ମନରୁ ପାସୋରି ହୋଇଯିବ, ଏହି ସ୍ଥାନର ନିତ୍ୟଦିନର ବିଭ୍ରାନ୍ତ ଜୀବନ ଛଳନାର ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ପଛରେ ପଡ଼ିରହିବ,—କିନ୍ତୁ କବିର ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ପ୍ରତିଦାନ ସକାଳେ ତାହାର ସମ୍ମୋହନ ସ୍ପର୍ଶ ମୋତେ ଚିରଦିନ ଜାଗ୍ରତ କରୁଥିବ । ଯାବତୀୟ ବହିରଙ୍ଗତାର ମାଟିବାହାଲି ଭେଦି ମୁଁ ସେହି କବିର ଜୀବନ-ଉତ୍ସରେ ଅବଗାହନ କରିଚି, ଅନ୍ତରର ପାତ୍ରରେ ସେହି ଉତ୍ସର ଜଳକୁ ମୁଁ ତୀର୍ଥଜଳ କରି ଭରିରଖିଚି । ଶାନ୍ତିନିକେତନକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ସେହି କବିକୁ ଆପଣା ହୃଦୟରେ ଫୁଲପାଣି ଦେଇ ଜିଆଇ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନଟାକୁ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଭୋଗମୟ ଉନ୍ମାଦ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନୁହେଁ, ବଜ୍ରନିର୍ଘୋଷର ବଂଶୀଧ୍ୱନି ପରି ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ହେବ । ନବବର୍ଷରେ କବିରବି ମୋତେ ସେହି ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇଯାଉ !

୧୫-୪-୪୧

ପ୍ରାଣର ଗୋଟାଏ ନିଜସ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ରହିଚି । ପ୍ରାଣ ଚାଲିଗଲେ ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରଟାର ମଧ୍ୟ ଆଉ କୌଣସି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଅଥଚ ଦେହର ଗଠନ ଯେତେ କଦନୁପାତ ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ପ୍ରାଣ ଥିବାଯାଏ ଶରୀରର ବି ଗୋଟାଏ ଆପଣା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରହିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଣକର **Epileptic feats** ଦେଖି ହଠାତ୍ ମନରେ ଏହି ଭାବନା ଆସିଲା । କି ବିକୃତ ଓ ସଙ୍କୁଚିତ ମୁହଁ କରି ତାହାର ସମସ୍ତ ଶରୀରଟା ଯେପରି ଅତି ବୀଭତ୍ସ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା !

ଶରୀରର ଆବରଣତଳେ ଏହି ପ୍ରାଣଜ୍ୟୋତିଟିକୁ ଚିହ୍ନି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଆସକ୍ତି, ଅନୁରକ୍ତି, ଆରାଧନା ଓ ଅନୁଧାବନ ପଛରେ ଏହି ପ୍ରାଣମୟ ଶରୀରଟାକି ରହିଥିଲେ ମଣିଷ ଶରୀରକୁ ସୁନ୍ଦର କରି ମରଣକୁ ଜୟ କରିପାରିବ ।

ଦିନମାନର ମ୍ରିୟମାଣ ଭାବନା ମୋତେ ଆଦୌ ଗ୍ରାସ କରି ପାରିନାହିଁ । ମୋ' ସହିତ ଅନେକ ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମୋତେ **morbid** କରି ପାରିନାହିଁ । ଆଜି ରାତିରେ ମୁଁ ପୁଣି ଆପଣା ପରମେଶଙ୍କର ମହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଭିତରକୁ ଫେରିଆସିଚି । ମୋର ଭୟ ନାହିଁ । ଜାଣେନା, ଅଧୁରା ପଥର ଏହି ତାମସୀ ରାତି ଆଉ କେତେଦିନଯାଏ ଚାଲିଥିବ । ମନଭିତରେ ତୁମୁଳ ଝଡ଼, ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସମସ୍ତ ଯୁକ୍ତିକୁ ବିବଶ କରି କିଏ ଯେପରି ମୋତେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଯାଉଚି । ଏହି ଚଞ୍ଚଳତା ଆଉ କେତେଦିନ ? କିଏ ଆସି ମୋତେ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନସନ୍ଦେଶ ଦେଇଯିବ ?

୧୬-୪-୪୯

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ଷୋଳ ତାରିଖ ମୋତେ ଆଜିଯାଏ ବାନ୍ଧିଛି ରଖିଛି । ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇଛି ସେଇ । ଏହି ଦିନଟିକୁ ମଧ୍ୟମଣି କରି ଧରି ନ ଥିଲେ ହୁଏତ ଲକ୍ଷ କୁଣ୍ଠାପରି ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଜୀବନରେ ଅନେକ ଘାତପ୍ରତିଘାତ ପାଇଛି, ଅନେକବାର ନାନା ଆକର୍ଷଣ ମୋତେ ହଠାତ୍ ଆମୋଦର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଡାକିଛି, କିନ୍ତୁ ସକଳ ସ୍ଖଳନ ଓ ଭୂପତନ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ତଥାପି ବଞ୍ଚିରହିଛି ।

ଆଜି ଜାଣି ପାରୁଛି ମନ ନ ମାନୁଥିବା ଏହି ସ୍ଥାନଟାରେ ରହି କପରି ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରଟା ଦିନକୁ ଦିନ ବିରକ୍ତ ଓ ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ବ୍ୟସ୍ତ ମନର ଆଖିରେ ଏହି ସ୍ଥାନର କେବଳ ମଇଳାଗୁଡ଼ାକ ହିଁ ବଡ଼ କରି ଦେଖାଯାଉଛି । ବିଦ୍ରୋହୀ ବିବେକ କହି ଉଠୁଛି, ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଚରଣ ଧୂଳି ଦିଆ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ମୁଁ ଏସବୁ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କଦାପି ସହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

୧୭-୪-୪୯

ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମସ୍ତେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏହି ତିନି ମାସ ସେମାନେ ମୋର ପଡ଼ୋଶୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ବେଶ୍ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଆଖି ଭିତରେ ମୁଁ କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ସମ୍ଭାବନାର ନିଶ୍ଚିତ ସୂଚନା ପାଇଥିଲି । ସେଥିଲାଗି ଆଜି ସେମାନେ ଚାଲି ଯାଉଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ମନଟା କାହିଁକି କପରି ହୋଇଯାଉଛି । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ଭ୍ରମଣଟା କେବଳ ସେଇମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଭାବି ଭାବି କଟିଗଲା ।

ଜଗତ ଠିକ୍ ଚାଲିବ, ଆଜିକାର ସଂବେଦନ ଭାର କାଲିକୁ ହାଲୁକା ହୋଇଯିବ, ମଣିଷ ହୁଏତ ସବୁ ଭୁଲିଯିବ;—ତଥାପି ଦୁଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଦୁଃଖରେ ଦୁଇମୁହୂର୍ତ୍ତ ସଜଳ ହୋଇ ଯେପରି ଜୀବ କେତେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଓ ପ୍ରେରଣା ପାଏ ! ଦୁ' ଦିନର ଏହି କାନ୍ଦବାଟିକକ ନ ଥିଲେ ମଣିଷର ଜୀବନ ସମ୍ଭବତଃ ଦୁର୍ବହ ହୋଇ ପଡୁଥାନ୍ତା ।

ଭିତରେ ଜ୍ୱର ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେହି ଲେଖାଟା ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ତା'ପରେ ଦୁଇମାସ ଛୁଟିନେଇ ମନ କେତେ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିବୁଲିବାର କଳ୍ପନା କରିବସୁଛି । ମୋତେ ପୁଣି ଲୋକଗହଣକୁ ଲେଉଟି ଯିବାକୁ ହେବ । ସବୁରି ସୁଧାରସରେ ଆପଣାକୁ ପୁଣି ମାଜିଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

୧୮-୪-୪୯

ଆଜି କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଆକାଶ ଓ ଗଛପତ୍ରକୁ ଚାହିଁ ସତେ ଯେପରି କ'ଣ ହଜାଇ ଦେଇଥିବା ଭଳି ମନେହେଉଛି । ରାତିର ନାଗନିଶ୍ୱାସ ପବନ ଭିତରେ ମୁଁ ଯେପରି

କାହାର ଆସିବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣିପାରୁଚ । ଆଜି ସଞ୍ଜବେଳେ ବେଶୀଦୂର ବୁଲି ଯିବାକୁ ଭିତରୁ କୌଣସି ପ୍ରେରଣା ପାଇଲିନାହିଁ । ତେଣୁ ପଡ଼ିଆଭିତରେ ଉଦାସ ଭାବରେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ଏହି ଅଥୟତା ଅବଶ୍ୟ ଚାଲିଯିବ, ହଜାଇବାର ଏହି କାତରତା କାଲି ନାନା ଅନୁପ୍ରେରଣା ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ବିସ୍ମୃତ କରି ଦେବ । ତଥାପି ଏ ମନ ଫେରି ଆସୁନାହିଁ, ଆଖିର ଶୂନ୍ୟଖୋଜା ତଥାପି ସରୁନାହିଁ ।

ଜେଲ୍‌ରେ ଥିବା ସମୟର ଦୈନିକ ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ଆଖିରୁ ହଠାତ୍ ଲୁହ ଗଡ଼ିଆସିଲା । ସେଦିନରେ କିଶୋର ସ୍ୱପ୍ନ ଆଜିମଧ୍ୟ ସେଇ ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇ ରହିଚି । ମୁଁ କେତେ ଆଗେଇଚି ବା କେତେ ପାଇଚି, ତାହାକୁ ତଉଲି ଓ ବିଚାରି ଦେଖିବାକୁ ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ ଚାଲିଚି । ଜୀବନର ଅନ୍ଧାରଘନ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାରାଉପରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଖସାଇ ନେଇନାହିଁ । ଏହି ତାରାକୁ ହିଁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ମୁଁ ନିରନ୍ତର ସବୁ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ସବୁ ସୀମାଉପରେ ବିଜୟ ଘୋଷଣା କରି ଚାଲିଚି । ହେ ଆଜି ରାତିର ପବନମୟ ଦେବତା, ତୁମେ ସ୍ୱପ୍ନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ମୋତେ ସେହି ବାଟ ଚାଲିବାର ପୁଲକ ଗୁଞ୍ଜନରେ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଯାଅ । ଆଜି ମୁଁ ତୁମକୁ ହିଁ ସାରଥି ରୂପେ ବରଣ କରିନେଲି ।

୧୦-୪-୪୯

ଚୀନ ଦେଶରେ କନକଷ ପନ୍ଦର ଦରଦାମ୍ ହୁ ହୁ ବଢ଼ି ବାରେ ଲାଗିଚି, ଏ ବର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା ଲାଗି ରୁଷିଆ ପ୍ରାୟ ଅଶୀହଜାର କୋଟି ଖରଚ କରୁଚି; ଆଖି ଆଗରେ ମୋ'ରି ଆପଣା ଦେଶରେ ବଡ଼ ଲୋକର ନାନା କାଇଦା ଭିତରେ ସଭ୍ୟତାର **prostitution** ଚାଲିଚି । ସଂସ୍କୃତିର ଚମଡ଼ା ଖୋଳ ଭିତରେ ଅସୁର ମଣିଷ ବଡ଼ ଆରାମରେ ବସିଚି । ଏସବୁ ଦେଖି ଆପଣାକୁ ମୁଁ ଖାଲି ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ଲାଗିଚି : **Are you armed, my comrade !** ଅଧେ ମଣିଷଙ୍କୁ ଉପାସ ରଖିଥିବାପାଏ ଏହି ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସବୁ ପୋଡ଼ିଜଳି ଯିବ, ଆପଣା ତେଜରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ମଣିଷ ଦିନକୁ ଦିନ ମରି ଯାଉଥିବ । ମୁଁ ଏସବୁକୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ; ମଣିଷର ଅସଲ ନାଆଁକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ସମାଜର ଏହି ନିତ୍ୟକପଟତା ଆଉ ବରଦାସ୍ତ କରି ହେଉନାହିଁ । ଖାଲି ସେହି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ,—ତୁ କଣ ପାରିବୁ ? ତୁ ଯେଉଁ ବାଟର ସ୍ଥିତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇଚୁ, ସେହି ବାଟରେ ନିର୍ଘୃଣ ଓ ନିଃଶଙ୍କ ହୋଇ ଯାଇପାରିବୁ ? ଆଜି ତୋତେ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ଯୁଗ ଲାଗି ଶିବିର ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ, ଜୀବନ ନିର୍ମାଣର ଶକ୍ତି ସୈନିକ ହିସାବରେ ଆଜି ତୁ ମଧ୍ୟ ସବୁରି ଭିତରେ ଶକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲିବୁ । ସେହି ଦୁଆର ଖୋଲିବା ଲାଗି ତୋ' ନିଜ ଭିତରେ ଶକ୍ତି ଓ ସାହସ ଅଛି ତ ? ଆଜିର ଏହି ସ୍ଥିତିର ଶିଥିଳତା ଅଚିରେ ଚାଲିଯିବ । କାଲି ସକାଳ ହେଲେ ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବ ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମ ଭିତରେ । ସୈନିକ, ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ ତ ?

୨୧-୪-୪୯

ବାହାରେ ମତ୍ତ ପବନର ଅନ୍ଧାର ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଛି । ଘରେ ବସି ମୁଁ Sven Hedinଙ୍କର 'My Life as an Explorer' ବହିଟିକୁ ପଢୁଛି । ବହିର ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟଟି ହିଁ ଲେଖକଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀକୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଉଛି : Happy is the boy who discovers the bent of his life work during childhood ! ଜୀବନକୁ ସମର୍ପି ଦେବାର ସରଣୀ ଖୋଜି ହିଁ ମଣିଷର ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନ ଖାଲି ଧନ୍ଦାଳି ହେଉଥାଏ । ଯିଏ ଯେଉଁଥିଲାଗି ତିଆରି କେବଳ ସେହି ବାଟ ପାଇଲେ ହିଁ ସେ ପରମ ଶାନ୍ତି ପାଏ ।

ଆଜି ରାତିର ବରଷା ଓ ଝଡ଼ ଅନ୍ଧାର ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ପୁଣି ପରମ ଅତୃପ୍ତିର ଘନତୋଫାନ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । କାହିଁ, ଭିତରେ ତ ମୁଁ ଟିକିଏ ହେଲେ ପ୍ରକାଶ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ ! ମୁଁ ସବୁ କରୁଛି;—କେତେ ଲେଖୁଛି, କେତେ ପଢ଼ୁଛି, କେତେ ହସୁଛି, କେତେ ଭାସୁଛି;—ତଥାପି ଭିତରର ଦୀପଟି ଜଳି ଉଠିଲାଣି ବୋଲି ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭବ କରି ପାରିନାହିଁ । ଆଘାତ ଉପରେ ଆଘାତ ହେଉଛି, ତଥାପି ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର ଖୋଲି ପାରୁନାହିଁ । ଆଗେ ତ ବେଶ୍ ଥିଲି,—ସୌରଭର ବଗିଚାରେ ନିଜେ ଫୁଲଟି ପରି ଫୁଟି ଉଠି ନିତି ତ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗ ଲାଭ କରୁଥିଲି । ସେହି ବିକାଶ-ମହୋତ୍ସବକୁ ଆଜି କିଏ ଉଡ଼ାଇନେଲା ? କିଏ ମୋର ସତ୍ୟମୁଖ ଶତଦ୍ୱାରରେ ହିରଣ୍ମୟ ପାତ୍ରର ଢାଙ୍କୁଣି ପକାଇ ଦେଇଗଲା ? କିଏ ତା'ର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବ ?

୨୨-୪-୪୯

କାଲି ରାତିର ଝଡ଼ ଖାଇ ଆଜି ସକାଳେ ହଠାତ୍ ଭାରି ଏକାକୀ ମନେ ହେଲା । ମୋ' ସହିତ ଯିଏ ଯେତେ ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଯେପରି ମୋତେ ଏକା ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଝଡ଼ରାତିର ଆଘାତ ଖାଇ ମୋ' ମନର ସବୁ ଦୁର୍ବଳତା ଯେପରି ପଦାରେ ଆସି ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଜୀବନରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସମୟ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ କି ଆପଣାକୁ କେବଳ ଏକ ନିଷ୍ଟିହ୍ନ ପଥର ନିରାଶ ଯାତ୍ରୀ ପରି ମନେହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଆପଣା ଜ୍ୟୋତିର ସାନ୍ନିଧ୍ୟଟିକକ ମଧ୍ୟ ପାସୋର ହୋଇଯାଏ । ସିଏ ଯେ ମୋର ପଛେ ପଛେ ଚିରଦିନ ଓ ଚିରରାତି ପାଖଟିକୁ ଭରାଇ ଭରାଇ ଚାଲୁଛି, ଏହି ସତ୍ୟଟିକୁ ଭୁଲି ଯିବାଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?

ଏତେଟିକିଏ ଉତ୍ସାହ ଯେ କିପରି ନୀରସ ଜୀବନରେ ନୂତନ ପ୍ରାଣରେ ସଞ୍ଚାର କରିଦିଏ, ପଣ୍ଡିତ ହଜାରୀ ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଆଜି ସେହିକଥା ଭଲ କରି

ଅନୁଭବ କଲି । ଦିନମାନର ଅକାରଣ ଅଳସତା ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ କେତେଟା କଥା ବୁଝିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସାହଦାନ ଦ୍ୱାରା ମୋର ଅବଶ ହଂସ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ପାଇ ଉଠିଲା । ଶାନ୍ତି ନିକେତନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧୂଳିରେ ମୋର ଶୂନ୍ୟପାତ୍ର ପୁଣି ଭରି ଉଠିଲା । ମୁଁ ପୁଣି ଉଡ଼ିବି, ପୁଣି ମୁଁ ରସସଂଗ୍ରହର ମାନସଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଧାଇଁବି । ଆଜି ଏଠାରେ ଏତିକି ଟିକିଏ ଉତ୍ସାହର ବଡ଼ ଅଭାବ ହୋଇଗଲାଣି । ମଣିଷ ହେଉଚି ମଣିଷର ଭଗବାନ, ଜ୍ୟୋତି କେବଳ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଚିହ୍ନେ । ସେହି ଜ୍ୟୋତିର ପରିଚୟକୁ ସମ୍ଭବ କରାଇଦେବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱକବିଙ୍କ ନିମିତ୍ତ କରି ଏହି ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥର ଜନ୍ମ । ବିଶ୍ୱକବିର ସେହି ସ୍ୱପ୍ନକୁ କିଣ ଆମେ ସଫଳ କରାଇ ପାରିବା ନାହିଁ ?

୧୩-୪-୪୯

ଆଜି ସକାଳେ ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖୁଥିବା ଲେଖାଟା ଶେଷ ହେଲା; ମୁଁ ଦେଢ଼ମାସ ପରେ ମନ ଭରି ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଲି । ଲେଖାଟିକୁ ନେଇ ଦି' ପହରେ ଶ୍ରୀ ହଜାରୀ ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଆଣିଲି । ତାଙ୍କର ଆଶ୍ୱାସନା ଓ ଉତ୍ସାହବାଣୀ ଶୁଣି ମନେହେଲା ସତେଅବା ମୋ' ଭିତରେ କେତେ କେତେ ରତ୍ନ ଭରି ରହିଚି । ଜାଣେନା କେତେ ଦିନର ଘଷାମଜା ପରେ ମୁଁ ସେସବୁକୁ ପରିବେଷଣର ଉପଯୋଗୀ କରି ବାହାରକୁ ବାହାର କରି ପାରିବି !

ଏଡ଼େବଡ଼ ଗୋଟାଏ ସକାଳ ମୋ' ଆଗରେ ବିବସନ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଚି । ଏତେବଡ଼ ଉତ୍ସବରୁ ଆନନ୍ଦନିଶ୍ୱାସ ଆକାଶ ଭରି ବହୁଚି, ଏଡ଼େବଡ଼ ବାଟିକା ଭିତରେ କେତେ ଫୁଲର ସମ୍ଭାର ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି, ଏହି ପ୍ରାଣମୟ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ରହି ତଥାପି ବାରବାର ଏପରି ଏକାକୀ ଲାଗୁଚି କାହିଁକି ? କାହିଁକି ମୁଁ ସବୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଦେଇ କେବଳ ଆପଣାର ସଞ୍ଚିତ ଓ ସ୍ତୂପୀକୃତ ଗ୍ଳାନିଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ରୋଦନ କରିବାରେ ଲାଗିଚି ? ରାତିର ଏହି ଅଧସ୍ତଳ ଯାତ୍ରା ଆଉ କେତେଦିନ ଚାଲିଥିବ ? ଭିତରର ବିଦ୍ରୋହୀ ତେଣେ ଦେହ ଝାଡ଼ି ବାହାରିଲାଣି । ଯେପରି ସେ ଆଉ କୌଣସି ବିଳମ୍ବ ସହିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ ! ଏହି ଜଗତରେ କେବଳ କପଟ ଅଭିନୟ ଚାଲିଚି; ଯେ ବଡ଼ ନୁହେଁ, ସେଇ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ିମା ଦେଖାଉଚି । ଜୀବନ-ଉତ୍ସର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦମୂଳ ଧାରାଟିକୁ ସେଇ ଅଟକାଇ ରଖିଚି । ସେହିସବୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକକୁ ଭାଙ୍ଗି ଚୂରି ପକାଇବାକୁ ମୋ' ଭିତରର ମଣିଷ-ଦେବତା ବଡ଼ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି ।

୧୪-୪-୪୯

ଦିନେ ଦିନେ ହଠାତ୍ କିଛି କରିବାକୁ କୌଣସି ଉତ୍ସାହ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଏଇ ଖାତାଟିରେ ଆପଣାର ଦିନଲିପିଟି ଲେଖି ରଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମନ କୁଣ୍ଠାରେ କୁନ୍ଥାଇ

ବସେ । ଭିତରେ ଥାଇ କେହି ଯେପରି ଫୁସ୍‌ଲାଇବାରେ ଲାଗେ : ବେଶ୍ ତ ଗ୍ଲଲିଚ, ପୁଣି ଅଭିନୟ କରି ଲେଖିବସିବ କାହିଁକି ? ଯେତେବେଳେ ଆକାଶ ଓ ପବନରୁ ପ୍ରେରଣା ଆଣି ମନକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ସକାଳର ସ୍ୱପ୍ନାବେଶ ଦ୍ୱାରା ମନର ସମସ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତିକ୍ଲେଦ ଝାଡ଼ିଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୋଟାଏ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ ମନ ଗତି କରୁଥିଲାପରି ଲାଗୁଚି । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳୁ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ରାତ୍ରିର ତାମସୀ ବଧୂଯାତ୍ରା ଗ୍ଲଲିଚି । ଚହି ଚହି ବିଜୁଳି ମାରି ମେଘର ଚୂର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ତଳମାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଚି ! ତାକୁ ଦେଖିଲାମାତ୍ରକେ ମନ ହଠାତ୍ ମାଡ଼ିମୁହାଁ ହୋଇଯାଉଚି । ମେଘର ଖୋଲା ପଣ୍ଡଆ, ପବନର ଖୋଲା ନୃତ୍ୟ, ଜଗତର ଖୋଲା ହସ;—ମନଭିତରୁ ହଠାତ୍ ଏସବୁ କୁଆଡ଼େ ଗ୍ଲଲିଗଲା ? ସେଥିଲାଗି ଯେତେବେଳେ ବାହାରେ ଅଙ୍ଗାରରେ ବିଜୁଳିଝୁଲା କାଳି ଆକାଶରେ ଅଭିସାରର ଆହ୍ୱାନ ବିଘୋଷିତ ହେବାରେ ଲାଗିଚି, ସେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ନାନା ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଭିତରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଚୁପ୍ କରି ରଖିବାକୁ ଏପରି ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି କାହିଁକି ? ସେହି ଆହ୍ୱାନକୁ ଯଦି ମୁଁ ଡାକି ନ ଆଣି ପାରିଲି, ତେବେ ମୋ ଆଖିଆଗରେ ଏହି ଅଭିସାର—ଆୟୋଜନ ଆଉ କାହାଲାଗି ? ମୋର ଭିତରେ ସସାଗରା ପୃଥିବୀର କୁଣ୍ଠିତ ବକ୍ଷ ଯେପରି ଗୁମ୍ ମାରି ପଡ଼ି ରହିଚି, ତୃଣଦଳର ସମସ୍ତ ହିଲ୍ଲୋଳ ଆଜି ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଚି । ବାହାରର ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ ରାତ୍ରି ଯାହାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରି ପାରୁନାହିଁ, ହୁଏତ ରାତ୍ରିମୟୀର ସ୍ୱପ୍ନବହ୍ନିଲତା ତାହାର ଅଭାବ ପରିଭରଣ କରି ଦେଇଯିବ !

୨୫-୪-୪୯

ଗୁହୁଁ ଗୁହୁଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ହୋଇ ଆସିଲା । ପଅର ଦିନକୁ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରାୟ ଖାଲିହୋଇ ଯାଇଥିବ । ଶତ ଅଭାବ ଓ ଶତ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସତ୍ତ୍ୱେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଗୋଟାଏ ପ୍ରାଣସ୍ପନ୍ଦ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଚି, ଯାହାକି ଯେତେ ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣକୁ ଆଶ୍ରମଆଡ଼କୁ ହିଁ ଟାଣି ଧରିଥାଏ । ଏ ତୀର୍ଥର ଫୁଲପତର, ଗ୍ଛ ଆଲୁଅ, ସବୁ ମୋ'ର ମନଭିତରେ ସ୍ଥାୟୀ ଆସନ ଦଖଲ କରି ନେଇଚନ୍ତି । କେଉଁ ଗଛତଳେ ଠିଆହୋଇ ମୁଁ କେଡ଼େ ବଡ଼ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇଚି, କେଉଁ ସ୍ଥାନର ଧୂଳି ସ୍ପର୍ଶ କରି ହୁଏତ କେଉଁ ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇଚି; କେଉଁ ଗଛର ଝରାଫୁଲ ଉଡ଼ିଆସି ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ନବୀନ ଆଶା ଓ ସ୍ୱପ୍ନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଦେଇଯାଇଚି, ମୋର ଅବଚେତନ ମନ ସେହିବୁକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମନେରଖିଚି । ମୋ'ର ଘର ଆଗରେ ବଉଳ ଗଛଟିଏ, ପ୍ରତିଦିନ ତାହାରି ଫୁଲର ସୁଗନ୍ଧ ପାଇ ମୋ'ର କେତେକେତେ ଗଣ୍ଠି ଖୋଲିଯାଉଚି । ମୁଁ ଆଗରୁ କେତେ ବଉଳଗଛ ଦେଖିଚି, କେତେ ଫୁଲକୁ ଗୋଡ଼ତଳେ ମାଡ଼ି ଦଳିଦେଇ ମୁଁ ଯାଇଚି । କିନ୍ତୁ ଏତେ ଆପଣାର କରି

ଗୋଟିଏ ଗଛକୁ ମୁଁ ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ପ୍ରତିବେଶୀ କରିପାରିଛି କେବଳ ଏଇ ଶାନ୍ତି-ନିକେତନରେ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଗଭୀରନେଶ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭା ଏହି ତୀର୍ଥପୀଠରେ ବସି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରର ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫୁଲର ଜୀବନଲୀଳା ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଗୀତ ଗାଉଥିଲା, ମୋ' ଭିତରେ ସତେଅବା ତାହାରି ଗୋଟିଏ ଦୀପ୍ତ କଣା ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି । ସେଥିଲାଗି ସେହି କବିର ଲୀଳାତୀର୍ଥରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇବାର କଣ୍ଠ ପାଇଛି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଭଲ-ପାଇବାର ଓ ଆପଣାର କରିବାର ମନ ପାଇଛି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି । ଏହି ଦେଖାଟି ସହିତ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଚିର ପରିଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ରହିଥିବ । ଏହି ପରିଚୟର passport ମୋତେ ଜଗତପଥର ସବୁରି ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଭେଦାଇ ନେଇଯିବ । ଫୁଲର ହୋଇ ମୁଁ କେବଳ ସୁରଭି ବିତରଣ କରି ଚାଲିଯିବି । ଆଜି ରାତିର ଏହି ପାଗଳ ପବନରେ ସେଇ ସ୍ୱୀକାରବାଣୀଟି ପଠାଇବାରେ ସତେ ମୁଁ କେତେ ଆନନ୍ଦ ନ ପାଉଛି ! ଯାହାରି ତୀର୍ଥରେ ରସ ପାଇଛି, ତାହାରି ମାପକ ପାତ୍ରରେ ଆପଣାକୁ ମାପି ମୁଁ କେତେ ପ୍ରସନ୍ନ ଅନୁଭବ ନ କରୁଛି !

ହଠାତ୍ ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ସକାଳଟା ଏକ ଅଦ୍‌ଭୁତ ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ମୋର ମନକୁ ଉଡ଼ାଇ ନେଇ ଚାଲିଯାଉଛି । ଏହିପରି ସକାଳରେ ହିଁ ମୁଁ ସବୁ ଦିନେ ନବଜନ୍ମ ଲାଭ କରିବାର ପ୍ରେରଣା ପାଇପାରିବି । ପାଗଳା ପବନର ସ୍ରୋତ ଉପରେ ଆଲୋକ ଓ ଛାୟାର ଏହି ପ୍ରଭାତ କ୍ରୀଡ଼ା ଆଜି ସବୁରି ମନର ଶିଶୁକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଗ୍ରତ ଓ ଚଞ୍ଚଳ କରି ଦେଇଥିବ ।

ଆଜିର ରାତିଟି ମଧ୍ୟ କମ୍ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ । ଚକ୍ରବାଳର ପ୍ରଳୟତଳ ଆବୋରି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ବିଜୁଳି ମାରୁଛି, ଅଥଚ ମଝିଆକାଶ ଘେରି ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ତାରାର ପ୍ରଦୀପ ଜଳୁଛି । ପାଗଳ ପବନ ସବୁ କେବଳ ଛଡ଼ାଇ ଛିଣ୍ଡାଇ ଉଡ଼ାଇ ନେଇ ଚାଲିଯାଉଛି । ମୋର ଆଜିର ପ୍ରାର୍ଥନା ହେଉଛି ଏଇ ଉଡ଼ିଯିବାର ପ୍ରାର୍ଥନା । ଶୁଖିଲା ଯାହା, ବାସି ଯାହା,—ମୋର ନିର୍ମଳ ଓ ସୁତନୁ ଅଙ୍ଗରୁ ସେଗୁଡ଼ାକ ଝରିପଡ଼ି ଧୂଳିରେ ପଡ଼ିରହୁ । ମୁଁ ଖାଲି ଉଡ଼ିଯିବି, କେବଳ ପୁଲକ-ପ୍ରସ୍ରାଣର ଅମୃତ ସନ୍ଧାନରେ ବାହାରିଯିବି ।

୨୭-୪-୪୯

ଆଜି ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ଯିବାର ସଜ କରୁଚନ୍ତି, କାଲିକି ଆଶ୍ରମ ଅଧେ ଖାଲି ହୋଇଯିବ । ଯିବାପୂର୍ବରୁ ହଠାତ୍ ଏଠିକାର ଧୂଳିକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରିବାକୁ ମନ ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ଏଠିକାର ଝରାଫୁଲକୁ ଅନ୍ତରର ଚିରସାମଗ୍ରୀ କରି ରଖିବାକୁ ହୃଦୟ କେତେ ଶପଥ କରି ପକାଉଛି ।

Evilର ଆଘାତ ନିଜେ ବହନ କରି ମୁଁ ତାକୁ ଜୟ କରିବି । ସଂସାରର ଦୋଷ-ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅପରଜନର ଅପାରଗତାକୁ ଦେଖାଇ ବୁଲିବାର **Self-righteousness** ମୁଁ ଆଉ

ଦେଖାଇବି ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜଗତ ତ ବୁଝିବନାହିଁ, ଉଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରାଣଟା ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିବ । ଯେଉଁ ମାର୍ଗଟିକୁ ମୁଁ ସରଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଜାଣିଛି, ନିଜର ସବିନୟ ସମର୍ପଣକୁ ମୁଁ ସେହି ମାର୍ଗରେ ହିଁ ଅଜାଡ଼ିଦେବି,—ଜଗତକୁ ବଦଳାଇବା ଲାଗି ଏହାହିଁ ଏକ ମାତ୍ର ବାଟ । ଆପେ ଧର୍ମର ଭାର ବହନ କରି ହିଁ ମୁଁ ଆତୁର ଅନେକ ପଥିକଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରାଇ ପାରିବି । **Evil** ପାଖରୁ ହଟି ପଳାଇବାର ଜିଦ୍ ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ିଗଲାଣି, ଜଗତର **evil**ର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଦେଖି ମୁଁ ସବୁଠି ବିରକ୍ତ ମନର ଛାପା ମାରିଦେବାର ଅଶାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ଆଉ କରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ ପଥିକ ହେବି, ଜଣେ ବାଟୋଇର ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ନିଷ୍ଠାନମ୍ର ବକ୍ଷ ଉପରେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ସକାଳକୁ ବରଣ କରିନେବି, ମୁଁ କେବଳ ତାରାପଥର ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବି । ଏହି ବାଟରେ ହିଁ ଜଗତ ଶାନ୍ତ ହେବ, ଏହାରି ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜ୍ଞାନର ଦହନ ଯାଇ ପ୍ରାଜ୍ଞ ଜୀବନର ସମଞ୍ଜସତା ଫେରି ଆସିବ ।

ଆଜି ଏହି ନୂତନ ଶିକ୍ଷାଟି ପାଇ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର ଖୋଲି ଗଲାପରି ଲାଗୁଛି । ଅପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତର କ୍ଲେଶ, କଳୁଷ ନେଇ ମୋର ଆତ୍ମସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନ ନାନାବିଧ ବ୍ୟଗ୍ର ଭାବନାରେ କେତେକେତେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର କଟାଇ ଦେଇଛି । ହତାଶ ଶୂନ୍ୟରେ ଅସ୍ତ୍ରିଭ ଡେଣା ଉଡାଇ ମୁଁ କେତେକେତେ ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳାର ଆମନ୍ତ୍ରଣକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଆସିଛି । ମନଗଗନରେ କେତେ ସମସ୍ୟାର ବାଷ୍ପକୁଣ୍ଡଳୀ ତିଆରି କରି ମୁଁ କେତେକେତେ ଅବଶ କଳ୍ପନା କରିଛି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ୟା ଜଟିଳ ଜଗତର ଜଟିଳତା ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏତେ ଟିକିଏ ମଧ୍ୟ ଲଘୁ ହୋଇନାହିଁ, ମନର ଜ୍ୱର ଢଳେହେଲେ ଶମିନାହିଁ । ନାନା ଦୁର୍ନୀତିର ଗହନରେ ପଡ଼ି ଜଗତ କମ୍ପି ଉଠିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର ମନ ମଧ୍ୟ କମ୍ପି ଉଠିଛି । ଆପଣା ଚିନ୍ତାର ବରଫଭାରରେ ଏଭରେଷ୍ଟର ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରକେବଳ ବିରକ୍ତିର ଗୁରୁଭାରଟାକୁ ହିଁ ବହନ କରି ଆସିଛି ।

ଆଜି ସବୁ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯାଉ, ବାଲିସ୍ତୂପମୟ ମରୁଭୂମି ଉପରେ ମୁଁ ଆପଣାର ଶପଥପଥ ଆବିଷ୍କାର କରି ନେଇଛି । ହେ ପ୍ରାଣର ନିବେଦିତ ଦେବତା ମୋର, ଆପଣାକୁ ନିବେଦିତ କରିଦେଇ ଆଜି ମୁଁ ତୁମରି ଆଲୋକସ୍ନାନରଣର ଉତ୍ସଟିକୁ ଫିଟାଇଦିଏ, ତୁମେ ମୋର ଅନ୍ତରରେ ସେହି ସମର୍ପଣର ଶକ୍ତି ଭରିଦିଅ ! ମୁଁ ଆଜି ନିଜ ଉପରେ ହିଁ ତୁମ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବ୍ୟତିକ୍ରମର ଦୁଃଖକୁ ବରଣ କରି ନେଉଛି, ତୁମ ସୃଷ୍ଟିର ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତାକୁ ଆଜି ମୁଁ ଆପଣା ସଞ୍ଚୟରେ ସାର କରି ରଖୁଛି । ମୋହିରି ନମ୍ର ନିବେଦନ ଭିତରେ ତୁମେ ପରିସ୍ଫୁଟ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଉଠ, ତୁମରି ଏହି ଅଧା ଜଗତ ଆଜିଠାରୁ ମୋ'ରି ଭିତରେ ପଲପଲ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହୁ । ସେତିକି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କହିବାର ବା ଆକାଙ୍କ୍ଷା ରଖିବାର ଅଧିକାର ହିଁ ମୋର ନାହିଁ । ମୋ' ନିନ୍ଦୁକ ସମୀକ୍ଷାର ଊଷର ଭୂଇଁ ଉପରେ ନୁହେଁ, କେବଳ ମୋର ନିତ୍ୟସମ୍ଭାବ୍ୟ ଆତ୍ମନିବେଦନର ଉର୍ବର ମାଟି ଉପରେ ତୁମେ ଚିରଜୀବନର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଉଥାଅ ।

୨୮-୪-୪୯

ଆଶ୍ରମ ଏକାବେଳେକେ ଖାଲି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ହସ ଖେଳରେ ପଅରଦିନ ଆଶ୍ରମର ପବନ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା, ସେମାନେ ହୁଏତ କେହି ଅଧାବାଟରେ ହୋଇଥିବେ, ପୁଣି କେହି କେହି ଘରେ ବି ପହଞ୍ଚି ସାରବେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଆମେ କେତୋଟି ଜଣ ଏଠାରେ ଅଛୁ । ହଠାତ୍ ଏତେବଡ଼ ବସ୍ତୁଘ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଏକାକୀ ଦେଖି ମନ ନିଜର ଦାର୍ଘ୍ୟ ଓ ବିସ୍ତୃତିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଚେତ ହୋଇଯାଉଚି । କୁଟିର ନିର୍ଜନତା ଭିତରେ ହିଁ ଆଶ୍ରମର ପ୍ରାଣମୂଳ ପ୍ରତିଭାର ସମସ୍ତ ଶିଖା ଯେପରି ମୋର ସମସ୍ତ ଭାବନାକୁ ଆବୋରି ଜଳି ଉଠୁଚି । ଗଛ ଓ ପତ୍ରର ଭିତରେ ମୁଁ ଯେପରି କାହାର ଅଙ୍ଗୁଳିବାଚରଣର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିପାରୁଚି । ମଣିଷଭିଡ଼ରେ ଯାହାକୁ ହରାଇଥିଲି, ଆଜି ମୁଁ ପୁଣି ତାହାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିତରକୁ ଫେରଆସିଚି । ତାହାର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପାତରେ ମୋର ନିର୍ଜନ ଦିନଗୁଡ଼ିକ ଧନ୍ୟ ହୋଇଉଠୁ !

ଦୁଇତିନି ଦିନ ହେଲା ମନଟା ବେଶ୍ ଫାଙ୍କା ହୋଇ ବୁଲୁଚି । ବନ୍ଧୁ-ବାନ୍ଧବ ଓ ସାଙ୍ଗସଙ୍ଗୀଙ୍କ ମେଳରେ ଆପଣାକୁ କେବଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ପାଉଚି । ଜଗତ, ଆକାଶ, ଆତ୍ମା ଓ ଆନନ୍ଦ ସବୁ ଆଜି ଏକ ସହଜ ନଦୀର ଅପାର ତାର ପରି ମୋ'ର ଆଖି ଭିତରେ ଧରା ଦେଇଚି । ଆଜି କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ଗଣ୍ଠି ନାହିଁ; ଆଜିର ବୈଶାଖୀ ପବନ ପରି ମୁଁ କେବଳ ବହି ଚାଲିଚି ।

୩୦-୪-୪୯

ଗଲା ତିନିଦିନ ଯେ କିପରି ଫାଙ୍କା ଫାଙ୍କା କଟିଲେ, ତାହା ମୁଁ ନିଜେ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଯେଉଁ ମେଘରେ ତା'ର ବର୍ଷଣର ରୂପାଗାରରେ ବନ୍ଧାଣ ବସିନାହିଁ, ସେହି ଶୂନ୍ୟବାଷ୍ପ ତୁଳାମେଘ ପରି ବୁଲି ବୁଲି ଆଜି ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ଲାଗୁଚି । ମୁଁ ଅନେକ ବକିଚି, ଅନେକ ଠକିଚି ଓ ଠକାଇଚି, ମୁହୂର୍ତ୍ତିକର ଆନନ୍ଦରେ ଜୀବନ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ପରି ମନେ ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ କାହିଁ, ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ପଥହୁଡ଼ା ଦିନଚର୍ଯ୍ୟାଟିର ଶେଷରେ ହଠାତ୍ ଆପଣାକୁ ଏପରି ଶୂନ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଚି କାହିଁକି ? ସା ମୁକ୍ତ ଯା ଅତିମୁକ୍ତଃ,—ମନର ଯଥାର୍ଥ ମୁକ୍ତି ହେଉଚି ବନ୍ଧନହୀନ ଜୀବନଖେଳା ଲାଗି । କିନ୍ତୁ ତିନିଦିନର ମୁକୁଳା ଉଡ଼ିବାପରେ ଆଜି ମନର ବୋଝ ଯେପରି ଆହୁରି ଅଧିକ ଭାରି ହୋଇଯାଇଚି । ଭାବୁଚି, ଯେପରି ମୁଁ କିଛି ହେଲେ ପାଇନାହିଁ, କିଛି ହେଲେ ଦେଇ ନାହିଁ । କେବଳ ଆପଣା ବନ୍ଧ ମନର ଆଘାତ ପିଟାଇ ମୁଁ ସଂସାରକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଓ ବିଚଳିତ କରିଦେଇଚି । ନା,—ଏ ମୋର ମୁକ୍ତି ନୁହେଁ । ମୋର ମୁକ୍ତି ଆଲୋକର ମୁକ୍ତି, ପବନର ମୁକ୍ତି—ମୋର ମୁକ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟର ମୁକ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର ବିରାଟ ଲୀଳାକୁ ସନ୍ତର୍ପଣେ ବହନ କରି ହିଁ ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁକ୍ତି ପାଇପାରିବି ।

କାଲି ମୁଁ ଏହି ଖାତାରେ କିଛି ଲେଖି ପାରିନାହିଁ । ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନର ନୀରବ ନାଥ ପାଖରେ ସେଥିଲାଗି କ୍ଷମା ମାଗି ନେଉଛି । ଅନ୍ଧାର ସରି ଆସୁଚି, ଅନ୍ଧାର ବୁଲାର ଅନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଆଖିକୁ ଝାପସା ହୋଇ ଦେଖାଗଲାଣି । ଶେଷ ଅଶାନ୍ତିର ବ୍ୟୂହ ଭିତରେ ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତ କରି ମୁଁ ଜିଆଁ ହୋଇ, ଶୁଦ୍ଧ ସନ୍ତାନଟିଏ ହୋଇ ବାହାରିବି । ଏତିକି ମୋର ଜୀବନର ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ମୋ' ଭଗବାନ ପାଖରେ ମୋର ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

କର୍ମହୀନ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଚି ବୋଲି କଥାରେ ଲଗାମ ଧରି ବସିବାର ଧୀରତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ହରାଇ ବସିଚି । ଦଶ ଜଣଙ୍କର ଆଲୋଚନା ମୋତେ ମନେମନେ ପୀଡ଼ିତ ଓ କ୍ଷୁବ୍ଧ କରି ପକାଉଚି, କାରଣ କେବଳ ଆଲୋଚନାର ଆସ୍ତରଣ ଛାଡ଼ି, ମୁକ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ କର୍ମବନ୍ଧନ ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବାର ସାହସ ମୋର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

୪-୫-୪୯

କଟକର ଗରମ ଭିତରେ ମନ ମଧ୍ୟ ଗରମ ହୋଇଯାଉଚି । ସବୁରି ମନର ନିଘ୍ରାଣ ଗହ୍ୱରରେ ଯେପରି କେତେକେତେ ବିରକ୍ତ ଅଭିଯୋଗ ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ହୋଇ ରହିଚି । ରାଷ୍ଟ୍ର, ରାଷ୍ଟ୍ରସେବା ଓ ରାଜନୀତି ନାଆଁ ରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯେଉଁ ମଣିଷ ମାରଣ ଚାଲିଚି, ତାକୁ ସମସ୍ତେ ବୁଝୁଁଚନ୍ତି, ତାକୁ ସମସ୍ତେ ବୀଭତ୍ସ ବୋଲି କହୁଚନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତା' ଉପରେ ଆଘାତ କରିବା ଲାଗି କେହି ଆଗକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ହରାଇ ବସିବାର ଏପରି ଏକ ଅନ୍ଧାରଯୁଗ ବୋଧହୁଏ ଆଗରୁ କେବେ ଆସି ନ ଥିଲା । ଗରିବର ଟଙ୍କାରେ ହଜାର ଓ ଲକ୍ଷ ପାଣ୍ଠିରେ ମଉଜ ମଜଲିସ ଚାଲିଚି । ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସେବାବିଳାସର ଚମତ୍କାର ଆଡ଼ମ୍ବର ଚାଲିଚି । ଦେଶର ଛାତ୍ର ଓ ଯୁବକ ବାହାରେ ସାମ୍ୟବାଦ ଲାଗି ଯେତେ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ଭିତରେ ଏହି ବିଳାସ ଓ ବିକୃତ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ହାତ ମିଳାଉଚି । କିଏ କେଉଁଦିନ ଏହାର ଠିକଣା ଜବାବ ଦେବ ? ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଦିନ ବଡ଼ଲୋକର ଏହି କପଟଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବୀଭତ୍ସ ପୂଜାର ଉତ୍ସର୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସିଧା ମନା କରିଦେବେ ? ସମସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତାରୁ ଆପଣାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରି କେବଳ ଦେବଶାସନର ଜଣେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦୂତ ହିସାବରେ ମଣିଷ କେଉଁଦିନ ଏହି ଦ୍ୱୈତ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଜବାବ ଦେବ ? ସକ୍ରେଟିସଙ୍କର ଅବତାର ପୁଣି କେଉଁଦିନ ସମ୍ଭବ ହେବ ? ଏଯୁଗର ନୀଳକଣ୍ଠକୁ ଏହି ବିରକ୍ତ ଓ ଅବରୁଦ୍ଧ ବେଦନାର କୈଳାଶକୋରଡ଼ରୁ ବାହାର କରିବ କିଏ ? ବାହାରୁ କି ନିଜ ଭିତରୁ ମୁଁ ଆଜି ଏହାର କୌଣସି ଜବାବ ପାଇ ପାରୁନାହିଁ ।

୧୭-୫-୪୯

ବାଲୁଗାଁ, ସାଲେପୁର, ନାନପୁର, ଲଳିତଗିରି ଓ ରତ୍ନଗିରି ବୁଲି ଆଜି ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ବରଷର ଏହି ପବିତ୍ର ଦିନଟା କଟାଇ ଦେଉଚି ।

ମୋ' ଆଖିର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଆଲୋକରେ ମୁଁ ଆଜି ଦିନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲ୍ଲବକୁ ଭରାଇ ଦେଇଛି । ନାଲ,—ନାଲ ସେ ପାଖରେ ନଥୁ,—ଏମିତି କେତେଦୂର ଯାଏ ମୁଁ ଆପଣାର କିରଣ କାଠିଟାକୁ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ସାତବରଷ ତଳୁ ବନ୍ଧୁକୁ ମୋର ପାଖକୁ ଟାଣିଆଣିଛି ।

ଗତ ସାତ ବରଷର ଜୀବନପଥ ଜଳଜଳ ଦେଖାଯାଉଛି । ରାସ୍ତାର ଦୁଇକଡ଼ରେ ପଡ଼ିଥିବା ପୋଡ଼ା କୋଇଲାର ମଳି କୁଡ଼ ଦେଖି ଜୀବନଯାନର କ୍ଲାନ୍ତି ମାପିବସିବା ମୋର ଆଗ୍ରହ ନୁହେଁ । ସାତ ବରଷର ନାନା ପବନରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ କୁଆଁଇ ଆସିଛି । ମୁଁ ଅଧିକ ସାଧନାଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ବରଷ ବରଷର ଏହି ଯୋଗ୍ୟ ହେବାର ସାଧନା ଭିତରେ ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଆଘାତ ଦେଇ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଛି, ମୋର ମୁହଁରେ କଳା ବୋଳି ଦେଇ ସିଏ ମୋତେ କଲ୍ୟାଣର ଆଶାର୍ଥୀ ହେବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି । ତେଣୁ ତାହାରି ଆଘାତର ଲଜ୍ଜାରେ ଚେଇଁଉଠି ମୁଁ ଆଜ ହଠାତ୍ ଆପଣା ଜୀବନର ସିଂହାବଲୋକନ କରିବାର ସାହସ ନେଇ ବାହାରିଛି । ଏହି ସାହସ ହିଁ ମୋର ସହଚର, କଳାମେଘର ବିଜୁଳି—ହସରେ ହିଁ ସିଏ ସାଥୀ ପାଇ ସଚେତ ହୋଇଉଠେ ।

ମେ' ମାସ ଷୋଳ ତାରିଖ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ଅନ୍ତରର ନତି ଜଣାଇ ଯାଉଛି । ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବୁଲୁଛି । ସେହି ବର୍ତ୍ତାଖୁମ୍ବର ଗୃହପାଖରେ ଜୀବନ ସରୋବରରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ-ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଚାଲିଛି ।

୧୮—୫—୪୨

ପନ୍ଦର ଦିନ କାଳ ଏକ ବଣପକ୍ଷୀ ପରି ଡ଼ାଳଡାଳ ବୁଲି ମୁଁ ଶେଷରେ ଆପଣାର ଝଡ଼ ମୋର ନିଜ ଗାଆଁ ଟିକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଛି । ମନ ଭିତରେ ନାନା ଯୋଜନାର ଜାଲ ପକାଇ ଦେଇ ସାରିଲିଣି । ଜାଣେନା, ମୋ' ଭିତରେ ରତ୍ନ ଆହରଣ କରି ପାରୁଥିବା ଧୀବରର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି କି ନାହିଁ !

ମୋ' ବୟସରେ ଅନେକଙ୍କର ଅନେକ ଆଶା । ମୋର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଭିତରେ ଅନେକ ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ କୁଆଡ଼େ ଅନେକ ସମ୍ଭାବନା ଦେଖି ପାରିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କୁଳାଙ୍ଗାର ଆଉ କେତେଦିନ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନି ଦେଇ ଆପଣାକୁ ଅପିହିତ ଓ ଆବୃତ କରି ରଖିଥିବ ? କାହିଁ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଯିଏ ରୁଦ୍ରଶଙ୍କର ରୂପରେ ଗୋଟାଏ ଉଦ୍ଭାସିତ ବାଣରେ ହିଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଗଣ୍ଠିକୁ ମୁକୁଳା କରି ଦେଇପାରିବ ? ଆଉ କେତେଦିନ ବାକି ? ଆଲୋକ-ଉଦ୍ଘାଟନର ଯୋଗ୍ୟ ମୋତେ ହେବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ଅନେକ ଚମକ ଦେବାଭଳି, ଅନେକ ଶୃଙ୍ଖଳ ଖୋଲାଇଲା ଭଳି ମାଟି ଏହି ଚମତଳେ ରହିଛି, କେଉଁ ଦିବ୍ୟଧାମର କୀଟ ଏହି ଚମର ଖୋସାତଳେ ଆପଣାର ଆଲୋକ ଜାଲ ବୁଣି ବୁଣି ମୋ'ର ଭିତରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି । ହେ ମୋର ପ୍ରିୟ, ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣି, ତୁ ମତେ ତୋ'ର ଲାଗି ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ କରିନେ । ମୋର ଅନେକ ଅଭିଳାଷର ସୁମଣ୍ଡିତ ଥାଳକୁ ତୁ ଆପଣା ହାତରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେ । ତୋହରି ଗ୍ରହଣବଂଶୀ ବାଜି ଉଠି ମୋର ସବୁ ଅନ୍ଧାର ସବୁ ରାତି ଓ ସମସ୍ତ ଆକୁଳ ଅବସର ଧନ୍ୟ ହୋଇଉଠୁ ।

୧୨-୫-୪୯

ଆଜିର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକୁ ଚାହିଁଦେଇ ହଠାତ୍ ମନେ ହେଲା, ଏହି ଜୀବନରେ ମୁଁ କେଉଁଦିନ କିଛି ହେଲେ ହରାଇ ନାହିଁ । ସକାଳ-ଗୁଞ୍ଜରଣର ଏହି ରକ୍ତିମ ଆବେଶ ମୋର ସକଳ କ୍ଷତ ଓ ଶୂନ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଇଛି । ଆଉ ହରାଇ ପକାଇଲି ବୋଲି କାନ୍ଦି ମରିବି ନାହିଁ । ସିଏ ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ପ୍ରୀତି-ପ୍ରସାଧନରେ ସତତ ଧାଇଁ ଚାଲିଛି, ତେବେ ତାହାରି ଅତି ଆପଣାର ମୁଁ କାହିଁକି ଆତ୍ମୋପେକ୍ଷିତା କ୍ଷୁବ୍ଧା ବଧୂପରି ପଛରେ ବସି ରହି କାଲିକା ଆଲୋକରେ ଝାସ ଦେଇଥିବା ମୃତ ପତଙ୍ଗପୁଞ୍ଜର ଶବ ଗଣୁଥିବି ?

ମୋର କଣ ହୋଇଛି କେଜାଣି, ଆଜି ଭାରି ନିଦ ମାଡୁଛି । ପୁଣି ସେହି ନିଦ ଭିତରେ ଯେପରି ଘଡ଼ିଘଡ଼ିକେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ ମନଦୁଆରେ ଆସି ଉଗାଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡୁଛି । ମହା-ଜାଗରଣର ଉନ୍ମୋଚନ ଦେଇ ମୋର ଦ୍ୱାରଗୁଡ଼ିକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ଆଜିକୁ ତିନିଦିନ ହେଲା ମୁଁ ନିଜର ବିକୃତ ମନଟା ସହିତ ଲଢ଼େଇ ଘୋଷଣା କରିଛି । ଯେଉଁ ରାତିଟା ତା'ର ଅତି ପ୍ରିୟ, ଆପଣା ଶୁଦ୍ଧ ମନର ନିବେଦନ ସ୍ତୁତି ଦେଇ ସେହି ରାତିଟାଯାକ ମୁଁ ତା'ର ଆସିବା ଦ୍ୱାରକୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଛି । ଆଖି ଯେତେବେଳ ଯାଏ ଉପରର ତାରା ଉପରେ ବଞ୍ଚିବାର ମଧୁସନ୍ଧାନ କରିବୁଲୁଛି, ସେତେବେଳଯାଏ ସେ ସେହି ଦେବତା ଆଡକୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିପାରୁଛି । ସେତେବେଳଯାଏ ବିକୃତ 'ମୁଁ'ର କୌଣସି ଜୁଲୁମ୍ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବାହାରପଟ ଝରକାକୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଲେ ହିଁ ଭିତରର ଅନ୍ଧାରଟା ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିଉଠେ । ମହାପଥର ହେ ଆଲୋକ ବନ୍ୟା, ମୁଁ ତୁମରିଲାଗି । ଭିତରର ସବୁ ଅନ୍ଧାରକୁ ବ୍ୟର୍ଥ କରି ଶେଷରେ ମୁଁ ତୁମରି ସହିତ ହିଁ ମିଶିଯିବି ।

୧୫-୫-୪୯

ଏହି ଖାତାରେ ତିନି ଚାରିଦିନ ଫାଙ୍କ ରଖିଦେଲେ ମନେ ହେଉଛି, ଯେପରି ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଚାରିଦିନର ଫାଙ୍କ ରହିଗଲା । ସେଥିଲାଗି ମୋର କର୍ମସୁରତ ଜୀବନର ନାନା

ସନ୍ତରଣ ଭିତରେ ମୁଁ ବେଳେବେଳେ ମୋର ଏହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟିକୁ ଭୁଲି ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ବାରବାର ଏହି ଖାତାପାଖକୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଇଏ ହେଉଛି ମୋର କବାବଦେହୀ;—ବିଧାତାର ଆପଣା ସୃଷ୍ଟିକାଠିରେ ମୁଁ ଜୀବନଯଜ୍ଞରେ ନିଜକୁ କେତେଦୂର ଆହୂତ ଦେଇପାରିଲି, ଏହି ଖାତାରେ ତାହାର ସତ୍ୟକାହାଣୀ ଲେଖାହୋଇ ରହୁଛି । ଏହି ଖାତା କାହାଲାଗି ନୁହେଁ, କାହାର ବି ନୁହେଁ । ଏହା ମୋର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ନଗ୍ନଶୁଭ୍ର ଅନ୍ତର ଖୋଲି ଯିଏ ଏଠି ପ୍ରତିଦିନ ନିଜର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରତିଲିପି ଲେଖିଦେଇ ଯାଉଛି, ମୁଁ ତା'ର କାଣିଗୁଏ ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନି ପାରିନାହିଁ । ସଚେତ ଜୀବନର କେତେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ମୁଁ ତାକୁ କେବଳ ଅପିହିତ କରି ରଖିଛି ଏବଂ ମଝିରେ ସେଇଥିକୁ ବାଣ୍ଟିବାର ରସ ଶୋଷିବାର ଦମ୍ଭ ବାନ୍ଧୁଛି । କିନ୍ତୁ ଭିତରର ପ୍ରିୟତମ ଦେବତା ମଝିରେ ମଝିରେ ହଠାତ୍ ସବୁ ଗଣ୍ଠି ଫିଟାଇ, ସବୁ ଦୁଆର ଖୋଲିଦେଇ, ଆପଣାକୁ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରି ଚାଲିଯାଉଛି । ଭିତରେ ତାହାର ପୁଲକସ୍ପର୍ଶର ପ୍ରତିଚ୍ଛବି ବାହାରେ ଧାସେ ଧାସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନର ଆୟୋଜନ କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣତିର ନିଭୃତରେ ହିଁ ଆପଣାକୁ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଧନ୍ୟ ହେଉଛି । ପଲ୍ଲକମଧ୍ୟରେ ସକଳ କୁହେଳି କୁଟିଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ସମାଧାନ ହୋଇଯାଉଛି । ପର୍ବତସମାନ ଏହି ଯୌବନ ମନଟା ଫାଟି ସେତେବେଳେ ଚିହ୍ନିବାର ଆଗ୍ନେୟ ସ୍ରୋତ ବହି ଆସୁଛି । ଆପଣାର କରିନେବାର ସହଜ ମନ୍ତ୍ରରେ ଜୀବନକନ୍ଦରରେ ସହସ୍ର ନଦୀର ଜୀବନଝଙ୍କାର ଶୁଭୁଛି । ସବୁ ସେଇ ମୋ'ର ଭିତରେ ହିଁ ହେଉଛି । ଏହାର ଭିତରେ ହିଁ ସବୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ପୁଣି କେଉଁ ହିରଣ୍ମୟ ପାତ୍ରର ଆଚ୍ଛାଦନ ତଳେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଉଛି । ସେହି ଆଚ୍ଛାଦନକୁ କିଏ ଖୋଲିବ ? ସେହି ବ୍ୟାକୁଳତାର ଲିପି ହେଉଛି ଏହି ଖାତାଟିର ଅନ୍ତର-ଶରୀର, ସେହି ଡାକଘର ଲାଗି ଆବେଦନ-ଚିଠାଉ ଏହି ଖାତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତି । ମୁଁ ହେଉଛି ସେହି ହଠାତ୍ ଉଦ୍‌ଭାସି ହଠାତ୍ ସମାଧାନ ଦେଇ ଯାଉଥିବା ଅନ୍ତରତର ପ୍ରାଣଦେବତାର । ସେହି ନିଭୃତର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ତା ସହିତ ମାନସ ସାହଚର୍ଯ୍ୟର ମଧୁସମ୍ଭାରକୁ ଭାଷା ଦେଇ ମୁଁ ଏହିପରି ତିନୋଟି ଖାତା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସାରିଲିଣି । **Ethics Morality**ର ନିନ୍ଦା ମାପକରେ ଏଠି ମୁଁ କେଉଁଦିନ କିଛି ଦେଖିବାର ଦମ୍ଭ କରିନାହିଁ । ଅସଲ 'ମୁଁ'ର ଭବ୍ୟ ସାଧନାରେ ତା'ର ସତ୍ୟମୟ ବିକାଶ-ରୂପଟି ଯେତେଯେତେ ଓ ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ଫୁଟି ଫୁଟି ଯାଉଛି, ମୁଁ ସେସବୁକୁ ଏଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମାଦର ସହିତ ବର୍ଣ୍ଣାଇଦେଇ ଯାଉଛି । ଏହା ସଂସାରଲାଗି ନୁହେଁ, ତେଣୁ ସଂସାରର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହାର ବିଚାର କରିବସିଲେ ସମଗ୍ର ଦେବତାଟି ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରାହେବ । ଏଠି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପଂକ୍ତି ଆଲୋକଯାତ୍ରୀ ପରି ଶୁଦ୍ଧ, କାରଣ ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଦିନ, ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଭାବ ମୋତେ ସେହି ଆଲୋକପରିଚୟର ଅଭିମୁଖରେ ଉଦ୍ଧାବିତ କରାଇ ନେଉଛି ।

୨୬-୫-୪୯

ଭିତର ମନରେ ନାନା ଆନ୍ଦୋଳନର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସତାରରେ ଅନବରତ ଲହରୀ ଖେଳୁଚି । ଅଥଚ ଉପରେ ସବୁ ଶାନ୍ତ, ସବୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ । ଗୃହକପଟ କେବଳ ଅନାଇ ରହିବାର ଶୁଭ୍ର ଆକାଙ୍କ୍ଷା । ଖୁବ୍ ଭଲ ଲାଗୁଚି, ମନର ଏହି ଭାବଟା । ଉପରକୁ ମୁଁ ବେଶ୍ ଅଛି । ତାରି ଆଉ ଆକାଶତଳେ ମୁଁ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ସେବକ ପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମଭାରର ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଚି । ତେଣେ ଭିତରେ ସେହି କର୍ମଭାରର ଆୟୋଜନ ଲାଗି ମନର ମଣିଷକୁ ନିଦ ନାହିଁ । ମନ କେତେ ଘାଟରେ କେତେବେଳେ ଯାଇ ଲାଗିଯାଉଚି, ହଠାତ୍ ମନେହେଉଚି ଏହି ଘାଟର ନୌକା ହେବାକୁ ହିଁ ଯେପରି ମୋର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ! କିନ୍ତୁ ଆଉ କେତେ ବଦଳାଇ ବନ୍ଦରର ବ୍ୟଗ୍ରତାରେ ମନ ପୁଣି ଗୁପ୍ତ ପଳାଉଚି । ହୁଏତ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଖାଲି ଘାଟ କେଉଁଠି ଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ କି କେବଳ ମୋ'ର ଡଙ୍ଗାଟି ଲାଗି କେଉଁ ଘାଟଘରର ମାଲିକ ଅନାଇ ବସିଚି । ସେହି ଶୁଭ ନକ୍ଷତ୍ରର ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିକୁ ପାଇବାଲାଗି ମୋର ସମସ୍ତ ସାଧନା । ଅନ୍ୟ ଯିଏ ଯାହା କହୁଥାଉ ପଛକେ, ଏହି ସହଜେ ଚିହ୍ନି ସହଜେ ପାଇବା ହେଉଚି ମୋର ସହଜ ରାସ୍ତା । ମୁଁ ହଠାତ୍ କେଉଁଠି ଭିତରକୁ ହିଁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ, କାରଣ ଅଧାବାଟ ଯାଇ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କରିବାର ଅକାରଣ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୋ' ଭିତରେ ଆଦୌ ନାହିଁ ।

ବୁଲାମନଟା ପୁଣି ହଠାତ୍ ଚେଇଁ ଉଠିଚି । ମନ ହେଉଚି, ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ଯେତ୍ରାଏ ବୁଲିଆସି ମୁଁ ଆଖିର ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ-ଲାଳସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରି ଦିଅନ୍ତି !

୨୭-୫-୪୯

ଗୁରୁଦେବଙ୍କର 'ରୁଷିଆର ଚିଠି' ବହିଖଣ୍ଡିକର ଅନୁବାଦ ମୁଁ କେତେଦିନ ହେଲା ଆରମ୍ଭ କରିଚି । ଏହି ବହିଖଣ୍ଡିକ ଅତି ପିଲାଦିନେ ପଢ଼ିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଥିବା ସବୁ କଥାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ବୁଝିପାରିବାର ମନଃପ୍ରସାର ମୋର ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହିଟିର ପ୍ରତି ଧାଡ଼ିରେ ମୁଁ କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପରିଚୟ ପାଉଚି । ବାଣୀର ଛନ୍ଦବିଳାସ ନେଇ ଯିଏ ଜୀବନସାରା ମୁଗ୍ଧ ନୂପୁରର କବିତାଧ୍ୱନିକୁ ଶିଞ୍ଜିତ କରି ଚାଲିଚି, ସେ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଛନ୍ଦର ନୃତ୍ୟନାଟ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ କଳ୍ପନା କରିନେଇଚି । ତା' ଆଖିରେ ବାକ୍ୟ ଓ ଭାବ ନେଇ କବିତା ରଚନା କରିବା ଯାହା, ମଣିଷର ମାଂସମୟ ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ନେଇ କବିତାର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ମଧ୍ୟ ସେଇଆ । କବି ସ୍ୱୟମ୍ଭୂଃ ପରିଭୂଃ,—ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଚି, ତା'ର ଆଖିରେ ଗୋଟିଏ ମହାକାବ୍ୟ । ସେଥିଲାଗି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଆପଣାର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ବିଶ୍ୱଭୁବନର ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଦେଇଚନ୍ତି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଭିତରେ କେଉଁଠି କି ମୌଳିକ

ପ୍ରଭେଦ ରହିଥିଲା, ମୁଁ ସେକଥା ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ମଣିଷର ଆତ୍ମବୋଧ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ହିଁ ଉଭୟେ ଗ୍ରହିଥିଲେ, ସୁଶିକ୍ଷା ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଶିକ୍ଷାକୁ ହିଁ ଉଭୟେ ଏହାର ସର୍ବୋପାଦେୟ ସାଧନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉଭୟ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଏହି ମିଳନ ସୂତ୍ରଟିକୁ ବୁଝି ଯଦି ଏ ଦେଶର ଯୁବକ ଆପଣାର ସ୍ୱଧର୍ମନିର୍ବାଚିତ ସେବାକ୍ଷେତ୍ରରୁ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତା, ତେବେ ତାହା କେଡ଼େବଡ଼ କଥା ନ ହୁଅନ୍ତା ! କିନ୍ତୁ ସେକଥା ବୋଧହୁଏ ଏ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଗଣଯୁଗର ଦୁଆ ଦେଇ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜି ପ୍ରଧାନତଃ **Survival of the Fittest**ର ସ୍ୱୈରାଚାରିତାର ଚାଲିଛି ।

୨୯-୫-୪୯

କ'ଣ ଲେଖିବି ବୋଲି ଭାବିଭାବି କାଲି ସକାଳେ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଖାତାର ଏହି ପୃଷ୍ଠାଟିକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ କଟିଗଲା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିବାଲାଗି ଆସିବା ବେଳକୁ ମନ ହଠାତ୍ ଘୁମାଇ ପଡୁଛି । କାଲି ରାତିପହରରୁ ଆସନ୍ନ ମେଘର କଜଳ ପରସ୍ତରେ ଘାସଠୁଁ ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତାହାରି ଭିତରେ ଏକାକୀ ଅକର୍ମା ବସିରହି ମାଟିର ଶରୀରଟା ମଧ୍ୟ ଜଳରେ ଟଳଟଳ ହେଉଛି । କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ଦେଇ ବାଟ ଦେଖାଇ ନେବାର ଜାଆଁ ବଳିଟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳି ଉଠିନାହିଁ ।

ସବୁରି ଭିତରେ ଆଜି ମୁଁ ଏହି ନିଦ୍ରା ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରୁଛି । କାହାରି ବଳି ଜଳିନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଆଜି ପାନ୍ଥଶାଳାର ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ; ସମସ୍ତେ ଅବଶ ମନ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଦଉଡ଼ିଛନ୍ତି । ପଥ ଏକାବେଳେକେ ଶୁନ୍‌ଶାନ୍ । ମୋର ଅଚଞ୍ଚଳ ମନଟା ବି ସେହି ପଥରେ ଖୋଜ ପକାଇବାକୁ ହଠାତ୍ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ଏ ବର୍ଷର ବରଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । ରାତିର ମଉନ ବନ୍ଦନକୁ ଉଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ସ୍ୱାଭିତରେ କେତେ ଝଡ଼ ବହିଗଲାଣି । କାଲି ରାତି ଅଧରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଝଡ଼ ଆସି ଅବଶ ମନର ସମସ୍ତ ହୁଗୁଳା ଦଉଡ଼ିକୁ ପୁଣି ହଠାତ୍ ଟାଣି ଦେଇଗଲା । ମୁଁ ହଠାତ୍ ଶକ୍ତ ଓ ସବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲି ।

ଧରଣୀ ପୁଣି ସବୁଜ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି । ଗଛରର ତମ୍ବାପିଠିଟା ପୁଣି କାଅଁଳିଆ ଘାସର ସବୁଜ ଲେପ ପିନ୍ଧି ସାରିଲାଣି । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଆକୁଳ ବରଷା ମୋର ମନେପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଏଠି ନାନାପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମୋର ସ୍ୱାଭାବିକ ମନଟା ବରଷା ସହିତ ମୋଟେ ମିଶି ପାରୁନାହିଁ ।

୨୫-୭-୪୯

ଲେନିନ୍‌ଙ୍କର ପଦେ କଥା ଆଜି ବି ମନେ ପଡୁଚି : **Every socialist is a poet and every poet is a socialist** । କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ନିଜକୁ ଏକାବେଳେକେ କବି ଓ ସାମ୍ୟବାଦୀ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିଥିଲି । ମୋର ସେହି ସ୍ୱପ୍ନଟି ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର କରି ଚାଲିଚି । ପରିଭୂ କବି ସବୁରି ପ୍ରାଣର ସମ୍ମାନକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବ, ପୃଥିବୀ ଓ ଅତିପୃଥିବୀରେ ସେ ସବୁରି ପ୍ରାଣ ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହେବ । ସେପରି ହୋଇପାରିଲେ ଯାଇ ଏଯୁଗ କବିର ପଦ୍ମଭୋଗୀ ଜୀବନଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଓ ବୈରାଗ୍ୟର ଅନ୍ତ ହୋଇପାରିବ । ସେହିପରି କବି ହିଁ ଆପଣାର ଯୁଗକୁ ନୂତନ ଆକୃତି ଦେଇପାରିବ । ଏକାଧାରରେ ସେହି କବି ଓ ସାମ୍ୟବାଦୀର ଜନ୍ମ ହେଉ ।

ତିର୍ତୋଲ ଥାନାରେ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ମୁଁ ସପ୍ତାହକ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ତିରିଶିଟା ଗାଆଁ ବୁଲିଆସିଲି । ସବୁଠିଁ ସଭାରେ, ଗୀତ ଗାଇବା ସମୟରେ ଓ ସ୍ଲୋଗାନ୍ ଦେଲାବେଳେ ମୁଁ ଏଦେଶର ଅନେକ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଚି । ଏମାନେ ବି କେଉଁଦିନ ମଣିଷପରି ମଣିଷ ହେବେ ? ରାଜନୀତିର ଯୁଦ୍ଧଜାଲ ଛିଣ୍ଡି କିଏ ଏମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ଆସିବ ? ରାଷ୍ଟ୍ରର ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ଏମାନଙ୍କୁ କେଉଁଦିନ ଆପଣାର କୋଳକୁ ଟାଣି-ନେବ ? ବଗିଚାର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାର ନେଇ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଚାଲିଥିବାବେଳେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟପ୍ରାୟ ଫୁଲର ଯେପରି କୌଣସି ବାଧା ନ ରହେ ! ମୋ' ଦେଶର ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୁଁ ଭାରି ଅସ୍ଥିର ହୋଇପଡ଼େ । କେତେ ଅଭାବ, ଦୈନ୍ୟ ଓ ରୋଗ ଭିତରଦେଇ ଯେଉଁ ଦେଶର ପିଲା ନିତି ଧକ୍‌କା ଖାଇ ବଢୁଚି, ସେହି ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ହେବ, ମୁଁ ସେକଥା କଳ୍ପନା ହିଁ କରିପାରୁନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଆଖିତଳେ କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଅପମାନିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି ! ସେଇଥିଲାଗି କ'ଣ ଦେଶର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଏହି ପିଲାକୁ ଦେଖିଲେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦରରେ ଛାତିକୁ ଟାଣିନେବା ସକାଶେ ମୁଁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି ?

୧୬-୭-୪୯

ଅନେକ ଅବସର ପରେ ଆଜି ମୁଁ ପୁଣି ଆସିଚି ଏହି ଖାତାଟି ଲେଖିଯିବାକୁ । ଏହା ଭିତରେ ମୁଁ ହୁଏତ ଅନେକ କାମ ଓ ଅନେକ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ଫାଙ୍କି ଦେଇଚି, ଅନେକ ମନ୍ତ୍ର ଭୁଲିଯାଇଚି, ଅନେକ ବାଟରୁ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇଚି, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ମନଟାକୁ ତ କେତେବେଳେ ହେଲେ ଅବସର ମିଳିନାହିଁ । କେତେଆଡ଼ର କେତେ କଳ୍ପନା, କେତେ ସମ୍ଭାବନାର କେତେ ସୃଷ୍ଟି ମନଟାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିଚି ! ଗତ ଛୁଟିରେ ବୁଲି ବୁଲି ମୁଁ ନାନା ଜାଗାକୁ ଯାଇଚି, ନାନା ମଣିଷ ଦେଖିଚି, ନାନା ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଚି; ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ସହୋଦର ପରି ମୋର ମନ ମଧ୍ୟ ସବୁଥିରେ ଭାଗ ନେଇଚି । ଯେଉଁଠି ଯେତେ ଯାହା

ଅନୁଭବ କରୁଛି, ହବୁଟିଁ ମୋର ମନ ଗଭୀରତର ସ୍ତରକୁ ଯାଇ ଆପଣାର ତଥା ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାଣତତ୍ତ୍ୱ ଖୋଜିବୁଲୁଚି । ଅନେକ ସମୟରେ ହୁଏତ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ୁଚି, କିନ୍ତୁ ଏଇଟା ପ୍ରଧାନତଃ କେବଳ ସେହି ଅନ୍ୱେଷଣପ୍ରବଣ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ମନଟାର ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତତା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ବେଳେବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହୋଇଯାଉଚି, ବିଫଳ ମନ ପରମ ମାନ ବିରାମ ନେବାକୁ ଲୋଭ କରୁଚି । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେଇ ମନଭିତରୁ ହିଁ କାହାର ଉଲ୍ଲୋଳ ଶୀତଳ ତରଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶରେ ମୁଁ ପୁଣି ଏକ ଜୀବନ୍ତ କିଶୋରପଣ ଜାଗିଉଠିଚି । ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ, ଝଞ୍ଜାବାତର ଆଘାତ ହାଣି ସମସ୍ତ ଅଜ୍ଞତାକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ଯେପରି ପରମ ସନ୍ତୋଷ !

ଶ୍ରାବଣରଜନୀର ଏହି ବର୍ଷାମୁଖର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଫୋଲ ତାରଖର ସ୍ମୃତି ମୋର ସମଗ୍ର ମନକୁ ଆବୋରି ରଖିଚି । ଶତ ଦୁରାଶାର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ, ଶତ ଚ୍ୟୁତିର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ସାହିତ ଆହ୍ୱାନ ହେଇ ଫୋଲ ତାରଖ ମୋତେ ଚିରକିଶୋର କରି ରଖୁ, ଏହାହିଁ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା । ଅହରହ ବାହାର ନାନା ଅମପା ସମସ୍ୟାରେ ପୃଥିବୀ ବୁଢ଼ା ହେବାକୁ ବସିଲାଣି, ଜୀବନ ଓ ଭୁବନର ସହସ୍ର ବିଫଳତା ମଣିଷକୁ ସଂଶୟବାଦୀ କରି ସାରିଲାଣି । ସେହି ଯୁଗରେ ମୋ’ ଫୋଲତାରଖର ପ୍ରେରଣା ମଣିଷକୁ ଅନ୍ତର ସହିତ ଭଲ ପାଇବାର ମହାମନ୍ତ୍ର ଦେଇ ମୋତେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଜିଆଇ ରଖିବାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇଚି । ମୁଁ ଦବି ଯିବିନାହିଁ, ମୁଁ ହଟିବି ନାହିଁ; ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପତାକା-ଅବତରଣ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଆପଣାର ପତାକାଟିକୁ କଦାପି ନୁଆଁଇ ଦେବିନାହିଁ । ଏହି ମଣିଷ ଭିତରେ ଦେବତ୍ୱ ରହିଚି, ଶେଷରେ ତାହାର ହିଁ ବିଜୟ ହେବ । ମୁଁ ସେହି ଦେବତ୍ୱକୁ ଚିହ୍ନିବି, ତାହାର ପରିପୂରକ ହେବାଲାଗି ଶକ୍ତି ସୈନିକ ହୋଇ ବାହାରିବି । ଚରମ ମଙ୍ଗଳର ଇଚ୍ଛାପୂରଣ ଲାଗି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେବି । ସାତବର୍ଷ ତଳର ଗୋଟାଏ ଫୋଲତାରଖ ମୋତେ ଠିକ୍ ଏହି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଯାଇଚି । ସେଦିନର ସେହି କୈଶୋର-ମନର ମହାଶିକ୍ଷା ମୋତେ ଚିରକିଶୋର କରି ରଖିଥାଉ । ଏତିକି ଆଜିକାର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

୧୭-୭-୪୯

ଅନେକ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଚି, ଅନେକ ଗୁଣ୍ଡିପିଚି ହେଉଚି, ଆଲୋକମୁହାଁ ହୋଇ ଅନେକକ୍ଷଣ ଅନାଇ ରହୁଚି, ତଥାପି ଅନ୍ତରର ଦୁଆର ଖୋଲୁନାହିଁ କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣର ସକଳ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ତର ହୋଇ ରହିଚି । ଯିଏ ଫୁଟିବାର ସିଏ ଆପେ ଫୁଟିବ, ଯିଏ ଖୋଲିବାର ଆପଣାର ବେଳ ଜାଣି ସିଏ ଆପେ ଖୋଲିଯିବ,—ଏହି ବିଶ୍ୱାସଟା ଯେପରି ଦିନୁଁ ଦିନ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଯାଉଚି । ମୋ’ କଣ୍ଠର ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଆଜି ଦିନ ବଞ୍ଚିବାର **monotony** ଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଚି, କଣ୍ଠକୁ ଟାଣି ସେତେ ଆହ୍ୱାନ ଓ ଆବାହନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭିତରୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ସରସ ଜବାବ

ମିଳୁନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ସେଥିଲାଗି ଆଉ ଅନୁଶୋଚନା କରିବି ନାହିଁ । ଏହି ରୁଦ୍ଧ ଦୁଆରର ସ୍ୱପ୍ନବସିଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ଲାଗି ହୁଏତ କେଉଁ ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ, କେଉଁ ଗଗନର ପବନ ବା କେଉଁ ପକ୍ଷୀର କଣ୍ଠଗାନ ଯେ କେଉଁଠି ସଜଡ଼ା ହେଉଛି, ସେକଥା କିଏ କହିପାରିବ ?

ପିଲାବେଳର emotion ଓ will-ପ୍ରଧାନ ମନପ୍ରତି ଭାରି ଈର୍ଷା ଆସୁଚି । ଗୁଡ଼ାଏ ଖିନ୍‌ଭିନ୍ କରି ଜାଣିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ପ୍ରାଣର କଅଁଳ ଫୁଲରେ ଯେପରି କିହାଣ ଲଗାଇଦେଇ ବସିଚି । କିଶୋର ମନରେ ସେହି ହଠାତ୍ ଦେଖି ହଠାତ୍ ଆପ୍ରାଣ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଆକୁଳତା ଆଜି କାହିଁ ? ଚିରଲୀଳାମୟଙ୍କର ପ୍ରାଣପରିଧି ଭିତରେ ମୋ' ଲାଗି କ'ଣ ଜାଗା ନାହିଁ ?

୧୮-୭-୪୯

କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଦୁଆର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଖୋଲୁଚି, ଦୃଷ୍ଟିପଟ ମଧ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଯାଉଚି । ଜୀବନର ପୂର୍ବତୋରଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ପ୍ରଥମ କାହାଳୀ ମୁଁ ଠିକ୍ ଶୁଣିପାରୁଚି । ସେହି ଅନାଗତ ହୃଦୟେଶ୍ୱର ଯେପରି ଆପଣା ହାତରେ ଦୁଆର ଖୋଲି ଆପଣାର ଆସନଟିକୁ ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ କରିନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି !

ସବୁ ମଣିଷ ଭିତରେ କେତେ ବ୍ୟଥା ଆଉ କେତେ ଦୁଃଖଜଞ୍ଜାଳ ! ଏଣିକି ବୁଝି ମୁଁ ଆପଣାର ମନୋବ୍ୟଥା, ଦୁଃଖ ଓ ଜଞ୍ଜାଳ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ କମ୍ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ସମସ୍ତେ ତ ଏକା ଦୁଃଖ ଓ ଏକା ଅସ୍ଥିରତାରେ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହେଉଚନ୍ତି, ତେବେ ଜଣେ ମଣିଷ ଆଉ ଜଣେ ମଣିଷର ପାଖକୁ ଆସି ଆପଣାର ଦୁଃଖ ଲାଘବ କରି ନ ପାରିବ କାହିଁକି ? ସୁଖରେ ସମଭାଗୀ ପାଇଲେ ଯେଉଁ ମଣିଷ ସାଧାରଣତଃ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇଉଠେ, ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ହୋଇଥିଲେ ସେ ବୋଧହୁଏ ଆଉ ଟିକିଏ ଅଧିକ ମଣିଷ ପରି ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତା । ଏହି ଦୁଃଖର ସମଭୋଗୀ ରୂପେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷକୁ ଭଲ ପାଇବି, ତା'ର ଅନ୍ତରଗଭୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୁଁ ତା' ମନର ଖାଲଢିପକୁ ସମାନ କରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ନୀରସ ଅସଂଲଗ୍ନ ଜ୍ଞାନର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ ଅପେକ୍ଷା, ଅଳସ ଜୀବନର ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରୀ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ଶୋଚନା ଅପେକ୍ଷା ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଅବଶ୍ୟ ରହିଚି । ଭଗବାନଙ୍କର ଦେଉଳକୁ ଯିବାଲାଗି ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ଅଧିକ ପ୍ରଶସ୍ତ ରାସ୍ତା । ମୁଁ ସେହି ରାସ୍ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବି ।

୧୯-୭-୪୯

ସଘନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସଜଳ ଉତ୍ସବ ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଷାର ବେଗ ଟିକିଏ କମିଯାଇଚି । ଚାରିଆଡ଼ର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭିତରେ ଦୂରରୁ ଆସୁଥିବା ବେଙ୍ଗବୋବାଳି ସତେଅବା କେଉଁ

ତାମସୀ କନ୍ୟାକୁ ଉଜାଗର କରି ରଖିଛି । କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ହଠାତ୍ ଏହି ଖାତାପ୍ରତି ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟି ମନେପଡ଼ିଗଲା । ତରତରରେ ମୁଁ ଆଜି ଦିନଟିର ମନୋଲିପିକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏଠି ଲେଖି ପାରୁଛି କି ନାହିଁ, ସେକଥା ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ନାହିଁ । ତଥାପି ଆଗପଛ ଭାବୁ ଭାବୁ ହାତ ଚାଲିଯାଉଛି, ମନଲାଖି ଅକ୍ଷର ସଜାଡ଼ି ସଜାଡ଼ି ମନର ଭାବନାକୁ ଠିକ୍ ଫୁଟିପାରିବାର କାଇଦାଟି ସିଏ ଅନେକ ଦିନରୁ ହାସଲ କରି ସାରିଛି ।

ଭିତରର ହଂସ ମନଟା ମଝିରେ ମଝିରେ କର୍ମବନ୍ଧନର ଜାଲ ଛିଣ୍ଡାଇ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ତାହାକୁ ପୋଷ ମନେଇ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ଆହୁରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆହୁରି ପ୍ରେମ ଦରକାର । ଯାହା କତରୁ ମୁଁ ଲୁଚି ପଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ତାହାରି ଆହୁରି ପାଖକୁ ଆସି ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମନକୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦେଇଛି, ଠିକ୍ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିନାହିଁ । ଯେଉଁ କାରିଗର ଏତେ ଫୁଲ ଫୁଟାଉଛି, ମୋର ମନମୁକୁଳକୁ ନେଇ ସେ କଣ ଗୋଟାଏ ହେଲେ ଫୁଲ ଫୁଟାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ତାହାରି କିହାଣସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ପଥରଟା କାଦୁଅପରି କଅଁଳ ହୋଇଯାଉ । ସୃଷ୍ଟିର ଦେବତା ଓ ସୃଷ୍ଟିର ଅଧିଷ୍ଠାତା ପାଖରେ ମୁଁ ଆଜି ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ବିଦାୟ ନେଉଛି ।

୨୦-୬-୪୯

ଆପଣା ମନରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆଜି ଅନେକ ସମୟ କଟିଯାଇଛି । ଜୀବନରେ ଏହିପରି ଘଡ଼ିଏ ଘଡ଼ିଏ ସମୟ ଆସେ ଯେତେବେଳେ କି ସବୁ ଅଡୁଆ ତୁଟିଯାଏ, ସବୁ ଦରଜା ଖୋଲିଯାଏ, ସବୁ ସମସ୍ୟାର ଏକ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଏ । ମଣିଷକୁ ଦେଖିଲେ ତା'ର ଚମ ଓ ଶରୀରର ଆବରଣଟା ମୋଟେ ଆଖିକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ । ସମାଜ ବୋଇଲେ ଦୁସ୍ତର ଓ ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନ ପଛରେ କେଉଁ ଆଲୋକମୟ କିଂବଦନ୍ତୀର ଭବ୍ୟ କଳ୍ପନାମାନ ଜଳଜଳ ହୋଇ ଦିଶିଯାଏ । ଘଡ଼ିକଲାଗି ମନର ଏହି **anointed** ଅବସ୍ଥା ମୋତେ ମୋର ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ସମର୍ପିତ କରିଦେଇଯାଏ । କରଚରଣର ସମସ୍ତ ବେଡ଼ୀ ଫିଟିଯାଏ, କେବଳ ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସର୍ଗର ଉନ୍ମାଦନାରେ ମୁଁ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠେ । ସେତିକବେଳେ ହିଁ ମୋ' କାନରେ ଆଲୋକନୃତ୍ୟର ପଦଶବ୍ଦ ଆସି ବାଜିବାକୁ ଲାଗେ, ସବୁରି ଅନ୍ତରର ସ୍ୱପ୍ନସବୁ ମୋର ଅନ୍ତରକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପରଶ ଦେଇଯାଏ । ମୁଁ ସବୁରି ଭିତରେ ଭରିଉଠେ, ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ହୁଏ ।

ମାହେନ୍ଦ୍ର-ଜୀବନର ଏହି **para-psychology** ବିଷୟରେ ହୁଏତ ବିଶ୍ଳେଷଣମୂଳକ ଗବେଷଣା ଆଗାମୀ ଯୁଗରେ ହେବ, ମାତ୍ର କେବଳ ଅନୁଭବୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ

ଧରିହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ମୋର ସମଗ୍ର ପ୍ରହରକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଉ । ନାନା complexର ଭାରମସ୍ତ ଚିତ୍ତବେଦନରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇଁ ମୁଁ କର୍ମ ମୁକ୍ତିର ପବନ ଝେପିକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସେ । ଆଜି ଦିନଟା ଯାହାର ସ୍ନେହର ଦାନ, ବିଦାୟ ନେଲାବେଳେ ମୁଁ ଖାଲି ତାହାରି ଉପରେ ହିଁ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଯାଉଚି । ଏହା ହେଉଚି ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣାମ ।

୨୧-୭-୪୯

ଦିନ ସାରା ବୃଷ୍ଟିର ବିରାମ ନାହିଁ । ଛାତ ଉପରେ ବର୍ଷାବିନ୍ଦୁର ଟପଟପ ଶବ୍ଦ ଭିତରେ ଆସି ବାଜୁଥିଲାପରି ପଡ଼ୁଚି । କେହି ଯେପରି ବୃଷ୍ଟି ଚିଠାଉ ପଠାଇ ମୋତେ ଚାଆଁଇ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ରାତିର ଆଜି ନିଦ ନାହିଁ, ସବୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଜୀବନକୁ ନିସ୍ତବ୍ଧ କରିଦେଇ ସେ ଏକାନ୍ତରେ ବସି ବର୍ଷାର ଟପର ଟପର ଶୁଣିବାରେ ଲାଗିଚି ।

ଆଜି ଉପରବେଳା ଭୀଷଣ ବର୍ଷାରେ ଘଣ୍ଟାଏକାଳ ବୁଲି ଆସିଲି । ପୂର୍ଣ୍ଣା ନଦୀର କୂଳେ କୂଳେ ଯାଉଯାଉ ପଡ଼ନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି ଜଳରେ ହୃଦୟର ସବୁ ଆବଦ୍ଧତା ଫିଟିଗଲା, ମନ ଅନେକ ଦୂରର ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଦଉଡ଼ିଗଲା । ଦୁଃଖ ଭୁଲିବାକୁ, ଦୁର୍ଯୋଗ ଭୁଲିବାକୁ ଏହି ଦଉଡ଼ିବାଟା ଯେପରି ଏକ ଅମୋଘ ଔଷଧର କାମ ଦିଏ ।

ପୁଣି ଅନ୍ତର ଗର୍ଭରେ ନାନା ଭାବନାର ଢେଉ ଖେଳୁଚି । ପ୍ରକାଶିତ ହେବାଲାଗି ଭିତରେ କାହାର ବାଙ୍ମୟ ଆହ୍ୱାନ ମୋତେ ସତେଅବା ବିଦାରି ଦେଇ ଯାଉଚି । ଜାଣେନା, କେଉଁଦିନ ମୁଁ ତାହାର ଡାକିବାକୁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଏକନିଷ୍ଠ ମନରେ ବସିଯାଇ ପାରିବି । ମନର ପିପାସା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଣ୍ଟିନାହିଁ, ତେଣୁ ଏକନିଷ୍ଠ ହୋଇ ନିଜକୁ ବିତରଣ କରିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିନାହିଁ । ମନସମୁଦ୍ରର ଆଘାତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଦୂରରେ । ଏତେ ପିଇ ବି ଏହି ମରୁଭୂମି ଶାନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ଆହୁରି ଦେଖିବି, ଆହୁରି ଶୁଣିବି, ଆହୁରି ପାନ କରିବି । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣ୍ଡାରର କବାଟ ଫିଟାଉ ଫିଟାଉ ହଠାତ୍ ହିସାବଦେଖା ଗୁମାସ୍ତା ହୋଇ ବସିଯିବି ନାହିଁ । ନିଯୁତ ସମସ୍ତରେ ହିଁ ଜୀବନ ଆପଣାର ବିଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଅବଶ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ତାହାର ନିଯୁତ ହେଉଚି ମୋର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ନିର୍ଭରଥଳ । ମୁଁ ତାହାର ପଛରେ ଯିବି ।

୨୨-୭-୪୯

ବାହାରେ ଅସରାକ ପରେ ଅସରା ବରଷା ହୋଇଯାଉଚି । ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନ ନିରସିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁଣୀର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ପରି ପୃଥିବୀ ଆପଣାକୁ ପତାଇ ଧରି ବରଷାର

ଧାରାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ମୋର ଅନ୍ତରପାତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର କରୁଣାଧାରା ଲାଗି ପିପାସା ଜାଗି ଉଠିଲାଣି । ସନ୍ଧ୍ୟାସାରା ନାନାଆଡ଼େ ବୁଲି ବୁଲି ମୁଁ ଶୂନ୍ୟମନ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଛି, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଯେପରି ତାହାର କରୁଣାମୟ ଦାନରେ ଭରି ଉଠିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଅଥଚ ମନର ଅଶାନ୍ତ ମେଣ୍ଟୁ ନାହିଁ । ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଧାକୁ ଶାନ୍ତ କରିବ କିଏ ? ଏ ଅଗ୍ନି ଲାଗି ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାଇବ କିଏ ? ମୋର ଆପଣା ଭିତରେ କଣ ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ରହିଛି ? ଆଜିର ଏହି ନିଦ୍ରାହୀନା ରଜନୀକୁ ମୁଁ ଆପଣାର ଜନନୀ ବୋଲି ମାନିନେଉଛି । ସେଇ ମୋତେ ଯଥାର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ କଳା ଶିଖାଇଦେବ । ତାହାରିଠାରୁ ଉଜାଗର ରହିବାର ପ୍ରେରଣା ପାଇ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ବି ମୁଁ ସଚକିତ ହୋଇ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ରହିବି । ମୁଁ ଠିକ୍ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଛି, ଆଜି ଧରିତ୍ରୀର ଏହି ଘନ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ତାହାରି ଅସ୍ଥିରତାର ଅହରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଛି ଏବଂ ସେହି ତାପସୀ ସାଧନା ଫଳରେ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଞ୍ଚଳ ଆଜି ତା' ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ମନ ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । କେତେଦିନରୁ ସନ୍ତପ୍ତ ପ୍ରାଣର ସଚକିତ କମ୍ପନ ପରେ ଏବେ ଯେପରି ସନ୍ତାପହରଣର ସେହି ମୁଗ୍ଧକାରୀ ସ୍ପର୍ଶ ମୋର ଅଙ୍ଗଭରି ବାଜିବାଜି ଯାଉଛି ।

୧୩-୭-୪୯

ବେଙ୍ଗବୋବାଳିରେ ରାତିର ଅନ୍ତର କମ୍ପି ଉଠୁଛି, କେବଳ ଥଣ୍ଡା ପବନ ଛଡ଼ା ଜଗତର ସକଳ ଗତି କ୍ରମେ ସ୍ଥଗିତ ହୋଇ ଯାଉଛି, ଏଣେ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ସକାଳଠାରୁ ତାହାକୁ ଖୋଜି ଯାଇଥିଲି କେଜାଣି, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପ୍ରସନ୍ନ ନେତ୍ରରେ ସେ ରାତିଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ତାର ଅନୁସନ୍ଧାନ ବହୁଦୂର-ବ୍ୟାପୀ । ମନୁଷ୍ୟସଂସାରର ନିତ୍ୟ ହସକାନ୍ଦର ମେଳାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନନ୍ତ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିତନିତି ମନଲାଗି ତାହାକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଏ, ପୁଣି ନିତି ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଫେରିଆସେ । ବିଫଳତାରେ ତା'ର ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଆକାରଣ ଉଡ଼ିବାରେ ବି ଆତ୍ମଗ୍ଲାନି ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ନିଶ୍ଚିତ କରି ଜାଣେ ଯେ ସକାଳ ହେବ ହିଁ ହେବ । ରାତିର ସାଗରରେ ପ୍ରଥମ ମନ୍ଥନର ଜୟତୂରୀ ବଜାଇ ପ୍ରଥମ ରତ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଲି ନିଶ୍ଚୟ ଉଠିବ । ଆଜି ପରି କାଲି ବି ସେ ଖୋଜି ବାହାରିଯିବ । ଏହି ଖୋଜିବା ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ଫୁଲଫୁଟିବା ପରି । ଏଥିରେ ବିରାମ, କ୍ଳାନ୍ତି ବା ଅବସାଦ କିଛି ନାହିଁ । ଏଥିରେ କୌଣସି ଖେଦ କେବେହେଲେ ପୁରୁଣା ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ । ସକାଳ-ଆବିଷ୍କାରର ନୂଆ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇ ଖୋଜିବା ଆଖି ଯେପରି ନିତି ନୂଆ ହୋଇଯାଏ, ନୂଆ ମାପ ଦେଇ ସେ ନିତି ପୁରୁଣା ଭଣ୍ଡାରକୁ ମାପିବସେ । ପୁରୁଣାକୁ ନୂଆ କରେ, ସ୍ଥାଣୁକୁ ଜନ୍ମର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ

ମଣ୍ଡି ବାକୁ ଧାଏଁ । ମୁଁ ହେଉଛି ସେଇ ପକ୍ଷୀ । ଏହି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ବନ ସେହି ପକ୍ଷୀର ବିଚରଣ-ଭୂମି । ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ହିଁ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ, ମୋର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ହେଉଛି ତାର ଉଡ଼ିବାର ଶକ୍ତି ।

ଜୀବନରେ ମୁଁ ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ପାଇଛି, ସେହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟଦେଇ ମୁଁ ଜୀବନକୁ ବାରବାର ନୂତନ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦେଇ ଚାହିଁଛି । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନ୍ଧୁର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମୋତେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ପରି ବୋଧ ହୋଇଛି । ସେହି ବନ୍ଧୁ ଖୋଜିବାରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଶିଥିଳତା ଆସି ନାହିଁ । ଫୁଲ୍ ନଜର ଆଦରଣୀୟ ଠିକ୍ କଲାପରି ମୋର ବନ୍ଧୁସମାଗମ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ଏକ ସ୍ୱାର୍ଥକେନ୍ଦ୍ରୀ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମୁଁ ହୁଏତ ସତ୍ୟାର୍ଥ ବନ୍ଧୁକୁ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିପାରିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏପରି କୁକ୍ଷଣ କେବଳ ସାମୟିକ । ମୋର ବନ୍ଧୁ ହିଁ ମୋତେ ଏହି ସଂସାରରେ ଅନିର୍ବଚନୀୟର ପରିଚୟ ଦେଇଛି, ମୁଁ ତାହାର ଭିତରେ ହିଁ ଅନନ୍ତ ଓ ମହାନ୍ ମିଳନର ଆଲୋକକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଛି । ମଣିଷ ହେଉଛି ମୋର ଭଗବାନ୍, ମୋର ସ୍ୱପ୍ନଲୋକରେ ସେଇ ହେଉଛି ଚିନ୍ମୟ ପ୍ରତିମା ।

ବିଜୁଳିଆଲୁଅ କ୍ରମେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ମନର ସମସ୍ତ ଖରଶ୍ୱାସ ଯେପରି ହଠାତ୍ ଅନ୍ତରସ୍ଥ ଶ୍ୱାସଭଣ୍ଡାରକୁ ଫେରି ଯାଉଛି । ଆଖି ସମସ୍ତ ଆଲୋକରେଖାକୁ ସଂଚୟିଥିବା ଆପଣା ଭିତରକୁ ଅପସରାଇ ନେଉଛି । ପ୍ରାଣ ଆପଣାର କେନ୍ଦ୍ରାନୁଗ ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲାଣି । ଏଥର ନିଦ୍ରାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରାଣଭିତରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବ । ଆପଣାର ଏକକ ମନକୁ ଗଭୀର ଶାନ୍ତ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।

୨୪-୭-୪୯

ସମସ୍ତ ସଚେତନତା ଅପସରି ଯାଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଯେପରି ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜିଲାଣି । ଆଉ କେତୋଟିମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ମୋର କଣ୍ଠ ଆଜି ଗୀତ ଭୁଲିଯାଇଛି । ମୁଗ୍‌ଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଗୀତ ମୁହଁରୁ ବାହାରୁନାହିଁ । ଗୀତ କାହାରି ତାଡ଼ନା ବା ଶାସନର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ । ଗଛର ପତ୍ର ଆଲୋକର ଉତ୍ସରଣକୁ **respond** କଲାପରି, ଚଢ଼େଇ ନୂତନ ସକାଳର ଆଗମନକୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଲା ପରି ଏହି ସୃଷ୍ଟିର ସହଯୋଗୀ ଜଣେ ହିସାବରେ ଯେତେବେଳେ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ପୁଲକରେ ଫାଟିପଡ଼ିବ, କେବଳ ସେତିକବେଳେ ଗୀତ ବଳେବଳେ ବାହାରି ଆସିବ । ଗୀତ ଗାଇବାଲାଗି ଯେଉଁ ପରମ ଆନନ୍ଦ ରହିଛି, ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି କରି ମନକୁ ରଖାଇ ବସିଲେ ସେହି ଆନନ୍ଦ କଦାପି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଆପେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ସୃଷ୍ଟିର ବିସ୍ମୟଲୀଳାରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହେବାର ଆନନ୍ଦ ଏ ।

କାହିଁ କେତେଦୂର ଗଲେ ମୋତେ ତାହାର ଗୃହ ମିଳିପାରିବ ? ନାନା ସମସ୍ୟାର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରେ ଆଜି ମନ ଭାରି ଉଦାସ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ମନ୍ଦିରର ପାହାଚ ଉପରେ ବସି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯେପରି ଦେବତାଙ୍କୁ ଅନାଇବାକୁ ଭୁଲିଯାଇଛି । ଏହି କେତେଦିନର ଉଚ୍ଛୁଳା ବରଷାଧାରା ପରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ମନ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିନାହିଁ । ନାନା ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରର ହରଣ୍ଣ୍ୟ ପାଳ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ତା ଓ ଆନନ୍ଦକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଛି । କାଲି ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୋର ସେହି ଆବରଣକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେଉ । ଆଜି ରାତିର ବିଦାୟ-ପ୍ରଣାମଟି ରଖିଯିବା ଆଗରୁ ମୁଁ କାଲିଲାଗି ଏହି ଅନ୍ତର-ନିବେଦନଟି ରଖିଯାଉଛି ।

୨୭-୭-୪୯

ଅତି ମାମୁଲି କାରଣରୁ କାଲି ଏହି ଖାତାରେ ମୁଁ କିଛି ଲେଖି ପାରିନାହିଁ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପୂରଣ କରିଦେଇ ମନ ଛୁଟି ନେବାକୁ ବସିଛି । ରାତି ଅନେକ ହୋଇଗଲାଣି । ଆଉ କେତେମିନିଟ ପରେ ଆଲୁଅ ନିଭିଯିବ ।

ଆଜିଦିନର ଅଳସ ଅଶ୍ୱସ୍ତି ଭିତରଦେଇ ମୁଁ ଯେପରି କେଉଁ ଅନ୍ତର-ମଣିଷର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ାକୁ ଗଣିଯାଉଥିଲି । ଦିନପରେ ଦିନ ହୋଇ କେତେ ବରଷ ଚାଲିଗଲାଣି, ତଥାପି ଯେପରି ମୁଁ ସେହି ନିଆଁକୁ କୌଣସି ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାଇ ପାରିନାହିଁ, ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ଖଣ୍ଡେ ପରି ସିଏ ଯେପରି ସେହି ଭିତରେ ହିଁ ପଡ଼ିରହିଛି । ମୋ'ଛଡ଼ା ତାକୁ ଆଉ କିଏ ଚିହ୍ନିଛି ଯେ ତା'ଲାଗି ଏତେ ଭାବିବ, ତା'ର ସ୍ତୁତି ଗାନ କରିବ, ତାହାର ଇଚ୍ଛାପୂରଣ ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେବ ? ହଠାତ୍ ମୋର ମନେହେଉଛି, ଯେପରି ଚିହ୍ନି କରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ, ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଆଦର କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଏହି ରାତିର ନୀରବତା ମୋତେ ପୁଣି ପାଗଳ କରୁଛି । ଅନେକ କରିବାକୁ ହେବ, ଅନେକ କହିବାକୁ ହେବ; କେବଳ ନାନା ପଥରରେ ଆପଣାକୁ ବାଡେଇ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଧୃଷ୍ଟତା ମୁଁ ଆଉ କରିବନାହିଁ । ନା,—ମୋତେ ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ; ଆଜି ସମସ୍ତ ଦେହ, ମନ ଓ ଆତ୍ମାର ଭାଷା ଯେପରି କେବଳ ଏହି କଥା ହିଁ କହିଉଠୁଛି । ଦୁର୍ଗମ ଯାତ୍ରାପଥର ଯାତ୍ରୀ ମୁଁ,—ଠିକ୍ ଏହି ରାତିପରି ମୁଁ ବି ନୀରବ ପଦକ୍ଷେପରେ ଖାଲି ଚାଲିଥାଏ, ଚାଲିଥାଏ !

୨୭-୭-୪୯

ଏହି କେତେଦିନ ହେଲା ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ଏକାକୀ ମନେହେଉଛି । ଗ୍ରୁତତଳର ବିଶ୍ୱାସପାଳିଟା ମଝେ ମଝେ ସତେଅବା ଆପଣା ଶୂନ୍ୟତାରେ ଶିହରି ଉଠୁଛି । ଗୋଡ଼ତଳର ମାଟି ଭୁସୁଡ଼ି ଛୁଣ୍ଡି ପଡ଼ିଲା ପରି ଲାଗୁଛି । ଏହି ସଂସାରରେ ଏତେ ଲୋକଙ୍କର ଏତେ

ସାଧନା ଲଗି ରହିଛି, ତଥାପି ମୁଁ ଯେପରି ଅତି ଏକାକୀ ହୋଇଗଲା ପରି ଆପଣା ବାଟରେ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି । ପ୍ରକୃତିର ବିଚିତ୍ର ରୂପପ୍ରକାଶ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ସହସ୍ର ବୋଧ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରର ଏହି ଗଭୀର ଦୁଃଖକୁ ମୁଁ ଆଉ ଲୁଚାଇ ରଖି ପାରୁନାହିଁ । କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ହସହସ, ନିର୍ମଳ ଓ ଢଳଢଳ ପ୍ରାଣରେ ଆପଣାକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ଯେପରି ନାନା ଅନାସ୍ଥାର ବ୍ୟବଧାନରେ ଆପେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ କେବଳ ଏକାକୀ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ହିଁ ଭଲ ଲାଗୁଛି । ହୃଦୟ ଆଉ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ଅନ୍ତର ଭିତରର ସଙ୍ଗୀତ ମୋର କଣ୍ଠ ଫଟାଇ ବାହାରର ଏହି ଚେତନାମୟ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆଉ ଆକୁଳ କରି ପାରୁନାହିଁ । ନା,—ଏପରି ବ୍ୟଥାରେ ଜୀବନ ବଞ୍ଚି ମୁଁ କଦାପି ଜୀବନର ମଧୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏହି ବ୍ୟଥାର ଔଷଧ ଅଛି । ଆପଣାର ଭଗବାନଙ୍କୁ ମୋତେ ଚହ୍ନି ରଖିବାକୁ ହେବ । ମୋର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ହେବ । ଏ ଯୁଗ ଅବିଶ୍ୱାସର ଯୁଗ । ସଂସାରର ନାନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଦିନକୁ ଦିନ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ବସୁଛି । ହୁଏତ ସେଇଥିଲାଗି ଭୟ ଉପୁଜୁଛି । ଭୟରୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମୁଛି । କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କର ଭୟ ମୋତେ ସବୁଥିରୁ ନିର୍ଭୟ କରିରଖୁ ।

୨୮-୭-୪୯

ଯାହା ଭାବୁଛି, ତାକୁ କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରେରଣା ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇନାହିଁ । ଅନ୍ତରର ଭାବନାକୁ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଗୋଟାଏ obstinate ବାଧା ସବୁବେଳେ ମୋର ତଣ୍ଟି ଚିପି ଧରୁଛି । ହାତରେ କଲମ ଧରି ବସିବାବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଏପରି ବାଧା ଅନୁଭବ କରେ ନାହିଁ । କଲମ ଧରିବା ମାତ୍ରକେ ମନର ଯୋଗାଣ-ବିଭାଗ ସତେ ଯେପରି ଆପଣାର ନିଶ୍ଚିତ ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ ସିଧା କଣ୍ଠପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଏ, ବଡ଼ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ମୁଁ ଲେଖିବାରେ ଲାଗିଯାଏ । କିନ୍ତୁ କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳକୁ ଯେପରି ସଂସାରଯାକର ବାଧା ଆସି ହାବୁଡ଼ିଯାଏ । ନାନାପ୍ରକାର ବିଚିତ୍ର emotions ସବୁବେଳେ ଏକାବେଳେକେ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ି ମନର ଦାନପଥକୁ choked କରିଦିଏ । ଆପଣା ଭିତରେ ମୁଁ ବଡ଼ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ । କଥା କହିବାର ଆନନ୍ଦ ପାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଓଲଟି ଯେପରି କାହାର ତାଗିଦା ମାନିଲା ପରି ମୁଣ୍ଡଉପରୁ ଗୋଟିଏ ବୋଝ ଖସାଇଦିଏ ।

ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଏହାର ଗୋଟାଏ କାରଣ ହେଉଛି audience ବିଷୟରେ ମୋର ଅତିସଚେତ ଭାବ । ଆପଣା ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆନନ୍ଦକୁ ଭୁଲି ଅନେକ

ସମୟରେ ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ସଖା ଓ ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କ କଥା ଭାବେବସେ । ଭାଷାକୁ ସଜାଇବା, ଭଙ୍ଗୀକୁ ସଜାଇବା,—ଏଇଗୁଡ଼ାକ ହିଁ ମୋତେ ଆବୋରି ପକାଏ ଓ ମନର ଅସଲ ଅନ୍ତରଣପାଖଟିକୁ ହଲଚଲ କରିଦିଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଆପଣାର ଭାବନାଗୁଡ଼ିକୁ ହଜମ କରି ପାରିନାହିଁ । ଜୀବନର ବିଶ୍ୱମୂଳ ସମ୍ଭାବନା ରୂପେ ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ହୁଏତ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ପାରିନାହିଁ । ହୁଏତ ମୋର ଧାରଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେଥିଲାଗି ଶୂନ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରର ଶୂନ୍ୟତାଟା ହିଁ ଆଘାତ ପାଇ ଯେତେବେଳେ ନାନା ଶବ୍ଦରେ ଚାଉଁଚାଉଁ କରି ଉଠେ, ସେତିକବେଳେ ନାନା ଗୌଣ ସଚେତପଣିଆ ମୋର ମନକୁ ଅଧିକାର କରିନିଏ, ମୋର କଣ୍ଠକୁ ରୁଦ୍ଧ କରି-ବସେ । ଏହି ଦୁର୍ବଳତାରୁ କିପରି ଉଠି ପାରିବାର ପ୍ରଥମ ଉପାୟ ହେଉଛି ବୋଧହୁଏ ବିଶ୍ୱାସ । ଆପଣା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ, ଆପଣାର କଥା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ, କଥାବସ୍ତୁର ମୂଳ ସତ୍ୟ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ । ଜୀବନ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନର ଦୃଷ୍ଟି ରଖିପାରିଲେ ବୋଧହୁଏ ମୁଁ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଅର୍ଜନ କରିପାରିବି ।

୨୯-୭-୪୯

ଆଜି ମନ ଭଲ ନାହିଁ । ସାରା ସଂସାରରୁ ଆପଣାକୁ ଅପସାରି ନେଇ ସେ ଯେପରି କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅନନ୍ତ ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି । ମଣିଷର ନାନା ଆବେଗକୁ ହୃଦୟରେ ଧରି ଓ ନାନା ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରୀତି ଭିତରେ ଛନ୍ଦିହୋଇ ବେଶ୍ ଦିନ କଟିଯାଉଛି । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ପାଇ ଯେପରି ଏଇଠି ଆନନ୍ଦସ୍ୱର୍ଗ ମିଳିଯାଉଛି । ହଠାତ୍ ଆଜି ମନରେ ସଂଶୟ ଆସୁଛି, ଯେତେବେଳେ ଯଥୋଚିତ ସମୟରେ ଏହି ସ୍ୱପ୍ନଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବ, ସେତେ-ବେଳେ ମନକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ କିଏ ? ଏହିପରି ଏକ ଆଶଙ୍କିତ ବିରହ-ଭାବନାରେ ମନଟା ଆଜି ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଛି । ସଂସାରରେ କେତେ ଦୁଃଖ, ମଣିଷକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିବାଲାଗି ମାଟି-ପୃଥିବୀର କେତେକେତେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ! ଏଠି କୋପାଏ ଲୁହ ସବୁ ଭୁଲାଇଦିଏ, ଅଧରର ଝଲକାଏ ହସ ଏଠି ଏକାବେଳେକେ ବାନ୍ଧିପକାଏ, ପଦେ କଥା ଆପଣାକୁ ଅନେକ ଯୁଗ ସକାଶେ ଛନ୍ଦି ଦେଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଶେଷକୁ ଖାଲି ଆଘାତ ଦେଇଯିବାକୁ ସିନା ମାୟାବୀ ଭଗବାନର ଏହିସବୁ ଆୟୋଜନ ଆଜି ମନଟା ଜମା ବୁଝୁନାହିଁ । ଯେପରି କେହି ହେଲେ ତାକୁ କୌଣସି ନିଶ୍ଚିତ ନିର୍ଭର ଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ! ଆଷାଢ଼ର ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଯେପରି ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନାଥଳ ହୋଇ ଆଜି ହାତ ବଢ଼ାଇ ଡାକୁଛି ! ସେଇଠି ସବୁ ବିରହର ଅବସାନ ହେବ, ସେହି ଅନନ୍ତ ସାଗରରେ ହିଁ ନଦୀର ସବୁ ଧାଇଁବା ସଫଳ ହେବ ! ମୋର ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ, ସମସ୍ତ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ସତେଅବା କେବଳ ଏହି ସାଗର-ସଙ୍ଗମ ସକାଶେ ! ଦୁଇକୂଳରେ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଯିବ, ସବୁର ଅବଗାହନ-ସ୍ପର୍ଶରେ ଧନ୍ୟ ହେବ, କିନ୍ତୁ କୋଉଠି ବାନ୍ଧି ହୋଇପଡ଼ି ଗଡ଼ିଆ ହୋଇ ରହିବାର ଭ୍ରାନ୍ତି ଆଉ ଜୀବନରେ ମୁଁ କଦାପି କରିବିନାହିଁ । ମୋତେ ଅନେକ ଦୂର ଯିବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ମୋ' ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ

ବଡ଼ ସତ୍ୟ । ସେଥିଲାଗି ମୋର ଲୁହ ଓ ହସ, ମୋର ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର, ମୋର ବିଚ୍ଛେଦ ଓ ମିଳନ ସବୁ ବହୁଦୂରବ୍ୟାପୀ । ସେସବୁ ସଉବାର ନୁହେଁ । ରସିକା ଦ୍ରୌପଦୀ ପରି ସିଏ ଆପଣାକୁ କେବଳ ମୁକୁଳିତ କରିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଥିବ ।

୩୦-୭-୪୯

ମନଭିତରେ ପୁଣି ଅଚ୍ଛିନ୍ନ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପୁଜୁଚି । ଏହି ଜ୍ଞାନ ଗହ୍ୱର ଭିତରେ ବସି ଆପଣାର କସରତରେ ଆମେ ମୁଗ୍ଧ ହେବାଟା ଯେପରି ଆଉ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଓଲଟି ଏକ ଏକାବେଗ୍ରୀ ଜୀବନଦ୍ୱାରା ଆବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡରେ ନାନା ଅଳସ ସମସ୍ୟାର ଜାଲ ମୋତେ ଯେପରି ଝାଲ ବାନ୍ଧି ପକାଉଚି । ମୋତେ ଅକାରଣରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ କରି ପକାଉଚି । କର୍ମରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାଲାଗି ମନ ଉଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି । ଏହି ଜ୍ଞାନଘୋଷରା ଆଉ କେତେ ଦିନ ? କେତେ ଦିନ ଆଉ ଏ ଜାଣିଶୁଣି ନାଗଫାଶରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିବା ? ଯୁଗ ଭୁସୁଡ଼ିବାକୁ ହୁଏତ ଆଉ ବେଶୀ ବେଳ ବାକୀ ନାହିଁ । ମଣିଷସୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆଲୋକଟିକକୁ ଅପହରଣ କରି ଆମେ ଜ୍ଞାନର ଗର୍ବ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସୌଧରେ ଅହଙ୍କାର କରି ଆସୁଥିଲୁ, ଆଜି ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେଇ ଅନ୍ଧାରର ସାଗର ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟିନାଶନର ଦୈତ୍ୟ ଜନ୍ମଲାଭ କଲାଣି । ତାହା ଗଢ଼ୁ କି ଭାଙ୍ଗୁ, ସଭ୍ୟତାର ଗର୍ଭରେ ଯେ ଆଜି ଧ୍ୱଂସକାରୀ ରାକ୍ଷସ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲାଣି, ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଏହି ବିଷୟରେ ସବୁ ସଭ୍ୟତାଭିମାନୀଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ସତର୍କ ରହିବାକୁ ହେବ । ଆପଣାର ମନକୁ ପଚାରିବାକୁ ହେବ, ଲକ୍ଷମନର ସୌରଭ ଗ୍ରହଣକରି କେତେଦିନ ଯାଏ ଏପରି କେବଳ ନିଜର କୁସୁମଫୁଟା ହିଁ ଗୁଣୁଥିବ ? ଉପର ମହଲରେ ଆଜି ମଣିଷଲାଗି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯୋଜନା ହେଉଚି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷର ଅସଲ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନଇଁ ଦେଖିବାର ସୁବୁଦ୍ଧି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ହୋଇନାହିଁ । ସବୁ ପଣ୍ଡିତ ଫାଙ୍କା ଆଦର୍ଶରେ ଘୂରି ମରୁଚନ୍ତି । ଏ କଣ ଏକ ଦୁର୍ଲକ୍ଷଣ ଯୁଗର ଏକ ଭୟାବହ ପରିଣତି ନୁହେଁ କି ?

୩୧-୭-୪୯

ଖାଲି ପ୍ରଶ୍ନ । ପ୍ରଶ୍ନରେ ହିଁ ଆଜି ମୋର ସମସ୍ତ ଭୁବନ ସମାକୁଳ ହୋଇ ରହିଚି । ଏ ଉଚ୍ଛିନ୍ନ ମନଟାଲାଗି ଯେପରି କୋଉଠି ହେଲେ ଏତେଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ବି ମିଳୁନାହିଁ । ଭିତରୁ ମୁଁ ଯେପରି କାହାର ଚିତ୍କାର ଶୁଣିପାରୁଚି । ପ୍ରକାଶର ଆଲୋକ ସକାଶେ କେଉଁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶିଶୁ ଯେପରି ଗର୍ଭ ଭିତରେ ଥାଇ କରାଘାତ କରିବାରେ ଲାଗିଚି । ସେହି ଶିଶୁର ଆତୁର ଅଭିଯୋଗରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦକ୍ଷେପ ଆଜି ବିଚଳିତ ହୋଇ ଉଠିଚି । ମୋ'ର ଭିତର ଦେଇ କାହାର ଆବିର୍ଭାବ ହେବ ବୋଲି ଯେପରି ମୋର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଭରି ଏକ ତୀବ୍ର ପ୍ରସବ-ବେଦନା ମର୍ମରି ଉଠିଲାଣି । ତାହାର ଇଚ୍ଛା ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ।

ବାହାରକୁ ବେଶ୍ ଅଛୁ, କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ମୁଁ ଯେପରି ମୋର ଖୋଳଟା ଭିତରୁ ଯୋଜନେ ଛାଡ଼ିଗଲେଣି । କୁଆଡ଼କୁ ଆଖି ପାଉନାହିଁ, ଆପଣାକୁ ମାପିବାଲାଗି ମୁଁ କୌଣସି ମାନଦଣ୍ଡ ପାଉନାହିଁ, ଆପଣାକୁ ସଙ୍ଗୀତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମଣ୍ଡାଇ ଦେବାକୁ ମୋ' ପାଖରେ କୌଣସି ଉତ୍ତରାସ୍ଥ ନାହିଁ । ଅନ୍ତରର ସକଳ ସଙ୍ଗୀତ-ସରିତ ଆଜି ଏକାବେଳେକେ ଶୁଖିଯାଇଛି । ଆଜି ମୁଁ ଗୀତ ଗାଇ ପାରୁନି, ଆଉ ରଜତ ହୋଇ ଗୃହିଁ ପାରୁନି, ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ ହୋଇ କିଛୁ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରୁନି । ମୋର ସକଳ ବିତରଣ ପାତ୍ର ସତେଅବା କାହାଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ପଡ଼ିରହିଛି । ହେ ଅନ୍ତରର ଆସନ୍ନ ଦେବତା, ମୁଁ ତୁମରି ପାଖରେ ହିଁ ମୋ' ବିଶ୍ୱାସର ଅବଶେଷଟିକିକ ସମର୍ପଣ କରିଦେଉଛି । ସବୁ ଧର୍ମର ଦମ୍ଭ ତେଜି ମୁଁ ତୁମରି ଶରଣ ପଶୁଛି । ତୁମରି ଜନ୍ମସ୍ପନ୍ଦନରେ ତୁମେ ମୋତେ ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଅ ।

୧-୮-୪୯

ନା,—ଆପଣା ଦେଶରେ ମୁଁ ଏପରି ବିଦେଶୀ ହୋଇ ବଞ୍ଚି ପାରିବିନାହିଁ । ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହେଉଛି, ପାହାନ୍ତାରେ ଫୁଲ ଫୁଟୁଛି, ଆନନ୍ଦିତ ଜୀବନର କଳରୋଳ ଧ୍ୱନିସାରା ମୁଖରି ଉଠୁଛି, ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଛି, ଅଥଚ ମୁଁ କୌଣସିଥିରେ ମିଶି ପାରୁନାହିଁ । କୌଣସିଟି ଭିତରେ ଆତ୍ମପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ମୁଁ ମିଳନର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଉଠି ପାରୁନାହିଁ । ସ୍ନାୟୁ ଭିତରେ ରହି ଯଦି ସମୁଦ୍ରର ସ୍ପର୍ଶ ନ ବାଜିଲା, ତେବେ ଅପମାନିତ ଜୀବନଯାପନରେ ମୁଁ କିପରି କି ଶାନ୍ତି ପାଇପାରିବି ? ଭିତରର ବର୍ଦ୍ଧିଟି ଯେପରି କ୍ରମେ କୁଣ୍ଠିତକୁ ହୋଇ ଯାଉଛି । କେତେ ସରକତ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖା ତା'ର ଅନ୍ତରକୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ କରି ରଖିଛି, ଜଗତରେ ଆନନ୍ଦମେଳାର ଶବ୍ଦାଭାସରେ ସେ ବାରବାର ଚମକି ଉଠୁଚି, ତଥାପି ଯେପରି ତା' ଲାଗି ସବୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛି ! ଭିତରେ ଆଉ ବାହାରେ ତାନସହିତ ତାନ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମିଳି ପାରୁନାହିଁ । ଫୁଲଟି ସତେଅବା ଏକ ଶୀତଳ ଦୁର୍ଗଭିତରେ ବନ୍ଦ ରହି ଦିନକୁଦିନ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମୋର ଦୁଆର କିଏ ଖୋଲିବନାହିଁ, ବାହାରକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱକୁ ବରଣ କରି ନେବାର ଆଲୋକ କଣ ମୋର ଆଖି ଭିତରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିବନାହିଁ ? ମୋର କଣ୍ଠ କଣ ଗୁଣୀଶ୍ୱରର ସଙ୍ଗୀତଝଙ୍କାର ସହିତ ଆପଣାର ଧାରାଟିକୁ ମିଶାଇଦେଇ ପାରିବନାହିଁ ? ସବୁ ହରାଇ ମୁଁ ସତେଅବା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ବସିଛି, ଶୂନ୍ୟ ପାତ୍ରଟି ପକାଇରଖି ମୁଁ ଯେପରି ଅଶେଷ ତୃଷାର ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳାକୁ ଅଙ୍ଗେ ନଭାଉଛି । କାହିଁ ? ତାର ପରଶ-ପବନର ଭଣ୍ଡାର ଆଉ କେତେ ଦୂରରେ ? ମୋତେ ହରାଇ ଏହି ବିଶ୍ୱ କଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଚାଲିପାରୁଚି ? ତେବେ ମୋ' ଭିତରେ ବିଶ୍ୱମିଳନ ଲାଗି ଏହି ଆକୁଳତା ଜାଗି ଉଠୁଛି କାହିଁକି ? ସଂସାରର ମହଦାଶ୍ରୟ ବସି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆପଣାଲାଗି ମୁଁ ତଥାପି ଏତେଟିକିଏ ଠାବ ପାଇ ପାରୁନାହିଁ କାହିଁକି ? ନା,—ମୋତେ ଠିକଣା ହୋଇ ଆଗେଇବାକୁ ହେବ । ଦୁଆର ନିଶ୍ଚୟ ଖୋଲା ରହିଛି, ତା'ର ଆନନ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ମୋ'ଲାଗି ଚିରଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଏହି ଆଷାଢ଼-ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ମୋତେ ଆପଣାର ବାଟଟିକୁ ବାହାର କରି ନେବାକୁ ହେବ ।

ଆଜି ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ତିନୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଚନା ମୁଁ ପଢ଼ିଛି । ତାଙ୍କର କୌଣସି ଲେଖାକୁ Seriously ପଢ଼ିବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଆଜି ପ୍ରଥମ । ଜ୍ଞାନ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମ,—Knowledge, Power ଓ Love,—ଏହି ତିନୋଟିର ସୁଷମିଲନ କରି ମଣିଷ ଆପଣାକୁ ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତ କରିନେଇ ପାରିବ । ସେତିକିବେଳେ ଯାଇ Superman ବା ଉନ୍ମାନବର ନୂଆ ଧରଣୀ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏହା ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ଉକ୍ତି ।

କର୍ମଯୋଗୀର ତିନୋଟି ମାନସିକ ସ୍ତର : ନିମିତ୍ତ, ସହଯୋଗୀ ଓ ସ୍ୱାମୀ,—Instrument, worker and the master । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣାକୁ ନିମନୀୟ କରି ନିମିତ୍ତମାତ୍ର ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । There is no greater pride and glory than to be a perfect instrument of the Master । ଗୀତାରେ ମୁଁ ଏହି କଥା ପଢ଼ିଛି, ଅନେକଥର ବାଟ ଭୁଲି ଶେଷକୁ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱରେ ଆସି ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି । ତଥାପି ମୁଁ ଯେପରି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ସ୍ଥାୟୀ ଆଲୋକର ଅଧିକାର ପାଇ ପାରିନାହିଁ ।

୨-୮-୪୯

କଳାମେଘ ଉପରେ ଧଳାଗାର ଟାଣି ଅଷ୍ଟମୀର ଜହ୍ନ ସମସ୍ତ ରାତିର ମଧୁକମାଟ ପରି ଭାସି ଯାଉଛି । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ତଆକାଶକୁ ଆଗରେ ରଖି ଅନେକଦୂର ଯାଏ ବୁଲି ଆସିଲି । ମନଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଶ୍ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଗୁଛି । ଅତୀତ ଆସିଲେ ଯେ କଦାପି ଫେରି ଯିବନାହିଁ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ।

ବୁଲିବୁଲି ଆଜି ଅନେକ ସମୟ କଟାଇ ଦେଇଛି । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ କାଲି ପାଇଥିବା ସତ୍ୟକୁ ମନେମନେ ଗୁଣି ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛି । ଆଜିର ଏହି ଘନଘୋର ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଆକାଶ ପରି ସମସ୍ତ ହୃଦୟଟା ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଅନ୍ତରଦେବତାର ନିମିତ୍ତମାତ୍ର ହୋଇ ଆଜି ମୁଁ ସଭିଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି । ଆପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ଅମୃତର ଅଧିକାର ଲାଗି ଉଦ୍ବେଳିତ କରି ରଖିପାରିଛି । ଏହି ଗୋଟିଏ ଦିନର ଆନନ୍ଦଖେଳା ପରି ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନ କଟିଯାଉ,—ଆଜି ରାତିରେ ଏହାହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା । ମୋର ଜ୍ୟୋତିର୍ପଥକୁ ବିଚଳିତ କରି କିଏ କାହିଁକି ମୋତେ ବିକଳ କରିଦେବାକୁ ଆସେ, କାହାର ରାକ୍ଷସ ମନଟା ମୋ'ର ଆଖିଭିତର ଦେଇ ମାଂସଲାଗି ହଠାତ୍ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ ? ମୁଁ ଯେ ତା'ପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇନାହିଁ, ଏକଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା କଣ ଏବେ ବି ବାକି ରହିଛି ?

୩-୮-୪୯

ଜୀବନର କଥା ଭାବି ବସିଲାବେଳେ ଫୁଲ ଫୁଟିବାର ଅପୂର୍ବ ଉପମାଟି ମୋର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହାହିଁ ମୋର ଚିରଦିନ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଠିକ୍ ଏହି ଫୁଲଟି ପରି ଫୁଟିଉଠିବି । ଏଇଥିଲାଗି ମୋର ତପସ୍ୟା, ଏଇଥିଲାଗି କଣ୍ଟକର ଆବରଣତଳେ ଆପଣାର ଛନଛନ ପ୍ରାଣଟି ନେଇ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ବସିବା । ବିଧାତାର ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରର କଟାଛଟା ଲାଗି ମୁଁ ଆପଣାର ବକ୍ଷ ପ୍ରସାରି ଦେଇଚି ଫୁଲ ପରି ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିବାର ମୋହନ ସ୍ୱଭାବ ଶିଖି ପାରିବି ବୋଲି ।

You must greet everyone with a smile,—ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା ଏ । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ **Dictator** ଓ ଯଥାର୍ଥ **Leader** ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ଜଣେ କେହି କୌତୁକଚ୍ଛଳରେ ଲେଖିଚନ୍ତି ଯେ ଦୁହେଁ ହେଉଚନ୍ତି **temperamentally** ସମାନ, କିନ୍ତୁ **a leader approaches the people with a smile while a dictator lacks it.** ହଁ, ଜୀବନର ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେଇ ଏକା କଥା । ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନରେ ଯିଏ ଆପଣାକୁ ଅନ୍ୟଉପରେ ଜୋରକରି ଲଦି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ, କେବଳ ଆପଣାର ଖିଆଲ, ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଆବିଷ୍ଟ ଭାବନାପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଯିଏ ଜଗତକୁ ଜାଲ ପକାଇ ଧରିବାକୁ ଚାହେଁ, ତାହାକୁ ମୁଁ **Dictator** ବୋଲି କହିବି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସିଏ ଯେକୌଣସି ସ୍ୱୈରଶାସକ ଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ଆଦୌ କମ୍ ନୁହେଁ । ସଚ୍ଚା ନେତାର ବାଟ ଏହାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ସିଏ ସବୁ ମଣିଷକୁ ସମ୍ମାନ ଦିଏ, ସବୁରି ଅନ୍ତରକୁ ବୁଝିପାରେ । କୌଣସି ଖୁଆଡ଼ ଭିତରେ ଲକ୍ଷ ମଣିଷକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାର ଦମ୍ଭ ତା' ଭିତରେ ନ ଥାଏ । ସେ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ସମ୍ୟକ୍ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ଓ ଉଜ୍ଜୀବିତ ଚେତନାରେ । ଆପଣାର ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ସମ୍ମାନିତ ଆସନ ରଖିଥାଏ । ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତରଣ କରେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆପଣାର ନମ୍ରପ୍ରସନ୍ନ ହସ ଦ୍ୱାରା ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଆପଣା ସମ୍ଭାବନାର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଆସେ । ଆପଣା ଦେଖାର ପରିଚୟ ଦେଇ ସିଏ ସଭିଙ୍କୁ ସେହି ପରିଚୟରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସେ । ଜ୍ୟୋତିକୁ ଜ୍ୟୋତି ଚାହେଁ । ଆଲୋକପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟାଇ ନେତାର ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ହସ ଉତ୍ସରିତ ହୋଇଆସେ ।

୪-୮-୪୯

ବର୍ଷାଋତୁର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଶ ମୋ' ଭିତରେ ପୁଣି ଜୀବନ ଭରି ଦେଇଚି । ଶାନ୍ତି-ନିକେତନର ସରଳ ନିଖୁଣ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ନିତନିତି କଳାମେଘର ଯେଉଁ

ମହାକାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଚି, ତାହାର ଆଡକୁ ଅନାଇ ଅନ୍ତରର କବି ଯେପରି ନିବିଡ଼ ଚମତ୍କାର ମହୋଲ୍ଲାସରେ ଶିହରି ଉଠୁଚି । କେତେ ବିଚିତ୍ର ରଙ୍ଗର ସଂଶ୍ଳେଷଣ କରି ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତି ଯେ କେତେ ଭାବ ଓ କେତେ ଆବେଗର ସୃଷ୍ଟି କରିପାରୁଚି, ମୁଁ ଆପେ ସେହି ଆବେଗର ଫାଶରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଠଉରାଇ ପାରୁନାହିଁ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯାଇଚି, ଅସ୍ତାଚଳର ସମସ୍ତ ଶୋଣବର୍ଣ୍ଣ ଚୂନା ହୁଏତ ଅନ୍ଧାରର ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲଣି; ହଠାତ୍ ପୂର୍ବଦିଗରେ କିଏ ଯେପରି ଏକ ପାଟଳ ପଣନ୍ତ ପସାରି ଦେଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସକାଳର ଭବିଷ୍ୟକଥା କହିଦେଇ ଯାଉଚି ।

ମୋ' ହୃଦୟର ସ୍ୱପ୍ନପାତ୍ର ଶିହରି ଉଠୁଚି ଗଗନ ଦେବତାର ଏହି ସ୍ୱପ୍ନସମ୍ଭୋଗର ଅବଲୋକନ କରି । ନୟନ ଉପରେ ଯେପରି ସିଧା ତାହାର ନୟନର ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ ଚେତନା ଆସି ସ୍ପର୍ଶ କରିଯାଉଚି ! ମୋର ସମସ୍ତ ବିଚଳିତ ଭାବରାଶି, ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଅଚ୍ଛିଣ୍ଡା କଥା ଯେପରି କେଉଁ ମହାସାଗର ଭିତରେ ଆପେ ଲୀନ ହୋଇଯାଉଚି । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଓ ବିଶ୍ୱ-ସତ୍ୟକୁ ନିଜର ଅନ୍ତରଭିତରକୁ ଟାଣିନେଇ ମୁଁ ସତେଅବା ଆପଣା ଚେତନାସୌଧର ପରିକଳ୍ପନା କରିବାରେ ବସିଯାଉଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ସନ୍ଧ୍ୟା ମୋତେ କଳା ଅଞ୍ଜନରେ ଧୋଇନେଇ ଆଗାମୀ ସକାଳଲାଗି ସହଜ କରିଦେଇ ଯାଉଚି ।

ସିକ୍ତା ଧରଣୀର ମାଟିବକ୍ଷରକୁ ଧନ୍ୟ କରି ସମସ୍ତ ବନାନୀ ଜୀବନ୍ତ ଓ ଶ୍ୟାମଳ ହୋଇ ଉଠିଲଣି । ସିଏ ବୃଷ୍ଟିଧାରାର ଜୀବନସ୍ପର୍ଶ ପାଇଚି । ଜନନୀର ଏହି ନିତ୍ୟସ୍ନାତ ରୂପ ଦେଖି ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ବାଦଳ ହଠାତ୍ କଅଁଳିଉଠି ସତେଅବା କେଉଁ ଅନାଗତର ଅର୍ଚ୍ଚନାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହୁଚି । ଆପଣାକୁ ମହା-ଉତ୍ସର୍ଗ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନ ପାରି, ଦିନମାନର ନାନା ଗଣ୍ଠିବନ୍ଧା ଜଟିଳ ବାଧା ନେଇ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ୁଚି, ସେତେବେଳେ ଏହି ବିରାଟ ଧରଣୀ ହିଁ ମୋତେ ପୁଣି ନୂତନ ଜୀବନ୍ୟାସରେ ଧନ୍ୟ କରି ଦେଉଚି । ଧୂଳିଉପରେ ଅପୂର୍ବ ଜୀବନର ଏହି ଭୁବନମୟ ସଜ୍ଜା ଦେଖି ଧୂଳିର ଜୀବ ମୋର ଅନ୍ତରଭିତରେ ମଧ୍ୟ ବଳୀୟାନ୍ ଓ ସୁନ୍ଦର ହେବାର ନୂତନ ଆଶା ପୁଣି ଜାଗି ଉଠୁଚି ।

ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା, ଧରଣୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଧରଣୀଛଡ଼ା କରି ଦିଏନାହିଁ, ପଳାୟନପନ୍ଥୀ ଭୀରୁର ରସଦ ହୋଇ ମୋତେ ସେ ବାସ୍ତବତାକୁ ଏଡ଼ିଦେଇ ଯିବାଲାଗି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଏ ନାହିଁ । ମୋତେ ସିଏ ସାରା ଭୁବନ ଭିତରେ, ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଭିତରେ ନିତ୍ୟନୂତନ ଓ ନିତ୍ୟବଳୀୟାନ୍ ହେବାର ମୁକ୍ତି ଦେଇଯାଏ । ମଣିଷକୁ ମୋର ଆହୁରି ପାଖକୁ ଟାଣି-ଆଣେ, ବାସ୍ତବତାର ବନ୍ଧୁର ଯାତ୍ରା ଲାଗି ମୋତେ ଅଧିକ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ କରେ । ମୁଁ ପ୍ରକୃତିର ଯେତିକି ଶରଣ ନେଇଚି, ସେ ମୋତେ ସେତିକି ସୁନ୍ଦର ଓ ସାହସୀ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଚି, ମହାଜୀବନ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ସିଏ ସେତିକି ପ୍ରେରଣା ଦେଇଚି ।

୫-୮-୪୯

ସଂସାରର ସ୍ନେହଭୂମିରୁ ହୁଏତ ଦିନେ ନା ଦିନେ ପ୍ରିୟଜନ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କୁ ଜଣଜଣ କରି ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋର ଜୀବନରେ ସେପରି ଏକ ସିଧା ଅଭିଜ୍ଞତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ଅନେକ ଦର୍ଶନ ପଢ଼ିଛି, ଆତ୍ମା ଅମର ଓ ଦେହ ନଶ୍ୱର ବୋଲି ନାନା ଯୁକ୍ତି ପରିକୁପରି ଖଞ୍ଜି ରଖିଛି, କିନ୍ତୁ ସଂସାରରେ ଏହି ବିରହଦୁଃଖର ଦମ୍ଭ କ୍ଷୀଣ ହେଲାବେଳେ ଏହି ବୁଦ୍ଧିରେ ମୁଁ ବୋଧହୋଇ ପାରିବି କି ନାହିଁ, ସେହି କଥା ମନରେ ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମାଉଛି । ସରଗର ଆତ୍ମା ଏହି ଧୂଳିର ମାୟାକୁ କଦାପି ବୁଝି ପାରିବନାହିଁ, ତେଣୁ ଧୂଳିର ମଣିଷ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଧୂଳି ନିଶ୍ଚୟ କାନ୍ଦିବ । ଆପଣାର ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ହିଁ ମଣିଷ ଏହି ଧୂଳିକୁ ନିତ୍ୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ ନିତ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କରି ରଖିଥାଏ । ଯଦି ଜୀବନରେ ଏଇ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହର ମଧୁମୟ ଇତିହାସ ଲାଗି କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ମଣିଷ ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖର ବାଡ଼ ଡେଇଁ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଧିକାର ଲାଗି ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ ହୋଇ ପାରୁଥାନ୍ତା କିପରି ? ଆପଣାର କୌଣସି ବନ୍ଧୁର ସେହିପରି କୌଣସି ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କର ବିୟୋଗ-ସମ୍ବାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ମୁଁ ଯେପରି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାପାଇଁ ପଦେହେଲେ କଥା ଖୋଜି ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ତାକୁ ମୁଁ କ'ଣ କହିବି, କି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର କାଢ଼ି ତା'ର ତରଳ ଆଖି-ଲୁହକୁ ମୁଁ ସରଳ ମଡ଼ାଇ ଅଟକାଇ ରଖିବି ? ମୁଁ ଭାବେ,—ନାଇଁ, ସେ କାନ୍ଦୁ, ଆପଣାର ଲୋତକ ଦେଇ ବିଚ୍ଛେଦରେ ହରାଇଥିବା ଧନକୁ ସେ ପୁଣି ଫେରିପାଉ !

୬-୮-୪୯

ଆପଣାର ପ୍ରକାଶଶୈଳୀ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ମନେ ମନେ କ୍ରମେ ସ୍ଥବିର ହୋଇ ପଡ଼ିବିନାହିଁ ତ ? ରୁଗ୍ଣ ଯୁଗର ମନଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହାକୁ ସମଗ୍ର ଜୀବନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାକୁ ହେବ, ଅଳସ ମଣିଷର ନିଷ୍ପନ୍ଦ ପ୍ରାଣରେ ସମଗ୍ରର ଅଭିମୁଖରେ ଅବିରତ ଅନୁଧାବନ କରିବାର ମହାକ୍ଷୁଧା ଜାଗ୍ରତ କରିବାକୁ ହେବ । ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ତଥା ବହିରଙ୍ଗ ରୂପକୁ ବଦଳାଇ ମୋତେ ଆପଣାର ନିଜସ୍ୱ ସତ୍ୟ-ସମାଗ୍ରୀର ନେଇ ଜୀବନ-ଲୋକରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ନାନା କ୍ଲେଦ ଓ କ୍ଲେଶର ଇତିହାସ-ଭାରରେ ଯୁଗର ମନ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି, ତା'ର ଆଖିଆଗରେ ପ୍ରତ୍ୟହ କେତେ ନିର୍ମିତ ତାର କେତେ ସଉଧ ଭାଙ୍ଗି ଭୁଷୁଡ଼ି ଯାଉଛି । ମଣିଷର ଦିବ୍ୟ ସମ୍ଭାବନାଗୁଡ଼ିକୁ ତଳେ ଚପି ରଖି ଏ ଯୁଗର ଶାସକ ରାଜନୀତି, ସମାଜ, ଧର୍ମ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ରାକ୍ଷସୀ ଯୋଜନାମାନ ଚରିତାର୍ଥ କରି ଚାଲିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ନୂତନ କବି ଓ ଲେଖକ ଯୁଗର ଏହି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟକୁ ସହି ପାରୁନାହିଁ, ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷତଃ ଏହି ଅସ୍ୱସ୍ତି ହିଁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଲାଣି, ଯୁଗକୁ ବଦଳାଇ ଦେବାର ତୁଙ୍ଗ ତୂର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିବିରରେ ବାଜି ଉଠିଲାଣି ।

ଭବିଷ୍ୟତର ସବୁ କର୍ଣ୍ଣଧାର ଆଜି ବିଦ୍ରୋହର ହୁଙ୍କାର ଦେଲେଣି । ମଣିଷ ମଣିଷ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବ, ଏହି ଶୀତଳ ଶୋଷଣର ରେଶମୀ ଆବରଣକୁ ସେ କଦାପି ସହି ପାରିବନାହିଁ । ଏହାକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ଅତୀତରେ ଏପରି ବିଦ୍ରୋହ ଅନେକ ହୋଇଚି, ଅନେକ ଅସହିଷ୍ଣୁ ଆତ୍ମା ଯୁଗବକ୍ଷକୁ ରକ୍ତପ୍ଲାବିତ କରିଦେବାକୁ ଏତେଟିକିଏ ଶଙ୍କି ଯାଇନାହାନ୍ତି । ସମାଜ, ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେ ରଥୀ ଓ ମହାରଥୀ ଆସି ନାନାପ୍ରକାରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଉପରେ ସେହିସବୁ ବିଦ୍ରୋହର କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିନାହିଁ । ବ୍ୟସ୍ତ ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଲହରୀ ପରି ଏହା ହଠାତ୍ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ହଠାତ୍ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଇଚି । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ବିପ୍ଳବପରେ ବିରକ୍ତିକର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆସି ମଣିଷକୁ ପୁଣି ସ୍ଥବିର କରି ପକାଇଚି । ମଣିଷ ଶାଶ୍ୱତ ବାଟ ଭୁଲିଚି, ତାହାର ସକଳ ବିଶ୍ୱାସର ମୂଳରେ କୁଠାର ଆଘାତ କରି କେବଳ ଏକ ଦାରୁଣ ସଂଶୟବାଦ ହିଁ କାଳେ କାଳେ ବିଜୟ ଘୋଷଣା କରିଚି । ମୋର ବାଟ ଏହି ନିରା ବିଦ୍ରୋହର ବାଟ ନୁହେଁ । କେବଳ ଚଞ୍ଚଳତାର ଡିମ୍ଭି ବଜାଇ ମୁଁ ସାପ ନଚାଇବାକୁ ଚାହେଁନାହିଁ । ମୋର ଆଦର୍ଶ ଭିତରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେଉଚି ଏକ ଧର୍ମ; ଏହାର ବହିର୍ଯାଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତର୍ଯାଗ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ସମଷ୍ଟିର ବିକାଶ ପଛରେ ଏଠି ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶ ନିହିତ ରହିଚି, ଯୁଗକୁ ବଦଳାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠି ଆପଣାର ମନ ଓ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ବଦଳାଇବାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଚି । ଧ୍ୱଂସ ପଛେ ପଛେ ମହାନିର୍ମାଣ ରହିଚି, ଭବିଷ୍ୟତର ଦଳ ଭିତରେ ଯୋଗଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠି ଆତ୍ମପରିଚୟର ମହାମନ୍ତ୍ର ରହିଚି । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ଆପଣାକୁ ଏକ ବିରାଟ ସ୍ୱପ୍ନର ସତ୍ତ୍ୱାଧାରୀ ବୋଲି ସମଝିବ, ନିତ୍ୟ-ପ୍ରକାଶର ବିଶାଳ ଉଦ୍ୟାନରେ ଆପଣା ଜୀବନବୃକ୍ଷର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଫୁଲଟି ପରି ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହେବ, ଅଥଚ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନନ୍ଦ-ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବ ।

ତେଣୁ କେବଳ ଏହି ଯୁଗର Bankruptcyଟାକୁ ପଦାରେ ପକାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଗର୍ଜନତର୍ଜନ କରିଦେଲେ ମୋର କଳ୍ପିତ ସାହିତ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେବନାହିଁ । ଏପରି ଜଣେ ନିର୍ମମ ଓ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ **Realist** ହେବା ସକାଶେ ମୋର କୌଣସି ଆକାଙ୍କ୍ଷା ନାହିଁ । ମଣିର ଗୋଡ଼ଦୁଇଟା ଧୂଳିଭିତରେ ରହିଚି ସତ, ମାତ୍ର ତା'ର ଆଖି ଦୁଇଟା ସରଗର ତାରକା ଉପରେ ଯାଇ ନିବଦ୍ଧ ରହିଚି । ସେହି ଅଲବ୍ଧ ଅଥଚ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ଆପଣାର ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନିବଦ୍ଧ କରିପାରିଲେ ମଣିଷ ଏହି ଧୂଳିସୀମା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ତ ସରଣୀର ଦନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରି ପାରିବ । **Spinoza**ଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହିସାବରେ ମୁଁ **Reality** ଓ **Perfection** ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ଦେଖି ପାରେନାହିଁ । ଦୁଇଟି-ଯାକର ସାଧନା ଏକାଠି ଚାଲିବ, ଗୋଟାକୁ ବାଦ ଦେଇ ଆଉଗୋଟାଏ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ

ପାରିବନାହିଁ । ମୋର ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଟିର ସମ୍ମୁଖରେ Realism ଓ Romanticism ଭିତରେ କୌଣସି ଫରକ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ସଦାବ୍ରତୀ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷୀ ଭାବରେ ମୁଁ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶଶୈଳୀଟିକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଚି । ଅତି ଦୂରକୁ ମନର ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଆପଣାକୁ ବିତରଣ କରିବାର କୌଶଳଟି ହାସଲ କରିବାଲାଗି ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ବୁଲୁଚି । ଏଇଟି ହେଉଚି ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । ମୋର ସାହିତ୍ୟିକ ପରିବେଷଣ ଯେକୌଣସି Realism ଠାରୁ ଅଧିକ ନିର୍ମମ ହେବ, ଅଦମ ଜୀବନର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ତଳସ୍ତରକୁ ଯିବାର ହିମ୍ମତ ତାହାଭିତରେ ରହିବ; ଅଥଚ ପାଠକ ଯେପରି ସେହି ସାହିତ୍ୟର କେବଳ ଅସହ୍ୟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧତାରେ ହିଁ ସେଠୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ସ୍ପୃହି ବନାହିଁ । ଜୀବନପ୍ରତି ଏକ aversion ଆଣିବା Realismର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, ଜୀବନ ସହିତ ଖୁବ ପରିଚୟ କରାଇଦେବା ହେଉଚି ଖାଲି Realismର ମାନଦଣ୍ଡ । Realistic ସାହିତ୍ୟର ସକଳ ନିଖୁଣ ଓ ନିରାବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ ତଳୁ ଯେପରି ସମଗ୍ର ଜୀବନସ୍ୱପ୍ନଟି ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିବ, ଜୀବନର ନଗ୍ନ ଜ୍ଞାନ ଯେପରି ଜୀବନର ସମୂହ ସମ୍ଭାବନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାଲାଗି ଅଶେଷ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପାରୁଥିବ । ମୋର ସମସ୍ୟାଟି ହେଉଚି ଏଇଠାରେ, ଏହି ପ୍ରକାଶଶକ୍ତି ପାଇଁ ମୋ' ଭିତରଟା ଯେପରି ନିତ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲୁଚି ।

Flaubertଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଭିତରେ ଏହି ଅନୁସନ୍ଧାନଟି ହିଁ ଅତି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଚି । ଅଦମ ଯୁଗଜନିତ ଅସହ୍ୟତା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଲେଖକ ହେବାର ତୀବ୍ର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲା, Form ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟିକ Contentର ବିଶେଷ ରୂପଟିକୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ସେ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । Dickensଙ୍କ ପରି Sentiment-ବହୁଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି Realityକୁ ମାଦକିତ ରୂପ ଦେବାର ଶିକ୍ଷା ସେ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଆପଣା ଶୈଳୀର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପରିଶେଷରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ସେ ସମଗ୍ର ଜୀବନର ଦୃଷ୍ଟିଟିକୁ ହାସଲ କରିବାର ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସିଲେ ଓ ଜୀବନ ସମସ୍ୟାର କୌଣସି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଉତ୍ତର ପାଇନପାରି ଶେଷକୁ Art for art's sake ଭିତରେ ଆସି ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ମୋର ସେପରି ଦଶା କଦାପି ହେବନାହିଁ । ମୁଁ ଜୀବନର ସମଗ୍ର ସ୍ୱାଦ ପାଇଚି, ଭିତରର ଅନ୍ତନାଡ଼ୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁକୁତଳର ଆତ୍ମାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବାଦ ଦେଇନାହିଁ । ଜୀବନର ଏହି evolving process ଭିତରେ ଏହାର ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଦିଗ ମୋ' ଲାଗି ସମାନ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଧରା-ଦେଇଚି । ସମଗ୍ର ଜୀବନର ସନ୍ଦେଶ ବିତରଣ କରିବାର ବିଶେଷ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଶୈଳୀ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବି ।

୭-୮-୪୯

ରବୀନ୍ଦ୍ର-ଶ୍ରାଦ୍ଧବାସରରେ ମହାକବିର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ମୃତି ମୋର ନୟନଭିତରେ ପୁଣି ଜନ୍ମଲାଭ କରିଚି । ଏହି ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଧୂଳିମାଟି, ଏହାର ଉତ୍ସବ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୁଏତ

ଘନ୍ଦୁଁ ଘନ ସେହି ସ୍ମୃତିକୁ ମୋ'ଠାରୁ ଅପସାରିତ କରିନେଉଚି, କିନ୍ତୁ ଅମର କବି ବାହାରର ସବୁ ଉପଗ୍ରହ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଛାଡ଼ି ଆପଣା ହୃଦୟର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଦନରେ ପୁଣି ଜୀବନ ପାଇ ଉଠୁଚି । ଆଜି ସେ ମୋ'ର ଜୀବନର ଜ୍ୟୋତି ହୋଇ ରହୁ, ମୋହର ସ୍ୱପ୍ନର ସରଞ୍ଜାମ ହୋଇ ରହୁ, ସେ ଆଜି ସକଳ ଯୁଗର ଓ ସମଗ୍ର ମଣିଷର ଆଖି ହୋଇ ରହୁ ।

ସାଧାରଣ ମଣିଷର ବସ୍ତୁତବିଳାସ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ମହାନ୍ ପ୍ରତିଭାକୁ ଆପଣାଠାରୁ ଅନ୍ତର କରିଦିଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ପ୍ରତିଭା କଦାପି ମରି ଯାଏନାହିଁ । ଯୁଗର ପ୍ରଚ୍ଛଦଭୂମିର ତଳକୁ ଚାଲିଯାଇ ସେ ମାଟିକୁ ନୂଆକରି ଉର୍ବର କରେ, ନୂଆ ସାଧନାରେ ଆପଣାର ଶ୍ରମ ଦେଇ ସେ ନୂଆ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ନୂଆ ପ୍ରେରଣାର ଫୁଲ ଫୁଟାଏ । ଇତିହାସରେ ଯେଉଁ ମନୀଷୀ ମରିଗଲାପରି ମନେହୁଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ନିତ୍ୟବିକଶିତ ଜୀବନ-ଧାରାରେ ସେ ବାରମ୍ବାର ବିଚିତ୍ର ରୂପରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ । ତା'ର ସକଳ କୀର୍ତ୍ତିଠାରୁ ସେ ଆହୁରି ମହତ; ସମସ୍ତ ଭୁବନର କୀର୍ତ୍ତିକଳାପକୁ ପଛରେ ପକାଇଦେଇ ତା'ର ଆପଣା ସରଣୀର ରଥ ଅତି ଖରତର ହୋଇ ଧାଇଁବାରେ ହିଁ ଆନନ୍ଦ ପାଏ ।

ହେ ସମଗ୍ର ଜୀବନର କବି, ହେ ପରିଭୂ, ଜୀବନରେ ତୁମକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିବାର ଶକ୍ତି ଓ ଯୋଗ୍ୟତା ମୁଁ ଯେପରି ଅର୍ଜନ କରେ । ବିଭକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିର ଯନ୍ତ୍ର ଭିତରେ ପଡ଼ି ଜୀବନ ଖଣ୍ଡଜ୍ୟୋତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମୁଁ ଯେପରି ତୁମର ଆଶୀଷ-ଅବତରଣ ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଜ୍ୟୋତିରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠେ ।

୮-୮-୪୧

Make me Thy lyre, Thy instrument ! କାଲି ରାତିରେ ବୈତାଳିକ ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ଯେପରି ଏହି କଥାଟା ହିଁ ମନକୁ ବାରବାର ଆଘାତ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା ! ମୁଣ୍ଡଉପରେ କଳାମେଘର ବିଭୂତି ବୋଳିହୋଇ ଆକାଶ ସତେଅବା ମତ୍ତ ହେବାର ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲା । ଦିଗସୀମାକୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଛାଡ଼ି ଗୋଟାଏ କଳା ଆବରଣ ଯେପରି ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଶଙ୍କିତ କରି ରଖିଥିଲା । ବୈତାଳିକର ଗୀତ ଥିଲା : 'ଯେ ରାତେ ମୋର ଦୁଆରଗୁଲି ଭାଙ୍ଗଲ୍ ଝଡ଼େ ।'

ଆଜି ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ବୈତାଳିକରୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନଟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଫେରିଆସି ପାରିନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଅସରାଏ ବରଷା ପରେ ସାରା ଭୁବନ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ହସି ଉଠୁଚି, ତାହାରି ଆଲୋକରେ ସ୍ନାତ ହୋଇ ବନାନ୍ତର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରତିଫଳନରେ କଥା କହି ଉଠୁଚି । ମନକୁ ଠିକଣା କରି ମୁହାଁଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ବିଧାତାର ଭଣ୍ଡାରରେ କେବେହେଲେ ରସଦର ଅଭାବ ହୁଏନାହିଁ । ସେଇଥିଲାଗି ଆଜିର

ଉନ୍ମୁଖ ପତ୍ରପଲ୍ଲବ ପରି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ସେହି ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇ ରଖିଛି ।

ଏହି ଲବ୍‌ଧ ଆନନ୍ଦରେ ଦିନମାନର ସମସ୍ତ ଆବେଗ-ପ୍ରବାହ ଉପଶମିତ ହୋଇ-ଯାଉ । ସାରା ଆକାଶରେ ଏକକ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନସୃଷ୍ଟି ଜହ୍ନ ପରି ମୋର ମନ ରାତିଯାକ ଜାଗ୍ରତ-ନିଦ୍ରାରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ରହୁ ।

୯-୮-୪୯

ଆଜି କିଛି ଲେଖିବାର ନାହିଁ । କଲମ ଧରି ବସିବା ମାତ୍ରକେ ଭିତରୁ ଯେପରି ଖାଲି ଏହି ଉତ୍ତରଟା ଆସି ମୁଣ୍ଡଭିତରେ ବାଜୁଛି । ସମସ୍ତ ଦିନଟି ଠିକ୍ ନଈସୁଅ ପରି ଚାଲିଯାଇଛି । ଦୁଇ କୂଳ କଥା ତ ଦୂରର କଥା, ଆପଣାର ନିମଗ୍ନ ଶରୀରଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଭାବିବାଲାଗି ମୁଁ ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ହେଲେ ଅବସର ପାଇନାହିଁ । ଜୀବନରେ ମଝେ ମଝେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଆସେ, ଯେଉଁଦିନ କି ଆପଣାକୁ ପରମ ଜୀବନର କୋଳଭିତରେ ରହିଥିଲି ପରି ମନେହୁଏ । ସେଦିନ ସବୁ ଖୋଲିଯାଏ, ସବୁ ମେଳି ଖାଇଯାଏ, ସବୁଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତି ସତେ-ଅବା ଏକ ମନଭୁଲା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣମୟ ହୋଇଉଠେ । ପଛକୁ ଅନାଇବାର, ଅମଙ୍ଗଳ ଡାଳକୁ ଚାହିଁବାର କୌଣସି ଅବସର ନ ଥାଏ । ଦ୍ୱିଜ ଜୀବନର ଦିନଯାତ୍ରାରେ ଏହି ବିସ୍ମରଣ ହିଁ ମୋର ଆଜିକାର ଏକମାତ୍ର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।

ସକାଳର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଜି ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଯେଉଁ ମହାପ୍ରାଣ ଚେଇଁ ଉଠିଥିଲା, ଦିନାବସାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିଏ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର କର୍ମାବସାନ କରିଛି । ତା' ଅଙ୍ଗରେ କୌଣସି ଆଘାତର କୌଣସି ଚିହ୍ନର ଅବଶେଷ ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାର ଭଣ୍ଡାରଭରା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଭଣ୍ଡାର ମଧ୍ୟ ଭରିଛି । ତେଣୁ ରାତ୍ରିର ମଗ୍ନ ତପସ୍ୟା ସହିତ ସିଏ ମଧ୍ୟ ନିଝୁମ ହୋଇ ମଗ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । କାଲି ତାହାଲାଗି ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ଘୋଷ ବାଜିବ, ତାହାଲାଗି ପୁଣି ପ୍ରଥମ ପବନର ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବ, ନୂତନ ପୃଥିବୀରେ ପୁଣି ତାହାର ମହାଭିଷେକ ହେବ । ତପସ୍ୱିନୀର ସାଧନାଟି ଆଜି ରାତିର ସଞ୍ଚୟଦ୍ୱାରା କାଲି ପୁଣି ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଓ ତତ୍ପର ହୋଇଉଠୁ ।

୧୦-୮-୪୯

ଗଗନ ଭରି ମତ୍ତ ମେଘର ଘନଘଟା ଚାଲିଛି । ବିଜୁଳିଝଙ୍କାରସର ଲତାଆଖି ଚମକାଇ ଶ୍ରାବଣ ତା'ର ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେଇଯାଉଛି । ରାତିର ଏହି ନୀରବତା ଭଙ୍ଗକରି ଶୀତଳ ପବନର ସୁଅରେ ସମସ୍ତ ଜଗତ ଯେପରି ପୁଣି ଜାଗିଉଠିଛି । ମୋ' ଭିତରେ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । ବିଫଳ ଦିନଗୁଡ଼ିକର ମରୁତାପରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଜୀବନର

ଯେଉଁ ବୀଜଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତରର ନିଭୃତ ତଳେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ଆଜି ପୁଣି ପଲ୍ଲବ-ହିଲ୍ଲୋଳର ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗିଉଠିଲାଣି । ଭିତରେ ଯେପରି କେଉଁ ଆସନ୍ନଜାତକର ସମସ୍ତ ଶରୀର ଓ ମନ ହଠାତ୍ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ନା,—ମୁଁ ଆଉ ଥୟଧରି ପାରୁ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱର ଦରବାରରେ ଏହି ନୂତନ ସମ୍ଭବଟିକୁ ଚହଲାଇ ଦେବାକୁ ହିଁ ହେବ, ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ଭିତରେ ତାକୁ ଅମର ରଖିବାକୁ ହେବ । ଶ୍ରାବଣ ରଜନୀର ଆଜି ଏହି ଉନ୍ମାଦୀ ଆଲୋଡ଼ନ କେବେହେଲେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ଯିବନାହିଁ, ପ୍ରାଣ-ଶ୍ରାବଣର ପୁଲକିତ ଜନ୍ମ-ଆଗ୍ରହଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆପଣାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକଟିତ କରିବ । ହୁଏତ ନାନା ମୋହ ଓ ଆବରଣର ପାଞ୍ଜ ଘୋଡ଼ାଇ ମୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ତାକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରେନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେଇ ଯେ ମୋର ଅତି ଆପଣାର ଓ ଆଦରର ସାମଗ୍ରୀ, ମୁଁ ସେକଥା ଖୁବ୍ ଭଲକରି ଜାଣିଛି । ମୋର ମନ-ବୁଦ୍ଧି-ଅହଙ୍କାରର ସମସ୍ତ ସଂସାର ପଛରେ କେବଳ ସେହି ଆତ୍ମମଗ୍ନ ସହଜ ସ୍ୱରୂପଟି ହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି । ସେ କାହାରି ନୁହେଁ, ସେ ମୋର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଳାମାଧ୍ୟମ ଏଯାଏ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇନାହିଁ । ତାହା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର, ବିରାଟ ଜୀବନର ସମ୍ପଦ ସେ । ଏହି ଶ୍ରାବଣ ରଜନୀର ଆକୁଳ ଶିଶୁଟିପରି ସିଏ ମଧ୍ୟ ସବୁ କାଳର, ସିଏ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହାରିପରି ସେହି କାଳହୀନତା ଭିତରେ ମିଶିଯିବାକୁ ଚାହେ । ପ୍ରାଣଭିତରେ ଶ୍ରାବଣ-ନଈର ଭରା ବନ୍ୟା ଉପରେ ମୁଁ ଆଜି ସେହି ଅନନ୍ତ ନାବିକର କ୍ଷେପଣୀ-ଶବ୍ଦ ଶୁଣିପାରୁଛି । ଭିତରେ ଯଦି ଅନ୍ତର-ମଣିଷର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଛି, ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ଶୋଇ ରହିବି, ଯିଠା ପୃଥିବୀର କାଦୁଅପରି ପଡ଼ି ରହିଥିବ ?

ଭିତରେ ଯେପରି ଏକ ଶାଶ୍ୱତ ଯାତ୍ରାର ପ୍ରବଳ ପଦକ୍ଷେପ ମୁଁ ଶୁଣି ପାରୁଛି । ନା, ଏହା କେବଳ ଏକ ପଦକ୍ଷେପଠାରୁ ଆହୁରି ବେଗ୍‌ବାନ; କେବଳ ଏକ ଡେଣାର ବାତାଘାତ-ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ମୁଁ ଆଉ କିଛିହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଏହାରି ଭିତରେ ସମଗ୍ର ଜଗତର ଯାତ୍ରା ଚାଲିଛି; ଯେତେ ଅଧଗଢ଼ା ଓ ଯେତେ ଅସମାପ୍ତ ଯେଉଁଠି ଯିଏ ଆପଣାର ଘର ଗଢ଼ିଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନେଇ ମୁଁ ଆଜି ଚାଲିଛି । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ବିରାମ ନାହିଁ; ନର୍ଦ୍ଦମାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କୂପଠାରୁ ଆକାଶର ଅଶେଷ କୂଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ବ୍ୟାପ୍ତି । ଚର୍ମମାଂସର କାମୁକ ସଂଯୋଜନଠାରୁ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣାବେଗର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ହୁଏତ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ଗର୍ଭରେ ଧରି ମୋର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସଂସିଦ୍ଧ ହେଉଛି, ସେଇଥିଲାଗି ଶ୍ରାବଣରାତିର ବାଦଲଭେରୀ ମୋତେ ଏତେ ଅସ୍ଥିର କରିଦେଉଛି ।

୧୯-୮-୪୯

ତତ୍ତ୍ୱ ବା **Theory**ର ଶୁଦ୍ଧ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃ ଗୋଟାଏ ବିତୃଷ୍ଣା ଜାତ ହେଉଛି । ଏଯୁଗ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସଙ୍କଟର ଯୁଗ । ଯେକୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ, ମଣିଷର ଚିନ୍ତାପ୍ରସୂତ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ବିଫଳ କରିଦେବାରେ ଯେପରି କେଉଁ ହିଂସ୍ର ଦେବତା ଆଜି ଭାରି ଆନନ୍ଦ ପାଉଛି ।

ଯୁଗର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଉପରୁ କ୍ରମେ ସବୁ ଅପସରି ଯିବାକୁ ବସିଛି । ହାତର ଶକ୍ତି, କାର୍ଯ୍ୟର ସୁଦକ୍ଷ ସ୍ୱାଭାବିକତା, ସାମାଜିକ ସହଯୋଗ ଓ ସମ୍ମାନମୂଳ ଏକପ୍ରାଣତା ସବୁ କ୍ରମେ ପୋଡ଼ିକଳି ଗଲାଣି । ସବୁ ଉଜୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ମଣିଷ ଖାଲି ଆପଣା ମଥାର ମହଲକୁ ହିଁ ନିରତ ଦଗ୍ଧ କରିକରି ଚାଲିଛି । ସେ ଧନଗର୍ବ ଖାଲି ଭାବୁଛି, ଆପଣାର ଏକାନ୍ତ ନିବିଷ୍ଟତା ଭିତରେ ଯେପରି ସେ ସମସ୍ତ କ୍ଷତିପୂରଣ କରିନେଲା ପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିଛି । ଏଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମଯୋଗୀକୁ ଏଯୁଗର ମଥାରୁ ବାହାରିଥିବା ଏକ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମାରି ଦିଆହୋଇଛି, ଆପଣାର କର୍ମନୈପୁଣ୍ୟ ଖଟାଇ ମୂଳଦୁଆରୁ ହିଁ ଯୁଗକୁ ଗଢିବାର ଗାନ୍ଧୀ-ପୁରୋହିତ ଆଜି ନାହିଁ । ସାରା ଦୁନିଆରେ ଆଜି ତା'ର ପୂଜା ଚାଲିଛି, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଭକ୍ତମାନେ ତାହାର ନାମରେ ଦେଶବିଦେଶରେ ଢୋଲ ପିଟୁଛନ୍ତି, ତଥାପି ସକଳ ପୂଜାନୁଷ୍ଠାନର ଘଣ୍ଟାବାଡ଼ିଆ ତଳେ ଯେପରି ସେହି କର୍ମଯୋଗୀର ଅମୃତବାଣୀ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଚୃପା ପଡ଼ିଯାଉଛି । ମଣିଷ ଅଳସୁଆ ହୋଇଗଲାଣି, ସେଥିଲାଗି ଆପଣାର ଯୋଗ୍ୟାଯୋଗ୍ୟତାକୁ ନିରିଖି ଦେଖିବାର ସ୍ୱବଳତା ତା'ର ଆଉ ନାହିଁ । କେବଳ ଭଡ଼ା ତନ୍ତ୍ରର ଅନୁଶୀଳନ କରି ଜୀବନର ରଥଚକ୍ରକୁ ସେ କଳଙ୍କି ଖିଆ କରିଦେଉଛି ।

୧୨-୮-୪୯

କସ୍ମୈ ଦେବାୟ ହବିଷା ବିଧେମଃ ? ଜୀବନସରଣୀରେ ଚାଲିବା ଆଗରୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଋଷିମାନେ ପ୍ରଥମେ ଆପଣା ଦେବତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଠିକ୍ କରି ନେଉଥିଲେ ଓ ସେହି ଅନୁସାରେ ଆପଣାର ଚର୍ଯ୍ୟାପ୍ରଣାଳୀକୁ ସଂବଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଆପଣା ଆଦର୍ଶବାଦର ଏହି ମର୍ଯ୍ୟାଦାସଚେତନତା ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ନିରତ ସଚଳ ଓ ପ୍ରାଣମୟ କରି ରଖୁଥିଲା । ଆମ ଏଯୁଗର ସବୁଠାରୁ ବଡ ସଙ୍କଟ ହେଉଛି ଏହି ଆଦର୍ଶବାଦର ସଙ୍କଟ । ମଣିଷ ଆଜି ଯେପରି କେବଳ ଶୂନ୍ୟ ଉପରେ ହିଁ ଅଯନ୍ତ୍ର ସନ୍ତରଣ କରିବାକୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ନିରାପଦ ମନେ କରୁଛି । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆପଣାର ରାସ୍ତାଟି ତିଆରି କରିବାକୁ ସେ ଆଉ ପସନ୍ଦ କରୁନାହିଁ । ତେଣୁ ତା'ର ଜୀବନଯାପନରୁ ସମସ୍ତ ସଂଯମ ତଥା ସମସ୍ତ ସମ୍ମାନସୀମା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବତାକୁ ଆପଣାର ଧ୍ରୁବତାରା ରୂପେ ମାନିନେଉ ନ ଥିବାରୁ ଆଜି କୌଣସି ତାରା ହିଁ ତାକୁ ପଥ ଦେଖାଇ ପାରୁନାହିଁ । ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ସେ ଝସୁଛି, ପଡ଼ୁଛି, ତରଙ୍ଗ ଉପରର ତୃଣଦଣ୍ଡ ପରି କେବଳ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଛି । ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ବୋଲି ଅନ୍ତର୍ଶକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଲାଘବ ଘଟିଛି । ଯେତେବେଳେ ଯେକୌଣସି ଅବସ୍ଥା ଆସୁଛି, ସେ ସେଇଥିରେ ଆପଣାକୁ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଖାପ ଖୁଆଇ ନେଉଛି, ଦୁର୍ବଳ ମନ ଏବଂ ଶକ୍ତିହୀନ ଜୀବନରେ ଆଉ ଗତ୍ୟନ୍ତର କଣ ଅଛି ? ଆଜି ମଣିଷର କୌଣସି ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଯୁଗବ୍ୟାପୀ ନାନା ଧନ୍ଦା ଆଜି ତାକୁ ଗ୍ରାସ କରି ରହିଛି ।

୧୩-୮-୪୯

ଦୁଃଖ ଓ ଦୁର୍ଯୋଗ ଆସିବାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକର ଆୟୋଜନ ବି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏନାହିଁ। ମଣିଷର ସକଳ ସତର୍କତାକୁ ବିସ୍ମିତ କରି ବିପଦ ମାଡ଼ିଆସେ, ମଣିଷର ଚଳନ୍ତ ଚରଣ ସତ୍ତ୍ୱ ବା କାଗାରୁ ଆଉ ଉଠି ପାରେନାହିଁ, ତା'ର ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗ ବିକୃତ ହୋଇପଡ଼େ! ଦୁଃଖ ଓ ଦୁର୍ଘଟଣାର ଏହି ଆକସ୍ମିକତା ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି କେଉଁ ରହସ୍ୟମୟର ରସିକତା ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ। ତେଣୁ କେବଳ ଶୋଣିତହାସର କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ ନ କରି ବିପଦ ଆପଣା ଭିତରେ ସତେଯେପରି ଏକ କାନ୍ତ ରୂପ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥାଏ। ତାହାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ମଣିଷ ତ୍ରସ୍ତ ଯେତିକି ହୁଏ, ପୁଣି ସେତିକି ଅବାକ୍ ଓ ସ୍ତବ୍ଧ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଏ। ଶ୍ରାବଣ-ମଧ୍ୟାହ୍ନର ରୌଦ୍ରଛାୟା ପରି ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖ ଯେପରି ପାଖକୁ ପାଖ ଲାଗି କରି ରହିଥାନ୍ତି! ଗୋଟିକ ଭିତରେ ଅପରଟିର ମଧୁର ସମ୍ଭାବନା ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ। ସମ୍ପଦ ଯାହାର, ବିପଦ ମଧ୍ୟ ତାହାର। ତେଣୁ ବିପଦକୁ ତାହାକୁ ହିଁ ଉଜାଡ଼ି ଦେଇ ପାରିଲେ ହିଁ ମଣିଷ ଆପଣାର ଯଥାର୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ବିସ୍ମୃତ ସ୍ମୃତିର ବ୍ୟଗ୍ର ମନ ନେଇ ମଣିଷ ଆକାଶର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ସୃଷ୍ଟିର ଗଠନ ଶରୀରରେ ଆପଣାକୁ ସ୍ଥିର ଓ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କରି ରଖି ପାରେନାହିଁ। ତେଣୁ ଆପଣାକୁ ବାରବାର ହରାଇ ସେ ବାରବାର କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଥାଏ।

୧୪-୮-୪୯

ସମସ୍ତ ଦିନଟା ମୋର ଅତି ବିଚଳିତ ଭାବରେ କଟିଯାଇଛି, କୌଣସି ଘାଟରେ ଯେପରି ଦଣ୍ଡେ ମଧ୍ୟ ଅଟକି ରହିବାକୁ ମୋତେ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିନାହିଁ। ବାହାରେ ମୁଁ କେତେ ମଣିଷ ଦେଖିଛି, କେତେ ଆଳାପ କରିଛି; ଅଥଚ ଭିତରେ ଯେପରି ନାନା ଅସୁଝା ଅଡୁଆ ଭିତରେ ମନ ଦିନସାରା ହାହାକାର କରି ଉଠିଛି। ଏହି କେତେଦିନ ହେଲା ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ହେଲେ ଥଳ ପାଉନାହିଁ, ଭଙ୍ଗାଯୁଗର ଭଗ୍ନସ୍ତୂପ ଇଟା ଭିତରୁ ସବୁଦିନର ଆସବାବ କରି ରଖିବାଭଳି ମୁଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ସମ୍ପଦ ପାଇ ପାରିନାହିଁ। କେବଳ ଧୂର୍ତ୍ତତା, କେବଳ କପଟତା,—ଏହି ମଣିଷ ଯେପରି ଖାଲି ଅଡୁଆ ଓ ଅଳିଆ କରିଦେବାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି! ଗୋଟାଏ ମନରେ ମଣିଷର ବିଧାତା ନାନା ଖିଆଲର ସୃଷ୍ଟି କରି ଅପର ମନରେ ଯେପରି ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଭାଙ୍ଗିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଛି! ଗୋଟାଏ ମୁଖରେ ସତତ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଜୟଗାନ କରି ମଣିଷକୁ ଘରଛଡ଼ା କରୁଛି, ପୁଣି ଆର ମୁହଁରେ ନାନା ଭୟ ଓ ବାଧାର କଥା ଶୁଣାଇ ମଣିଷକୁ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ଅସାଧୁ ଓ ସଂଶୟୀ କରି ପକାଉଛି। ଆଜି ମୁଁ ସନାତନ ଅଶ୍ୱତ୍ଥର ଗଣ୍ଡି ପରି ଏହି ଦୁଇ ବିପରୀତ ସୂଅର ମୋଡ଼ ମଝିରେ ଠିଆହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହେଁ।

କାଲି ସ୍ୱାଧୀନତାର ସ୍ମାରକ ଦିବସ। ଦେଶଟା ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା କାନ୍ଦୁଛି, ଖବର-କାଗଜରେ ଦେଶର ନେତା ଯେତେ ଜାଣିଚତୁର ହେଉଥାଉ ପଛକେ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାବଜାରର

ଜାତୀୟ ସ୍ୱଦେଶୀ ଅଙ୍କ ଆଗାମୀ କାଲଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଜନମନର ଘୋର ନିଦ ଉପରେ ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ଗୁଳି ବାଜିବ ! କାଲି ବାଣରୋଷଣୀର ଆଲୁଅରେ ଏଦେଶର ମଣିଷ ଆପଣା ଅନ୍ଧକାରର ନିଦାରୁଣ ରୂପଟିକୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବ । କାଲି ମୋର ପ୍ରାଣ ଆହୁରି ତତ୍ପର ହେଉ, ମୋର ଶପଥ ଆହୁରି ଦଗ୍ଧ ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହେଉ । ଏହାହିଁ ହେଉଚି ଦେଶପିତା ପାଖରେ ମୋର ଆଜିରାତିର ନିବେଦନ ।

୧୫-୮-୪୯

ଆଜି ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷ ପୂରିଗଲା । ଦୁଃଖଗଞ୍ଜଣାର ଦୀର୍ଘ ଦୁଇ-ବରଷ ଗ୍ରାଳିଗଲା, ଘୋର ସ୍ୱାର୍ଥର କାଳିମ କୁଟିଳତା ଭିତରେ ଦେଶମନର ପ୍ରାଣମୂଳରେ ଦୁଇଟା ଆଘାତ ବାଜିଲା । ବୋଧହୁଏ ଏଥର ଆଉ ଉଠିବାକୁ ଡେରି ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଦୁଇଟା ବରଷ କଟିଗଲା, ତଥାପି ଏଦେଶର ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ମାଆର ଆଖିଲୁହ ନିଭି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଶତସହସ୍ର ଶିଶୁର ଆର୍ତ୍ତନାଦର ଅଭିଶାପ ଥମି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଆଜି ଅନ୍ଧ ସୁଅର ମଝିଧାରରେ ଆସି ପଡ଼ିଯାଇଚନ୍ତି । ହତାଶ ଓ ସର୍ବନାଶିଆ ଭାବରେ ନଈର ସେପାରିଯାଏ ଯିବାଲାଗି ଯେପରି ସେମାନେ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇ ବାହାରି-ଚନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରଲୋଭକ ଆକର୍ଷଣର ଡାଆଣୀ-ଦଉଡ଼ି ସେମାନଙ୍କର ମନକୁ ଯେପରି କଷିକରି ଟାଣି ଧରିଚି । ମ୍ୟାକ୍‌ବେଥ୍ ଧାଇଁଚି; ସେ ସବୁ ହେବ, ସବୁ ଗିଳିବ, ସେ ଆଉ ନୂତନ ପଥକୁ କଦାପି ଲେଉଟି ଆସିବ ନାହିଁ ।

ମୋର ଆଜି କୌଣସି ପତାକା ନାହିଁ । ଏହି ପତାକା ହିଁ ଆଜିର ମଣିଷକୁ ଅନ୍ଧ କରି ପକାଇଚି, ତାର କର୍ମମୟ ତତ୍ପରତାକୁ ସେ ପଙ୍ଗୁ କରିଦେଇଚି, ତା'ର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଶକ୍ତିକୁ ଅପହରଣ କରିନେଇଚି । ଏହି ପତାକାତଳେ ଠିଆହୋଇ ମଣିଷର ଆପଣା ନିଆଁ ଯେପରି କ୍ରମେ ନିଭି ନିଭି ଯାଉଚି । ମୋର ପତାକା ସର୍ବମାନବର ପତାକା, ବିଶ୍ୱମୟ ଆର୍ତ୍ତଶିବିରର ହାହାକାର ହେଉଚି ମୋର ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ । ମୋର ଏକା ରକତର ଭାଇ ଖାଇବା ବିହୁନେ ଅନାଇ ରହିଚି, ଅହରଣରେ ପଡ଼ି ମୋର ମାଆ କନାଖଣ୍ଡେ ପାଇଁ ହାତ ପତାଇଚି । ତା'ର ଶତଜନ୍ମର ତପସ୍ୟା, ପ୍ରତୀକ୍ଷା ଓ ଆଶାର ମୂଳରେ କୁଠାର ହାଣି ଆଜି ଯିଏ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବା, ଭାଷା ତିଆରି କରିବା ବା ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ତିଆରି କରିବାରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ହାରୁଚି, ମୁଁ ତା'ର ଦଳରେ ନୁହେଁ । ମଣିଷକୁ ସୁସଂବଦ୍ଧ ଓ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାଲାଗି ହୁଏତ ଏସବୁର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଚି, ମାତ୍ର ସେସବୁ ହେଉଚି ଅନେକ ପରର ପାହାଚ । ପ୍ରଥମ ପାହାଚଟିକୁ ବାରବାର ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଯିଏ ଏ ଦେଶରେ ସପ୍ତତମ ପାହାଚର ଧୂଆଁଛବି ଦେଖାଉଚି, ମୁଁ ତାର ସାଧୁତା ଉପରେ କଦାପି ବିଶ୍ୱାସ କରିବିନାହିଁ । ମଣିଷ ଆଜି କୌଣସି ଦେଶର ନୁହେଁ, କୌଣସି ଜାତିର ନୁହେଁ । ଏ ଯୁଗର ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧ

ହେଉଛି ଅନ୍ନମୟ ଓ ନିରନ୍ନ ମଣିଷ ଭିତରେ । ଯିଏ ଆପଣା ମୁଠାକ ପାଇବାର ଆତୁର ପାଞ୍ଚମୁଠା ଖାଇବା ଦେଶରେ ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତାର ଖନୁମନ୍ତି ସୁଆଙ୍ଗ ଲଗାଇଛି, ତା'ର କୌଣସି ଯୋଜନାକୁ ଭଗବାନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଶାସକର ବଗିଚାରେ ସିନା ଆଜି ଭଲଭଲ ଫୁଲ ଫୁଟୁଛି, କିନ୍ତୁ ଦେଶଟାଯାକ ଶୁଷ୍କସିକତାରେ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି । ଏଠି ଆଉ କେହି ହେଲେ ରହି ପାରିବେନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ପାହାଚଟିକୁ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ଚରମ ପାହାଚକୁ ଡେଇଁବାର ଦୋଷରୁ ଏହି ଯୁଗ ନିଶ୍ଚୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଭୋଗିବ । ଆଜି ସବୁ ଗଣ୍ଡିରେ **Disintegration** ଆରମ୍ଭ ହେଲଣି । ଏଥିଲାଗି ସଚେତ ହୋଇ ନ ପାରିଲେ କୌଣସି ମହୀପାଳ ଏହି ମହୀକୁ କଦାପି ରଖି ପାରିବନାହିଁ । କମୁନିଷ୍ଟ ବା ସୋସିଆଲିଷ୍ଟ କହି ମଣିଷକୁ ଯେତେ ଘଉଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନର କର୍ଣ୍ଣଧାରଙ୍କୁ ଦିନେ ସେହି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଆଜିର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପରୀକ୍ଷା, ମଣିଷର ସାଧୁତାକୁ ଚିହ୍ନିବାଲାଗି ଏହି ଅନ୍ନର ସମାଧାନ ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମାନଦଣ୍ଡ ।

୧୭-୮-୪୯

ପ୍ରଥମ ରାତ୍ରିର ଏହି ଲୋତକୁଅଧାରା ଦିନମାନର ସମସ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାରକୁ କେଉଁ ପ୍ଳାବନ-ସମୁଦ୍ରର ଅତି ବିସ୍ତାର ଭିତରକୁ ନେଇଗଲିଛି । ଅଭିମାନୀ ଅନ୍ତଃକରଣର ଆବଦ୍ଧ ଆବେଗ-ଜଳାଶୟଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି କାହାର ପରିପୂରକ ରୂପେ ଆଜି ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠିଚନ୍ତି । ମନ ଉପରେ ଶତ ପଥରର ବୋଝ ଲଦି ଆଜି ସାରା ଦ'ପହରଟା କଟିଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ମୋତେ କିଛି ଭଲ ଲାଗିନି, ସବୁବେଳେ ଯେପରି କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପଥ ମନଟାକୁ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ନିବିଷ୍ଟତା ଭିତରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଟାଣିନେଇ ଯାଇଛି । ଶୋକାର୍ତ୍ତ ଅଳ୍ପବଳ ମଣିଷପରି କେବଳ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ମନରେ ମୁଁ ସମସ୍ତ ଦିନ କଟାଇ ଦେଇଛି ।

ବୃଷ୍ଟି ମାଡ଼ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରଆଡ଼ କମ୍ପୁଛି । କଣା ଛପରର ପନ୍ଦରଟା ବାଟ ଦେଇ ବୃଷ୍ଟି ମୋ' ଘରଭିତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ଳାବନ ଜଗାଇ ଦେଇଛି । ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନର ଶବଦ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ପଶି ଯେପରି ମୋର ଭେଦବନ୍ଧ ସମସ୍ତ ହାଡ଼ହୁଡ଼ାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି । ମୁଁ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇଛି, ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଆପଣାର ତାନଟି ମିଳାଇ ମୁଁ ପୁଣି ବାସ୍ତବଭିତରେ ବଞ୍ଚିଉଠିଛି । ବରଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ତୋଡ଼ ବରାଟ ବିଶ୍ୱର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସର୍ବଗ୍ରାହିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ମୋତେ ଆଜି ସଚେତ କରିଦେଇଛି ।

ଆଜି ଷୋଳ ତାରିଖ । ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀର ଏହି ବରଷାରାତି ମୋର ସେହି ନୂତନ ଜନ୍ମର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ମୋତେ ଭଲକରି ମନେ ପକାଇଦେଇ ଯାଉଛି । ମୋ'ର ସମସ୍ତ ଅତୀତକୁ ନେଇ

ମୁଁ ନଈସୁଅ ପରି ବଢ଼ି ଉଠିଚ, ଦୁଇକୂଳର ସବୁ କୀର୍ତ୍ତି ଅପକୀର୍ତ୍ତି ନେଇ ଆଜ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଭରି ଉଠୁଚ ।

୧୭-୮-୪୯

ଧରଣୀ ଆଜ ଶୁଖିଲା ଖଡ଼ଖଡ଼, ଆକାଶ ଅତି ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଏପରିକି ପବନର ଚଲାଚଲ ମଧ୍ୟ କ୍ଷଣକ ପକାଶେ ଅଟକି ଯାଇଥିଲାପରି ବୋଧ ହେଉଚ । ତାରିପଟୁ ସତେଅବା ନିରୁଦ୍‌ବେଗ ରଙ୍ଗ କୋଇଲାଖଣ୍ଡ ପରି କେବଳ ଜକଜକ କରୁଚନ୍ତି । ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ ଆଜ କୌଣସି ପ୍ରକାରର କୌଣସି ଚଞ୍ଚଳତା ନାହିଁ । ଅନ୍ତର ଭିତରର ଅସ୍ଥିର ଶିଶୁ ଆଜି ଯେପରି ଏକାବେଳେକେ ଚୂପ୍ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିଚି । ମନର ଡେଣାଦୁଇଟା ବି ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଚି ।

ଏମିତି ଦିନପରେ ଦିନ ଚାଲିଯାଉଚି, କାଳର ସ୍ତବ୍ଧ clockdia ଟା ମଣିଷଜୀବନର ଦିନଗୁଡ଼ାକୁ ପୋଛି ପୋଛି ନେଇ ଚାଲିଚି, ଅଥଚ ଆପେ ସେହିପରି ପଡ଼ିରହିଚ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ହରାଇ ମଣିଷ ତଥାପି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ଯେ ସେ ଚାଲିଚ । ତା'ର ସାଧାରଣ ମନରେ ସେ କେବଳ ଭାବୁଚ ଯେ ସେ ଅଛି, ଏ ଜୀବନ ବି ଅଛି, ଠିକ୍ ଯେମିତି ଦିନରାତି ଅଛି, ଠିକ୍ ଯେମିତି ମାଟି ପୃଥିବୀଟା ବି ରହିଚ । କିନ୍ତୁ ଦିନେ ଯେ ତା'ର ପଞ୍ଜିକାରୁ ସମସ୍ତ ଦିନ କ୍ରମେ ଖସି ଚାଲିଯିବ, ସେଥି ଦିନଟିପାଇଁ ସେ କଣ ଠିକ୍‌ମତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ ? ଆପଣାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରି ଜୀବନ ନିରନ୍ତର ଚାଲିଯାଉଚ, ବାହାରକୁ ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିବା ସକଳ ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବି ତାହାର ଯାତ୍ରା ତଥାପି ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ । ଏତିକି ବୁଝି ଯିଏ ପାଦକୁ ପାଦ ମିଳାଇ ଚାଲିଚ, ସେଇ ବଞ୍ଚିଚ ସେଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଚ; ଯିଏ ବୁଝିନାହିଁ, ସେଇ ମରୁଚି; ଧୂଳିର ଆବେଗ-ଆବରଣ ଭିତରେ ସେ କ୍ରମେ କ୍ଷୟ ହୋଇଯାଉଚ ।

୧୮-୮-୪୯

ଆଜ ହଠାତ୍ ସବୁ ଫେରି ପାଇଥିଲାପରି ମନେହେଉଚି । ସକାଳେ ଉଠିଲାମାତ୍ରକେ ଆଜ କଣ୍ଠରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଆପେ ବାହାରି ଆସିଚ, ନୟନର ଆଲୋକ ଆପେ ଆପେ ଯାଇ ବିଶ୍ୱ-ଭୁବନର ସକଳ ବସ୍ତୁଉପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଚ, ସବୁଟି ସହିତ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅଥଚ ସ୍ୱାଭାବିକ ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଚ । ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ହାଲୁକା ଓ ବଡ ଖୋଲା ଲାଗୁଚି, ଠିକ୍ ଆଜିର ଏହି ଖୋଲା ପବନପରି ।

ମନେମନେ ଅନେକ ତଲାସ କଲିଣି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଦ୍ୱାରୋଦ୍‌ଘାଟନର କୌଣସି ଆଦିଅନ୍ତ ମୁଁ ପାଉନାହିଁ । କାଲି ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଯିଏ ଆପଣାର ବିମର୍ଷ

କୂପଭିତରେ ସ୍ତବ୍‌ଧ ଓ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଥିଲା, ଆଜି ସେଇ ଯେପରି ବିଶ୍ୱମନରେ ଅନ୍ତଃପ୍ରବେଶ କରିବାର ଆନନ୍ଦଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି । ଏଠି ମୋର କୌଣସି ଜିଜ୍ଞାସା ଖାଟୁନାହିଁ, ମନୋବିଜ୍ଞାନର କୌଣସି ଚିରାଚରିତ ସରଣୀ ଧରି ଏହି ଉନ୍ମୋଚନର କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୁଝିବାଲାଗି ଭିତରୁ କିଏ ଯେପରି ଅତିଶସ୍ତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ପଡୁଛି । ଯଦି ସମସ୍ତ ଜଗତ ଓ ଜୀବନ ଏହି ଜାଦୁକଣ୍ଟି ହଠାତ୍ ଉଦ୍‌ଭାସରେ ହିଁ ପ୍ରଧାନତଃ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି, ତେବେ ସେହି ଜାଦୁର ଶିରାନାଡ଼ୀ ଟିପିବାରେ ମୁଁ ଆଉ ଏତେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବି ନାହିଁ । ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି, ଜୀବନରେ ପୂରି ଉଠିବାଲାଗି ଏହି ପ୍ରାଣୀମେଳାରେ ମୋର ଆବିର୍ଭାବ,—ଏହି ଜାଦୁ ହିଁ ମୋ'ର ଜୀବନକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରି ଆଗକୁ ଆପଣା ପାଖକୁ ନେଇଯିବ । ଆଜି ମୁଁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ପଢ଼ିବାକୁ ବି ପାଇଛି : **The mystery of life is not a problem to be solved, it is a reality to be experienced !** ମୁଁ ଜୀବନକୁ ଘାଣ୍ଟିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଜୀବନରେ କହିତ ମଧୁଭାଣ୍ଡକୁ ଆପଣା ଜିଜ୍ଞାସାର ତୀବ୍ର ଆଘାତରେ ଚହଲାଇ ଦେଇ ମଧୁ-ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିବା ଟା ମୋ'ପରି ଗୋଟାଏ ଜୀବନଲୋଭୀ ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ହେବ । ସକାଳ-ଅବଧିର ଏହି Revealationକୁ ମୁଁ ଅନ୍ତରର ଗନ୍ଧାଘରେ ପରମ ରତ୍ନ ପରି ସାଇତି ରଖିବି । ହୁଏତ ତାକୁ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଜାଣି ପାରିଲିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜାଣେ ବା ନ ଜାଣେ, ସେହି ଜାଦୁ ମୋ' ଉପରେ ତାର ଆପଣା କାମ କରିଗଲା, ମୋତେ ମନଭୁଲା ଅସୀମ ଆନନ୍ଦର ପସରା ଅଜାଡ଼ି ଦେଇଗଲା । ମୁଁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଉଦ୍‌ଭାସଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛି । ଆଜି ଏହି ମେଘ-ବିରଳର ରୌଦ୍ର-ଆଶ୍ୱାସ ପରି ହୁଏତ ଦିନେ ମୋ' ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିବ, ମନୋବୃକ୍ଷର ସମସ୍ତ ଶାଖା ହୁଏତ କେଉଁ ବାୟୁର ସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି ଦିନେ ହଠାତ୍ ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ ଉଠିବ । ଏହି ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ୱସ୍ଥ ହେଉଛି, ମୋର ଆପଣାର ସ୍ୱସ୍ଥ ।

ଚିଉ, ତୁ ଉଡ଼ିଗଲୁ । ତୋ'ର ପ୍ରେମ ଓ ତୋ'ର ପ୍ରୀତିକୁ କେବଳ ସେହି ଉଡ଼ନ୍ତା ଚଢ଼େଇର ପାଥେୟରେ ପରିଣତ କରିଦେ । ତୁ ଯାହାଲାଗି ଧାଇଁଛୁ, ହୁଏତ ସେ କେବେହେଲେ ମିଳିବନାହିଁ, ହୁଏତ ସେ ମିଳିବାର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ସେ କେବଳ ଟାଣେ, କେବଳ ଆକର୍ଷି ନେଇ ଆପେ ଅପସରିଯାଏ । ବଇଁଶୀର ସ୍ୱରପରି ସିଏ କେବଳ ଚଞ୍ଚଳ କରିଦିଏ । ତୋର ଦେବତା ଏହି ଚଞ୍ଚଳ ଶିଶୁମନର ଦେବତା । ଏହାହିଁ ତୋର ଏକମାତ୍ର ସ୍ଥିତି । ଶାଶ୍ୱତ ଗତି ହେଉଛି ତୋର ଚରମ ଅବସ୍ଥିତି, ଏହି ଚଳମାନ ଜାଗୃତି ହେଉଛି, ତୋର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶ୍ରାମ ।

୧୯-୮-୪୯

ଦିନେ ଦିନେ ମନେହୁଏ, ଯେପରି ମୋର ପଦେହେଲେ ବି ଲେଖିବାର ନାହିଁ । ତଥାପି ମନ-ବୁଢ଼ିଟିର୍ ମାଲିକ ସହଜେ ବାଟ ଛାଡ଼େନାହିଁ । ନିଜକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ମୋଡ଼ି

ଭାଙ୍ଗି କିଛି ନା କିଛି ଲେଖିବାକୁ ପଡେ । ତେଣୁ ଅନେକ ଦିନ ଯେ ଏହି ଖାତାର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଟିକିଏ କୃତ୍ରିମ ବି ହୋଇଯାଉଥିବ, ଏହା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ଯେତିକି ଆଲୋକ ପାଏ, ସେଦିନ ମୁଁ କେବଳ ସେତିକି କହିପାରିବାର ଶକ୍ତି ହାସଲ କରେ । ଦିନେ ଦିନେ ହୁଏତ ମୁଁ କେଉଁ **False light**ର ଝଲକରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେଥିଲାଗି ମୁଁ କୌଣସି ଅନୁଶୋଚନା କରୁନାହିଁ । ମୋର ଏହି ଲେଖା ଆଉ କାହାଲାଗି ନୁହେଁ, ତେଣୁ ସଜ୍ଜା ବା ପରିପାଟୀର ଦିଗଟା ଏଥିରେ ସବୁଠାରୁ ଗୌଣ । ଏଠି କାହାର ପାଖରେ ଧରା ପଡ଼ିଯିବାର କୌଣସି ଭୟ ନ ଥାଏ । ଏଠି ମୁଁ ଓ ମୋର ପ୍ରକାଶ ଏକାବେଳେକେ **amoarl**, ଏଠି **Experiment** ଓ **Experience** ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଧ୍ୟାନବସ୍ତୁ । ଜୀବନର ନାନାଧର୍ମୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦକ୍ଷେପ ଏଠାରେ ପବିତ୍ର, ଜୀବନକୁ ଏକକ ଓ ପ୍ରକାଶମୁଖୀ କରିବାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ସମାନ ଓ ସମ୍ମାନିତ ଅଂଶ ରହିଛି । ତେଣୁ ସଭିଙ୍କୁ ସମାନ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାରେ ମୁଁ କୌଣସି ହେଳା କରିବିନାହିଁ । ମୋର କଥା-ଅକଥା, ଇଚ୍ଛା-ଅନିଚ୍ଛା ଓ ବିଦ୍ୟା-ଅବିଦ୍ୟାର ମିଶ୍ରଣ-ମଧୁରିମାରେ ଜୀବନର ରସଟି ମୋର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱକୀୟ ରୂପରେ ପରିପ୍ଲୁତ ହୋଇଉଠିବ ।

୨୦-୮-୪୯

ଶରତଆକାଶର ବାତକର୍ଷିତ ଆହ୍ୱାନରେ ମୋର ଘର ପୂରିଉଠୁଛି । ଆକାଶରେ ଗୋଟିଗୋଟି ହୋଇ ତାରାପୁଞ୍ଜର ଦୋଳନ-ଉତ୍ସବ ଚାଲିଛି । ମନ ଆପଣାର ଦୂରଯାତ୍ରା ବିଷୟରେ ସତେଅବା ଆହୁରି ଅଧିକ ସଚେତ ହୋଇଉଠିଛି । ଭିତରର କେଉଁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ଯେପରି ବହୁଦୂରାନ୍ତର ସେହି ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାଲାଗି ସଜ ହେଉଛି । ତାର ବିନୀତ ପ୍ରଣତି, ତା'ର ସର୍ବକେନ୍ଦ୍ରୀ ଉତ୍ସର୍ଗ ହିଁ ତାକୁ ଆହୁରି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଆହୁରି ମୁକ୍ତ କରିଦେଇଛି ।

ଆଜି ମୋର ସମସ୍ତ ଦିନଟି କେବଳ ଏହି ଚଞ୍ଚଳ ପବନପରି କଥା କହିକହି କଟିଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଘାଟରେ ମୁଁ ଯାହାର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛି, ସେଠି ପଦେ ଜାଗାରେ ଦୁଇପଦ କଥାକହି ଆଜି ଯେପରି ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛି । ଆଜି ଅନ୍ତରରେ କୌଣସି ରକମର ବୋଝ ନାହିଁ, ନାନା ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡାଇବାର ସୁତୀବ୍ର ସଚେତନତା ମୋତେ ଆଜି ଆଦୌ ବିଚଳିତ କରିନାହିଁ । ଏହି ସାବଲୀଳ ଓ ସହଜ ସମ୍ମିଳନ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମୋ' ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ଆଜି ଯେପରି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଛି । ମୁଁ ଆଜି ଦିନଟିକୁ କେବଳ ପଥପାରୁଶରେ କେବଳ ହଜାଇଦେଇ ଆସିନାହିଁ, ତେଣୁ କର୍ମଶେଷର ଆଶ୍ରୟ-ଦାତା ପାଖରେ ଦୀନହୀନ ଭାବରେ ଠିଆ ହେବାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମୋ'ର ଆଜି ନାହିଁ । କାଲି ସେହି ପିତା ମୋତେ ପୁଣି ଜଗତର ଜୀବନଭଣ୍ଡ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉନ୍ମୁଖ କରି ଦେଖାଇ ଧରିବ ।

୨୧-୮-୪୯

ଟହଳ ବରଷାର କୌତୁକ-ଖେଳ ଆଜି ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଏହି ଧରିତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ବଦଳୁଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ନୂଆ ଢଙ୍ଗରେ **Experiment** କରି ସିଏ ଆପଣାର

ମାନସ-ଠାକୁର ପରି ହେବାକୁ ଚାହୁଁଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ହେବାଟା (Becoming) ହିଁ ଯେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମାନସ-ଠାକୁରର ନିଜସ୍ୱ ଧର୍ମ, ଏକଥା ସିଏ ଆଜିଯାଏ ଯେପରି ବୁଝି-ପାରିନାହିଁ । କଳ୍ପନା ପଛରେ ଧାଇଁ ମଣିଷ କେତେକେଣ ତିଆରି କରି ଚାଲିଛି, କେତେ ଭାଙ୍ଗି ସେ କେତେ ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି ଯାଉଛି । କୌଣସିଟା ତା'ର 'ମନକୁ ପାଉନାହିଁ, କୌଣସିଟା ହିଁ ପାଇବାର ନୁହେଁ । ତା' ନ ହୋଇଥିଲେ ଜୀବନ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତା, ମଣିଷର ଆତ୍ମା ମରି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ମୋର ନୀରବତା ଏକ ଦୁର୍ବଳ ମନର କାପୁରୁଷ ସମର୍ପଣ ନୁହେଁ, ମୋର ପ୍ରେମ ଶରୀରସୀମା ଭିତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ନିକୃଷ୍ଟ ଆବେଗସମୂହର ଘାତପ୍ରତିଘାତ ବି ନୁହେଁ । ବିଶ୍ୱଜୀବନର ବିରାଟ ମହିମା ହିଁ ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ନୀରବ କରି ରଖିଛି, ବିଶ୍ୱ-ସୃଷ୍ଟିର ନିବିଡ଼ ଆତ୍ମୀୟତା ମୋତେ ସବୁରି ଦୁଆରେ ପ୍ରେମପାତ୍ର ପସାରି ଧରିବାର ଦୀକ୍ଷା ଦେଇଛି । ଏହି ସୃଷ୍ଟିର ଆନନ୍ଦ ଓ ଗୌରବକୁ ମୁଁ ଭଲକରି ବୁଝିଛି, ତେଣୁ ଆପଣା ବଞ୍ଚିବାର ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ମୁଁ ଅଶେଷ କରି ବିସ୍ତାରି ଦେଇଛି । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ତାହା ମହିମାନ୍ୱିତ ନୀରବତାର ଗମ୍ଭୀର ତଳକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି, ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ୟାପୀ ପ୍ରୀତିପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ଭୁବନମୟ ସୁବିସ୍ତୃତ ଓ ସମ୍ମିଳିତ କରିପାରିଛି ।

୨୨-୮-୪୯

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରନ୍‌ଙ୍କର Legacy of Rabindranath ଶୀର୍ଷକ ଭାଷଣଟି ଶୁଣି ମୁଁ ଆଜିର ଦିନଲିପି ଲେଖି ବସିଛି । The idea of human Unity ଓ The Freedom of human Mind,—ଏହି ଦୁଇଟି ହେଉଛି ରବୀନ୍ଦ୍ର-ଐତିହ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦାନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ସଙ୍କଟ ଏହି ଦୁଇଟିଯାକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରବଳ challenge ଦେଉଛି, ଏତିକବେଳେ ହିଁ ସେଇ ଦୁଇଟିଯାକ Legacyର ଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋ' ମନଟା ନାନା ଉପଲବ୍ଧିନାରେ ବଡ଼ ଭାରି ହୋଇଯାଇଛି, ବକ୍ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତାକୁ ଭୁଲି ଆପଣାର ଏହି Legacy କଥା ହିଁ ମୁଁ ବେଶୀ ଭାବୁଛି । ନାନା ଜାଲର କୁଟିଳ ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋତେ କିପରି ଆବଦ୍ଧ ଓ ଷଣ୍ଢ କରି ରଖିଛି, ସେହି କଥାର ଆଘାତ ଆସି ଆଜି ବଡ଼ ଟାଣଭାବେ ପ୍ରାଣରେ ବାଜୁଛି । ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ ହୁଏତ ଏହି ଆଘାତରେ ତୀବ୍ରତା କମିଯିବ । ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ସେହି ଅଗ୍ନିକୁ ଆପଣାର ଆଲୁଅରେ ପରିଣତ କରିବା ହେଉଛି ମୋର ଧର୍ମ । ଜାଣେନା, ଏହି ବାଟରେ ଯାଇ କେତେ ଜନ୍ମପରେ ଶୁଦ୍ଧ ଆଲୋକମୟ ଜୀବନ ଲାଭ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ତଥାପି ଏଇଟା ହିଁ ମୋର ବାଟ, ତେଣୁ ମୋର ସବୁଠାରୁ ସରଳ ଓ ସହଜ ବାଟ ।

ଏକଥା ଠିକ୍ ଯେ ମନଟା ମୋଟେଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଜାଣେନା, ତଳ ଜୀବନର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନା ଉପର ଜୀବନର ଆହ୍ୱାନ, ଦୁଇଟାରୁ କେଉଁଟି ମୋତେ ଏପରି ବିଚଳିତ ଓ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି ରଖିଚି । କେବଳ ଜ୍ଞାନ ମୋତେ ଶାନ୍ତି ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ମୁଁ ଭଲମନ୍ଦ ବାଛିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । କେବଳ ଭିତରୁ ଆପଣାର ମନ ଯାହା କହୁଚି, ସେହି କଥାକୁ ହିଁ ମୁଁ ଏଠି ଲେଖି ରଖୁଚି, ଜଳନ୍ତା ଜୀବନର ସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି ପ୍ରାଣବତୀ ଉତ୍‌ଷ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଚି ।

୨୩–୮–୪୯

ଚଞ୍ଚଳ ମନର ଡେଣାଲଗା ଭାବନାଗୁଡ଼ିକୁ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଏହି ଖାତାଉପରକୁ ଟାଣି ଆଣିବା ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଯିଏ ସହସ୍ର ପକ୍ଷରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ଯାଇଚି, ସହସ୍ର ପ୍ରାଣର ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚୟ ଧରି ଯିଏ ଆଲୋକର ଆହରଣ କରିବାକୁ ଘରଛଡ଼ା ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଚି, ଆପଣା ମନର ସେହି ଉଡ଼ନ୍ତା ଦିଗଗୃହୀକୁ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ପଛରୁ ଟାଣି ଆଣିବାକୁ ମୁଁ ଆଦୌ ଚାହେଁନାହିଁ । ତା'ର କୌଣସି ପ୍ରକାଶ ନ ହେଲା ନାହିଁ ପଛକେ, ତାହାର କୌଣସି ଇତିହାସ ନ ରହିଲେ ନାହିଁ ପଛକେ, ଆପଣା ଭିତର **adventure** ଭିତରେ ସିଏ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ରହିଥାଉ । ଆଜି ମନଟା ବଡ଼ ବିଚଳିତ, ଆପଣା ଭାବନାର ସମସ୍ତ ବୋଇତକୁ ମୁଁ ଉପରସାଗରର ବନ୍ଦର-ତଳାସରେ ପଠାଇ ଦେଇଚି; ଜାଣେନା, ସେମାନେ ମୋ'ଲାଗି କେଉଁ ଅଲର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୀପକୁ ଠାବ କରି ଆସିବେ ଯେଉଁଠାରେ କି ମୁଁ ମୋର ତନୁ ମନ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ପାରିବି । ବିଭକ୍ତ ଅନୁରକ୍ତିର ବିବ୍ୟସ୍ତ ଜୀବନ ଦିନୁଁ-ଦିନ ଦୁର୍ବହ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ଆପଣାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଧିରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାଲାଗି ମୁଁ ପ୍ରାଣପାତ୍ରର ଗୋଟିଏ ମୁଖ ଚାହେଁ, ଯେଉଁ ମୁଖରେ ଆପଣାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହୋଇପାରିବି । ଅନ୍ତରର ଚମଡ଼ା ମୁଣିରେ ଆଜି ନାନା ପ୍ରକାରର କୀଟ ପଶି ନାନା ଛିଦ୍ର କରି ପକାଇଚନ୍ତି । ସେସବୁକୁ ନିରୁଜ କରିଦେଇ ଖାଲି ଗୋଟିଏ ମୁହଁର ଶ୍ୱାସ-ଉଦ୍‌ଗାରଣ ଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଆପଣାର ତଥା ଜୀବନର ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିବାକୁ ହେବ ।

୨୪–୮–୪୯

ସଞ୍ଜବେଳେ ହୁ ହୁ କରି କରି ବରଷା ମାଡ଼ି ଆସିଲା । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଳସ ମନର ଏକାନ୍ତ କୋଣରେ ଚୁପ୍ କରି ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ତା'ପରେ ସମସ୍ତ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅସ୍ତଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତଉତ୍କଣ୍ଠା ରଙ୍ଗରେ ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ପାତ୍ର ଯେପରି ହଠାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ଉଠିଲା ! କେଉଁ ନୀରବ ଶିଶୁପରି ଅତି

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ଆପଣା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ହୃଦୟର ବିକ୍ରମ ପରିଚୟ ଦେଇ ଯାଉଥିଲି । ମୁଁ ନିଜ ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ପଲେ ପଲେ ଅନୁଭବ କରିପାରିଲି ।

ନାନାଆଡ଼େ ଏକାବେଳେକେ ନାନା ଜାଲ ପକାଇ ପରିଶେଷରେ ଆପଣା ଦୃଷ୍ଟିଟିକୁ ଜାଲଗ୍ରସ୍ତ କରି ପକାଇବା ହିଁ ସାର ହେଉଛି । ନାନା ଅନୁରକ୍ତିରେ ବିଭକ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ଯେତେବେଳେ ଅକାରଣରେ ପୁଣି ଆପଣାର ଅନ୍ତସ୍ଥରଣକୁ ଫେରିଆସୁଛି, ସେତେବେଳେ ବ୍ୟତୀତ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଧାରଣପାତ୍ର ସତେଅବା ନିଃଶେଷିତ ହୋଇ ଗଲାପରି ମନେହେଉଛି, ଆପଣାର ସକଳ ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୀଳା ଯେପରି ହଠାତ୍ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ମନେହେଉଛି, ଯେପରି ଏଡ଼େବଡ଼ ଜୀବନର ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ତପସ୍ୟା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷା କେବଳ ଅକାରଣ ହିଁ ଧୋଇଗଲା । ମନଟା ବି ନୀରସ ଓ ସନ୍ତପ୍ତ ମାଟି ପରି କେବଳ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି । ଶ୍ରାବଣର ଗଗନତଳେ ଆଜି ଏହି ଜଳାଧନ ରସର ଦେବତାକୁ ହିଁ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକଭାବେ ଅନୁଭବ କରୁଛି । କେବଳ ସେହି ମୋତେ ମହୋତ୍ସର୍ଗ ଓ ମହାସାଯୁଜ୍ୟତାର ଦୀକ୍ଷା ଦେଇ ମୋର ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ବିଫଳତାକୁ ପୁଣି ଭରପୂର କରିଦେଇ ପାରିବ ।

୨୫-୮-୪୯

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରନ୍‌ଙ୍କର ଭାଷଣ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣଥର ପାଇଁ ଶୁଣି ଆସିଲି । ଆଜି ବିଷୟ ଥିଲା **The Legacy of Gandhi** : ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଓ କର୍ମଯୋଗ, ଏହାହିଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର **Legacy** ବୋଲି ବକ୍ତା ଅତି ଜୋରଦେଇ କହିଲେ । ତନିବଦନ ତାଙ୍କର ଭାଷଣ ଶୁଣି ମୋର ମନରେ ନାନା ଭାବନା ଜାଗିଉଠିଛି, ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡାଳଅଗରେ ମୁଁ ଯେପରି କେତେ ଫୁଲଫଳର ଆସନ୍ନ ଉଦ୍‌ଗମ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଛି । ଜାଣେନା, ଏହି ଭାବୋଲ୍ଲୋଡ଼ନ ମୋତେ କେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ବହନ କରି ନେଇଯିବ । ଆଜି ମନେହେଉଛି, ନାନା କାରଣରୁ ଜୀବନର କଳା ପଟଟାକୁ ଦେଖିଦେଖି ଓ ତାହାର ବିଷୟରେ ଭାବିଭାବି ମୁଁ ଟିକିଏ ଅତି-ମାତ୍ରାରେ **Sceptic** ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ଜୀବନର ସ୍ଫୁରଣ-ସଂଗ୍ରାମରୁ ଦୂରରେ ରହି ମୁଁ ଆପଣାର ଅଳସ ସଂଶୟଭାବରେ ନିମଜ୍ଜି ରହିଥିଲି । ଆଜି ଅନ୍ତରାବେଗର ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁ ପୁଣି ଜାଗି ଉଠିଛି । ନିଶ୍ଚିତ ବିଶ୍ୱାସର ପୂର୍ବାରୁଣ ଉଦୟଲାଗି ଆଜି ମୁଁ ପୁଣି ନିଜର ଅର୍ଘ୍ୟ ସଜାଡ଼ିବ, ପୁଣି ମୁଁ ଆପଣାର ପାତ୍ରଟିକୁ ଜୀବନ-ରୁଦ୍ରର ମୁଖ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଢ଼ାଇଦେବି । ନୀଳକଣ୍ଠର ଦଳରେ ମୋ' ନାଆଁ ବି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇ ରହୁ ।

ଅନନ୍ତ ପଥିକ ଗାନ୍ଧୀ ଜୀବନର ଅନନ୍ତ ତୀର୍ଥରେ ଚାଲିଛି, ଯିଏ ତାଙ୍କୁ ସେହି ପରିଚୟର ମଧ୍ୟଦେଇ ଜାଣିପାରିଛି, ସିଏ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅନନ୍ତ ଦଳରେ ନାମ ଲେଖାଇଛି ।

୧୬-୮-୪୯

ବୃଷ୍ଟିଧାରାର ଉଦ୍ଦାମ ନିର୍ଘୋଷରେ ଭୁବନ କମ୍ପିଉଠୁଛି । ଭିତର ବାହାର କେବଳ ଜଳ କଲ୍ଲୋଳରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ଉଠୁଛି । କେହି ଯେପରି ତଳୁ ଆପଣାର ପାତ୍ରଟି ପସାରି ଦେଇ ଅବାରିତ କଣ୍ଠରେ ଡାକିବାରେ ଲଗିଛି ଏବଂ ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନା ଜଳଧାରାର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ପାତ୍ରଟିକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଉଛି । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା; ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଗଗନକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ପାରିବା ହିଁ ଧାତାର ଅଶେଷ ଦାନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା । ଓଦା ମାଟିର ପୃଥିବୀତଳେ ରହିଥିବା କେଉଁ ଅନାଗତ ଶ୍ୟାମଳ ପ୍ରାଣର ଉଷ୍ଣତା ପରି ମୋର ପ୍ରାଣଭୂମି ଆଜି କେଉଁ ପ୍ରସ୍ରବଣ-ବେଦନରେ ଉଷ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଆପଣାର ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ବାହାରର ଶୀତଳତାକୁ ନିବାରିରଖି ପ୍ରାଣଧାତା ସତେଯେପରି କେଉଁ ଆସନ୍ନଜାତକର ଶୁଭ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ବସିଛି । ବୃଷ୍ଟିର ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶଠାରୁ ତାହାର ତରଳ ଓ ଉଷ୍ଣ ବେଗଟାକୁ ହିଁ ଆଜି ଅଧିକ ଆପଣାର ମନେହେଉଛି । ସିଏ ଖାଲି ବହିଯାଉଛି;—ମୁଁ ଜାଣେନା, କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରର ଶୂନ୍ୟ ଖାଲକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେବାର ମହା ଆହ୍ୱାନ ଆସି ତା' କାନରେ ବାଜିଛି !

ଏହି ବରଷା ରାତିରେ ହଠାତ୍ ମୋ' ପ୍ରାଣଟିର ସ୍ୱରୂପ ବି ଜାଗିଉଠିଛି । ଆଉ କାହାରିଲାଗି ନୁହେଁ, କୌଣସି ଅନୁମୋଦିତ (**Conventional**) ସମାଜର ମଞ୍ଚ-ଆୟୋଜନ ସକାଶେ ନୁହେଁ, ବରଂ ଜୀବନର ଏହି ଅନନ୍ତ ସ୍ରୋତରେ କେବଳ ଆପଣାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିନ୍ଦୁଟିକୁ ଦାନ କରିବାଲାଗି ସେ ଯେପରି ବଜ୍ରବିଦ୍ୟୁତର ଜଳଦବାହନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବାହାରିଛି । ବରଷାଧାରାର ଆଘାତ ମୋତେ ଆଜି ସ୍ୱଚ୍ଛ କରିଦେଇଛି, ମୋର ଅବକଳଙ୍କ ଆତ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ମୋଚନ ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି ।

୧୭-୮-୪୯

ଖୁବ୍ ବେଶୀ କିଛି ଲେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ରାତି ଅନେକ ହେଲାଣି । ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ଲାଗୁଚି । ଦିନ ଶେଷର କ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଆଖି ବୁଜିଲାଣି । ମୋର ନୀଡକୁ ବାହୁଡ଼ିସିବାର ବେଳ ଆଉ ବେଶୀ ଡ଼େରି ନାହିଁ । ବର୍ଷାମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ ପରେ ଆଜି ରାତିର ବିରତି ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏଇଟିକିକ ଅବସର ପାଇଚି ମୋର ଦୈନନ୍ଦିନ ଲିପି ଲେଖିବା-ଲାଗି ।

ଆଜି ଅନେକଦିନ ପରେ ଆକାଶ ଅତି ପରିଷ୍କାର । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ନକ୍ଷତ୍ର ଆପଣା ଆପଣାର ମଣ୍ଡଳକୁ ସୁଖଚିତ କରି ରଖିଚନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିପଟର ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ରାତି ନିଃଶବ୍ଦ ବେଗରେ ଧାଇଁଗଲାଚି । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଲେଖି ପାରୁନାହିଁ । ଅଗତ୍ୟା ଏହିଠାରେ ହିଁ ଦିନ-ଶେଷର ନମସ୍କାରଟିକୁ ଆପିଯାଉଚି ।

୨୮-୮-୪୯

ପୃଥିବୀର କେତେ ଜାଗାରେ କେତେ ଲୋକ ଆଜ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ପ୍ରତିଭାର ପୂଜା କରୁଥିବେ, ତାଙ୍କର କଥାହିଁ ଆଜି ମୋର ଅନ୍ତରକୁ ମଧ୍ୟ ଭରାଇ ରଖିଚି ।

ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଏକାଏକା ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ଜୀବ ହୋଇ ସଂସାରକୁ ଆସନ୍ତି । ଆପଣାର ପୂର୍ବଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ମାୟାବାଡ଼ କାଟି ପୁଣି ସେ ପରମମୁଖ ହୋଇ ବିରାଟ ଆତ୍ମାକୁ ଚିହ୍ନି ନିଅନ୍ତି । ଶାଶ୍ୱତ କାଳରୁ ଜୀବପରମର ଏହି ଲୀଳା ଲାଗିରହିଚି । ଏହାହିଁ ହେଉଚି ପ୍ରାୟ ସକଳ ଦର୍ଶନର ଅସଲ ଗତିଧାରା । ମଣିଷ ଖୋଜେ, ମଣିଷ ଶେଷରେ ଚିହ୍ନେ, ଅନୁଭବ କରେ । ସୃଷ୍ଟିର ଏହି ଜୀବନଲୀଳାଟି କେତେଜଣ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିଭାଙ୍କର ଜୀବନ ଭିତରଦେଇ ଅଧିକତର ପରିମାଣରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥାଏ । ଆପଣା ଭିତରେ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରସ୍ପରକଣାଟିକୁ ସେମାନେ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି, ସଂସାରର ବାଡ଼ କାଟି ସେମାନେ ସେହି ଜ୍ୟୋତିମୂଳ ଆଡ଼କୁ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନିବଦ୍ଧ କରି ରଖନ୍ତି, ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱତୋମୁଖୀ କରିଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଦେଖିବାର ବିଧାତା-ଚକ୍ଷୁ ସେଇମାନେ ହିଁ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଜିକୁ ଠିକ୍ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ତଳେ କବିଗୁରୁ **Goethe** ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବିଜ୍ଞାନ, କଳା ଓ କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ହାତ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ସମଗ୍ର ସୂତ୍ରଟିକୁ ଖୋଜିବାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ମନୀଷା ପ୍ରଧାନତଃ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଆପଣାର କାବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଭିତର ଦେଇ ସେ **Evil**ର ଚମତ୍କାର ସମାଧାନ କରିଥିଲେ । **Goethe** କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦେଶର ନୁହନ୍ତି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ବା ମତବାଦର **product** ସେ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଜଣେ **Representative Man** ହିସାବରେ ଚହ୍ନି ନେବାକୁ ହେବ । ଶାଶ୍ୱତ ଜୀବନର ଅମର ଶିଶୁରୂପେ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଆପଣାର ଅନ୍ତର-ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବାକୁ ହେବ ।

More light, More Light : ଏହାହିଁ **Goethe**—ଜୀବନର ସର୍ବବଳିଷ୍ଠ ନିବେଦନ ଥିଲା । ଆଲୋକର ମହାଶିଶୁ ସେହି ଆଲୋକମୟ ଲୋକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆପଣାର ହାତ ବଢ଼ାଇ ଶାଶ୍ୱତ ମାନବାତ୍ମାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସାକୁ ଭାଷା ଦେଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ସେ ଯୁଗାତୀତକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଯାଇଚନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେହି ବାଣୀ ଅମର ରହିବ; ମଣିଷର ନିତ୍ୟଖୋଜା ଲାଗିଥିବାଯାଏ ଅମର ରହିବ ।

୨୯-୮-୪୯

ବେଳେବେଳେ ମନଭିତରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଅଶାନ୍ତି ଆସୁଚି ଯେ ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ପାରିଲିନାହିଁ । ମୋର ଭବିଷ୍ୟତର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

ବାସ୍ତବରେ ମୋତେ କେହି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ମୁଁ ହଠାତ୍ ତାହାର କୌଣସି ଏକପାଖିଆ ଜବାବ ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ମନେମନେ ଭାବୁଚି, ଏହା ଯେପରି ମୋ'ର ଗୋଟାଏ ବଡ ଦୁର୍ବଳତା, ଏଥିରୁ ଯେପରି ମୋ' ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିର ଅଭାବ ବାସ୍ତବରେ ହିଁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଚି । ଏହି ଶୋଚନାରେ ପଡ଼ି, ମୁଁ ସତେଅବା କେଉଁ ଚକ୍ଷୁହୀନ ଚଢ଼େଇପରି ଏକ ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅଟବୀଭିତରେ ଆପଣାର ଡେଣା ବାଡେଇ ବାଡ଼େଇ ଆପଣାର ଦାର୍ଘ୍ୟିତ୍ୱ ଶେଷ କରିଦେଉଚି ! ଆଜି ଏହି ସଂଶୟଟା ମୋତେ ଘାରି ଘାରିବସିଚି ।

ସଂସାରର ବିରାଟତ୍ୱକୁ ଅନୁଭବ କରି ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେ ଏତେଦୂର ଚମତ୍କୃତ ହୋଇନଥିଲି । ଜୀବନର ଶତରୂପ ଶୋଭାମୟତାକୁ ମୁଁ ଏପରି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଆଗରୁ କେବେ ଅନୁଭବ କରିନଥିଲି । ଆଜି ମୋ' ନୟନଉପରେ ସତେ ଯେପରି ସର୍ବବିଶ୍ୱର ଚିହ୍ନିତ ଆଲୋକ ଆସି ବାଜି ବାଜି ଯାଉଚି । ସବୁ ମୋତେ ଟାଣୁଚି, ମୋ'ର ପ୍ରାଣଭିତରେ ସବୁ ଯେପରି ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇଯାଉଚି, ମାୟାମୟର ସମ୍ମୋହନ ପଛରେ ଦଉଡ଼ିବାରେ ମୋତେ ସତେଅବା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ମିଳୁଚି ।

ପ୍ରାଣ ଦୁଆରର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରଣତି ଦେଇ ଆଜି ମୁଁ ଆପଣାର ଅନେକ ଦୁଆର ଫିଆରି କରିଦେଇଚି । ସେଥିଲାଗି ସବୁ ଦୁଆରକୁ ଜଗିରଖି କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦୁଆରର ଏକାନ୍ତିକା ଅଭିସାରିକା ରୂପେ ଜୀବନର କେବଳ ଗୋଟାଏ ରୂପକୁ ନେଇ ଧ୍ୟାନରେ ବସିବାକୁ ଏ ବୟସରେ ମୋତେ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ମୋର ପ୍ରାଣ ଆଜି ବିଶ୍ୱଦାଣ୍ଡରେ ଉତଳା ହୋଇ ବାହାରିଚି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟରେଖାରେ ସିଏ ତାର ସକଳ ଅନୁସନ୍ଧାନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି କରିଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ ।

ସମଗ୍ର ଜୀବନର ପରିପୂରଣ-ପରୀକ୍ଷାରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ସମର୍ପିଦେବି । ଏ ଘାଟ ନୁହେଁ କି ସେ ଘାଟ ନୁହେଁ, ସମସ୍ତ ହରିତସ୍ରୋତର ସାଗରସଙ୍ଗମକୁ ନେଇ ମୁଁ ମୋର ବଞ୍ଚିବାର ଜୀବିକା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବି । ଯଦି କେଉଁ ଘାଟର ଘୂର୍ଣ୍ଣିଭିତରେ ମୁଁ ହୁଏତ କେବେ କ୍ଷଣକପାଇଁ ଅଟକିଯିବି, ତେବେ ମୁଁ ତଥାପି ମୋର ସ୍ରୋତର ସ୍ୱପ୍ନକୁ କେବେହେଲେ ଭୁଲି ଯିବିନାହିଁ । ସ୍ରୋତର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ପଟୁମାଟିର ପରସ୍ତତଳେ ମୁଁ ଆପଣାର ସଂହାରକୁ କଦାପି କଳଣୀ ଦେଇ ରଖିଦେବି ନାହିଁ ।

I am growing every moment,—ଏହି ସତତ Growth ହିଁ ମୋ' ଜୀବନର ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଚାଲିଥିବ । ମୋର ଜନ୍ମ ହେବା ଦିନଠାରୁ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଚି ଏବଂ ମୋର ପିଣ୍ଡ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କଦାପି ସରି ଯିବନାହିଁ । ମୋର ଅନ୍ତରମଣିଷ ଯେଉଁଠି ଓ ଯେତେବେଳେ ଉଚିତ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ମନେକରିବ, ମୋତେ ସେ ସେଇଠାକୁ ଟାଣି ନେଇଯିବ । ଏତିକ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କୌଣସି ଅତିବୁଦ୍ଧି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ମୁଁ

ଆପଣାର ପୂଷ୍ଟାଯ୍ଯନ-କର୍ମଟିକୁ କଦାପି ନଷ୍ଟ କରଦେବ ନାହିଁ ।

ଶରତ୍-ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଜି ହଠାତ୍ ଦେଖାଦେଇଛି । ଗତ ଦୁଇଦିନର ମସ୍ତ ଅସ୍ତାକାଶ ମୋତେ ହଟେଥିବା ଏକ ନୂତନ ଚିତ୍ରଭିତରେ ଆଣି ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇ ଦେଇଛି । ଶୀତଦିନ ଆଉ ବେଶୀ ଡେରି ନାହିଁ । ଶୀତଦିକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପାଇଁ ମୁଁ ଆଜିଠୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲଣି ।

୩୦-୮-୪୯

ଶରତର ପବନ ଅମିଯାଇ ହଠାତ୍ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସର ଗରମ ପଡ଼ିଗଲାପରି ମନେ ହେଉଛି । ଆକାଶରେ ମେଘର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଚମତ୍କାର ପଟୀସ୍ବରୀ ପ୍ରକୃତିର ଏହି ପଟବଦଳା;—ଜୀବନର ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟପରି ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ଯେପରି ନାନା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଭିତରେ ନିତନିତି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠୁଛି !

କେତେବେଳେ ଶାନ୍ତ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଉଦାସ । କେତେବେଳେ ସବୁ ପାଇ ଛାତି ଫୁଲିଯାଉଛି, ପୁଣି କେତେବେଳେ ସବୁ ହରାଇବସିବାର ଅଶ୍ବସ୍ତି ବିରକ୍ତିକୁ ମୁଁ ହାଡ଼ର ଶିରାଏ ଶିରାଏ ଅନୁଭବ କରୁଛି । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରୟ-ପଥର ଉପରେ ଭରାଦେଇ ଠିଆ ହେବାର ଆରାମ ଯେପରି ମୋ' ଜୀବନରେ ହିଁ ନାହିଁ । କେଉଁ ଉଡନ୍ତା ଚଢ଼େଇର ଛିଣ୍ଡା ପରଖଣ୍ଡେ ପରି କେବଳ ଶୂନ୍ୟରେ ବୁଲି ବୁଲି ସେହି ପରିଚିତ ପକ୍ଷକୁ ଖୋଜି ବୁଲିବାରେ ଯେପରି ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆନନ୍ଦ ପାଉଛି ! ଦୃଷ୍ଟିର ଦୂର ବିନ୍ଦୁଟିକୁ ହରାଇ ପକାଇଲି ବୋଲି ଆଉ ଦୁଃଖ ଲାଗୁନାହିଁ, ହରାଇବା ପରେ ପୁନର୍ବାର ଖୋଜି ପାଇବାରେ ହିଁ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସୁଖ ପାଉଛି, ନିତ୍ୟ ହରାଇ ନିତ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାରେ ହିଁ ମୁଁ ଭିତରେ ମୋର ଅହଲ ଘରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବଡୁଛି । ଖଣ୍ଡେ ମେଘର କଳାଡରାସ ଦେଖି ଆକାଶକୁ ଭୁଲିବାର ଅବୋଧ ମୁଁ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜାଣେ, ମେଘପଛରେ ବିଜୁଳି ମାରିବ, ଏ ମେଘ କଟିଯିବ ଓ ମୁଁ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟର ସାନ୍ନିଧ ପାଇବି । ତେଣୁ ଅଖେଦ ଚିତ୍ତରେ ମୁଁ ମୋର ଚିର ବିଶ୍ବାସର ବକବଲାକା ପଠାଇ ଦେଉଛି କଳାମେଘର ଉହାଡରେ ଥିବା ସେହି ଆଲୋକମାଳତିକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ । ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ଏହି ଦୁର୍ବାର ଓ ନିଶ୍ଚିତ ଖୋଜିବା ଭିତରେ ହିଁ ମୁଁ ମୋର ସବୁ ପାଇବି ।

୩୧-୮-୪୯

ଆଜି ସଞ୍ଜବେଳଠୁଁ ଶ୍ରାବଣ ପୁଣି ଫେରିଆସିଛି ପୂର୍ଣ୍ଣଧାରା ବରଷା ରୂପରେ । ଛାତ ଉପରେ ମେଘର ଟପଟପ ଆଘାତ ବାହାର ବିଶ୍ବ ବିଷୟରେ ମୋତେ ସଚେତ କରିଦେଇ ଯାଉଛି । ଘରଭିତରେ ଏଠି ଚୁପ୍ କରି ବସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ମନ ଯେପରି ଘରବାହାରେ

ଅନେକ ଦୂରକୁ ବ୍ୟାପିଯାଇଛି । ବରଷାର ସିଞ୍ଚନସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ପ୍ରାଣ କେବେହେଲେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ପଡ଼େନାହିଁ । ସ୍ରୋତମୟ ବେଗ ହେଉଛି ମୋ' ଆଖିରେ ଜଳର ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ । ତେଣୁ ଜଳବିନ୍ଦୁର ପତନ-ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତର କେଉଁ ସପନ-ନଦୀର ଜଳଧାରା ସତେ ଯେପରି ସ୍ରୋତଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠେ । ମୋର ଆବଦ୍ଧ ଆଶୟଗୁଡ଼ାକର ସବୁ ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଆପଣା ଗତିର ଉଷ୍ଣତା ଦ୍ୱାରା ସବୁ **inertia**କୁ ପରାଜୟ କରିଦେଇ ମୁଁ ଛୁଟିବାରେ ଲାଗେ । ପଛର ଅଡ଼ୁଆଗୁଡ଼ାକ ପଛରେ ପଡ଼ିରହେ, ନୂଆ ଦାଣ୍ଡରେ ଜୀବନ ପୁଣି ଆପଣା ଧୂଳିକଳନାର ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏ ।

ଜୀବନ ବେଶ୍ ବହିଯାଉଛି, ସେହି ସ୍ରୋତଟି ସହିତ ଆପଣାକୁ ଏକତାନ କରିଦେଇ ଥିବାରୁ ହୁଏତ ମୁଁ ସ୍ରୋତ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିପାରୁନାହିଁ । ଏପରି ଏକ ଐକାନ୍ତିକ ଯାତ୍ରାର ଶେଷ ଯେ କେଉଁଠି, ମୁଁ ସେକଥା ଜାଣେନା । ହୁଏତ ଶେଷ କେଉଁଠି ହେଲେ ନାହିଁ । ନାନା ରୂପରେ ଓ ନାନା ସମ୍ମାର୍ଜନରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନ-ପ୍ରବାହ ଚାଲିଛି ଆପଣା ଚାରଣପିପାସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିକରି । ପଥଚାରୀ ପାଖରେ ପଥ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଗତି, ଏକମାତ୍ର ଆନନ୍ଦ-ନିକେତନ !

ବରଷା-ରାତିର ଅଚେତ ନିଦଭିତରେ ମୋତେ ଯେପରି ସବୁ ପାଇଲାପରି ଲାଗେ । ଆଜି ରାତିର ଏହି ଚମତ୍କାର ବୃଷ୍ଟି-ପରିବେଶଟି ମଧ୍ୟରେ ନିଦ୍ରାଳସ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ସେଇ ସବୁ-ପାଇବାର ବିସ୍ତାର ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ କରିଦେବି ।

୧-୯-୪୯

ଅଦିନ ବରଷାର ମେଘୁଆ ଆକାଶପରି ମୋର ମନ ଯେପରି ଆପଣାକୁ କେଉଁ ମେଘାବରଣର ପଛକୁ ଅପସରାଇ ନେବାଲାଗି ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ବାହାରେ ଅନାବିଷ୍କାରର ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ସେ ଏକାକିନୀ ବଧୂଟିପରି ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଅନୁଭୂତି-ସମ୍ପଦକୁ କେବଳ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଏକାକୀ ରୋମନ୍ଥନ କରିବାକୁ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଛି । ଆଜି ଜଗତଯାକ ତା'ଲାଗି ଶୂନ୍ୟ ହିଁ ପଡ଼ିଛି; ତା'ଦିକାରେ କୋଉଠି କେହି ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଜଗତର ଆମନ୍ତ୍ରଣ-ଆଧାରକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ଧରି ସେ ସତେଅବା ଆପଣା ବିବରରେ ତପୋମଗ୍ନ ହୋଇ ବସିବାର ବ୍ରତ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । କିଏ ଜାଣେ, ଜୀବନଯାତ୍ରାର ପୁନଃପୁନଃ ଆତ୍ମିକ-ଉଦ୍‌ଭାସ ମଝିରେ ଏହି **withdrawal**ର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି, କେତେ-ଦୂର ତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ? ତଥାପି ମନେମନେ କିଏ ଯେପରି କହିଯାଉଛି, ଅଧୀର ବା ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହେବାର କୌଣସି ଅବକାଶ ନାହିଁ; ଅପସରଣର ଏହି ପର୍ବଟି ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଅଂଶମାତ୍ର, ଦୁଇଟା ଫୁଟା ସ୍ତବକକୁ ନ୍ୟାୟତଃ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖିଥିବା ନୀରବ ସୂତ୍ର ଏ । ସେହି ବିଶ୍ୱାସରେ ହିଁ ଆଜି ଏହି **withdrawal** ପାଖରେ ମୁଁ ଆପେଆପେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଛି ।

ମଣିଷ ଭିତରକୁ ଫେରି ଆସିବାଲାଗି ମଣିଷଠାରୁ ବାରବାର ଅଲଗା ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ଜୀବନ-ସମାଜ ଭିତରେ ଆପଣାର ଯଥାର୍ଥ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନଟି ଅଜାଡ଼ିଦେବାକୁ ହେଲେ ନିଜ ଅନ୍ତରର ଏକାକୀ ଭଣ୍ଡାରୀ ପାଖରେ ବାରବାର ନୀରବ ଉପସ୍ଥାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

୨-୯-୪୯

ଜୀବନ ନଦୀରେ କେତେକେତେ ମଣିଷବୋଝାଇ ନୌକା ଚାଲିଯାଉଛି, ସ୍ରୋତ ଭରିଲ ଜୀବନର କେତେ କଲରୋଳ ଉଠୁଛି, ଅଥଚ ଅନ୍ତରଭରି ଆକୁଳତା ନେଇ ମୁଁ ଏଠି କୂଳରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଛି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଉଜାଡ଼ି ଦେବାଭଳି ପାତ୍ରଟିଏ ପାଇ ପାରିଲିନାହିଁ, ଜୀବନକୁ ଚହ୍ନି ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର କୋଳର ଶାନ୍ତ ଆଶ୍ରୟ ଲାଭକରି ପାରିଲିନାହିଁ । କାହାଲାଗି ଏ ବିରାଟ ଅସନ୍ତୋଷ, କେଉଁଥିଲାଗି ଏ ଅବୁଝା ମନର କାଳ-କ୍ଷେପଣ ? ମୁଁ କ'ଣ ଚାହେଁ ? ଏହି ଅସ୍ଥିରତାର ଶେଷ କେଉଁଠି ?

ଜୀବନର ସମଗ୍ରତା ମୋତେ ମୁଗ୍‌ଧ ଓ ବାଉଳା କରି ସାରିଲାଣି । **Either the whole or none !** ସେଥିଲାଗି ଆପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର କରି ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ସମଗ୍ର ଓ ଏକୀକୃତ ଆଖିରେ ପ୍ରାଣବୈଚିତ୍ର୍ୟର ଛନ୍ଦକୁ ବୁଝିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ କରିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନର ବହୁରଙ୍ଗୀ ଏହି କାଚଘର ଭିତରେ ମୁଁ ସେହି ସଂଶ୍ଳେଷିତ ଧବଳ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଚହ୍ନିନେବାକୁ ଚାହେଁ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଚ୍ୟୁତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଆଖିରେ ସମଗ୍ରକୁ ଧରିବାଲାଗି ମୋର ଏହି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ! ସେଥିଲାଗି ସେହି ଆୟୋଜନ-ପର୍ବରେ ଅଧା ମନର ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ମୋତେ ଏପରି ଦଗ୍‌ଧ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଈଷତ୍ ଆଭାସ ପାଇ ତାହାକୁ ହିଁ ଜୋକପରି କାମୁଡ଼ି ଧରିବା ମୋର ରାସ୍ତା ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ନା, ଗୋଟାଏ ଜୀବନକାଳରେ ମୋର ଏହି କଳ୍ପିତ ସରଣୀ ସରିବ କି ନାହିଁ;—ତଥାପି ପୂର୍ବ-ବାସନାରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ଦିନେ ନା ଦିନେ ବିଶ୍ୱତୋନେତ୍ର ହୋଇପାରିବି । ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସମସ୍ତ ଆବେଗର ପୂର୍ଣ୍ଣପାଚନ ପରେ ମୋର ଜୀବନଦେବତା ମୋତେ ସମଗ୍ର ଚହ୍ଲାର ଦୁଆରେ ଆଣି ନିଶ୍ଚୟ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ ।

୩-୯-୪୯

ମଣିଷକୁ ଜଡ଼ବ ବୋଲି ତା'ପାଖରୁ ଦୂରକୁ ହଟିଯାଇ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆଣ୍ଠ ବାନ୍ଧିଥିଲି । ଆଜି ଅଭିମାନୀ ମନ ହାରିମାନି ମଣିଷର ସାନ୍ନିଧ୍ୟଲାଗି ପୁଣି ନଇଁ ଆସିଛି । କୋଉଟା ଯେ ଠିକ୍, ମୁଁ ସେକଥା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ । ସଂସାରରୁ ପଳାଇ ଆପଣାକୁ ଦେଖିବି, ନା ଆପଣାକୁ ବୁଡ଼ାଇଦେଇ ସଂସାରରେ ସରକ ହୋଇଯିବି,—ଦୁଇଟିରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକୁ ମୁଁ

ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁନାହିଁ । ହୁଏତ ଆଧୁନିକ ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ କହିବେ ଯେ ଦୁହିଙ୍କଲାଗି ଦୁହିଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମାନଭାବରେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ସେହି ବୌଦ୍ଧିକ ଆଲୋଚନା ଭିତରକୁ ଯାଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣା ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ମୁଁ ଜୀବନଧାରାର ଗୋଟିଏ ଆବର୍ତ୍ତିମାନ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବେଶ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ଆପଣାକୁ ଚିହ୍ନିବି ବୋଲି ସେହି ମନ ସଂସାରର ଜୀବନଜ୍ୱାଲାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ, ସବୁ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ସେ ଅନ୍ଧାର ରାତିର ଅନ୍ତରାଳ ଯାତ୍ରାରେ ସିଦ୍ଧି ଲଭ କରିବ ବୋଲି ଖୁବ୍ ଟାଣ ଧରି ବାହାରେ । ସିଏ ହେଉଛି ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷ । କିନ୍ତୁ ସେଇଟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହେନାହିଁ । ଅନ୍ଧାର ଗୁହାର ବାଧା ଭାଙ୍ଗି ସହସ୍ର ଜୀବନର ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସିଦ୍ଧି ଅଭିଳାଷୀକୁ ବାତୁଳ କରିପକାଏ, ଆପଣାକୁ ସେ ସବୁର ଅନ୍ତରତୋରଣର ପାହାଚ ଉପରେ ନେଇ ଲେଟାଇଦିଏ; ଅତି ଆକୁଳ ହୋଇ ସେ ସବୁର ଭିତରେ ମିଶିଯିବାକୁ ଚାହେ । ଇଏ ହେଉଛି ଆଉଗୋଟାଏ ପକ୍ଷ, ଜୀବନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟପଟ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ **Revealation**! ଦୁଇଟା ମଧ୍ୟରୁ **differentiatingly** କୌଣସି ଗୋଟାକୁ ବାଛିନେବା ମୋର ମତି ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜୀବନର ଏହି ଦୁଇଟିଯାକ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ବୁଝିବି, ଦୁଇଟାଯାକକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି, ବଢ଼ିବି । ମୋ ପାଖରେ ଦୁଇଟାଯାକ ସମାନ, ଦିନ ଓ ରାତି ପରି ଦୁହେଁ ସେହି ଏକ ଯାତ୍ରାର ପରିପୂରକ ଦୁଇ ପୃଷ୍ଠ ପରି । ରାତିକୁ ମୁଁ ତା'ର ଅନ୍ଧକାର ଓ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ ସଙ୍କୁଞ୍ଚନ ଲାଗି ଗାଳି ଦେବନାହିଁ; ବା ଦିନବେଳେ ଏହି ବିପୁଳ ଜୀବନର ସମ୍ମିଳିତ ଯାତ୍ରା ଭିତରେ ଲୁଚିଯିବାର ବା ନିଜକୁ ହରାଇ ବସିବାର କୌଣସି ଭୟ ବି ମୁଁ ରଖିବନାହିଁ ।

୪-୯-୪୯

ହଠାତ୍ ସକାଳର ଜାଗ୍ରତ ମଣିଷକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିନେବ ବୋଲି ଯେପରି ପାହାନ୍ତା ପହରରୁ ଆକାଶବ୍ୟାପୀ ମେଘର ଜମାଟ-ଆୟୋଜନ ଚାଲିଥିଲା । ସକାଳକୁ ଉଠିଲାବେଳକୁ ମନେହେଲା, ଗଛର ପତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମତଳ ଭୂଇଁର ତୃଣାଙ୍କୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଯେପରି ଆସନ୍ନ ବୃଷ୍ଟିର ଇପ୍ସାରେ ମସ୍ତ ଓ ନମ୍ରଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଧରଣୀର ଚକ୍ଷୁ ମେଘର ନୀଳାଞ୍ଜନ ଚ୍ଛାୟାରେ ଭରି ହୋଇ ରହିଛି । ମୁଁ ବି ତା'ର ଏହି ଅବାରଣ ଆହ୍ୱାନକୁ ଏଡ଼ି ପାରିଲିନାହିଁ । ଦଳେ ସାଥୀ ମିଳିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଡେରି ଲାଗିଲାନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କଳାମେଘର ଛାୟାସିକ୍ତ ଖୋଲା ପଡ଼ିଆ ଆଡ଼କୁ ବାହାରି ଆସିଲୁ । ତା'ପରେ ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା, ଅନେକ ଦିନର ସଞ୍ଚିତ ଅଭିଳାଷକୁ କିଏ ଯେପରି ଏକାଦିନକେ ଓଜାଡ଼ିଦେବାକୁ ଆସିଥିଲା । ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁର ଦୂରାନ୍ତ-ଆକର୍ଷୀ ତରଙ୍ଗିତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସମସ୍ତ ମନ ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଆପଣା ବୃକ୍ଷର ସମସ୍ତ ଶାଖାରେ ପତ୍ର କଅଁଳାଇ ଦେଇ ମୁଁ ଯେପରି କାହାର ସ୍ପର୍ଶରେ ହଠାତ୍ ଜୀଇ ଉଠିଲି !

ପ୍ରାୟ ତିନିଘଣ୍ଟା ଯାଏଁ ବରଷା ଭିତରେ ମୁଁ ବରଷାର ଜୀବ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । କାଦୁଅ ପାଣିର ଖରସ୍ରୁଅ ଝରଣା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସତେ ଅବା ଗୋଟାଏ ପଥରଚଟାଲି ପରି

ଗଡ଼ିବାକୁ ଆଜି ଖୁବ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । ଉପରକୁ ମୁହଁ କରି ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁକୁ ମୁହଁ ଭିତରକୁ ଶୋଷି ନେବାରେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ମିଳୁଥିଲା । ମୁଁ ଜାଣେନା, ବୃଷ୍ଟିର ଏହି phenomena ଭିତରେ ସ୍ୱଜନରତ ବିଧାତାର କି ମାୟା ନିଗୂଢ ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ହଠାତ୍ ଏପରି ପାଗଳ କରିଦିଏ କାହିଁକି ?

୫-୯-୪୯

ନାନା ଫୁଲର ନୈବେଦ୍ୟରେ ମୋର ନାନା ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି, ମୁଁ ପବନ ସହିତ କିପରି ପବନ ହେବି, ଆଲୁଅ ସହିତ ଆଲୁଅ ହେବି, ମଣିଷ ସହିତ ମଣିଷହୋଇ ମିଶିଯିବି । ଏଠି ଆପଣାର ସ୍ୱକୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଟିକୁ ହରାଇବାର କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ, ମିଳନ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ହରାଇ ଦେବାର ସଚେତ ସମର୍ପଣ ମଣିଷର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଅଧିକ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ବିଚର୍ଚ୍ଚିତ ହେବାରେ ହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ମୋର ଭାବନା, ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ମୋର ଯାଚଞ୍ଚା ଭିତରେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଏକ ଅଣଲାଖି ବାଧା ଯେପରି ପାଚେରି ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି । ବେଳେବେଳେ ସେହି ବାଧାସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାର ବଳ ସଞ୍ଚୟ କରୁ କରୁ ମୁଁ ଧଇଁସଇଁ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ସମରଭୂଇଁରେ ଶତ୍ରୁ ମାରିବାଠାରୁ ଜୀବନକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଏକ ଭିନ୍ନ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟାପାର । ଆପଣାକୁ ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି, ବଳାତ୍କାରରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଢାଳି ବିରାଟ ନାମକ କୌଣସି ଏକ ଗୁହାରେ ନେଇ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ସହଜ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ସାଧନା ନୁହେଁ । ଓଲଟି ଗୁହାଭିତରେ ଆପଣାର ଯେଉଁ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣଚେତନା ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଛି, ତାହାକୁ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଚହ୍ନି ତାକୁ ବିଶ୍ୱମୟ ପ୍ରାଣସହିତ ମିଳାଇଦେବା ହେଉଛି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଧନା । ଏଥିଲାଗି ମିଛିମିଛିଆ କୌଣସି ulterior ସାଧନା ଆଦୌ ଚଳିବନାହିଁ । ଆପଣାର ଭୂମିକୁ ବଦଳାଇ ନ ପାରିଲେ ଖାଲି ହାତ ବଢାଇଦେବା ଦ୍ୱାରା ସିଏ କଦାପି ମିଳିବ ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଚେତନାସ୍ତରରେ ମନପଣ୍ୟର କାରବାର ଚାଲିଛି, ସେହି ସ୍ତରଟିକୁ ବିରାଟ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧର ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଇ ପୃଥିବୀ ରହିବ, ଜୀବନର ମଞ୍ଚ ଉପରେ ହସଆମୋଦର ସେଇ ନିତ୍ୟଖେଳ ଲାଗିଥିବ, ମାତ୍ର ଜାଗ୍ରତ ଆଖିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ଏକାବେଳେକେ ବଦଳିଯିବ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟି ସବୁରି ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ, ସବୁରି ଭିତରେ ବିସ୍ତାରିତ ହେବ ।

ଆଜିକାର ଟିପ୍‌ପଣୀରେ କଣସବୁ ଖାସ୍‌ଖାସ୍ ଲେଖିରଖିବି ବୋଲି ମୁଁ ସକାଳୁ ଭାବି ରଖିଥିଲି । ସେତେବେଳେ କେତେଟା କଥା ମୋତେ ହଠାତ୍ ଏକ ନୂତନ ସତ୍ୟପରିଚୟ ପରି ଲାଗିଥିଲା । ଲେଖିବାର ଗୋଟାଏ ସୁଚିନ୍ତିତ କ୍ରମ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମନେମନେ ଠିକ୍ କରି ନେଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଲେଖି ବସିବାବେଳକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ମନେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାସୂତାରେ ଖଣ୍ଡେ ଖିଅ ମଧ୍ୟ ମନଭିତରେ ଧରା ପଡ଼ିଲାନାହିଁ । ତେଣୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମୁଁ ତା'ର ଆଶା ଛାଡ଼ିଲି । ଏହି ବିସ୍ମରଣ ସକାଶେ ମନରେ ଦୁଃଖ ବି ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଉପାୟ ନାହିଁ । ତଥାପି

ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ ସେ କେବଳ ଥରେ ଆସେ ନାହିଁ, ସେ ବାରବାର ଆସେ । **Thy will be done !**

୬-୯-୪୯

ନାନା ବିକ୍ଷେପ ଓ କ୍ଷିପ୍ରତା ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ନଗୃଇ ନଗୃଇ ଆସିଲି । ଭଲ ମନ୍ଦ ବାରବାର ବେଲ ନାହିଁ । ଜୀବନ ଧାଇଁ ଚାଲିଚି, ଦୁଇକୂଳରୁ କୋଉଠି କପର ଅତଡ଼ା ଖସିଗଲେ ଅଟକିଯିବାର ଡର ବାଧାତାର ସନ୍ଧ ନାହିଁ । ମନ୍ଦ ବୋଲି କହିବା ବେଳକୁ ହୁଏତ ମନ୍ଦ ମୁହୂର୍ତ୍ତି ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଚି, ବିପନ୍ତ ମନର ଶୀତଳ ଉଦାସୀନତାରେ ହୁଏତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଭଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତିଟିର ଅଭ୍ୟଜନ ହେବାହିଁ ସାର ହେଉଚି । ଆୟବ୍ୟୟ ବା କ୍ଷୟକ୍ଷତିର ହିସାବଲାଗି ଯାହାର ଖାତାରେ ପଂକ୍ତିଏ ସୁଦ୍ଧା ଜାଗା ନାହିଁ, ସିଏ ପଛଟାକୁ ମୁଣ୍ଡି କରି ରଖିଥିବ କପରି ? ପଛକଥା ଭାବିଲାବେଲକୁ ଗୋଟାଏପ୍ରକାର ଆନନ୍ଦ ବି ଲାଗୁଚି । ଯଦି ମ୍ୟାକ୍‌ବେଥ୍ ଅଧାବାଟରୁ ଫେରି ଆସିଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ଅଭିଜ୍ଞ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତା । ତା'ର ଅଦୃଶ୍ୟ ମନର ନୈତିକ ଜ୍ୱର ହିଁ ତାକୁ ପାପରେ ଟାଣ ହେବାକୁ ଶିଖାଇଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତିଯାତ୍ରାର ମହିପଥରେ କେତେ ବନ୍ଧୁର ଉପତ୍ୟକା ଆସୁଚି ଓ ଯାଉଚି, କେତେ ମାଛମଣିଙ୍କର ଭଣଭଣ ଭିତରେ ତଥାପି ଖୋଜ ପକାଇବାକୁ ପଡୁଚି, ମାନ୍ଦ ପର୍ବତ ଶିଖରର ତୁଷାର ଦୃଷ୍ଟା ହିଁ ଯେପରି ସମସ୍ତ ମନ୍ଦକୁ ଗୋଟିଏ ଭଲରେ ମାଠି ନେଉଚି, ତାହାର ମହିମାରେ ହିଁ ପଥଯାତ୍ରାର ସମସ୍ତ ସ୍ୱେଦ ନୟନର ଅଶ୍ରୁରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଉଚି । ଏଇ ତ ଜୀବନ,—ଆପଣାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଆପଣାର ଆଘାତକୁ ସଞ୍ଚିତ କରି ଏକମୁହାଁ ଓ ଏକଆଖି ହୋଇ ଦଉଡ଼ିବା, ଶେଷରେ ଶେଷ ଦେଉଳରେ ସବୁ ଅଜାଡ଼ିଦେବା,—ଏଇ ତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱିଷ୍ଟ ଜୀବନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି !

୭-୯-୪୯

ହୁଏତ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ଲେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ଦିନେଦିନେ ସତେ ଅବା ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଥା ହଠାତ୍ ଆସି ଆଖିଆଗରେ ଧରାପଡ଼ିଯାଏ ଓ ସେହି କଥାଟିକୁ ଏହି ଖାତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ନ ରଖିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରେନାହିଁ । ଆଜି ମୁଁ ଯେପରି କୌଣସି **urgency** ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଏମିତି ଅନେକ ଦିନ ଆସେ ଓ ଚାଲିଯାଏ, ଅଥଚ ମୁଁ ଆପଣା ବଢ଼ିବାର ଓ ବଞ୍ଚିବାର ବେଗକୁ ମାପି ରଖିପାରେ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣଙ୍କରଣାର ଉତ୍‌ଫୁରଣକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରେନାହିଁ । ଚହଲି ଆଖିଲାଗି ବଞ୍ଚିବାର ସଞ୍ଚା ଝଞ୍ଜିଦେଇ ଆଜି ମଧ୍ୟ ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଚି, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ମେଘର ଶରୀର ଉପରେ ଆପଣାର ହିଏଲେଖା ଫୁଟାଇଦେଇ ଯାଇଚି, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ଆଜି ତାହାର କୌଣସି ଖବର ରଖି ପାରିନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ସେଥିଲାଗି ମୋର କୌଣସି ଅବସାଦ ନାହିଁ । ବିଫଳତା ବିଷୟରେ ସଚେତ ହେବା ହେଉଚି ବିଫଳତାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବାର ପ୍ରଥମ ରାସ୍ତା ।

ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିଲାଗି ଉପନିଷଦର ଜୀବନଦ୍ରଷ୍ଟା ବିଦ୍ୟାରେ ପହଞ୍ଚିବାର ପଥସ୍ୱରୂପ ଅବିଦ୍ୟା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିବା ଉପରେ ଏତେବେଶୀ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଚନ୍ତି । ଏହି ଜୀବନରେ ନାନା Slips ଓ Snaps ନିତିଦିନ ଘଟୁଚି, କିନ୍ତୁ ଛିନ୍ନପତ୍ରର ସେହି ନଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟକୁ ଯିଏ ନୂଆ ଜୀବନଲାଗି ସାରପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଚି, ତାହାକୁ ହିଁ ପ୍ରାଣବିଧାତାର ପରୀକ୍ଷା ଘରେ ମୁଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ **constructive co-operator** ବୋଲି କହିବି ।

୮-୯-୪୯

ଶରଦାଗମର ଉଷ୍ଣାଭ ପବନ ଆସି ଲାଗିଲାପରି ମନର ଡାଳେ ଡାଳେ କେତେ କାବ୍ୟ, ଗଳ୍ପ ଓ କବିତାର କୁସୁମକଳି ଗଜୁରି ଉଠୁଚି । ଆକାଶ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ମଗ୍ନ କରି ରଖି ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ମୁଁ ଯେପରି ସେସବୁର ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ସ୍ପର୍ଶାଭାସ ପାଇପାରୁଚି । ଗୈବକୋ ରୂପ ଦେ, ମୌନକୋ ଭାଷା ଦେ, ବାଣୀ ଦେ ବାଣୀ ଦେ, ଦେ ଦେ ପ୍ରକାଶ ଦେ ! ମୋର ଅନେକ କଥା କହିବାକୁ ଅଛି, ଏହି ଧରଣୀ ଉପରେ ଅନେକ ଖେଳିବାକୁ ଅଛି, ସେଥିଲାଗି ଶୀଘ୍ରାତିଶୀଘ୍ର ଆପଣାର ବିସ୍ତୃତ ଉଦ୍ୟାନଟିକୁ ତିଆରି କରି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧରଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ, ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଫୁଲ ଓ ଆକାଶର ପ୍ରତିଟି ତାରା ମୂଳରେ ମୋର ମାଟି ମୁଁ ପକାଇ ରଖିବି । ସେଥିରୁ ମୁଁ ଯାହା ଉପୁଜାଇବି, ତାହା ଯେପରି ସେଇ ଆପଣା ମାଟିର ଛାପ ନେଇ ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିବ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବେଶ୍ ବର୍ଷା ହୋଇ ଯାଇଚି । ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ସିକ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରଆଡ଼େ ଚହଲି ଉଠୁଥିବାପରି ଲାଗୁଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାତ୍ରିଟିକୁ ବିଶେଷ କରି ଚିହ୍ନି ରଖିବାଲାଗି ଆଜି ଭାରି ଖୁସୀ ଲାଗୁଚି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଯେତିକି ବେଶୀ ଜାଣୁଚି, ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଯେପରି ସେତିକି ବେଶୀ ମୋ' ପାଖରେ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ହୋଇଉଠୁଚି । ସବୁ ସକାଳ ସମାନ ନୁହେଁ, ସବୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସମାନ ନୁହେଁ; ଯଦି ସେସବୁ କେବଳ ସକାଳଟି ଭିତରେ ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ହୋଇନଥାନ୍ତା, ତେବେ ପ୍ରତିକଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତାରର ଝଙ୍କାରପରି ଆପଣାର ବିଶେଷ ସ୍ପନ୍ଦନଟି ଧରଣୀର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଝଙ୍କୃତ ହୋଇ ଉଠୁନଥାନ୍ତା ।

୯-୯-୪୯

ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ଚନ୍ଦନଧାରରେ ଆକାଶଟାଯାକ ଫାଟିପଡ଼ୁଚି । ମନଭିତରର ନୂଆ ଆଖିରେ ଦିଗବିଦିଗ ବଡ଼ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଧରା ପଡ଼ିଯାଉଚି । ବାହାରକୁ ବାହାରିପଡ଼ି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବସ୍ତୁ ଭିତରେ ପ୍ରାଣ-ପରିଚୟ ପାଇବାଲାଗି ମନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ମୁଁ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେଇ ଆସିଚି । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକର ଗଗନତଳେ ଆଜି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମଧୁ

ଶିଶୁଟି ବେଶରେ ବୁଲିଯିବାକୁ ହେବ। ରାତି ପ୍ରାୟ ସାଢେ ନଅଟା ହେଲାଣି। ମୁଁ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରିବି ନାହିଁ।

୧୦-୯-୪୯

କାଲି ଯେଉଁଠୁ ବନ୍ଦ କରିଥିଲି, ଆଜି ଠିକ୍ ସେଇଠୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଚି। ରାତି ସାଢେ ବାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ତିନିଜଣଯାକ ଏକାନ୍ତରେ କେତେକ'ଣ ଆଲୋଚନା କରି ବୁଲୁଥିଲୁ। ଆଲୋଚନାର ସରସ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରୂପେ ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ପ୍ଳାବନୀ ବନ୍ୟା ଅନ୍ତରଗୋଟାକୁ ନିମଗ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା। ବଡ଼ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଆକାଶତଳେ ଆପଣାକୁ କେବଳ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେଇ ଆମେ ସତେଅବା କେଉଁ ଅକ୍ଷୟ ଅମୃତର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବାହାରିଥିଲୁ। ଫେଣ୍ଟଲବେଲକୁ ବିଜୁଳିବତି ନିଭି ସାରିଥିଲା। ନୀରବ ଗ୍ରୁପଫାର ବୃକ୍ଷ ଶାଳବୀଥିର ତଳେ ତଳେ ଆସିବା ସମୟରେ ଆମର ମନ ସେହି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅନ୍ତରକୁ ଧାଇଁ ଯାଉଥିଲା। ଏହି ଗ୍ରୁପ୍‌ର ଛାତତଳେ ଦିନେ ଏଇଠି ଯେଉଁ ଋଷିମାନେ ପ୍ରତିଭାର ଯାତାୟାତ ହେଉଥିଲା, ନିତମୁଖୀ ମନ ଯେପରି ତାହାର ସ୍ମୃତିର ଆଶ୍ରୟ ଭିତରେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲା।

ପାପ ଓ ଅହମ୍ମନ୍ୟତାର ସଚେତନତା ମୋତେ ଅନେକ ସମୟରେ ପଛେ ପଛେ ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଉଚି, ମୋର ସମସ୍ତ ସ୍ଥିରତାକୁ ବିଦାରି ଭାଙ୍ଗି ସିଏ ଯେପରି ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦେଇ ଯାଉଚି। ସେଇ ମନ ହିଁ ଯେତେବେଳେ ଗୋଡ ବଢାଇବାକୁ କହିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତାହାର ଏହି ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ ଓ ବାଧାବିଦାରଣ କୋଉଠି ଥିଲା? କୋଉଠି ଥିଲା ତା'ର ଏହି ସାଧୁ ସାଜି ନ୍ୟାୟଦଣ୍ଡ ପ୍ରହାର କରିବାର ବୃଦ୍ଧ ବିଦ୍ୱେଷ? କାହିଁକି ମୁଁ ଏପରି ପଛ ଗଣ୍ଠିଟା ପାଖରେ ଅଟକି ପଡ଼ିଥିବି? ମୋ ପ୍ରାଣମନର ଅବାରିତ ବିଧାତା କାହିଁକି ଏକ ତରଳ ନଦୀସ୍ରୋତ ପରି ଆପଣାର କୁଣ୍ଡଳୀ କାଟିକାଟି ବହିଯାଇ ପାରିବନାହିଁ? ମୋର ଆଖି ଅନେକ ଦୂରକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଇଚି ସତ, ମାତ୍ର ମୋର ପଛଟା ଯେପରି ଆପଣାର କୁତ୍ସିତ ଗଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାକୁ ମନେ ପକାଇଦେଇ ଅନେକ ସମୟରେ ମୋର କେତେ ଆଶାମୟ ଯାତ୍ରାଭିଳାଷକୁ ବିଚଳିତ ଓ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରିଦେଉଚି। ମଣିଷର ଜୀବନଟା କଣ ଖାଲି ଏହିପରି? ଆପଣା ହାତରେ ଜାଲ ବିଛାଇ ସେଇଥିରେ ଆପେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ କଣ ତା'ର ସବୁ ଆବର୍ତ୍ତିତ ଆୟୋଜନ? ଏହିସବୁ ଭାବିଲେ ଭିତରୁ କିଏ ହଠାତ୍ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିଲାପରି ମନେହୁଏ।

୧୧-୯-୪୯

How can I find God when I have lost Him?—'ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଭାରତ'ରେ Gerald Heardଙ୍କ ଲେଖା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଢ଼ି ଆସିଲି। ମନ

ପାଏ, ପୁଣି ହରାଏ; ନିକଟ ଓ ନିବିଡ଼ ହୋଇ ବସିବାଲାଗି ଧାଏଁ, ପୁଣି ଫେରିଆସେ; ହଠାତ୍ ଉଦ୍‌ଭାସ ପାଏ, ମାତ୍ର ତା'ପରେ ଆଖି ବୁଜି ହୋଇପଡ଼େ । ସବୁ ହରାଇ ବସିବାର କାଳୀ ରାତ୍ରି ଯେପରି ଜୀବନଦୀପଟିକୁ ଗିଳିଦେବାକୁ ଆସେ । ମଧ୍ୟଯୁଗର ସନ୍ଥମାନଙ୍କ mystic ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନେଇ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ Heard ଏହି ସଙ୍କଟର ସମାଧାନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି । ଆପଣାର ମନକୁ ସ୍ଥିର କରି ଧରି ଆପଣା ଜୀବନର ଗତିକୁ ଠିକଣାମତେ ଠଉରାଇବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ କେଉଁଠାରୁ ଅନ୍ତରର ବିକାଶରେ ବାଧା ପଡ଼ିଚି, ଠିକ୍ କେଉଁଠାରୁ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରତୀକ୍ଷ ପଥ ଅନ୍ତରାଳ ହୋଇଯାଇଚି, ଅନ୍ତର୍ନିରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ସେକଥା ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ତା'ପରେ ସମୁଦାୟ ହୁଡ଼ାପଥଟି ଫେରିଯାଇ ପଛମୁହାଁ ହୋଇ ସେହି ହରାଇଥିବା ଜାଗାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସେଇଠୁ ନୂତନ ଭାବରେ ଆପଣାର ଜୀବନ-ଧାବନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ତା' ନ ହେଲେ ହଜାପଥରେ କେବଳ ଧନ୍ଦାଳି ହେବାହିଁ ସାର ହେବ । ମନ ଯେଉଁଠାରୁ ପଥ ହୁଡ଼ିଥିଲା, ଯୋଉଠୁ କୁହୁଡ଼ି ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଥିଲା, ଠିକ୍ ସେଇଠାକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବ, ସେଇଠାକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବ ।

ମୋର ପୁରୁଣା ଜୀବନ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇ ମୁଁ ସେଇକଥା ଭାବୁଚି । ସ୍ମୃତିରେ କେତେ ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଲିଚି, ପୁଣି କେତେ ପାଖୁଡ଼ା ମୁଦହୋଇ ଯାଇଚି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଖୋଲିଥିବା ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଯେପରି ମୋତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶର ନିଶ୍ଚିତ ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ରଖିଚନ୍ତି । ମୋର ଆଉ ଫେରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଏତେ ବୁଦ୍ଧି ଖଟାଇ ବସିପଡ଼ି ପଛକୁ ଅନାଇବାର ବିଜ୍ଞ ସମୀକ୍ଷା ମୋ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ରାତି, ଦିନ, ଅନ୍ଧାର ଓ ଆଲୁଅରେ ମୁଁ କେବଳ ସେହି ବିକାଶାଭିଳାଷୀ ପ୍ରାଣବେଦନାଟିକୁ ଚହ୍ନିନେଇଚି । ଏହି ବେଦନା ହେଉଚି ପ୍ରାଣର ଧର୍ମ, ତା'ର ଉତ୍ତରାନ୍ତପ୍ରଦୀସ୍ଥାରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସାୟନ !

୧୬-୯-୪୯

କାହିଁକି ଏ ଅଦମ୍ୟ ପିପାସା ? ଏପରି ଅଗଣିତ ଉପାୟରେ କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟର ଆତ୍ମସମ୍ପର୍ଶକୁ ଅନୁଭବ କରିବାଲାଗି କାହିଁକି ଏ ଜୀବନମୟ ଆୟୋଜନ ? ମନର କଳ୍ପନା ଭିତରୁ ସବୁ ଦେବଦେବୀ ଓ ସବୁ ଠୁଳ ପୁତ୍ତଳି କେଉଁଦିନୁ ଅପସରି ଗଲେଣି । 'ଭଗବାନ' ବୋଲି ଯେଉଁ ଠୁଳ impressionଟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଚି, ସେଇଟା ମଧ୍ୟ ଦିନେ ତୁଟିଯିବ । କେବଳ ଏହି inspiration ଓ ଏହି ଅନନ୍ତ ପିପାସାଟି ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଭଗବତ୍-ସାନ୍ନିଧ ହୋଇ ରହିବ । ଏହି ପିପାସା ମୋତେ ନିୟତ ବାଇ କରୁଚି, ସେଇ ମୋତେ କ୍ଷେତ୍ରରୁ କ୍ଷେତ୍ରାନ୍ତର ଓ ଅବସ୍ଥାରୁ ଅବସ୍ଥାନ୍ତରକୁ ନେଇଯାଉଚି । କେବଳ ବଢ଼ିବା ମାର୍ଗରେ ଚାଲିଯିବା ଓ ଆପଣାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେଉଚି ଯେପରି ପ୍ରାଣର ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ, ଏହି ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଗତି ! ମନର ଏହି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପ୍ରବୃତ୍ତିଟିକୁ ମୁଁ କୌଣସି ନାମ ଦେଇ

ଆବଦ୍ଧ କରିଦେବାକୁ ଚାହେଁନାହିଁ । କାରଣ କୌଣସି ନାମରେ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭୂତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ ।

ଏହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମୋତେ ଅହରହ ଟାଣୁଚି, ତାହାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ନାନା ଘଟରେ ନାନା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦିନୁଁ ଦିନ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ଜୀବନର ବିଚିତ୍ରତା ହିଁ ମୋତେ ବଡ଼ ଆଶାବାଦୀ କରିଚି, ତେଣୁ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ପାଖ ବା aspect ଉପରେ ଭଲ, ଉଚିତ ବା ଆଦର୍ଶର ପଟି (label) ମାରି ମୁଁ ଜୀବନସାରା God ଓ Satanର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଦେଖିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇନାହିଁ । ନିତନିତି ମୁଁ ଯାହା ଯାହା ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଚି, ଆପଣାକୁ ଯେତେ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିବାରେ ଲାଗିଚି, କୌଣସିଟି ହେଲେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟରୁ ବାହାରେ ନୁହେଁ, ମୋ'ର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସିଟି ବାନ୍ଧି ରଖୁନାହିଁ । ଏହିରୁ ମିଶି ହିଁ ଜୀବନ । ଯାହା ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଚି, ତାହାଠାରୁ ଜୀବନ ଅନେକ ବେଶୀ । William James ଠିକ୍ କେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟାୟରେ Divine Moreର ରଚନା କରିଚନ୍ତି, ତାହା ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଜାଣି ପାରିନାହିଁ । ଏହାକୁ ସେ ସମ୍ଭବତଃ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ବାହାରେ ରହିଥିବା କୌଣସି ଏକ abstract entity ହିସାବରେ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ । କୌଣସି ସମାନ୍ତର ଭାବନାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମୁଁ ଆପଣାର କଥାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଚାହେଁନାହିଁ । ଆପଣା ମନର ନିଶ୍ଚିତ ପରିଚୟ ଦେଇ ହିଁ ମୁଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିବି ।

ମୋତେ ସେଇ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଟାଣିଟାଣି ନେଉଚି । ମୋର Dark night of the Soulକୁ ସେହି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ କରିବାରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସହଯୋଗ କରୁଚି । କୌଣସି mysticର ମାନଦଣ୍ଡରେ ମୋର ଏହି ପିପାସାର ମୂଲ୍ୟ ଯେ କେତେ, ସେକଥା ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ । ତଥାପି ପତନକୁ ଭୁଲାଇ ମୋତେ ନୂତନ ଚେତନାରେ ପ୍ରେରିତ କରୁଥିବା ଏହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ଭାବନାର ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ନ୍ୟୂନ କରି ଦେବିନାହିଁ ।

୧୩-୯-୪୯

ବହି ପଢ଼ୁପଢ଼ୁ, ବାଟରେ ଯାଉଯାଉ, ଶିଶୁମୁହଁର ଅବାଧିତ କଥା ଶୁଣୁଶୁଣୁ ମୋର ହଠାତ୍ ବେଳେବେଳେ କି revealation ହେଉଚି କେଜାଣି, ଅନ୍ତରର ସକଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ସାର୍ଥକ ହୋଇ ଗଲପରି ଲାଗୁଚି, ଗୋଟାଏ ପଲ ସମୟପାଇଁ ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ଦିନସାରା ଧନ୍ୟ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ଏହି revealationର ସମ୍ଭବନପଥକୁ ବୌଦ୍ଧିକ ମେଧାଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଉଚ୍ଚାରି ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁନାହିଁ । କେବଳ ବିସ୍ମିତ ଓ ଚକିତ କରିଦେଇ ସତ୍ୟର ପରିଚୟ ଦେଇଯିବାକୁ ହୁଏତ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚି । Platoଙ୍କର ଗୋଟାଏ କଥା ଆଜି ଭାରି ମନେପଡୁଚି : 'By wonder are we saved' ! ଦର୍ଶନସମୀକ୍ଷାର ପରିଖପାତ୍ରରେ ନାନା ମଥା ହୁଏତ ଏହି ଉକ୍ତିଟିର ନାନା ଦୋଷ ବାହାରି କରିଚନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ ବାସ୍ତବିକ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଏହି

ସତ୍ୟଟିର ମର୍ମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ଗଲପରି ମନେ ହୋଇଥାଏ ! ମୋର ଜୀବନରେ ମୁଁ ଯାହାସବୁ ଅନୁଭବ କରୁଚି, ସେହି ପ୍ରତିବୃଦ୍ଧ ସମ୍ପଦରାଶିରୁ ମୋତେ କୋଉଟା କେତେ ପରିମାଣରେ ଆଲୋକିତ କରିଚି, ତାହା ବାରିପାରିବାର ଶକ୍ତି ମୋ' ପାଖରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏତିକ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ତା'ର ଆପଣା ବେଳ ବାଛିନେଇ ମୋତେ ଏକ ସମଗ୍ର **revealation** ଦେଇଯାଇଚି, ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ପବନପରି ମୁକୁଳା କରି ଦେଇଚି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ, ଭକ୍ତି ବା ହଠାତ୍ ଉଦ୍‌ଭାସ କୌଣସିଟିର ମୋ' ଜୀବନର କୌଣସି ନ୍ୟୂନ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

୧୪-୯-୪୯

ବରଷକ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏହି ଖାତାରେ ଯାହା ଲେଖିଥିଲି, ଠିକ୍ ସେହି ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଟି ଆଜି ମନକୁ ଭାରି ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ରଖିଚି । ଶାନ୍ତିନିକେତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଆସି ଏଠି ଲେଖିବସିଚି । କବିର ସ୍ୱପ୍ନ, ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ, ପୁରାତନକୁ ନେଇ ଅକାରଣ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା,—ଏଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ମୋଟେ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ଅଲଗା ହୋଇଆସି ନୀରବ କର୍ମୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଅନାଗତ ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ-ସୌଧର ଭାସ୍କରକୁଳ ତିଆରି କରିବାଲାଗି ସେ ଏଠି ତପୋବନରେ ନିରାଟ ସରସ ଜୀବନକାଳର ପରୀକ୍ଷାଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କଣ୍ଡ ଜୀବନର ସାଧନାଶିବିରରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଚିରଅମର ହୋଇ ରହିଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଯୁଗ ବଦଳି ଯାଇଚି । ସମରଭୂଇଁରୁ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ଆପଣାର ଅବଦାନ ରୂପେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଯାହା ସଞ୍ଚୟ କରି ଆସିଚି, ତାହାକୁ ସମାଜକୁ ଦେବାର ବେଳ ଆଜି ଆସିଚି । ପ୍ରଥମ ମୂଳଦୁଆର ପିଟାପିଟି କାମ ଶେଷ ହେବାପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ହିଁ ସଉଧ ଗଢିବାର ସକଳ ଦାୟିତ୍ୱ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡଉପରକୁ ନିଅନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେହି ପ୍ରଶସ୍ତ ବୋଧ ଆଜି ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ କାହିଁ ? ଖାଲି କଥାରେ ଏଠିକାର ମଣିଷ ଖୁବ୍ ଉଡୁଚି, କିନ୍ତୁ ଏଣେ ସାଧନାର ପାତ୍ରଟିକୁ ସେହିପରି ଖାଲି ପକାଇ ରଖିଚି । ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଜୀବନଭଙ୍ଗୀର ଯେଉଁ ଭୟାବହ ଝଡ ଅଚିରେ ଆସୁଚି, ହୁଏତ ଅତି ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଶାନ୍ତି-ନିକେତନ ସେହି ଝଡ଼ମୁହଁର ପତ୍ର ହେବାକୁ ଯାଉଚି, ସ୍ୱପ୍ନଭୋଳା କଳାଗରୁ କୀଟ ଆଜି ସେ କଥା ଭାବୁଚି କି ?

୧୫-୯-୪୯

ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଆଜି ଗୋଟାଏ ଚୋରର ଧରାପଡ଼ିଲା । ତାକୁ ଦରୁଆନମାନେ ମାଡ଼ମାରି ସାରିବାପରେ ବାବୁମାନେ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ ମାରିଲେ । କେତେଜଣ ଖ୍ୟାତନାମା ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ବାଦ ପଡିଲେନାହିଁ । ଏହି ମାଡ଼ ମାରୁମାରୁ ଜଣକର ଛତା ଭାଙ୍ଗିଲା । ତଥାପି ସହାଗୀ ଦଳର ଉତ୍ସାହ ସେତିକରେ ସରିଲା ନାହିଁ । ଚୋରକୁ ଧରି ଯେତେବେଳେ ପୋଲିସ୍ ହାତରେ ଦେଇଦେବାକୁ ନିଆଯାଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତାକୁ ଘେରି ଏଠି ଏକ ବିରାଟ

ଶୋଭାଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା । ବଡ଼ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ରମବାସୀ ସମସ୍ତେ ସେଇଟିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷର ଏକ ଚମତ୍କାର ଜଲସା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । କି ଆନନ୍ଦ, କି ଉନ୍ମତ୍ତ ହସ,—Charles Darwin କଳ୍ପନା କରିଥିବା ହଜାର ହଜାର ଯୁଗ ପଛକୁ ଡେଇଁଯାଇ ସେହି ଆଦିମ ମଣିଷର wild ଓ sports instinctଟା ଯେପରି ସବୁରି ଭିତରୁ ଅତି ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଇଂଲଣ୍ଡରେ Harrow ଓ Eton ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଏହିଭଳି ସୁଆଙ୍ଗ ସମ୍ଭବତଃ ଭାରି ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ମଣିଷ ଭିତରର ରକ୍ତଧର୍ମୀ ଉତ୍ତେଜନାକୁ ସବୁପ୍ରକାରର ଉର୍ବରକ ଦେଇ ସେଠି ଶିଶୁକୁ ଶାସକ ବା ବଡସାହେବ କରି ଗଢ଼ାଯାଉଥିଲା । ଅନ୍ଧାରୀ ଇତିହାସ-ଯୁଗର ରୋମକ ସଭ୍ୟତା ହେଉଚି, ତା'ର ପୂର୍ବ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଘଟଣା ।

ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ମୋର ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ତଥାପି ଏପରି ଗୋଟାଏ ସାମୂହିକ ଉନ୍ମାଦର ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବାଦ୍ୱାରା ଏହି ଆଶ୍ରମର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ ଆମ ଶିଶୁସଂସାରର ମନ ଉପରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଆଘାତ ଆସି ବାଜିଲା, ଆଜି କଥାଟା ହିଁ ମୋର ମନ ଭିତରେ ଭାରି ଦୁଃଖ ଦେଇଯାଉଚି । କରୁଣା ଓ ସମବେତ ପ୍ରୀତିସାଧନାର ଜଳବାୟୁ ଭିତରେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସହୃଦୟତା ରଖି ବଢିବାଲାଗି ମଣିଷ ଏହି ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଚି । ଏହି ସ୍ଥାନର ନିର୍ବାଚିତ ଜୀବନଟି ସହିତ ଆଜିର Roman boisterousness ଆଦୌ ଖାପ ଖାଉଥିଲା ପରି ମୋର ମନେ ହେଲା ନାହିଁ ।

Macbeth ନାଟକର Knocking at the Door ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ମନେପଡୁଚି । ତାହାର ବିଷୟରେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ହୋଇଚି । ନାଟକୀୟ ତ୍ରସ୍ତ ଜଗତ ଭିତରେ ବାହାର ଜଗତ ବିଷୟରେ ମଣିଷକୁ ସଚେତନ କରିଦେବାଲାଗି ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅର୍ ଏପରି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗର ସଂଘଟନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନେକ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ଆଜି ଶାନ୍ତିନିକେତନ ସତେଅବା ବାହାର ଜଗତର ପ୍ରଥମ ଆଘାତ ଅନୁଭବ କଲା । ଚିନ୍ତାହୀନ ଶାନ୍ତ ଓ ଆରାମପ୍ରଦ ସୁଖ ପାଇବାର ଏକ ମୌର୍ଯ୍ୟକାଳୀନ କଳ୍ପନା କରି ଏଠି ଅନେକେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କର ନିଦ୍ରାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଆଜି ଏଠାରେ ସ୍ୱୈରର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ଜଗତ ଭିତରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜଗତ ବିଚ୍ୟୁତ ଭାବରେ କଦାପି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ, ଦିନେ ନା ଦିନେ ଯେକୌଣସି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧକ୍କା ଲାଗିବ ହିଁ ଲାଗିବ । ପରସ୍ପରର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପରସ୍ପର ଉପରେ ପଡିବ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ଅଧମର୍ଣ୍ଣର ଆଘାତ ହିଁ ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଉପରେ ପଡ଼ିବାର ହିଁ ସମ୍ଭବତଃ ଅଧିକ ଆଶଙ୍କା ରହିଚି । ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଯଦି ଅଧମର୍ଣ୍ଣକୁ ଆପଣାର ଜୀବନ ଭିତରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାର ଶକ୍ତି ହାସଲ ନ କରେ, ତେବେ ଯେତେ ମାତମାତିବାର ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାର କଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଜୀବନର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଦିନେ ହେବ ହିଁ ହେବ ।

୧୬-୯-୪୯

ଆଜିଦିନଟି ବନ୍ଧୁର ସ୍ମୃତିଲାଗି ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ । କେତେଥର ହରାଇ ମୁଁ କେତେଥର ପାଉଚି, ତଥାପି ପାଇବା ଉପରେ ହିଁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ବଢିବଢି ଯାଉଚି । ଜୀବନଟା କେବଳ ଏହି ଉଚ୍ଚାଭିମୁଖୀ ଗତିର ଅନବରତ ଯାତ୍ରା । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କଳ୍ପନାକୁ ଆଦର୍ଶ କରି ରଖି ତାହାରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆପଣାର ତନୁ, ମନ ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକୁ ସମର୍ପଣ କରିଦେବା, ଏହାହିଁ ହେଉଚି ବଞ୍ଚିବାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୀକ୍ଷା । ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ହୁଏତ କୋଉଠି ହେଲେ ଶେଷ ନାହିଁ, ଆଦର୍ଶ ହେଉଚି କେବଳ ଦଉଡ଼ିବା ପଥିକର ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପରି । ତଥାପି ଏହି ଦଉଡ଼ିବାରେ ହିଁ ଚଞ୍ଚଳ ମନଲାଗି ଚରମ ପ୍ରାପ୍ତିର ଆନନ୍ଦ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଚି । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଅନନ୍ତ ଓ ଅକଳ୍ପର ସମାବେଶ କରି ଏହି ଧୂଳିର ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ଓ ମଧୁମୟ ହୋଇଚି ।

ହରାଇ ଦେଇଥିବା ଦିନଗୁଡିକ ଆଜି ବେଶ୍ ମନେପଡୁଚି । ପର୍ଯ୍ୟାୟଶେଷର ଅନ୍ଧାର ଅପେକ୍ଷା ଉଦ୍ଗମ ଅସ୍ତରାଗର ଜୀବନଛଟା ହିଁ ମୋତେ ଚିରଦିନ ଅଧିକ ଆକର୍ଷିତ କରି ରଖିଚି । ମୁଁ ହତାଶ ହେବି ନାହିଁ, ଅନାଗତ ବିଷୟରେ ନିରାଶ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଧ୍ରୁବକୁ ହରାଇ ବସିବି ନାହିଁ । ଏହି ଧ୍ରୁବ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଚିରନ୍ତନର ସ୍ୱାଦ ରହିଚି । ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାହାଚକୁ ଆସି ମୁଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବି ।

ହଙ୍ଗେରି ଦେଶର ଅମର ଲେଖକ Madach Imreଙ୍କର Tragedy of Man ନାଟକଟି ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଚି । ସୃଷ୍ଟି ସକାଳର ଆଡାମ୍ ଓ ଇଭ୍ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଗତି କ'ଣ ହେବ ସେକଥା ଦେଖିବାକୁ । ବିଶ୍ୱଇତିହାସର ପର୍ଦ୍ଦା ଅନାବୃତ ହେଲା । ଇତିହାସ ଭରି ଖାଲି ସ୍ଖଳନ, ପତନ, ଶୋକ, ତାପ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ଦହନରେ ମଣିଷର ଜୀବନ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ହୋଇଉଠିଚି । ଜୀବନ-ବିଧାତାର ବରପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜନତା ଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଚି, ସେମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ଭାବି ହତ୍ୟା କରୁଚି । ଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମେଧାବାନ୍ ଓ ମନୀଷୀମାନଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି ଖୁଆଡ଼ ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଉଚି ଓ ଖୁଆଡ଼ର ଦୁରାଗ୍ରହଗୁଡ଼ାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଚି । ଯନ୍ତ୍ରଯୁଗ ଓ ସମତ୍ୱାଭିଳାଷୀ ଡିକ୍ଟେଟରର କବଳରେ ପଡ଼ି ମଣିଷସମାଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସୃଜନଧର୍ମୀ ମନ ବଳି ପଡୁଚି । ଏହାହିଁ ହେଉଚି ଅମର ଇତିହାସ । ଯୁଗେଯୁଗେ ମଣିଷ ଅନ୍ଧପରି କେବଳ ଧାଇଁଚି, ବଳ ଥିବାଯାଏ ସେ ନୂଆ ନୂଆ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି କେବଳ ଦଉଡ଼ିଚି, କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଚି । ତା'ର ଆପଣା ଅହଙ୍କାରର ପାପ ତା'ର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଉନ୍ମତ୍ତ କରି ପକାଇଚି, ତା'ର ପତନ ହିଁ ହୋଇଚି । ଏହିପରି ନାନା ଯୁଗର କଦର୍ଯ୍ୟ ପୁନରାବୃତ୍ତି ପରେ ସହସ୍ର ପାପ ଓ ହତ୍ୟାର ଅପରାଧୀ ରୂପେ ମଣିଷ ବଡ଼ ଦୂଷିତ ହୋଇପଡ଼ିଚି । ଆଡ଼ାମ୍ ଓ ଇଭ୍ ମଣିଷ-ଭବିଷ୍ୟତର ଏହି ଗତି ଅବଲୋକନ କରି ବଡ଼ ଭୟାର୍ତ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଜୀବନଟା

ଯଦି ପରିଣାମରେ ଏତିକି ଭୟାବହ ହେବ, ତେବେ ଏହି ବନ୍ଧୁର ପଥକୁ ପହଁରିବାରେ ଆଉ କି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ? ଏସବୁ ଦେଖି ଆତାମ୍ରିର ବୈରାଗ୍ୟ ଆସିଲା, ଜୀବନଟା ତାକୁ କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥପରି ମନେ ହେଲା । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ପ୍ରଥମ ମଣିଷକୁ ଭଗବାନ ହାତ ଧରି ଅଟକାଇଲେ । ଜୀବନର ସକଳ ରିକ୍ତତା ଓ ବିଫଳତା ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ, ସବୁ ପରାଜୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ ଏହି ବଞ୍ଚିବାର ଘୋଷଣାକୁ ହିଁ ବଳବତ୍ତର ରଖିବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ବିଧାତାର ସୃଷ୍ଟିସୂତ୍ର : Imreଙ୍କ ଭାଷାରେ **Live, fight and hope against hope !** ଏହି ପିପାସା ହେଉଚି ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନର ମଧୁ, ଯାତ୍ରା ହେଉଚି ଜୀବନର ଅନମନୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

୧୭-୯-୪୯

ମୋର ଅନ୍ତର ଅନେକ ଗୃହହୀ, ସେହି ଚଞ୍ଚଳ ଜ୍ୱର ହିଁ ତାକୁ ଭୁବନଭରା ହସ ଖୁସିରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖୁଚି । ମୁଁ କୋଉଥିରେ ହେଲେ ଅଧୁ ଧରି ପାରୁ ନାହିଁ, କେଉଁଠିହେଲେ ମୋର ମନ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । କେଉଁ ଅସୀମ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଧ୍ରୁବ ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ହାତରୁ ଗ୍ଳସିଯାଉଚି । ଏଣେ ପିପାସାର ପାତ୍ର ସେଇମିତି ଖାଲି ପଡ଼ିଚି । ହଠାତ୍ ମନେହେଉଚି, ବିକୃତ ମନର ଏହି ଆକୁଳ ଜ୍ୱରରେ ଆଉ କୌଣସି ଫଳ ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ହୁଏତ ମୁଁ ପାଦେହେଲେ ଆଗେଇ ପାରୁନାହିଁ, ଅଥଚ ମନର ଅନ୍ଧକନ୍ଦ ଭରାଇ ଖାଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାର ନଉତ ଓ ଗଉଣୀଗୁଡ଼ାକ ଭର୍ତ୍ତି କରି ରଖିଚି, ସେଠି ରସସଂଗ୍ରହ ସକାଶେ ଆଉ ତଳପରିମାଣେ ଜାଗା ନାହିଁ ।

ମୋତେ ଶୂନ୍ୟଭିତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣର କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ହେବ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅସୀମ ଓ ଅନନ୍ତକୁ ଅନୁଭବ କରିବାର ଅବଗାହିତ ମନ ମୋତେ ତିଆରି କରିନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କେବଳ ଆକୁଳତା ପଛରେ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି କେହି କିଛି ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିନାହିଁ । ଆପଣାର ଅଳପ-ସୀମାରେ ଅମାପକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ହିଁ ମନୀଷୀର ସବୁ ସାଧନା ସମ୍ଭବ ହୋଇଚି । ମୋତେ ମୋ'ର ବିଚରଣ-ଭୂମିଟିକୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିନେବାକୁ ହେବ । ମନର ମହାକ୍ଷୁଧାକୁ ଦୃଢ ଖୋଜରେ ଠିଆ କରାଇ ପାରିବାର କଳା ଓ କୌଶଳ ଶିଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାହା ନ ହେଲେ ତୁଚ୍ଛା ଅସ୍ଥିରତାର ଜାଲଭିତରେ ହୁଏତ ମୋର ସମସ୍ତ ମନ ଓ ସକଳ ଅଭିଳାଷ ଖାଲି ଅବଶ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିବ ।

୧୮-୯-୪୯

ଆପଣାକୁ ପ୍ରକାଶକରି ନ ପାରିବାର ଦୈନ୍ୟ ମୋତେ ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଉଚି । ସନ୍ତକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଧାଡ଼ିରେ ରହିଚି ଯେ ଯିଏ ଆପଣା ଜୀବନରେ କିଛିହେଲେ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରେନାହିଁ, ପ୍ରକୃତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ତା'ର ଜନ୍ମ ହିଁ ହୁଏନାହିଁ ।

ମୋର ଦଶା ସେଇପରି ହୋଇଚି । ନାନା Sensation ର ଏକ ଜମାଟବନ୍ଧା ମାଂସପିଣ୍ଡ ପରି ମୁଁ କେବଳ ପଡ଼ିରହିଚି । ଭିତରୁଆଇ ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରକାଶଧର୍ମୀ germଗୁଡ଼ାକ ମୋତେ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଉଚନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଯେପରି ମୁଁ କିଛିହେଲେ ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ଆପଣାର ମନୋବେଦନାକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାଲାଗି ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଏହି ଖାତାଖଣ୍ଡିକ ଅଛି, ନ ହେଲେ ଆପଣା ଚିନ୍ତାର Delusion ଭିତରେ ମୁଁ କେଉଁଦିନୁ ବାନ୍ଧିଛନ୍ଦି ହୋଇପଡ଼ନ୍ତିଣି ।

ଆପଣାର ଏହି ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ପଛରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କାରଣ ଥିବାର ବେଶ୍ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଚି । କିଛି ଦେଇପାରିବା ଆଗରୁ ଦେବାଲାଗି ନିଜ ଅନ୍ତରର ଯୋଗ୍ୟତା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚିନ୍ତା କରିକରି ମୁଁ ଦହିହୋଇ ମରୁଚି । ସବୁକଥା ବିଗ୍ଭର କରି ବସିବାବେଳକୁ ମୋର ଅହଂଟା ହିଁ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇ ଠିଆହେଉଚି । ତେଣୁ ସହଜ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଜଗତ ଓ ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଇ ଆପଣା କଳ୍ପନାର ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ତାହାକୁ ସଜାଇ ରଖିବାଲାଗି ମୋର ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହୁନାହିଁ ।

ଆଜି ଦିନମାନ ଅନେକ ଭାବିଚି । ନିଜକୁ ଅଲଗା କରିନେଇ ଦୂରରୁ ରହିରହି ଆପଣାକୁ ଦେଖିଚି । ସମ୍ଭବତଃ ଇଏ ହେଉଚି ଜୀବନରେ ଆଉଗୋଟାଏ ବିଚିତ୍ର ପର୍ବର ପୂର୍ବାଭାସ । ସେଥିଲାଗି ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧୯-୯-୪୯

ଖାତା ସରିଆସୁଚି । ପୁଣି ନୂଆଖାତାରେ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇଟା ମୋର ତୃତୀୟ ଖାତା । ମନେଅଛି, ଖୁବ୍ ପିଲାଦିନେ ମୋର ଡାଏରୀ ଲେଖିବାକୁ ଥରେ ଭାରି ଉତ୍ସାହ ହୋଇଥିଲା । ସେଦିନ ଯେପରି ସଂସାରରେ ସନ୍ତରଣ କରିବାର ଏକ ନୂଆ ନଉକା ମୁଁ ପାଇଥିବା ପରି ଲାଗିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସେତେବେଳେ ଏତେଦୂର ନୈତିକ ସଚେତନତା ଆଦୌ ନ ଥିଲା । ସକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ପରି କେବଳ ଏକ ଶିଶୁସୁଲଭ curiosity ନେଇ ଜୀବନର ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ ଖୋଜି ବୁଲିବାଲାଗି ସେଦିନ ଭାରି ଅଭିଲାଷ ଜନ୍ମିଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଅଭିଲାଷକୁ ପୂରଣ କରିବାରେ ମୁଁ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲି । ଅତି ଗୋପନରେ ନୂଆ ସମୁଦ୍ରର ନାଉରୀ ପରି ମୁଁ ଡାଏରୀ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ମନେଅଛି, କେହିଜଣେ ଦେଖି ପକାଇଥିଲା ବୋଲି ସମସ୍ତ ଖାତାଟି ଚିରି ମଧ୍ୟ ପକାଇଥିଲି । ଏସବୁ ହେଉଚି ଠିକ୍ କୌଣସି ଶିଶୁ ବୃକ୍ଷର ନୂଆ ଫୁଲ ଫୁଟାଇବାର ମଉଛବ ପରି । ଫଳ ଫଳାଇବାର କୌଣସି ଆଶା ବା ଅଭିମାନ ନ ରଖି ହଠାତ୍ ଫୁଟାଇ ହଠାତ୍ ଅଫଳନ୍ତ ଫୁଲ ଖସାଇ ଦେବାରେ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଆନନ୍ଦ ମିଳୁଥିଲା । ବୟସ ଗ୍ଭଲିଗଲେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ଆଉ ମିଳେନାହିଁ । ଜୀବନର ଧାରଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ ଉପଧାରା ଦ୍ୱାରା ଯେମିତି

ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଚ, ତେଣେ ସେମିତ ନାଃହଙ୍ଗୀ ଝରଣାଟିର ସ୍ୱାଭାବିକ ଉପଲଯାଝା ନାନାପ୍ରକାରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ପଙ୍କିଳ ମଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଚ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହିସବୁ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଭୂତିର ଉତ୍ସମୂଳ ଖୋଜିପାଇବା ଏକ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର । ମୋର ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ସେଇ ଜଟିଳତା ପଶିଯାଇଚ । ନିଜକୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମଣିର ଆଲୋକବିନ୍ଦୁ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାର ବେଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଳିଯାଇଚ । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଭାବଧାରା ଶହହଶହ ଭାବନା ଭିତରେ ଏପରି ଲଟେଇ ଯାଇଚ ଯେ ତା'ର ପ୍ରାଣମୂଳଟିକୁ ପାଇବାଲାଗି ମନକରି ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହୋଇଯାଉଚ । ମୋର ଭାଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁଭଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଆପଣାର ପଟୁତା ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳତାର ବଡ଼ାଇ କରିବାକୁ ଭାରି ଭଲ ପାଉଚ । ତଥାପି ଅଦମ୍ୟ ସାହସରେ ସେହି ଲତାକାନନ ଭିତରୁ ଆପଣାର ଲବ୍ଧ ସତ୍ୟଟିକକ ଖୋଜି ଚହ୍ନି ନେବାରେ ମୁଁ କେବେ-ହେଲେ ପଛୁଇ ଯାଇନାହିଁ । ମୋ'ର ଏକାକୀ ପ୍ରସାରଭିତରେ ହଠାତ୍ ଦ୍ରୁମମାଳର ଭିଡ ଦେଖି ମୋ'ର ଅରଣ୍ୟ-ଚକ୍ଷୁକୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ହରାଇ ଦେଇନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ମୋ'ର ବଡ଼ ବିଜୟ । ମୁଁ ସବୁଠାରେ ପଶିଚ; ନାନା ଭାଷାରେ, ନାନା ସଂଲାପ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇଚ, ବସ୍ତୁବାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମୋତେ କେତେପ୍ରକାରେ ଅବାକ୍ କରି ଦେଇଚ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବଫୁଟା ଫୁଲର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ ପରି ଗୋଟିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ମୁଁ କୋଟିକ ଭିତରେ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଛି । ଶୋଚନା କରିବାକୁ ମୋର କିଛିନାହିଁ । ଏହାହିଁ ତ ଜୀବନ, ଏଇ ତ ଆନନ୍ଦ, ଏଇ ତ ରହପାତ୍ରର ରସସ୍ୱାଦନ ! ମୁଁ ଏକ ନୁହେଁ, ମୁଁ ଅନେକ ନୁହେଁ, ମୁଁ ଏକ, ମୁଁ ଅନେକ । ଏହି antinomyର ଦ୍ୱୈତତାନ ଭିତରେ ମୋ'ର ଅକଳଣ କଳ୍ପନା ଶୋଭିମନ୍ତ ଓ ରୁଚିର ହୋଇ ଉଠିଛି । ମୁଁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଯୁଲୁଛି ।